ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS, DER CHRISTENEN.

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS, DER CHRISTENEN,

DOOR

IJSBRAND VAN HAMELSVELD.

ACHTSTE DEEL.

MET PLAATEN.

TE HAARLEM BIJ
FRANÇOIS BOHN,
MDCCCIV.

I N H O U D

VAN HET

ACHTSTE DEEL.

DERDE BOEK.

Bevattende het derde tijdperk; van de regeering van den Keizer KONSTANTYN den Grooten, in het begin der vierde eeuw, tot de opkomst van MOHAMMED, in de zevende eeuw.

VERVOLG VAN HET

ACHTSTE HOOFDSTUK.

van

KER-

KERKELIJKE GESCHIEDENIS.

DERDE BOEK.

BEVATTENDE HET DERDE TYDPERK; VAN DE REGEERING VAN DEN KEIZER KONSTANTYN DEN GROOTEN, IN HET BEGIN DER VIERDE EEUW, TOT DE OPKOMST VAN MOHAMMED, IN DE ZEVENDE EEUW.

VERVOLG VAN HET ACHTSTE HOOFDSTUK.

Manicheën, Priscilliänisten, Donatisten, Ariänen. Bijzonderheden van Athanafius, Hilarius, Cyrillus, Bafilius *den Grooten*, enz.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Voortgang der Ariäan-

Onder de verfchillen, welken, na de dood van Keizer JULIANUS, bij de *Christenen* herleefden, en met veel drifts werden voortgezet, verdienen de *Ariäanfche* voornaamlijk onze aandacht; dewijl zij niet alleen de Christelijke Kerk, maar het geheele *Romeinfche* Rijk, en het Keizerlijke Hof, bezig hielden en beroerden. In het *Romeinfche* Rijk zelve, verloren wel de *Ariänen* reeds tegen het einde

 der

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Ariäansche geschillen.

der vierde eeuw hunnen invloed; maar zij hadden onder de *Duitsche* Volken grooten opgang, bij welken zij zich, tot in de zesde, ja tot in de zevende eeuw handhaafden.

Staat der Ariäansche verschillen bij de dood van Keizer KONSTANTIUS.

Daar wij de geschiedenis dezer verschillen, in het voorgaande (*) gebracht hebben tot de dood van den Keizer KONSTANTIUS, in het jaar 361, moeten wij den draad van ons verhaal daar weder aanhechten. De gemelde Vorst, die steeds de *Ariänen* begunstigde, liet, bij zijn overlijden, de strenge *Ariänen* in het bezit der aanzienlijkste Bisdommen; EUDOXIUS te *Konstantinopolen*; EUZOJUS te *Antiöchië*; AKACIUS te *Cæsarea* in *Palæstina*; AUXENTIUS te *Mediolanum*, (*Milaan.*) De Bisschop van *Rome*, LIBERIUS, hoewel hij zich zedert het jaar 358 weder bij de *Katholijken* voegde, had echter, bij zijnen voormaligen overgang tot het *Ariäansch* gevoelen, de meeste Bisschoppen in *Italië* medegesleept. De ijverigste voorstanders van het *Niceensch* geloof, de Bisschoppen ATHANASIUS van *Alexandrië*, MELETIUS van *Antiöchië*, LUCIFER van *Calaris*, EUSEBIUS van *Vercellen*, enz., waren in ballingschap verdreven, of moesten zich schuil houden, zelfs waren de *Halve Ariänen* door de *strenge* alömme verdrongen. Met

(*) Men leze van den oorsprong en voortgang dezer verschillen onder KONSTANTYN *den Grooten* ons IVde *Deel*, *Bladz.* 157-237. en onder KONSTANTIUS *aldaar Bladz.* 281-355. van het *Ariänendom* der *Gothen* in hetzelfde *Deel*, *Bladz.* 271. bij de *Wandalen*, *Burgundiers* enz. *Deel* V. *Bladz.* 78. enz.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Toestand der Ariänen onder JULIANUS

Met de komst van JULIANUS op den Keizerlijken troon, in het jaar 361, veränderden de zaken van gedaante. De invloed van het Hof op de verschillende gevoelens en gezindten der *Christenen* hield op, de Christen Leeräars werden aan zich zelven, en hunne eigene krachten, overgelaten; en het gevaar, hetwelk zelfs de veiligheid van de Christenen in het gemeen, onder dezen het Heidendom zoo genegenen Vorst, noodwendig lopen moest, noodzaakte hen, volgends SOZOMENUS (*), om eenigzins vreedzamer jegens elkanderen te wezen. Toen JULIANUS de afgezette en verdrevene Bisschoppen, van welke gezindte of gevoelens zij ook waren, terug riep en in hunne ambten herstelde (†), keerden dezelve tot hunne Gemeenten weder, hoewel niet zonder onrusten, welke daar bij plaats hadden, en niet zelden door de Heidenen ook werden aangestookt; gelijk zij, onder anderen, in eenen oploop, in het jaar 362, den *Ariäanschen* Bisschop van *Alexandrië*, GEORGIUS, die zich bij hen, niet min dan bij de *Katholijken*, gehaat gemaakt had, vermoorden (§).

ATHANASIUS komt weder te Alexandrië.

Kort daar na kwam ATHANASIUS weder te *Alexandrië*, alwaar hem de inwoners de hand boden, om aan de *Ariänen* hunne Kerken te ontnemen, zoodat zij, onder hunnen nieuw verkozenen Bisschop LUCIUS, alleen in bijzondere huizen

(*) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 4.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 441.

(§) Zie IV. *Deel*, *Bladz.* 449.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Kerkvergadering aldaar door hem gehouden.

zen hunne vergaderingen konden houden (*).

Eéne der eerste verrichtingen van ATHANASIUS, na zijne herstelling, was het bijëenroepen eener Kerkvergadering in het jaar 362. Het oogmerk derzelve was, de verschillen onder de *Katholijken* zelven weg te nemen, en te beraadslagen, hoe te handelen met Bisschoppen, die door de *Ariänen* genoodzaakt, hunne geloofsbelijdenissen te onderschrijven, thans zich gewillig betoonden, om tot de *Katholijken* terug te keeren; inzonderheid gaven twee vermaarde ijveraars voor het *Niceensche* geloof, EUSEBIUS, Bisschop van *Vercellen*, en LÚCIFER van *Calaris*, die zich thans, als ballingen, in *Egypte* onthielden (†), aanleiding, dat deze Kerkvergadering pogingen in het werk stelde, om de *Meletiäansche* Scheuring, die reeds meer dan 30 jaren, de Gemeente te *Antiöchië* verdeeld had (§), te heelen (**). Het besluit der Kerkvergadering was, in de eerste plaats, de *Ariänen*, die tot de *Katholijken* overkwamen, in de Kerkelijke gemeenschap, maar niet in hunne *Kerkelijke ambten*, aan te nemen, uitgezonderd die genen, die zich naar den loop der tijden, (οικονομικως,) geschikt, en uit

(*) SOCRAT. *H. E. L.* III. *C.* 4. SOZOM. *L.* V. *C.* 7.

(†) Zie van hen IV *Deel*, *Bladz.* 376.

(§) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 350. volgg.

(**) Men zie de berichten van deze Kerkvergadering bij ATHANASIUS *Epist. ad Rufinianum Opp. T.* I. P. II. *p.* 768. RUFINUS *H. E. L.* I. *C.* 28. SOCRATES *H. E. L.* III. *C.* 7. SOZOMEN. *H. E. L.* V. *C.* 12.

uit nood bij de *Ariänen* gevoegd hadden, die hunne ambten behouden zouden. Deze toegevendheid der vergadering, welke ook elders van anderen werd nagevolgd, had eenen gewenschten uitslag, alzoo zeer vele Bisschoppen zich nu weder openlijk aan de zijde der *Katholijken* voegden (*). Maar in de onderneming, om den vrede in de Gemeente te *Antiöchië* te herstellen, slaagde de vergadering niet zoo wel, door de overijling en verkeerden ijver van den Bisschop LUCIFER, gelijk wij reeds te voren gezien hebben (†). Merkwaardig ondertusschen is de Brief dezer Kerkvergadering, door ATHANASIUS, als Voorzitter, (παπας,) en andere Bisschoppen ondertekend, bij deze gelegenheid, aan EUSEBIUS, LUCIFER en anderen, naa *Antiöchië* afgezonden (§), in welken de vergadering, van de Bisschoppen, te *Antiöchië* tegenwoordig, begeert, dat zij de *Ariänen*, als Vaders hunne Kinderen, zullen aannemen, indien zij slechts deze Ketterij, als ook de dwaling, welke den Heiligen Geest voor een geschapen wezen hield, en de gevoelens van SABELLIUS, PAULUS *van Samosaten*, VALENTINUS, BASILIDES, en der *Manicheën* veröordeelden, en het geloof van *Nicea* belijden wilden. Hen, die beschuldigd werden, dat zij drie ὑποςασεις in de Godheid geloofden, daar toch deze uitdrukkingen niet in de Heilige Schrift voorkwamen, en dus verdacht waren, ver-

(*) ATHAN. *l. c. et in Ep. ad Jovian. Imp. l. c. p.* 623.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 377.

(§) ATHAN. *Tomus ad Antiochenses l. c. p.* 615.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

verzocht de vergadering insgelijks, *dat zij het bij de Niceïsche belijdenis zouden laten blijven.* Doch, wij vraagden hen, zoo lezen wij verder in dezen Brief, of zij, gelijk de *Ariänen*, van elkanderen verschillende vreemde, in Wezen onderscheidene ὑποςασεις daar door verstonden, van welken elk van de anderen op zichzelve afgezonderd was, gelijk andere Schepzelen, en die van menschen geboren zijn? dan of zij daar mede onderscheidene Wezens, gelijk goud, zilver, en koper, meenden? dan of zij daar mede, gelijk andere Ketters, drie Grondwezens en drie Goden wilden aanduiden? Maar zij verzekerden ons, dat zij iet dergelijks nooit gezegd, noch gedacht hadden. Als wij hen verder vraagden: Waaröm zij dan deze uitdrukking gebruikten? antwoordden zij, omdat zij aan de Heilige Drievuldigheid geloofden, niet alleen blootlijk in den naam maar waarlijk, nademaal zoo wel de Vader, als de Zoon, en de Heilige Geest waarächtig en persoonlijk bestaat. Zij erkenden eene Heilige Drievuldigheid en ééne Godheid, één Grondwezen, *en den Zoon éénswezens*, (ὁμοȣσιος,) *met den Vader, gelijk de Vaders gezegd hadden;* den H. Geest, niet als een Schepzel, of als iet vreemds, maar die aan het Wezen des Vaders en des Zoons eigen, en daar van onäffcheidelijk is. Op gelijke wijze vraagde de vergadering hen, die men berispte, dat zij maar ééne ὑποςασις noemden, of zij dit niet in den *Sabelliäanschen* zin deeden, om daar door het persoonlijk bestaan des Zoons en des Heiligen Geests weg te nemen? Dezen ontkenden zulks, en gaven,

als

als eene reden van hunne ſtelling op, dewijl zij ὑσια en ὑποϛασις voor hetzelfde hielden; dienvolgends geloofden zij ééne ὑποϛασις, dewijl de Zoon uit het Wezen des Vaders is, en éénе Natuur met denzelven heeft. Op deze wijze ſtemden de beide partijën met malkanderen overëen, vervloekten ARIUS en de andere Ketters, en bekenden, dat het *Niceenſche* geloof het beste was, met welks voordragt men zich vergenoegen moest. Nog vindt men in dezen Brief eene verklaring van ſommigen, die over de Menschwording van den Verlosſer getwist hadden, en dan ſluit de Brief met eene vermaning, om *verders* gene woordentwisten of *onderzoekingen* toe te laten, behalven het gene *in de Niceïſche Geloofsbslijdenis* is vastgeſteld.

Op deze wijze bleek de woordentwist over de woorden ὑσια en ὑποϛασις, welke als van gelijke betekenis in de Kerkvergadering van *Nicea* gebruikt waren (*), doch welke woordentwist, door deze toegevendheid der *Alexandriners*, niet is weggenomen, gelijk wij, in het leven van HIËRONYMUS, gezien hebben (†). Doch, tevens zien wij, hoe men zich toen reeds vergenoegde, wanneer Ketterſche namen vervloekt, en een woord, (ὁμοὑσιος,) bij de *Vaderen*, in eene Kerkvergadering vastgeſteld, aangenomen en erkend werd.

SOCRATES oordeel over

De Kerkgeſchiedſchrijver SOCRATES, waar hij van deze Kerkvergadering een verhaal geeft (§), verhaalt

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 198.

(†) Vergel. *Deel* VII. *Bladz.* 128. volgg. (§) *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de woorden κσια en ὑποςασις.

haalt ons, geheel tegen den inhoud van den aangehaalden Brief, dat deze Kerkvergadering verboden hebbe, de woorden ουσια en ὑποςασις van God te gebruiken, omdat men het eerste in de Heilige Schrift niet vindt, en het laatste enkel uit noodzaaklijkheid van den Apostel op zekere leerstelling is toegepast. Maar op eene andere wijze, vervolgt hij, gaf zij toe, dat men zich van deze woorden bedienen kon, om naamlijk de *Sabelliänen* te wederleggen, opdat wij niet, uit gebrek aan woorden, de Godlijke Drievuldigheid voor iet houden, hetwelk alleen drie namen heeft; maar opdat wij veel meer elken daar in genoemden, als een eigen persoon, in het Leerstelsel aannemen. (εν ιδια ὑποςασει θεολογοιτο.) Of SOCRATES dit uit een verkeerd bericht, of verkeerd verstaan, van den Sijnodalen Brief, hebbe, kunnen wij niet bepalen; alleen zoo veel is zeker, dat hij zelf niet gunstig dacht van het gebruik dezer woorden in de leere van God. Ook haalt hij ten dien einde den raad van EVAGRIUS (*), in zijn Boek Μοναχικος, aan, om niet ligtvaardig en onbedacht van God te leeren. „ Men moet, " zegt deze, van de Drieëenheid sprekende, „ het gene zich door woorden niet „ verklaren laat, stilzwijgend aanbidden."

HILARIUS

Reeds vroeger dan te *Alexandrië* en in het Oosten,

(*) Deze was een vermaarde *Nitrische* Monnik en *Origenist*, die kort na het jaar 400 schijnt gestorven te zijn, en van wien SOCRATES elders (*Libr.* IV. C. 23.) breeder bericht geeft.

ten, had men in de Westersche Gemeenten pogingen in het werk gesteld, om aan het Leerstelsel van *Nicea* zijn aanzien weder te geven, waar toe HILARIUS, Bisschop van *Pictavium*, (*Poitiers*,) zijnen vlijt bijzonder aanwendde. Hij was reeds in het jaar 360, nog bij het leven van KONSTANTIUS, uit zijne ballingschap in *Gallië* terug gekeerd. Hier hield hij, volgends SULPICIUS SEVERUS (*), verscheidene Kerkvergaderingen, om den vrede met die genen te herstellen, die berouw hadden, dat zij de vergadering van *Ariminum* hadden aangenomen. Onder deze vergaderingen hebben wij alleen van die te *Parys* in het jaar 361 gehouden, eenen Brief aan de Oostersche Bisschoppen geschreven, overig (†). De zoo evengemelde Bisschoppen, *Halve-Ariänen*, die door de *Ariänen* in het jaar 360 te *Konstantinopolen* veröordeeld en afgezet waren (§), hadden aan HILARIUS geschreven, om zich met hem en andere *Westersche* Bisschoppen tegen hunne partijën te verëenigen, dewijl zij, het woord ὁμοȣσιος uitgezonderd, niet ver af waren van het *Nicеïsch* geloof, gelijk HILARIUS zelf, bij hen zijnde, erkend had (**). HILARIUS en de overige *Gallische* Bisschoppen antwoordden hun, dat zij door het woord ὁμοȣσιος de waare en rechtmatige geboorte van den eeniggeborenen God uit God den Vader te kennen ga-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

werkt in de Westersche Kerk, ten voordeele van het Niceïsch geloof.

(*) *Hist. Sacr. Libr.* II. *Cap.* 45.
(†) HILARII *Opp. Fragm.* XI. *pag.* 1353.
(§) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 348, 349.
(**) Vergel. IV *Deel*, *Bladz.* 320.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gaven; tevens de leere van SABELLIUS verfoeiden; ook niet geloofden, dat de Zoon een deel van den Vader zij; maar bekenden, dat de geheele en volmaakt eeniggeboren uit den geheelen en volmaakten ongeteelden God geboren en met God den Vader éénswezens, (*vel usiae vel substantiae*,) zij. Zij wilden geern eene *gelijkvormigheid* van den Zoon *met den Vader* toegeven, maar alleen eene waardige, zoo als tusschen den waaren God en waaren God plaats vindt. Men moet niet eene *vereeniging* der Godheid, maar eene *eenheid* derzelve verstaan; zoo als JESUS gezegd heeft: *Ik en de Vader zijn een.* — Na nog andere bepalingen van hun geloof tegen de *Ariänen*, sluiten deze Bisschoppen AUXENTIUS, URSACIUS, VALENS en de overige voornaamste deelnemers in de vergadering van *Ariminum*, van hunne gemeenschap uit; het schijnt ondertusschen, dat zij niet zoo zeer op het woord ὁμοουσιος als wel op het denkbeeld, daar mede verbonden, hebben aangedrongen, ook wordt in dezen Brief het eerst, zoo veel men weet, de plaats: *De Vader is meerder dan ik*, van de menschlijke natuur van CHRISTUS verklaart.

De Semi-Ariänen trachten ook hunne partij te versterken.

Alhoewel nu de *Semi-Ariänen* of *Homoiousiänen* en de *Katholijken* of *Homoousiänen*, op deze wijze, elkanderen nader kwamen, zocht echter in den grond elke partij, onder de bescherming der algemeene vrijheid, door JULIANUS geschonken, zich tot haar voordeel te versterken. Inzonderheid vergaderden thans de *Semi-Ariäansche* Bisschoppen, doch die, van dezen tijd af, den naam van *Maced-*

do-

doniänen begonnen te dragen (*), ELEUSIUS, EUSTATHIUS, en SOPHRONIUS, die genen, welke met hen te *Seleucia* tegenwoordig waren geweest (†), in verſcheidene vergaderingen, en veröordeelden met hen zoo wel de *Akaciänen* (§), als het geloof, hetwelk te *Ariminum* was vastgeſteld. Ook bevestigden zij op nieuw de Geloofsbelijdenis van *Antiöchië*, voor hetwelk zij zich ook te *Seleucië* verklaard hadden. Als men hun tegenwierp, vervolgt SOZOMENUS in dit zijn verhaal (**), waaröm zij zich van de *Akaciänen* afſcheidden, met welke zij echter voor dezen gemeenſchap onderhouden hadden, gaf SOPHRONIUS ten antwoord: de Westerſchen hadden wel het woord ὁμοȣσιος goedgekeurd; maar AËTIUS (††) had in het Oosten *de ongelijkheid ten aanzien van het wezen*, (ανομοιος κατ' ȣσιαν,) beweerd. De eerſten hadden door het woord ὁμοȣσιος de onderſcheidene perſonen van Vader en Zoon, op eene onvoegzame wijze, in één vermengd; deze integendeel had de verbindtenis der natuur des Zoons met de natuur des Vaders te zeer van elkander afgezonderd. Zij geloofden daarom Godzalig te denken, wanneer zij den Zoon aan den Vader in *Wezen gelijkvormig*, (ὁμοιον καθ' ὑποςασιν,) noemden, en den middenweg tusſchen de beide uiterſten hielden. Op

(*) Zie IV *Deel*, *Bladz*. 366, 367.

(†) Zie IV *Deel*, *Bladz*. 344.

(§) Zie van AKACIUS IV *Deel*, *Bladz*. 283, 328.

(**) *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap*. 14.

(††) Zie IV *Deel*, *Bladz*. 321, 322.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Ook de ſtrenge Ariänen.

Op dezelfde wijze trachtten ook de *zuivere en ſtrenge Ariänen* hunne partij te verſterken. Hun ſtichter AËTIUS was door de *Akaciänen*, hoe zeer anders nauw met hen verbonden, op de Kerkvergadering te *Konſtantinopolen*, in het jaar 360, naar den wil van den Keizer KONSTANTIUS, afgezet en gebannen (*). JULIANUS riep hem, als zijnen ouden vriend, terug, en ſchonk hem een landgoed (†). Thans bracht EUDOXIUS, Bisſchop der *Ariänen* te *Konſtantinopolen*, met EUZOJUS van *Antiöchië*, het daar toe, dat AËTIUS door eenige Bisſchoppen, zijne vereërers, op eene vergadering te *Antiöchië* vrijgeſproken, en alles vernietigd werd, wat te vooren tegen hem beſloten was (§).

Keizer JOVIANUS begunſtigt de Katholijken.

Ondertusſchen was geene partij der *Christenen* onder JULIANUS volkomen veilig, allerminst de *Katholijken*. ATHANASIUS was nauwlijks te *Alexandrië* terug gekeerd, of deze Keizer noodzaakte hem, op nieuw de vlucht te nemen (**). JULIANUS overleed, in het midden van het jaar 361, en zijn opvolger JOVIANUS was den *Katholijken* gunſtig. Zoodra hij de regering aanvaard had, beval hij, dat alle Bisſchoppen uit hunne ballingſchap terug komen, en de Kerken aan de belijders van het *Niceensch* geloof zouden ingeruimd worden (††).

Bo-

(*) *Deel* IV. *Bl.* 321, 349. (†) *Deel* IV. *Bl.* 441.

(§) PHILOSTORG. *Epit. H. E. L.* VII. *C.* 5, 6. *p.* 91.

(**) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 442.

(††) SOCRAT. *H. E. L.* III. *C.* 24. SOZOMEN. *Libr.* VI. *Cap.* 3. THEODORET. *Libr.* IV. *Cap.* 2.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Boven allen verëerde hij ATHANASIUS, wien hij niet alleen eenen Brief schreef, vervuld met lofspraken, en in welken hij zich aan zijne voorbidding bij God aanbeveelt (*), maar hem ook verzoekt, om hem eene handleiding tot het waare geloof over te zenden (†). In gevolge dit verzoek vergaderde ATHANASIUS de voornaamste Bisschoppen van *Egypte*, *Thebais*, en *Lybië*; in derzelver en in zijnen eigenen naam, vervolgends eenen Brief aan den Keizer afzendende (§), in welken hij denzelven het *Niceensch* geloof als het beste, en in de H. Schrift gegronde, aanprijst. Dit is, zegt hij, het geloof, hetwelk van oude tijden, (ἐξ αἰῶνος,) voorgedragen is, waar tegen weinige wedersprekende *Ariänen* geen vooröordeel kunnen wekken. Dit was overeenkomstig de gewoonte der *Katholijken*, dat zij de van hen verschillende Christenen als een veräclitlijk hoopjen afschilderden. Ook schepten zij thans hoop, op de gunst van het Hof, waar in zij zich ook niet bedrogen vonden. Door het overkomen trouwens van AKACIUS en andere *Ariäansche* Bisschoppen, kregen zij eene aanzienlijke vermeerdering. Dezen waren reeds lang beschuldigd, dat zij zich ligtelijk bij de sterkste partij voegden (**). Hoe het zij, toen de *Akaciänen* zagen, dat het *Niceensch* geloof thans het hoofd weder opstak, verëenig-

(*) *In* ATHANAS. *Opp. T.* I. P. II. *p.* 622.

(†) THEODORET. *l. c.* RUFIN. *H. E. L.* II. *C.* 1.

(§) ATHAN. *Opp. l. c. p.* 622. THEOD. *l. c. C.* 3.

(**) Zie IV *Deel Bladz.* 328.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nigden zij zich met MELETIUS, Bisfchop van *Antiöchië*, en namen op eene Kerkvergadering, aldaar onder zijne voorzitting, in het jaar 363 gehouden, dit geloof openlijk aan. In den Brief van deze vergadering aan den Keizer (*), zeggen zij, dat zij, om aan de vredelievendheid van den Keizer te voldoen, het waar geloof ten grondflag wilden leggen, waaröm zij bij dat van *Nicea* ftandvastig blijven wilden. Het woord, ὁμουσιος, hetwelk bij fommigen bedenking maakte, was van die Kerkvaderen genoegzaam verklaard, zoodat het te kennen gave, *dat de Zoon uit het Wezen des Vaders geboren*, en *den Vader naar het Wezen gelijk zij*. (ὁμοιος καὶ' ουσιαν.) Ondertusfchen was dit, in de daad, eene ftoute uitvinding, en eene verklaring, ftrijdig met den zin der *Katholijken*, en met het woord ὁμουσιος, enkel uitgedacht, opdat de *Halve-Ariänen* konden voorwenden, dat zij het *Katholijk* geloof aannamen. MELETIUS zelf, die anders als een ijverige *Katholijke* vervolging geleden had (†), viel thans in het vermoeden van dubbelhartigheid. Alle de partijën deeden thans ook pogingen, om den Keizer te winnen. Verfcheidene *Macedoniäanfche* en tevens *Semi-Ariäanfche* Bisfchoppen, onder welken BASILIUS van *Ancyra* de voornaamfte was, leverden hem een verzoekfchrift over, dat den *Anomoiën* of ftrenge *Ariänen* hunne Kerken ontnomen, en dezelve aan hen overgegeven mogten worden.

JO-

(*) SOCRAT. *H. E. L.* III. *C.* 25. SOZOM. *L.* VI. *C.* 4.
(†) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 350.

JOVIANUS gaf hier op enkel ten antwoord, dat hij de twisten haatte, en de vredelievenden beminde (*). Even min gelukte den ſtrengen *Ariänen* hun verzoek bij den Keizer. Zij herhaalden meermalen hunne bezwaaren tegen ATHANASIUS mondeling, en verzochten, dat LUCIUS, die ook tegenwoordig was, tot hunnen Bisſchop benoemd mogt worden; maar zij werden telkens door den Keizer veräehtlijk en hard afgewezen (†).

VALENTINIANUS begunſtigt den Katholijken; VALENS den Ariänen.

Ondertusſchen duurde de zege der *Katholijken* ſlechts zeer kort, dewijl JOVIANUS kort na den aanvang van het jaar 364 dezer wereld overleed. Zijn opvolger, VALENTINIAAN, liet aan zijnen Broeder VALENS het beſtuur der *Oosterſche* Gewesten over; en beiden bewezen zoo veel toegevendheid jegens het Heidendom; zij ſchenen zelfs zoo geneigd te zijn tot eene algemeene Godsdienſtige verdraagzaamheid, dat alle *Christelijke* gezindten, bij den eerſten opſlag, met hen wel te vrede konden zijn (§). Dan VALENTINIAAN deed belijdenis van het *Niceïsch* geloof; VALENS integendeel was, tot vervolging toe, tegen de *Katholijken*, een *Ariäan*.

Zachtheid van VALENTINIAAN.

VALENTINIAAN gedroeg zich zeer beſcheiden, in het begin van zijn beſtuur, bijzonder in de Gemeente van *Mediolanum* of *Milaanen*, waar AUXENTIUS, een *Ariäan*, Bisſchop was, en alle Kerken

(*) SOCRAT. *L.* III. *C.* 25. SOZOMEN. *L.* VI. *C.* 4.

(†) *Petitio ad Jovian. Imper. Antiochiæ facta ab Arianis quibusdam T.* I. P. II. *Opp. Athan. p.* 624. SOZOM. *L.* VI. *C.* 5. (§) Zie *Deel* V. *Bladz.* 6. enz.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ken in bezit had, zoodat de *Katholijken* in bijzondere huizen hunnen Godsdienst verrichtten. VALENTINIAAN, die aan AUXENTIUS de Kerken niet wilde ontnemen, en echter ook niet zijnen Godsdienst, min voegzaam, met de *Katholijken* in een bijzonder huis houden, bracht te weeg, dat deze met AUXENTIUS in Kerkelijke gemeenfchap kwamen, terwijl deze zich niet alleen vrij beftemd voor het geloof van *Nicea* verklaarde, maar ook zijne klagten inbracht over HILARIUS van *Pictavium*, en EUSEBIUS van *Vercellæ*, die hier thans tegenwoordig waren, en de inwoners van *Mediolanum* tegen hem, als eenen Ketter, opruidden. Als HILARIUS evenwel voortging, en tevens den Keizer voordroeg, dat AUXENTIUS hem bedroog, en niet ophield, een Ketter te wezen, liet VALENTINIAAN een gefprek houden, tusfchen HILARIUS en AUXENTIUS, en eenige andere Bisfchoppen, in tegenwoordigheid van twee Hovelingen. De uitflag hier van was, dat AUXENTIUS eene fchriftelijke belijdenis aflegde, dat JESUS waarächtig God is en gelijkwezens met den Vader. Dit den Keizer gemeld zijnde, moest AUXENTIUS zijne verklaring ook openlijk bekend maken; maar nu zette hij alles zoodanig op losfe fchroeven, dat HILARIUS genoodzaakt was, zijn bedrog nogmaal open te leggen. Doch de Keizer hield zich nu ééns voorä1 van de Rechtzinnigheid van AUXENTIUS overtuigd, had zich met hem in den Godsdienst veréénigd, en HILARIUS kreeg bevel, *Mediolanum* te verlaten. Dezen bleef dus niets anders overig, dan in een bijzonder gefchrift alle

Ka-

Katholijke Bisschoppen en Gemeenten voor AUXENTIUS te waarschuwen, dien hij daar in eenen *Engel des Satans* en een' *Antichrist* noemt. Uit dit geschrift is het voorgaande verhaal ontleend, in zoo ver men onderstellen kan, dat HILARIUS zich niet door partijzucht heeft laten verleiden (*). Indien al VALENTINIAAN zich, in dit geval, door prijswaardige vredelievendheid, mogt hebben laten misleiden, hadden nogthans de belijders van het *Niceensch* geloof aan hem te danken, dat zij, in alle de *Westersche* Gemeenten, weinige uitgezonderd, tot zijne dood, in het jaar 375, toe, de overhand behielden, zonder dat hij daaröm anders denkende Christenen onderdrukte, gelijk hij ook den *Macedoniäansche* Bisschoppen ligtelijk vergunde, hunne vergaderingen te houden (†).

VALENS een Ariaan.

Onder zijnen Broeder VALENS, integendeel, zat de *Ariänerij*, in het Oosten, als het ware, op den troon. Volgends SOCRATES (§), met wien ook SOZOMENUS (**) overëenkomt, hadden zijne Godsdienstige gevoelens hunnen oorsprong van het onderwijs van EUDOXIUS, éénen der voornaamste *Ariäansche* Bisschoppen, die hem reeds gedoopt zal hebben, vóórdat hij den troon besteeg. Maar THEODORETUS (††) laat hem eerst in het jaar 367 den-

(*) HILARII *Liber contra Auxentium p.* 1263-1272.

(†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 228.

(§) *Hist. Eccles. Libr.* IV. *Cap.* 1.

(**) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 6.

(††) *Hist. Eccles. Libr.* IV *Cap.* 6, 12.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den Doop van den gemelden Bisschop ontvangen, met wien ook HIËRONYMUS (*), een tijdgenoot van VALENS, instemt, waaröm dit ook het meeste geloof verdient. Evenwel vervolgde deze Keizer de *Katholijken* reeds vóór zijnen Doop (†), weshalven zijne Gemaalin, gelijk THEODORETUS zelf te verstaan geeft, veel eer dan EUDOXIUS, hem tot het *Ariäansche* gevoelen kan overgehaald hebben.

De Macedoniänen houden eene Kerkvergadering.

Niet lang nadat VALENS de regeering aanvaard had, verzochten hem vele *Macedoniäansche* Bisschoppen, om eene Kerkvergadering te mogen houden, tot verbetering van het geloof. Hij vergunde hun dit des te ligter, omdat hij hoopte, dat zij met EUDOXIUS en AKACIUS volkomen zouden overeenstemmen (§), waar uit men zou moeten besluiten, dat AKACIUS toen reeds weder tot de *Ariänen* was overgegaan. Deze Kerkvergadering werd gehouden, in het jaar 365, te *Lampsacus*, eene *Asiätische* stad, bij den *Hellespont*. De hier vergaderde Bisschoppen verklaarden alles voor nietig, wat EUDOXIUS en AKACIUS te *Konstantinopolen* ondernomen hadden; zij veröordeelden de geloofsbelijdenis, welke de *Eudoxiänen*, als uit het Westen afkomstig, (die van *Ariminum*,) van velen hadden laten ondertekenen, en bevestigden het geloof der Kerkvergadering van *Antiöchië*. Zij boden EUDOXIUS en zijnen aanhangeren wel vergeving aan, indien

(*) *Chron. ad ann.* 367.

(†) Verg. TILLEMONT *Mémoir. Tome* VI. *p.* 531.

(§) SOCRAT. *H. E. L.* IV. *C.* 2.

dien zij daar binnen zekeren tijd om zouden verzoeken; dan dewijl deze niet verscheenen, werden zij voor rechtmatig afgezet verklaard, en deze besluiten onder de Gemeenten bekend gemaakt (*).

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Worden door VALENS gedrukt.

Door deze Kerkvergadering te *Lampsacus* kregen de *Macedoniänen*, onder aanvoering van ELEUSIUS, Bisschop van *Cizycus*, zoo veel sterkte, dat zij, van toen af, inzonderheid aan den *Hellespont*, de overhand kregen, en in het gemeen, in verscheidene Landschappen van *Asië*, zoo wel de *Katholijken* als de *Ariänen*, in getal en Gemeenten overtroffen (†). EUDOXIUS kon in het eerst, niettegenstaande zijn aanzien ten Hove, hunnen voortgang niet hinderen, dewijl VALENS ten dezen tijde door een gevaarlijk oproer belemmerd was, hetwelk hij eerst in het jaar 366 beteugelen kon. Van toen af veränderde de voorspoed der *Macedoniänen*. Hunne afgevaardigden, met den Sijnodalen Brief aan den Keizer, vonden den Vorst reeds tegen hen voorïngenomen door EUDOXIUS, en kregen ten antwoord, dat zij zich met dezen moesten vereënigen. Als zij daartegen inbrachten, dat EUDOXIUS in het jaar 359 te *Konstantinopolen* bedrieglijk gehandeld, en de besluiten der Kerkvergadering van *Seleucia* omvergestoten had, ontstak de Keizer in toorn, zoodat hij hen bande, maar hunne Kerken aan de *Eudoxiänen* deed inruimen (§).

Om

(*) SOCRAT. *l. c. C.* 4. SOZOM. *L.* VI. *C.* 4.

(†) SOZOMEN. *Hist. Eccles. L.* VI. *C.* 10.

(§) SOZOMEN. *Hist. Eccles. L.* VI. *C.* 7.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

VALENS belegt eene Kerkvergadering te Nikomedië en drukt de Katholijken en Novatiänen.

Om het echte *Ariänismus* nog meer op te beuren, liet VALENS, in et jaar 366, terwijl hij zich te *Nikomedië* in *Bithynië* bevond, aldaar eene vergadering houden van *Ariäansche* Bisschoppen. Hier deed hij ook ELEUSIUS komen, wien hij gebood, het geloof dezer Bisschoppen aan te nemen. Na lange weigering werd deze, door de bedreiging van ballingschap en verbeurdverklaring zijner goederen, genoodzaakt te gehoorzamen. Spoedig echter had hij over dezen stap berouw, en te *Cizycus* terug gekeerd, beklaagde hij zich voor zijne Gemeente, dat hem geweld was aangedaan. Tevens begeerde hij, dat men eenen anderen Bisschop zou verkiezen, omdat hij toch, hoewel gedwongen, zijn eigen geloof verloochend had. Maar de inwoners dezer stad hadden hem te lief, dan dat zij dit zouden gedaan hebben (*). Behalven de *Macedoniänen* en *Semi-Ariänen* onderdrukte VALENS, om dezen tijd, ook de *Katholijken* en *Novatiänen*, die hij beiden uit *Konstantinopolen* verdreef, en hunne Kerken ontnam; evenwel kregen de *Novatiänen* de hunne weder, door toedoen van éénen van hunne Ouderlin-

(*) SOCRATES *Libr.* IV. *Cap.* 6. Deze voegt 'er wel *C.* 7. bij, gelijk ook SOZOMENUS *L.* VI. *C.* 8. dat EUNOMIUS in zijne plaats door EUDOXIUS tot Bisschop zou ingewijd zijn, maar deze, die veel vroeger Bisschop te *Cizycus* was, leefde thans in ballingschap, gelijk uit FILOSTORGIUS *Epit. H. E. L.* V. *C.* 3. en THEODORETUS *H. E. L.* II. *C.* 27, 29. blijkt. Vergelijk VALESIUS *not. ad Socrat. l. c.*

lingen, die aan des Keizers Dochter onderwijs gaf (*). In andere Gewesten van het Oosterſche Rijk werden de *Katholijken* insgelijks vervolgd (†).

De Macedoniänen wenden zich aan Keizer VALENTINIAAN en aan LIBERIUS Biſchop van Rome.

In dezen ſtaat van zaken, beſloten de *Macedoniänen*, op verſcheidene vergaderingen, zich tot des Keizers Broeder VALENTINIAAN, en den Biſchop van *Rome*, LIBERIUS, te wenden, met wien zij zich liever, dan met EUDOXIUS, in het geloof wilden verëenigen. Hunne afgevaardigden, de Biſchoppen, EUSTATHIUS van *Sebaste*, SILVANUS van *Tarſus*, en THEOFILUS van *Castabalæ*, vonden, toen zij, in het jaar 366, te *Rome* kwamen, den Keizer VALENTINIAAN daar niet, maar aan LIBERIUS overhandigden zij den Brief van hunne *Sijnoden*. LIBERIUS, die de opſtellers voor *Ariänen* hield, wilde denzelven eerst niet aannemen, tot dat de afgevaardigden hem verklaarden, dat zij gezamenlijk de leere der *Anomoiën* voor lang verworpen, en beleden hadden, dat *de Zoon den Vader in alles gelijk is*; en *dat 'er tusſchen dit leerſtuk en het woord ὁμοούσιος geen onderſcheid is*. Te gelijk verzekerden zij LIBERIUS als hunnen Broeder en Mededienaar, (συλλειτουργος,) in eene Geloofsbelijdenis, dat zij het *Niceenſche Geloofsformulier*, en met hetzelve het woord ὁμοούσιος, hetwelk zoo heilig en godzalig tegen ARIUS geſteld was, hadden aangenomen, en altijd zouden behouden. Zo men, in

(*) SOCRAT. *L.* IV. *Cap.* 9. SOZOM. *L.* VI. *C.* 9.

(†) SOCRAT. *l. c. Cap.* 12. GREGOR. *Nazianz. Orat.* XX. *Tom.* I. *Opp. pag.* 337.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

in het vervolg, iemand van hen zou mogen beschuldigen, dat zij niet getrouw bleven bij dit geloof, wilden zij met eenen Brief van *zijne Heiligheid*, voor die Rechtzinnige Bisschoppen, die hij zou goedkeuren, verschijnen, en zoodanige beschuldiging laten onderzoeken (*).

LIBERIUS neemt hen in de Kerkgemeenschap aan

LIBERIUS dus, die eerst zelf voor weinige jaaren van zijnen afval tot het *Arianismus* terug gekeerd was, en op nieuw den roem van *Rechtzinnigheid* verkreken had (†), nam thans de *Macedonianen* in de Kerkgemeenschap op. Ter bevestiging gaf hij dezen afgevaardigden eenen Brief mede aan 59 van hunne Bisschpppen; in welken hij betuigt, dat zij met *zijne Geringheid* en met alle *Italiaansche* en *Westersche* Bisschoppen, in het geloof bijzonder in de *Belijdenis* te *Nicea* vastgesteld, overëenstemmen. Doch, van de leere der *Macedonianen* aangaande den Heiligen Geest, rept hij geen enkel woord; waar uit men zou mogen afleiden, dat de *Katholijken* zich voldaan hielden, wanneer de Ketters slechts de Geloofsbelijdenis van *Nicea* overnamen

(*) SOCRAT. *L.* IV. *C.* 12. SOZOM. *L.* VI. *Cap.* 10. TILLEMONT (*Mém. l. c. p.* 542.) schrijft hier van den *Paus* LIBERIUS, als of *Papa* en *Tua Sanctitas* niet de toenmalige eerbenamingen van alle Bisschoppen waren. Ook ziet men duidelijk, dat deze *Macedonianen* geen rechtsgebied over zich aan LIBERIUS toekennen, maar dewijl in het Oosten alles verward was, alleen zijne Kerkgemeenschap tot hunne ondersteuning zoeken.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 333.

men (*). Ook brachten deze afgevaardigden dergelijke Brieven van de *Katholijke* Bisschoppen in *Sicilië*, *Italië*, *Gallië*, en *Afrika*, met zich terug.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Gevolgen hier van in de Westersche Kerk

De verzoening met zoo vele *Semi-Ariaansche Macedonianen* kon gewigtige gevolgen hebben; en in de daad, in de Westersche Kerk, alwaar AUXENTIUS te *Mediolanum*, URSACIUS te *Singidon*, in *Opper-Moesië*, VALENS te *Mursa* in *Opper-Pannonië*, en GERMINIUS te *Sirmium*, de voornaamste *Arianen* waren, verklaarde de laatstgemelde (†) zich zedert insgelijks bij eenen Brief (§), dat CHRISTUS de eenige Zoon van God, en onze Heere God, waare Zoon Gods, van den waaren God, den Vader, vóór alle dingen geboren, in Godheid, Liefde, Majesteit, Kracht, Heerlijkheid, Leven, Wijsheid en Wetenschap, *den Vader in alles gelijk is.* VALENS en nog een *Ariaansche* Bisschop spraken hem daar over aan, en toen hij hun geen antwoord gaf, vergaderden zij eene Kerkvergadering, in het jaar 367, te *Singidon*, welke schriftelijk (**) van hem begeerde, dat hij zich duidlijk verklaarde, of hij gezegd had, dat *de Zoon den Vader in alles gelijk is.* In plaats van dit te doen, schreef hij aan acht andere Bisschoppen (††) uitvoerig, dat hij dit Leerstuk geloofde en openlijk leerde, zich op de Ge-

(*) SOCRATES *l. c.* SOZOM. *l. c. Cap.* 12.

(†) Zie van hem *Deel* IV. *Bladz.* 332, 339.

(§) Bij HILARIUS *Fragm.* XIII. *ex Opere Hist. pag.* 1359.

(**) In HILAR. *Fragm.* XIV. *p.* 1360.

(††) HILAR. *Fragm.* XV. *pag.* 1361.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Geloofsbelijdenis der *Sijnode* van *Sirmium* in het jaar 359 beroepende, welke hetzelfde bevatte (*).

In de Oosterſche Kerk

In de Oosterſche Kerk had de vereëniging der *Katholijken* en *Halve-Arianen* ook gesſadig haren voortgang. Op eene Kerkvergadering in het jaar 367 te *Tyana* in *Kappadocië* gehouden, maakte men geene zwarigheid, de *Macedonianen*, op het vertonen van den Brief der *Westerſche* Bisſchoppen, tot de Kerkelijke gemeenſchap toe te laten; men was ook bedacht, om eene algemeene vergadering te *Tarſus* te houden (†), ten einde van alle verſchillen een einde te maken; vierëndertig *Macedoniaanſche* Bisſchoppen echter, te *Antiöchië* in *Carië* bijeengekomen, prezen wel deze vredelievende pogingen, maar bleven echter zich ten ſterkſten tegen het invoeren van het woord ὁμοουσιος aankanten (§).

De Katholijken door VALENS vervolgd.

Doch alle deze pogingen tot vrede bepaalden zich enkel tot de *Halve-Arianen*, die reeds lang beweerd hadden, dat hun ὁμοιουσιος in betekenis overëenkwam met ὁμοουσιος. De zuivere *Arianen* daartegen, wier ανομοιος en ἑτεροουσιος regelrecht tegen het leerſtelzel der *Katholijken* inliep, kwamen geen' ſtap nader; zelfs wist EUDOXIUS door zijnen invloed bij den Keizer VALENS de beraamde vergadering te *Tarſus* te verijdelen (**). Ook gebood deze Vorst zijnen Stadhouderen, onder harde ſtraffen, dat zij de *Katholij-*

ke

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 339.

(†) SOZOM. *l. c.* SOCRAT. *Libr.* IV. *Cap.* 12.

(§) SOZOMEN. *l. c.*

(**) SOCRAT. en SOZOMEN. *l. c.*

ke Bisschoppen, die onder KONSTANTIUS gebannen, maar onder JULIANUS wedergekeerd waren, uit hunne Gemeenten verdrijven zouden, waar door eene menigte Bisschoppen in het jaar 368 hunne ambten verloren, hoewel de Keizer zich genoodzaakt zag, ATHANASIUS, uit hoofde van een oproer, dat om zijnen wil ontstond, naa *Alexandrië* terug te laten keeren (*). THEODORETUS verzekert (†) ook, dat EUDOXIUS, van wien VALENS zich om dezen tijd liet doopen, den Keizer door eenen eed verpligt heeft, om bij zijn geloof te volharden, en de anders denkenden te vervolgen.

De Katholijken zoeken hulp bij de Westersche Gemeenten.

Op deze wijze bleef voor de *Katholijke* Bisschoppen van het Oosten niets overig, dan zich standvastig te toonen, en nader met de *Westersche* te vereenigen, bij welken DAMASUS, Bisschop van *Rome*, in het jaar 369 eene Kerkvergadering ten dien einde bijëen riep, op welke de *Ariaansche* Bisschoppen VALENS, URSACIUS, en anderen, werden in den ban gedaan, doch aan AUXENTIUS durfde men zich niet wagen, die te zeer in gunst stond bij Keizer VALENTINIAAN. ATHANASIUS, en met hem omtrent 90 Bisschoppen in *Egypte* en *Libyë* betoonden hier over hunne verwondering (§), waar op DAMASUS met meer dan 90 Bisschoppen, in eenen Sijnodaalen Brief aan de *Illyrische* Gemeenten

(*) SOCRATES *Libr.* IV. *Cap.* 11. SOZOMENUS *l. c.* THEODORETUS *Libr.* IV. *Cap.* 7.

(†) *Libr.* IV. *Cap.* 13.

(§) ATHANAS. *Epist. ad Afros T.* I. P. II. *p.* 718.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ten (*) ſchreven, dat ook AUXENTIUS veröordeeld was. Doch zoodanige Kerkelijke beſluiten voerden weinig uit, zonder de onderſteuning des Keizers, zoodat AUXENTIUS zijn Bisdom behield tot zijne dood toe, in het jaar 374.

Dood van EUDOXIUS, gevolgd van verwarringen.

In het jaar 370 overleed EUDOXIUS, Bisſchop van *Konſtantinopolen*, en Opperhoofd der ſtrenge *Arianen*. De *Katholijken*, dit tijdſtip gunſtig oordelende, verkozen zekeren EUAGRIUS tot zijnen Opvolger, dien zij, door EUSTATHIUS, te vooren Bisſchop van *Antiöchië*, lieten inwijden (†). Maar VALENS, die zich thans te *Nikomedië* onthield, dit vernomen hebbende, en tevens, dat de *Arianen* op de *Katholijken* waren aangevallen, zond, uit vrees voor verdere verwarringen, ſoldaaten naa *Konſtantinopolen*, die zoo wel EUAGRIUS als EUSTATHIUS in ballingſchap moesten voeren. De *Arianen*, hier door ſtouter geworden, mishandelden vele *Katholijken* met ſlagen en beſchimpingen, wierpen hen in de gevangenis, ſtraften hen met geldboeten, en oefenden allerleië geweld tegen hen (§).

Tachtig Geestelijken in een ſchip verbrand.

Zoodanige onderdrukkingen moede, reisden tachtig Geestelijken naa *Nikomedië*, alwaar zij aan den Keizer VALENS een verzoekſchrift overleverden, hetwelk zijn toorn nog meer ontvlamde, zoodat hij aan MO-

(*) Bij SOCRAT. *L.* VI. *C.* 23. en THEOD. *L.* IV. *C.* 22.

(†) SOCRAT. *L.* IV. *C.* 14. SOZOMEN. *L.* VI. *C.* 13, hoewel omtrent EUSTATHIUS bedenkingen kunnen gemaakt worden.

(§) SOCRAT. *l. c. Cap.* 15. SOZOMEN. *l. c.*

MODESTUS last gaf, deze afgevaardigden gevangen te nemen en ter dood te brengen. MODESTUS, voor oproer vrezende, scheepte hen in een schip, onder voorwendzel, dat zij in ballingschap zouden vervoerd worden, maar gebood tevens den schepelingen, om het schip, in volle zee, in brand te steken, en zich met de boot te redden, gelijk zij deeden; maar een hevige wind dreef het schip in eene haven van *Bithynië*, alwaar het met deze Geestelijken verbrandde, zoodat hun dood niet verborgen kon blijven (*). SOCRATES voegt 'er bij, dat deze gruwlijke wreedheid door God terstond gestraft werd, met eenen hongersnood, welke bijna alle de inwoners van *Frygië* noodzaakte, hun Vaderland te verlaten, even of de misdaad van VALENS aan deze onschuldige inwoners gestraft kon worden. Men vindt dit geval ook door GREGORIUS *van Nazianzus*, doch meer als Redenaar dan wel nauwkeurig, beschreven (†).

De vervolging neemt toe.

Thans konden de *Arianen* den zetel van *Konstantinopolen* met iemand van hunnen aanhang, DEMOFILUS, vervullen (§). Ondertusschen schijnt deze DEMOFILUS slechts een *Halve-Ariaan* geweest te zijn, die de *Eunomianen* zelve vervolgde (**), hoe-

(*) SOCRAT. *L.* IV. *C.* 16. SOZOMEN. *L.* VI. *C.* 14. THEODORET. *L.* IV. *C.* 24.

(†) *Orat.* XXIII. *p.* 416. en *Orat.* XXV. *p.* 433.

(§) SOCRAT. *Libr.* IV. *Cap.* 14.

(**) FILOSTORG. *L.* IX. *C.* 13.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hoewel FILOSTORGIUS (*), zelf een *Ariaan*, hem een los verwaand mensch noemt, die alles, bijzonder de Leere van den Godsdienst, in wanörde en verwarring bracht. Ondertusfchen namen de vervolgingen der *Katholijken* in het Oosten, zedert het jaar 371, meer en meer toe. Men zou misfchien de treurige affchildering van deze vervolgingen bij GREGORIUS *Nazianzenus* (†), als van eenen Redenaar, verdacht kunnen houden, maar andere Tijdgenoten, de beide Broeders, BASILIUS *de Groote*, en GREGORIUS van *Nysfa*, insgelijks de Gefchiedfchrijvers, SOCRATES, SOZOMENUS en THEODORETUS, ftemmen met hem overëen, en bepalen zijne berichten nauwkeuriger; zonder dat wij echter weten, welke bijzondere redenen oorzaak tot zoodanige vervolging gegeven hebben, en ons dus daaromtrent moeten vergenoegen, die in de verbittering der partijën, en den tegenftand, dien de *Katholijken* fomtijds boden, als de *Arianen* hun hunne Kerken ontweldigden, en in de woede van het graauw, Jooden en Heidenen, die 'er deel in namen, te zoeken.

Deze vervolging meer bijzonder befchreven.

In bijna alle de Oosterfche Gewesten liet VALENS de *Katholijke* Bisfchoppen ver van hunne Gemeenten wegvoeren, en *Ariäanfche* in hunne plaats ftellen. MELETIUS, Bisfchop van *Antiöchië*, was één der voornaamften, wien dit lot te beurt viel. Ook wer-

(*) *L. c. Cap.* 14.

(†) *Orat.* XXV. *pag.* 432. *Orat.* XXXII. *p.* 512.

werden hier doodstraffen tegen de *Katholijken* uitgeöefend, en onder anderen velen van hen in den *Orontes* verdronken (*). Daar werden ook de *Katholijken*, die hunne Godsdienstige vergaderingen in holen en onder den blooten hemel hielden, door de soldaaten van de ééne plaats naa de andere gejaagd (†). De Keizer vond te *Edessa* in *Mesopotamië* de *Katholijken* in hunne Hoofdkerk vergaderd, en gebood MODESTUS, hen met Soldaaten en Gerichtsdienaren daar uit te jaagen; deze Staatsdienaar liet hen waarschuwen, om 's anderen daags niet weder in die Kerk te komen, maar zij begaven zich met vrouwen en kinderen derwaards. MODESTUS dit ziende, gaf den Keizer te kennen, dat hij zijn bevel niet kon volvoeren, zonder deze allen tot Martelaren te maken. Deze gereedheid der *Katholijken*, om hun leven te wagen, bragt dus te wege, dat dit bevel werd ingetrokken (§). Vele Bisschoppen muntten bij deze gelegenheden uit, door hunne standvastigheid en moed, gelijk GREGORIUS *Nazianzenus* dit bijzonder van BASILIUS, Bisschop van *Cæsarea* in *Kappadocië* meldt (**). De Keizer, die zelf te *Cæsarea* gekomen was, kon niets op hem verwinnen, het bevel, om hem te bannen, werd

(*) SOCRAT. *L.* IV. *C.* 17. SOZOMEN. *L.* VI. *C.* 18. THEODORET. *Libr.* IV. *Cap.* 23.

(†) THEOD. *L.* IV. *C.* 21. *Vit. Patr. C.* 2.

(§) SOCR. *L.* IV. *C.* 18. SOZOM. *l. c.* THEOD. *L.* IV. *C.* 17.

(**) *Orat.* XX. *pag.* 348. Vergel. 's mans eigene Brieven op verscheidene plaatzen.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

werd meer dan ééns ingetrokken, en zijne standvastigheid maakte, dat *Kappadocië* minder te lijden had, dan andere Gewesten in *Asië* (*). EUSEBIUS van *Samosata*, daartegen, waarschuwde zelf de Bode, die het Keizerlijk bevel tot zijne ballingschap overbracht, om hetzelve niet openlijk bekend te maken, uit vrees, dat het volk den Bode in het water werpen, en dat men hem EUSEBIUS zijne dood vervolgends wijten zou. Liever begaf hij zich, tegen den nacht, de stad uit naa de plaats zijner ballingschap. Hier kwamen hem vele leden zijner Gemeente opzoeken, en bidden, om terug te komen, welken hij de vermaning van den Apostel voorhield, dat men der Overheid onderdanig behoort te zijn. Bij het groot gebrek, hetwelk vele Gemeenten aan Ouderlingen en Kerkendienaaren hadden, waagde hij het, als een soldaat verkleed, in *Syrië*, *Fenicië*, en *Palæstina* rond te reizen, om dezelven te bezorgen, en zelfs hier en daar *Katholijke* Bisschoppen aan te stellen (†).

Zij woedt hevigst te Alexandrië.

Nergens hadden de *Katholijken* grooter mishandelingen door te staan, dan te *Alexandrië*. Hier was, in het jaar 373, ATHANASIUS overleden, hebbende zijnen ouden getrouwen lotgenoot, den Onderling PETRUS, welken hij zelf daar toe aangeprezen had, tot zijnen opvolger in het Bisdom. Maar deze was naauwlijks ingewijd, of de Stadhouder van *Egypte*,

PAL-

(*) SOCRAT. *Libr.* IV. *Cap.* 26. SOZOMEN. *Libr.* VI. *Cap.* 16. THEODORET. *Libr.* IV. *Cap.* 19.

(†) THEOD. *H. E. L.* IV. *C.* 13, 14.

PALLADIUS, een ijverig Heiden, bezette, met eenen hoop Heidenen en Jooden, de Kerk, in welke PETRUS leerde, eischende, dat hij dezelve zou inruimen, indien hij 'er niet uit gejaagd wilde worden; waar bij PALLADIUS niet weinig bedoelde, zijne vete tegen de Christenen te voldoen. De menigte, die bij hem was, viel in de Kerk, bespotte den Godsdienst, mishandelde de daar zijnde Christenen, bijzonder de Godgewijde Maagden, en brachten zelfs velen om het leven. Al hetwelk den Bisschop PETRUS noodzaakte, zich heimlijk uit de Kerk weg te begeven. Intusschen kwam de tijding van het overlijden van ATHANASIUS aan het Keizerlijke Hof, hetwelk zich thans te *Antiöchië* bevond. Terstond begaf zich EUZOJUS, Bisschop dezer stad, één van de hoofden der *Arianen*, naa *Alexandrië*, om LUCIUS, welken Ouderling de *Arianen* aldaar, zoo lang ATHANASIUS leefde, vergeefs gepoogd hadden, in de plaats van hunnen voormaligen Bisschop GEORGIUS te stellen, nu daadlijk aan dit Bisdom te helpen (*). EUZOJUS had soldaten bij zich, en was verzeld van den Keizerlijken Schatmeester MAGNUS. Bij zijne komst riepen hem de *Heidenen* te *Alexandrië* toe: „ Welkom, Bisschop! die den Zoon „ niet voor God erkent! SERAPIS heeft u, uit lief- „ de, hier gebracht!" MAGNUS liet terstond 19 Ouderlingen en Kerkendienaren vatten en te recht stellen, zoekende hen door beloften en bedreigingen over

(*) EPIFAN. *Hær.* LXVIII. *Cap.* 10. SOCRAT. *L.* III. SOZOM. *Libr.* VI. *Cap.* 5.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

over te halen, om de leere der *Arianen* aan te nemen. Alzoo zij standvastig zulks weigerden, werden zij, bij stormwéér naa *Heliöpolis*, eene geheel *Heidensche* stad van *Fenicië*, in ballingschap gevoer[1], en vele ingezetenen van *Alexandrië*, die hun leedwezen deswegens betoonden, gegeesseld, gepijnigd, en naa de Bergwerken en Marmergroeven verzonden. Eindelijk werden nog verscheidene andere Bisschoppen naa *Palæstina* gebannen. PETRUS zelf redde zich ter naauwernood, met de vlucht, naa *Rome*, alwaar hij, door het vertoonen van zijn bebloed kleed, traanen verwekte (*). LUCIUS haalde zelfs Kluizenaars en Monniken uit hunne Kluizen en Woestijnen, welke hij op een Eiland bande (†). Ook maken de Schrijvers (§) gewag van een bijzonder bevel van VALENS, ten dezen tijde, dat alle aanhangers van het *Niceensche* geloof uit *Alexandrië* en geheel *Egypte* verdreven zouden worden. In het geheel duurde deze vervolging tegen de *Katholijken*, die in het jaar 371 eenen aanvang nam, de volgende zes jaaren voort; geduurende welke ook verscheidene wonderen, ten voordeele der *Katholijken*, zullen gebeurd zijn (**).

Niet

(*) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XXIII. *p.* 418. PETRUS heeft deze gebeurenissen zelf beschreven in een geschrift, waar van men een uittrekzel leest bij THEOD. *H. E. L.* IV. *Cap.* 22. (†) THEOD. *l. c. C.* 21. Verg. ons VI *Deel, Bl.* 36.

(§) SOCRAT. *L.* IV. *C.* 21. SOZOM. *L.* VI. *C.* 19.

(**) Men zie de berichten verzameld bij TILLEMONT *Mém. Tom.* VI. *pag.* 558-591.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Aanmerking over deze vervolging.

Niet om deze vervolging te verschoonen, maar om ze te behoorlijker te beöordeelen, moeten wij hier aanmerken, dat wij alle de berichten, des aangaande, alleen aan *Katholijke* Schrijvers te danken hebben. Van den eenigen *Ariäanschen* Geschiedschrijver FILOSTORGIUS hebben wij slechts uittrekzels, bij FOTIUS, die hem zoo veel laat zeggen, als hij goedvindt, en in deze uittrekzels vinden wij niets van deze vervolging, alleen weet FILOSTORGIUS (*) ons ook wonderwerken, ten voordeele der *Ariäansche* partij, te verhaalen, met welken FOTIUS den spot drijft, zonder te bedenken, dat de *Arianen* dit even ligt met de *Katholijke* wonderverhaalen doen konden. Men moet hier bijvoegen, dat deze vervolging, bijzonder te *Alexandrië*, als eene wraakneming, (*represailles*,) zou kunnen aangemerkt worden, wanneer men zich herïnnert, hoe aldaar te vooren de *Ariäansche* Bisschop GEORGIUS, wel door de *Heidenen*, maar aan welken de *Christenen* zulks gemaklijk hadden kunnen beletten, vermoord was geworden. Ook had ATHANASIUS, zoo dikwijls hij de magt in handen had, de *Ariäansche* Bisschoppen verjaagd en vervolgd." Helaas! de partijhaat sloeg van weêrskanten tot uitersten over, en de Schrijvers vernederen zich, om zelfs, met zeker genoegen, in de daad, belagchlijke voorbeelden daar van te verhaalen. „ Ik wil," schrijft THEODORETUS (†), „ hier den *ijver voor het Geloof*, en

(*) *Libr.* IX. *Cap.* 1.

(†) *Hist. Eccles. Libr.* IV. *Cap.* 15.

en de *oprechte gezindheid* der ingezetenen van *Samosata*, gewagen." En nu verhaalt hij, dat deze Gemeente, in plaats van haren wettigen Herder, eenen Ariäanschgezinden, met name EUNOMIUS, tot Bisschop gekregen hebbende, geen van derzelver leden de Godsdienstige vergaderingen bezocht, dat de Bisschop geheel alleen leven moest, en dat niemand met hem spreken wilde. Evenwel moet hij een zachtzinnig man geweest zijn. Op zekeren dag zich willende baden, gebood hij het bad te openen, voor hetwelk eene menigte volks stond, nu liet hij aan ieder vrij, om zich met hem te baden, van welk aanbod niemand gebruik maakte, waaröm hij zelf heen ging, denkende, dat de eerbied voor hem de menschen terug hield. Maar zoodra hij weg was, liet het volk het *warme water*, hetwelk zij *door de Ketterij besmet achtten*, weglopen, en ander aanvullen. EUNOMIUS, dezen algemeenen haat, bespeurende, verliet de stad gewillig. Maar LUCIUS, insgelijks een *Ariäan*, in zijne plaats aangesteld zijnde, was niet zoo gemaklijk. Eenige jonge lieden vermaakten zich met balspelen op de markt, als LUCIUS op zijnen ezel voorbij kwam rijden, en de bal viel tusschen de pooten van den ezel. Terstond ging 'er een geschreeuw op, dat de *bal daär door verôntreinigd was*. De Bisschop reed voort, maar gebood éénen van zijne bedienden, om toe te zien, wat men met den bal doen zoude. Deze zag, dat men denzelven door een aangestoken vuur wierp, om hem, in dezer voege, te zuiveren. LUCIUS, dit hoog opnemende, bracht hier op te

weeg,

weeg, dat verscheidene Geestlijken gebannen werden.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Ondertusschen werden in het Oosten niet overäl *Ariaansche* Bisschoppen aangesteld. Men heeft dit reeds aan BASILIUS van *Cæsarea* gezien; en in het jaar 374 kreeg een ander ijverig belijder van het *Niceensch* geloof, AMPHILOCHIUS, het Bisdom *Ikonium* in *Lykaönië*. In hetzelfde jaar verloor de *Ariaansche* partij haar steunpilaar in het Westen, door de dood van AUXENTIUS, Bisschop van *Mediolanum*, die door AMBROSIUS, eenen der gelukkigste verdedigers van het *Katholijk* Leerstelsel, werd opgevolgd. Ook verklaarde VALENTINIANUS zich steeds duidlijker voor de *Katholijken*; hij nam niet alleen de krachtigste vermaningen van AMBROSIUS vriendlijk op, maar, van de Godsdiensttwisten in *Asië* gehoord hebbende, gebood hij in het jaar 375, dat 'er in *Illyricum*, alwaar hij zich toen onthield, eene Kerkvergadering zou gehouden worden, ten einde het *Niceensch* geloof op nieuw te bevestigen (*). De Kerkvergadering voldeed aan zijn verlangen, en schreef eenen Brief aan de Gemeenten in het *Proconsularisch Asië* en *Frygië* (†), allen, die de *Niceensche* leere niet aannamen, in den ban doende, en voegde 'er bij: *Voor allen, die leeren, dat de Drievuldigheid eenswezens is, is het Hemelrijk bereid.* ELPIDIUS, een *Illyrisch* Bisschop, was de overbrenger van dezen Brief, die,

VALENTINIAAN gaat voort de Katholijken te begunstigen.

te

(*) THEODOR. *L.* IV. *H. E. C.* 7.

(†) Bij THEODOR. *l. c. C.* 9.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

te gelijker tijd, eenen Brief van den *Roomſchen* Bisſchop DAMASUS medenam (*), zonder dat daar uit echter volgt, dat ELPIDIUS volmagt van dezen Bisſchop tot deze zending nodig zou gehad hebben.

Verördening van VALENTINIAAN.

ELPIDIUS werd veel meer ook door den Keizer VALENTINIAAN afgezonden, die te gelijk met den Sijnodalen Brief eene verördening zond aan de gemelde *Aſiatiſche* Bisſchoppen, in welks hoofd zijn Broeder VALENS en zijn Zoon GRATIANUS, als Medekeizers, genoemd worden, omdat hij zich de hoogſte magt in het Rijk had voorbehouden. Verders gemeld hebbende in den Brief, dat de allerzaligſte Bisſchoppen, na veel onderzoek over het heilzaam woord, vastgeſteld hadden, dat de Drievuldigheid des Vaders, Zoons, en Heiligen Geest eenswezens zij; vervolgt hij: Zij hielden ook dien-volgends hunnen Godsdienst, en hij had insgelijks geboden, dat men deze leere overäl zou voordragen; doch zoo, dat niemand zeggen moest, dat hij, met geringächting van onzen Godlijken Leeraar, het geloof des Keizers volgde. Het Euangelie van onzen God zegt: Geeſt den Keizer, wat des Keizers, en Gode, wat Godes is! Wat zegt gij dan, Bisſchoppen en Leeräars des Heiligen Woords? Indien uwe Geloofsbeſlisſing ook zoo geſteld is, zoo bemint malkanderen, en misbruikt het Keizerlijk gezag niet! Vervolgt dit genen niet, die God oprecht dienen, door wier gebed de oorlogen op aarde gedempt, en de aanvallen der afgevallene gees-

(*) VALES. *ad Theodor. l. c.*

geesten afgeweerd worden, die ook ons gehoorzamen! Maar gijlieden zijt wederſpannig, alhoewel wij alles met ulieden beproefd hebben. Gijlieden hebt uzelven verkocht; maar wij willen onſchuldig zijn aan uwe misdaad, zoo als PILATUS aan het bloed van CHRISTUS. Hier op verbiedt de Keizer alle onderdrukkingen der *Katholijken*; hij verzekert, dat hij met het groot en rechtzinnig *Sijnode*, wier handelingen en belijdenis hij overzond, beleed, dat de Zoon met den Vader *van hetzelfde wezen* is; doch dat hij dit niet, zoo als velen, van eene bloote *gelijkheid* verſtond, waar door de Zoon het voornaamſte Schepzel zou zijn; maar dat hij, met de onlangs te *Rome* en in *Galliën* gehoudene Kerkvergaderingen, geloofde, *dat de Vader, Zoon, en H. Geest, één en hetzelfde Wezen in drie Perſonen,* (προσωποις,) *dat is, in drie volkomene zelfsbeſtaanlijkheden,* (εν τρισι τελειαις ὑποςασεσιν,) *hebbe.* Eindelijk voegt de Keizer 'er de *Niceenſche* Geloofsbelijdenis bij; en vervloekt niet alleen die genen, die anders denken, maar ook zulken, die de *Arianen* niet oprecht vervloeken.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Na de dood van VALENTINIAAN duuren de vervolgingen in het Oosten voort.

Dit bevel had echter geene uitwerking, door de tusſchenkomende dood van VALENTINIAAN, in het jaar 375, te minder, omdat zijne beide Zoonen, GRATIANUS en VALENTINIANUS II, nog heel jong waren. VALENS ging dan voort de *Katholijken* in het Oosten te onderdrukken. Onder anderen betoonde DEMOSTHENES, Stadhouder van *Cappadocië*, en *Pontus*, zich daar zeer ijverig in. BASILIUS *de Groote*, die hier van zeer dikwijls in zijne Brieven ſpreekt, gewaagt

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

inzonderheid van de *Sijnoden*, die hij in de jaaren 375 en 376 te *Ancyra* en *Nysſa* door *Ariaanſche* Bisſchoppen liet houden, om de *Katholijken* uit hunne Bisdommen te verdrijven (*). Gemeenlijk brengt men hier ook toe de vervolging, welke de Monniken, om dezen tijd, van VALENS dulden moesten. Evenwel, hoe zeer de Monniken voor ſteunpilaren van het *Niceïsch* geloof gehouden werden (†), is het nogthans niet duidelijk, dat dit hun geloof de oorzaak dezer vervolging geweest zij (§). Te midden van deze vervolging, behielden de *Katholijken* nogthans de vrijheid, om hun Leerſtelſel op bijzondere Kerkvergaderingen te bevestigen. Zulk eene vergadering werd, in het jaar 377, te *Iconium* gehouden, door den Bisſchop dier ſtad, AMPHILOCHIUS. Uit den Brief, welken hij in dezelver naam afvaardigde, ziet men, dat op dezelve het *Niceenſche* geloof bevestigd, en bijzonder het Leerſtuk van den Heiligen Geest bepaald is geworden (**).

De dood van VALENS maakt een einde van de

Met de dood van VALENS, die in het jaar 378, na eenen ongelukkigen veldſlag, met de *Gothen*, bij *Adrianopolen*, om het leven kwam, kregen de *Katholijken* allengs in het *Romeinſche* Rijk eene overmagt, welke zij nooit weder verloren hebben. Hij had

(*) *Epist.* CCXXXVII. *pag.* 365. *Tom.* III. *Opp.*

(†) SOZOMEN. *Libr.* VI. *Cap.* 20.

(§) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 7 en 8.

(**) *In* COTELER. *Monum. Eccl. Græc. T.* II. *p.* 99. en in HARDUIN *Act. Concilior. T.* I. *p.* 798.

had reeds, bij gelegenheid van zijnen veldtogt tegen de *Gothen*, de onderdrukking laten verslappen, en zelfs keerde de *Katholijke* Bisschop van *Alexandrië*, PETRUS, van *Rome* terug, aan wien men de Kerken van *Alexandrië* inruimde, terwijl LUCIUS, de *Ariaansche* Bisschop aldaar, naa *Konstantinopolen* moest vluchten (*). Het schijnt over het geheel, dat VALENS meer door het opstoken van zijne Ariaanschgezinde Staatsdienaars en Bisschoppen, dan wel uit eigen aandrift tot deze onderdrukkingen, verleid is geworden (†).

vervolging.

GRATIANUS geeft Geloofsvrijheid.

Door de dood van VALENS, was zijn Broeders Zoon GRATIANUS Meester van het gantsche Rijk geworden. Deze schonk terstond in het jaar 378 aan alle zijne onderdaanen vrijheid van Godsdienst; alleen verbood hij den *Manicheën*, *Fotinianen* en *Eunomianen*, het houden van Godsdienstige vergaderingen. Tevens riep hij alle gebannene Bisschoppen tot hunne Gemeenten terug (§). Hier op keerden de verdrevene Oostersche Bisschoppen weder tot hunne Gemeenten, hoewel hier en daar niet zonder nieuwe moeilijkheden; alzoo vele *Ariaansche* Bisschoppen niet voor hen wilden wijken, maar veel meer hunne aanhangers tot gewelddaadigheden opruiden. Onder anderen werd EUSEBIUS, *Katholijke* Bisschop van *Samosata*, van de *Arianen* aldaar ge-

stee-

(*) SOCRAT. *H. E. L.* IV. *C.* 35. SOZOM. *L.* VI. *C.* 39.

(†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 153.

(§) SOCRAT. *Libr.* V. *Cap.* 3. SOZOM. *L.* VII. *C.* 1. THEODOR. *Libr.* V. *Cap.* 2.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſteenigd (*). Des te zachtmoediger gedroegen zich ſommige wederkeerende Bisſchoppen, die aan de *Ariaanſche* Bisſchoppen in hunne Gemeenten aanboden, hen als hunne Mede-Opzieners te willen erkennen, indien zij zich met hen in het geloof vereënigen wilden. Zulken voorſlag deed onder anderen EULALIUS, Bisſchop van *Amasca* in *Pontus*, aan den Bisſchop der *Arianen* aldaar, die denzelven wel niet wilde aannemen, maar zelf kort daar na van de 50 perſonen, die zijne Gemeente uitmaakten, verlaten werd (†).

Te Antiochië duurt de ſcheuring van MELETIUS nogvoort

Onder die Bisſchoppen, die bij deze gelegenheid uit hunne ballingſchap terug keerden, was ook MELETIUS, Bisſchop van *Antiöchië*, vermaard door de ſcheuring, die aldaar om zijnen wil plaats had (§), welke thans eer vergroot dan verminderd werd. Te weten, PAULLINUS, dien VALENS altijd ontzien had, bleef zijne aanhangers aldaar ſteeds behouden; om niet te gewagen van de *Arianen*, die eerst in het jaar 376 hunnen aanzienlijken Bisſchop EUZOJUS verloren hadden, of van de *Apollinaristen*, die in deze ſtad ook een' eigen' Bisſchop hadden. De *Meletianen* deeden thans wel eenen voorſlag, dat MELETIUS en PAULLINUS gemeenſchappelijk het Bisdom bij de *Katholijken* zouden bedienen, maar welke door de partij van PAULLINUS verworpen werd, omdat MELETIUS van *Arianen* gewijd was. De par-

(*) THEODORET. *l. c. Cap.* 9.

(†) SOZOMEN. *Libr.* VII. *Cap.* 2.

(§) Zie *Deel* IV. *Bl.* 350, 377. *Deel* VII. *Bl.* 127, 138.

partij van MELETIUS bragt hem toen in eene Kerk in de Voorstad, alwaar zij hem op den Bisschoppelijken Stoel zetten. Evenwel toen het tot uitersten tusschen de beide partijën dreigde over te slaan, kwam men tot een vergelijk, te weten, FLAVIANUS en vijf anderen, die te *Antiöchië*, in geval van eene Bisschoppelijke verkiezing, naar die waardigheid konden dingen, beloofden met eenen eed, dat zij, bij aflijvigheid van MELETIUS of PAULLINUS, zich niet laten verkiezen, maar den langstlevenden voor rechtmatigen Bisschop erkennen zouden (*).

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Gedrag der Macedonianen.

Verscheidene *Macedonianen*, of *Halve - Arianen* maakten, van de verleende vrijheid van Godsdienst, gebruik, om zich weder van de *Katholijken* af te scheiden, met welke zij zich zedert het jaar 366 verëenigd hadden, om den gemeenen vijänd, de *strenge Arianen*, te keer te gaan. Op eene Kerkvergadering, waarschijnlijk nog in het jaar 378, te *Antiöchië* in *Carië* gehouden, besloten zij de uitdrukking *éénswezens* volstrekt niet van den Zoon te gebruiken, maar hem enkel een *gelijk wezen* met den Vader toe te leggen, en ook met de *Homoousianen* geene gemeenschap te onderhouden. Doch zij benadeelden zich zelven door deze onbestendigheid

(*) SOCRATES *Libr.* V. *Cap.* 5. SOZOMENUS *Libr.* VII. *Cap.* 3. THEODORETUS *Libr.* VII. *Cap.* 2, 3, 4, 23. heeft wel eenige omstandigheden anders, doch hij schijnt het voorstel der *Meletianen* en het daadlijk getroffen vergelijk niet recht onderscheiden te hebben. ——

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

heid het meest, alzoo velen van dien tijd af hunne partij verlieten en tot de *Katholijken* overgingen (*). De *Katholijken* oordeelden ook in het vervolg van de overblijvende *Macedonianen* zacht, dewijl velen derzelven omtrent de leere van den Heiligen Geest enkel twijfelden, maar niets beslisten, en hunne zeden vrij onberispelijk waren (†).

Bewegingen te Konstantinopolen.

Te *Konstantinopolen* zelve ging het langzaam voort met de herstelling van de openbare Godsdienstoefening der *Katholijken*. Zij bezaten in deze Hoofdstad niet ééne Kerk meer, en waren genoodzaakt, toen zij in het jaar 379 GREGORIUS *van Nazianzus* herwaards beroepen hadden, een klein huis tot hunne Godsdienstige samenkomsten gereed te maken, hetwelk men daaröm *Anastasia* of *Opstanding* noemde, omdat in hetzelve het *Niceensch* geloof voor de Hoofdstad, als het ware, *weder opgestaan* was. SOZOMENUS (§) gewaagt wel van een wonder, van eene vrouw, die door eenen val in dit huis haar leven verloren, maar op het gebed der Gemeente wedergekregen had, waar van deze benaming oorspronglijk zou zijn, doch van dit geval weet GREGORIUS zelf geheel niet, hoe veel hij ook van deze zijne geliefde Kerk in zijne Brieven schrijft. Ondertusschen werden de *Katholijken* met hunnen Leeräar ook in dit huis door eenige *Ariaansche* Mon-

(*) SOCR. *L.* V. *C.* 4. SOZOM. *L.* VII. *C.* 2.

(†) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XXXVII. *pag.* 595-600. *Orat.* XLIV. *pag.* 710. *Tom.* I. *Opp.*

(§) *Libr.* VII. *Cap.* 5.

Monniken en gemeen volk des nachts overvallen en mishandeld (*).

Wetten van GRATIANUS.

In de eerste jaaren dus van GRATIANUS regeering, bevond zich alles nog in zekere gisting, bijzonder in het Oosten, alwaar de *Arianen* tot hier toe zoo talrijk geweest waren. Men leest wel in het Wetboek van THEODOSIUS nog twee wetten, die hij, terstond in het begin van zijne regeering, tegen de Ketters gegeven heeft. In de eerste, waarschijnlijk van het jaar 378 (†), beroept hij zich op een vroeger bevel, hetwelk hij bevestigt, dat naamlijk, behalven de *Kerken der Katholijken*, (*extra Ecclesias, quas nostra pax obtinet,*) geene Godsdienstige vergaderingen van Ketters gehouden, en dat de plaatzen, waar zulks geschiedde, ten behoeve des Keizers verbeurd verklaard zouden worden. In de tweede, van het jaar 379 (§), wordt de vrijheid van Godsdienst, door den Keizer aan alle partijën, drie alleen uitgezonderd, vergund (**), weder ingetrokken, en daartegen uitdruklijk verboden, dat geene Ketterſche Leeräars of Kerkendienaars ergens vergaderingen houden zullen, *dewijl zij niet ééns voor Christenen gehouden werden.* Evenwel hadden deze wetten, die te *Treviri* en *Mediolanum* gegeven werden, meestäl hare geheele kracht alleen in het Westen. Maar

(*) GREGOR. *Nazianz. Carmen de Vita ſua pag.* 17. *Carm.* IX. *p.* 78. *Tom.* II. *Opp. Orat.* XLIX. *pag.* 710. *Epist.* LXXXI. *pag.* 839. *Tom.* I. *Opp.*

(†) *L.* XVI. C. *Th. t.* 5. *de Hæret. l.* 4.

(§) *L. c. l.* 5. (**) Boven *Bladz.* 39.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

THEODOSIUS noodzaakt de Arianen hunne Kerken te Konstantinopolen over te geven.

Maar toen GRATIANUS in het jaar 379 THEODOSIUS tot zijnen medehelper in het Bestuur des Rijks aannam, veränderde de toestand der *Katholijken* en *Arianen* spoedig. Deze liet in het jaar 380, de rust in zijn Rijksgedeelte bijna hersteld hebbende, die vermaarde, maar eenen verstandigen en verdraagzamen Vorst min waardige wet naa *Konstantinopolen* afgaan (*), in welke hij zijnen wil verklaarde, dat alle zijne onderdaanen het *Katholijk* Leerstelsel zullen belijden, met bedreiging van straffen aan de Ketters, die hij allerhande schimpnaamen geeft. Kort daar na, in persoon te *Konstantinopolen* gekomen, gaf hij aan den *Ariaanschen* Bisschop aldaar, DEMOFILUS, de keuze, om het *Niceensch* geloof aan te nemen, of zijne Kerken aan de *Katholijken* in te ruimen. DEMOFILUS riep hier op zijne aanhangers in eene Kerk samen, en zeide hun, in hun midden staande: „ Mijne Broeders, in het *Euangelie* staat geschreven: Wanneer zij u in de ééne stad vervolgen, vliedt naa de andere! Dewijl nu de Keizer ons uit onze Kerken sluit, zoo weet, dat wij morgen onze vergadering buiten de stad zullen houden." Zedert hielden de *Arianen* ook hunne vergaderingen buiten de stad, en de *Katholijken* kwamen dus, na veertig jaaren, weder in het bezit van hunne Kerken (†).

Eene

(*) *Cod. Theod. Libr.* XVI. *t.* 1. *de fide Cathol. l.* 2. Vergel. *Deel* VI. *Bladz.* 237.

(†) SOCRAT. *L.* V. *C.* 7. SOZOM. *L.* VII. *C.* 5. FILOST. *Ep. H. E. L.* IX. *C.* 19. noemt dit een verdrijven van de *Arianen* uit *Konstantinopolen*.

Eene andere wet van dezen Keizer, in het jaar 381 (*), ſtrekte zich nog duidelijker tot zijn geheele gebied uit. Volgends dezelve, zouden geene Ketters, onder welke bijzonder de *Fotinianen*, *Arianen*, en *Eunomianen* genoemd worden, eenen openbaren Godsdienst in de ſteden houden. Ook zouden alle de Kerken aan de *Katholijken* overgeleverd worden. De *Arianen* verwekten daartegen wel hier en daar bewegingen (†), van dezen tijd af hield nogthans hun Godsdienst in de ſteden op, en duurde alleen nog ten platten lande voort (§). Een gevolg hier van was, dat verſcheidene *Ariaanſche* Bisſchoppen hunne Gemeenten verlieten, en naa hunne Vaderſtad terug keerden. Dus was het ook geen wonder, dat thans zoo vele *Arianen*, gelijk men het noemde, zich bekeerden, dat is, van hunne Leere en Kerken beroofd, zich met de *Katholijken* vereënigden.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Wet van THEODOSIUS, en gevolg van dezelve.

Tot de hulpmiddelen, om de *Arianerij* geheel te onderdrukken, behoort ook de *tweede algemeene*, (*Oeconomiſche*,) *Kerkvergadering* te *Konſtantinopolen*, op last van den Keizer THEODOSIUS in het jaar 381 gehouden, welke ook de *eerſte Konſtantinopolitaanſche* genoemd wordt. Daar wij van dezelve reeds voorheen melding gedaan hebben (**), zeggen wij hier alleen het volgende:

Tweede algemeene Kerkvergadering te Konſtantinopolen.

On-

(*) *L. 6. Cod. Theodos. de Hæret.*

(†) THEODORET. *l. c. Cap.* 9.

(§) SOCRAT. *Libr.* V. *Cap.* 15.

(**) Zie ons *Deel* VI. *Bladz.* 232.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Onder de 150 *Katholijke* Bisschoppen uit het Oosten, die deze vergadering uitmaakten, waren de voornaamsten, MELETIUS, Bisschop van *Antiöchië*, TIMOTHEUS van *Alexandrië*, CYRILLUS van *Jerusalem*, GREGORIUS *van Nazianzus* bestemd tot Bisschop van *Konstantinopolen*, GREGORIUS van *Nyssa*, AMPHILOCHIUS van *Iconium*, ASCHOLUS van *Thessalonica* enz. Hier kwam nog, geduurende de vergadering, NECTARIUS bij, die in plaats van GREGORIUS Bisschop van *Konstantinopolen* werd. THEODOSIUS riep uitdruklijk zulke Bisschoppen samen, door welke het *Niceensch* geloof zou bevestigd worden (*). Evenwel liet hij ook de *Macedonianen* opkomen, hopende, dat deze tot eenigheid met de *Katholijken* zouden gebracht worden; van dezelven verscheenen 36 Bisschoppen, de meesten, uit de steden van den *Hellespont*. Eigenlijke *Arianen* werden niet opgeroepen. De vergadering wilde, als eene Kerkelijke Rechtbank, hen liever oordeelen, dan met hen een onderzoek van de verschillende gevoelens ondernemen; alzoo 'er ook te weinig hoop was, van vereeniging met hen. Zelfs mislukte deze hoop, met de *Macedonianen*. Deze verklaarden zich liever *Ariaansch*, en verlieten, met ELEUSIUS, Bisschop van *Cyzicus*, éénen van hunne voornaamste hoofden, de vergadering. Waarschijnlijk, omdat zij wisten, dat de vergadering ook hunne leere van den Heiligen Geest zou verwerpen en veröordeelen. Nu hadden de vergaderde Bisschoppen de han-

(*) SOCR. *L.* V. *C.* 8. SOZOM. *L.* VII. *C.* 7

handen ruim, om eenparig besluiten te maken tegen alle Ketterſche gezindheden. Men heeft van haar *zeven Canones* of *Kerkregelen*, van welken de echtheid, zonder reden, door ſommigen in twijfel getrokken wordt (*). De eerſte *Canon* bevestigt, overëenkomſtig het hoofddoel der vergadering, de *Niceenſche* Geloofsbelijdenis, en bant of vervloekt alle Ketterijën, bijzonder der *Eunomianen* of *Anomoiën*, der *Arianen* of *Eudoxianen*, der *Halve-Arianen*, of *Pneumatomachen*, deze laatſten als vijänden van het zuiver geloof omtrent den Heiligen Geest; der *Sabellianen*, *Marcellianen*, *Fotinianen* en *Apollinaristen*. — In den *tweeden Canon* verbood de vergadering, dat geen Bisſchop inbreuk zou maken op het Kerspel van eenen anderen (†). De *derde* bepaalde den rang van den Bisſchop van *Konſtantinopolen*, terſtond naa dien van *Rome* (§). De *vierde* beveelt, dat MAXIMUS, de *Cynicus*, die zich, in plaats van GREGORIUS, tot Bisſchop van *Konſtantinopolen* had laten inwijden, daar volſtrekt niet voor erkend zou worden. — In den *vijfden Canon* nam de vergadering nog eenig deel in de voortduurende *Meletiaanſche* Scheuring te *Antiöchië*. Volgends denzelven toch zou het besluit der Westerſche Gemeenten, (waarſchijnlijk door den Bisſchop DAMASUS aan den Bisſchop PAULLINUS al-

(*) Men vindt ze bij BEVERIDGE *Pandect. Canon. T.* I. *p.* 85. HARDUIN *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 809. MANSI *Concil. T.* III. *p.* 521. (†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 262.
(§) Zie *Deel* V. *Bladz.* 262.

aldaar overgezonden,) om alle *Christenen* in die stad als Broeders te erkennen, die ééne Godheid des Vaders, des Zoons, en des Heiligen Geestes beleeden, in acht genomen worden. Het is waar, de vergadering erkende niet PAULLINUS, maar MELETIUS voor rechtmatigen Bisschop van *Antiöchië*, evenwel kon toch dit bevel iet tot vermindering der Scheuring aldaar toebrengen; waar toe ook de dood van MELETIUS, die op deze vergadering zelve gebeurde, nog meer had kunnen toebrengen. De tegenwoordig zijnde Bisschoppen zagen hem als hun Hoofd en Vader aan; de beide GREGORIUSSEN en CHRYSOSTOMUS hebben aan zijne gedachtenis redenvoeringen en gedichten gewijd. Hij is, zoo wel in de *Griekſche* als in de *Latijnſche* Kerk naderhand, als een *Heilige*, verëerd geworden; hoe zeer de Bisschoppen van *Rome* hem, bij zijn leven, nooit als eenen rechtmatigen Bisschop erkend hebben. Doch, wel verre, dat zich de aanhangers van MELETIUS te *Antiöchië* zich met PAULLINUS zouden verëenigd hebben, verkozen zij veelëer FLAVIANUS tot hunnen Bisschop; en de onëenigheid werd sterker, dan zij te vooren geweest was (*). De beide laatste besluiten, over de beschuldigers van Bisschoppen, en het aannemen van Ketters, die zich bekeeren, zijn elders door ons reeds gemeld (†).

Bevelen

Op deze besluiten der Kerkvergadering, die door den

(*) SOCRAT. *Libr.* V. *Cap.* 9. SOZOM. *Libr.* VII. C. 10. THEODOR. *Libr.* V. *Cap.* 23.

(†) Zie *Deel* V. *Bl.* 256. *Deel* V. *Bl.* 233.

den Keizer bekrachtigd werden, tegen de *Arianen*, volgden nog in het jaar 381 andere bevelen, met welke hij hen zelf in de engte dreef. Hij gebood aan den *Proconsul* van *Asië*, dat alle Kerken aan de *Katholijke* Bisschoppen zouden ingeruimd worden (*). Ten zelfden tijde gebood THEODOSIUS aan éénen der voornaamste Bevelhebbers in het Oosten, (*Comes Orientis*,) dat het den *Eunomianen*, *Arianen*, en *Aëtianen*, nergens geöorloofd zou zijn, nieuwe Kerken op te bouwen (†). Evenwel berichten ons SOCRATES (§) en SOZOMENUS (**), dat de Keizer deze en soortgelijke bevelen en wetten niet ten strengsten heeft laten uitvoeren, alzoo het meer zijn oogmerk was, om zijne onderdanen door gezag dan door straffen tot vereeniging in den Godsdienst te brengen, gelijk dan de bekende ijver des Keizers voor het *Katholijke* geloof, de naam van eene *algemeene Kerkvergadering*, de twisten, onder de *Arianen* zelve, en gebrek aan bescherming der wetten, genoegzaam waren, om de *Arianen* in het *Oosten* te niet te doen gaan. Alleen zond de Keizer EUNOMIUS in ballingschap, omdat hij te *Konstantinopolen* in een bijzonder huis Godsdienstige vergadering hield, in welke hij zijne schriften voorlas, maar anders zal de Keizer niemand tot zijne Kerkgemeenschap gedwongen, en alle Godsdienstoefeningen buiten de steden ongemoeid gelaten hebben.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

van den Keizer omtrent de Arianen.

In

(*) *l.* 3. *Cod. Theod. de fide Catholica.*

(†) *l.* 8. *Cod. Theod. de Hæret.*

(§) *L.* V. *C.* 20. (**) *L.* VII. *C.* 12.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Kerkvergadering te Aquileja.

In het Westen, waar slechts enkele overblijfzelen der *Arianen* gevonden werden, werden zij nog ligter onderdrukt; onder welke PALLADIUS en SECUNDIANUS, twee Bisschoppen in *Illyricum*, behoorden. De eerste derzelven beklaagde zich bij den Keizer GRATIANUS, dat hij openlijk als een *Ariaan* beschouwd werd, en verzocht hem, om deswegens eene *algemeene Kerkvergadering* te beroepen. Op voorstel van AMBROSIUS, dat eene zoo talrijke vergadering nodeloos was, om den wil van twee personen, gebood deze Keizer enkel de Westersche Bisschoppen, wien het gelegen mogt komen, te *Aquileja* eene vergadering te houden; alwaar dan ook in het jaar 381 ruim 30 Bisschoppen uit *Italië*, *Galliën*, *Illyrië* en anderen, of hunne afgevaardigden, verschenen; van de Oosterlingen, die ook genodigd waren, verscheen niemand, gelijk wij ook niets lezen van den Bisschop van *Rome*. VALERIANUS, Bisschop van *Aquileja*, was hier de eigenlijke Voorzitter, hoewel AMBROSIUS, die zoo veel aanziens ten Hove, en zoo veel roems van welsprekendheid en ijver had, echter meest het woord voerde, tegen de beide *Ariaansche* Bisschoppen, van welke alleen PALLADIUS sprak. Uit deze gesprekken, welke nog grootendeels voorhanden zijn (*), ziet men duidelijk, dat de beide partijën elkanderen, gelijk men zegt, telkens eene vlieg zochten af te vangen. PAL-

LA-

(*) In SIRMONDI *Opp. Tom.* I. *pag.* 419. in HARDUIN *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 826. *et* MANSI *Concil. Tom.* III. *pag.* 599.

LADIUS gebruikte allerhande uitvluchten, beriep zich op eene *algemeene Kerkvergadering*, verzekerde, dat hij ARIUS niet kende, wilde JESUS wel den waaren en eeniggeborenen Zoon van God, maar niet waaren en goeden God noemen. Meermalen riepen de Bisschoppen het *anathema* over hem uit, en verklaarden hem eindelijk voor eenen *Ariaan*, die verdiende afgezet te worden, gelijk ook de vergadering den Keizer vervolgends verzocht, hem te verdrijven en weg te jaagen.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Twisten onder de Rechtzinnigen.

Daar thans de Kerkvergaderingen weder de bescherming der Keizeren genoten, waren zij te menigvuldiger, ten einde eene algemeene eenheid, waar aan zelfs onder de *Katholijken* nog veel ontbrak, te herstellen. Genoegzaam dezelfde Bisschoppen, die in het jaar 381 de *algemeene* Kerkvergadering te *Konstantinopolen* hadden uitgemaakt, waren ook in het jaar 382 aldaar bijëen, toen zij door een aantal *Italiaansche* Bisschoppen tot eene *algemeene* vergadering te *Rome* genodigd werden; doch waar van zij zich verschoonden (*). Onder de *Westerlingen* muntte thans AMBROSIUS uit, die met de *Italiaansche* Bisschoppen wenschte, dat zekere verschillen onder de Oosterlingen tot hun onderzoek en beslissing gebracht werden, gelijk zij in twee Brieven aan den Keizer THEODOSIUS voorstelden (†). Zij beklaagden zich, dat men te *Antiöchië*, schoon PAULLINUS nog leefde, in plaats van MELETIUS, eenen an-

(*) THEODORET. *Libr.* V. *Cap.* 9.

(†) In HARDUIN. *Act. Concil. T.* I. *p.* 844.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

anderen Bisschop verkozen had; als ook dat men in plaats van MAXIMUS, die reeds door drie Bisschoppen gewijd was, NECTARIUS tot Bisschop van *Konstantinopolen* had aangesteld; en wilden over het één en ander in eene Kerkvergadering te *Rome* beslissen. Maar zoodanige aanmatigingen mishaagden aan de Oosterlingen, en voornaamlijk de stap van den Bisschop DAMASUS te *Rome*, op de Kerkvergadering in het jaar 382 aldaar gehouden, in welke PAULLINUS, die daar zelf tegenwoordig was, erkend, en de Kerkgemeenschap met FLAVIANUS en zijnen aanhang opgeheven werd, waar door de Scheuring te *Antiöchië* tot in de vijfde eeuw gerekt werd (*).

Verdere handelingen met en tegen de Arianen.

Bij deze verschillen der *Katholijken* onderling, en dewijl THEODOSIUS zijne wetten niet ten strengsten liet uitvoeren, begrijpt men ligtlijk, dat de *Arianen* zich in vele Oostersche Gewesten nog steeds staande hielden. In de Hoofdstad *Konstantinopolen*, waar zij nog talrijk waren, en door NECTARIUS niet hevig bestreden werden, droegen zij hunne gevoelens, bij alle gelegenheden, vrij voor. In de mindere steden vielen hunne aanhangers ieder één met dezelve lastig. „ Komt men bij eenen Wisselaar, " zegt GREGORIUS van *Nyssa* (†), „ dan hoort men een lang gesnap van het onderscheid tusschen den gegenereerden Zoon en den ongegenereerden Vader. Vraagt men, hoe veel het brood kost? men krijgt ten antwoord: dat de Vader grooter, en de Zoon aan

(*) SOZOM. *L.* VII. *C.* 11. THEOD. *L.* V. *C.* 23.

(†) *Orat. de Deitate Filii et Spir. s. T.* III. *p.* 466.

aan hem onderworpen is. Wacht men met ongeduld, dat het Bad heet gemaakt wordt, men ontvangt, in plaats, dat daar voor gezorgd wordt, de verzekering, dat de Zoon uit niet is voortgebracht. Vermoeid door zoo vele Godsdiensttwisten, welke geen einde namen, en dikwerf onrusten veröorzaakten, liet THEODOSIUS, in het jaar 383, Bisschoppen van alle partijën te *Konstantinopolen* komen, om te beproeven, of zij malkanderen in een gesprek verstaan konden. Van de zijde der *Katholijken* waren hier NECTARIUS, GREGORIUS van *Nyssa*, en waarschijnlijk nog anderen, tegenwoordig; AGELIUS bevond zich hier, als Bisschop der *Novatianen*, DEMOPHILUS, als *Ariaan*, EUNOMIUS, als hoofd van zijne partij, en ELEUSIUS, als *Macedoniaansche* Bisschop; doch allen van velen van hunne aanhangers verzeld. Deze bijëenkomst liep geheel vruchteloos af (*); voornaamlijk was de belijdenis, welke EUNOMIUS hier overleverde, geheel niet geschikt, om een vergelijk te bevorderen. Doch genoeg, de *Katholijken* behielden bij den Keizer de overhand. De *Ariaansche* partijën verloren niet alleen vele leden, door hunne onderlinge verschillen; maar werden ook weder door nieuwe wetten vervolgd. Nog in het jaar 383 verbood de Keizer aan alle soorten van *Arianen* de Godsdienstige vergaderingen, zelfs in bijzondere huizen, met vrijheid aan ieder eenen, om hen uit één te jaagen (†). In hetzelfde jaar verbood

(*) Verg. *Deel* VI. *Bladz.* 253. SOCRAT. *L.* V. *C.* 10. SOZOM. *L.* VII. *C.* 12. (†) *l.* 11. *C. Th. de Hæret.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bood hij (*) dit op nieuw, en tevens het verkiezen van Leeräaren voor deze partij; waar na in het jaar 384 een ander bevel volgde, waar bij alle *Ariaansche* Bisschoppen en Kerkendienaars volstrekt uit *Konstantinopolen* gejaagd werden (†).

Aanmerking over het gedrag van THEODOSIUS.

Men behoeft zich over de wankelbaarheid van dezen Keizer omtrent Godsdienstzaken, in welke hij meer dan te veel zich mengde, niet te zeer te verwonderen. De Bisschoppen en Geestelijken hadden hier van de meeste schuld. Aan den éénen kant, was EUNOMIUS toenmaals onder alle *Ariaansche* Leeräaren de vernuftigste en welsprekendste, voor wien de *Katholijken* zelve vreesden (§). Velen waren met zijne begaafdheden ingenomen; THEODOSIUS zelf verlangde, met hem te spreken, hetwelk echter de Keizerin FLACCILLA, die zeer ijverig het *Niceensch* geloof was toegedaan, door dringende verzoeken, wist te verhinderen. Aan den anderen kant gebruikten de *Katholijken* allerhande middelen, om den Keizer tegen de *Arianen* op te zetten; waar toe de handelwijze van AMPHILOCHIUS omtrent des Keizers Zoon ARKADIUS, wien de Bisschop, schoon de Keizer hem reeds tot Medereregent had aangesteld, als een kind behandelde, den Keizer, als hij daar over zijn ongenoegen betoonde, te gemoet voerende, indien hij de veräachting van zijnen Zoon niet kon dulden, hoe God dan die genen moest verfoejen, die zijnen Zoon weigerden te veräeeren,

(*) *l.* 12. *eod. tit.* (†) *l.* 13. *eod. tit.*

(§) SOZOM. *Libr.* V. *Cap.* 6.

ren, verdient gebracht te worden, waar van wij reeds elders (*) gesproken hebben.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Berichten van AMPHILOCHIUS.

Deze AMPHILOCHIUS, Bisschop van *Ikonium*, in *Lycaönië*, was een ijveräar voor het *Niceensch* geloof. Hoewel HIËRONYMUS (†) slechts heel weinig van zijne schriften heeft opgetekend, getuigen zijne beide vrienden BASILIUS *de Groote* en GREGORIUS van *Nazianzus* te meer van zijne Godzaligheid. Na een tijd lang Plijtbezorger en Richter geweest te zijn, en ook een gedeelte van zijn leven, in eene Woestijn, als Monnik, doorgebracht te hebben, werd hij, in het jaar 375, zeer tegen zijnen zin, tot Bisschop ingewijd. Behalven de *algemeene Kerkvergadering* te *Konstantinopolen*, op welke hij tegenwoordig was, zal hij oòk zelf (§) nog eene Kerkvergadering te *Side* in *Pamfylië* tegen de *Messalianen* gehouden hebben; waar aan echter sommigen getwijfeld hebben. Van zijne menigvuldige werken is bijna niets overig gebleven. Hier onder behoorde een Boek *van den Heiligen Geest*, *Wederleggingen der Messalianen en Arianen*, ook eene *Uitlegging van* JESAIA. Het geene FRANC. COMBEFISIUS, onder den naam van AMPHILOCHIUS, te gelijk met de werken van METHODIUS van *Patara*, en ANDREAS van *Creta*, te *Parys* 1644 heeft uitgegeven, is meestäl uit eene onzekere eeuw. Alleen eenige afgebrokene stukken uit zijne verlorene schriften,

(*) Zie VI *Deel*, *Bladz*. 243.

(†) *De Viris Illustr. Cap*. 133.

(§) FOTIUS *Biblioth. Cod*. LII. *pag*. 37.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ten, die uit handelingen van sommige Kerkvergaderingen en Schrijvers der naastvolgende eeuw getrokken zijn, kunnen voor echt gehouden worden, maar zijn van weinig aanbelang. Misschien zal een *Sijnodaale Brief*, welken hij aan de Bisschoppen van een nabuurig land geschreven heeft (*), wel het gewigtigste zijn, wat men van hem lezen kan. De bedoeling van dezen Brief is, om de gemelde Bisschoppen in het rechtzinnig geloof van den Heiligen Geest te bevestigen. AMPHILOCHIUS schijnt kort na het jaar 391 overleden te zijn.

Gunstige uitzichten voor de Arianen in het Westen onder VALENTINIAAN III.

In het jaar 383 overleed de Keizer GRATIANUS. Zijn Broeder, VALENTINIAAN III, wien MAXIMUS enkel *Italië*, het Westlijk *Illyrië*, en *Afrika* had overgelaten, was eerst twaalf of dertien jaaren oud, en stond onder de voogdij zijner Moeder JUSTINA. Daar deze Vorstin, die te *Milaan*, (*Mediolanum*,) haar verblijf hield, ijverig *Ariaanschgezind* was, opende zich in het Westen op nieuw een gunstig uitzicht voor de *Arianen*. Doch AMBROSIUS, Bisschop van *Mediolanum*, verijdelde alle de oogmerken der Keizerin. Hij weigerde in de jaaren 385 en 386, herhaalde keeren, eene Kerk in die Hoofdstad aan den Keizer, of in de daad aan de *Arianen*, af te staan. Bevelen, bedreigingen, zelfs soldaaten, vermogten niets, om hem te dwingen. Hij bleef 'er op staan, dat de Keizer de Kerk wel met geweld nemen kon, maar dat hij, AMBROSIUS, het eigendom van God nooit zou overgeven. Het bevel, om de stad te rui-

(*) COTELERIUS *Monum. Eccl. Græc. T.* II. *p.* 99-104.

ruimen, weigerde hij te gehoorzaamen, omdat dit hetzelfde ware, als de Kerk in den loop te laten; terwijl de *Katholijken*, die bijna de geheele Burgerij uitmaakten, de Kerk en den Bisschop onder hunne bescherming namen. Bij de weinige *Arianen* aan het Hof bekleedde een andere AUXENTIUS, dan de voormalige *Ariaansche* Bisschop van *Mediolanum*, de Bisschoppelijke waardigheid. Met dezen weigerde AMBROSIUS, in een gesprek te komen, hetwelk van het Hof verlangd werd, verklaarende, dat de beslissing van den twist op eene Kerkvergadering behoorde (*). Daartegen predikte hij tegen AUXENTIUS, en tegen het overleveren der Kerken; gelijk hij te vooren in eene Preek, over de vervolging der Kerk door vrouwen, duidlijk genoeg de Keizerin, onder de naamen ISEBEL, HERODIAS, en anderen, aangeduid had (†). Eindelijk verloste God zelf, zoo als AMBROSIUS en zijne aanhangers voorgaven, de zaak van het waare Geloof, door het ontdekken der lijken van twee Martelaren, en de wonderwerken, door dezelve verricht (§).

Wetten voordeele der Arianen.

Geduurende deze pogingen, ten behoeve der *Arianen*, te *Milaan*, liet de Keizerin JUSTINA, in het begin van het jaar 386, in den naam van haren Zoon

(*) Zie V *Deel*, *Bladz.* 241.

(†) Hij heeft ons dit alles zelf breedvoerig verhaald in zijne Brieven. *Epist.* XX, XXI. *Tom.* II. *Opp. pag.* 852. Vergelijk RUFINUS *Hist. Eccles. Libr.* XI. *Cap.* 15. SOCRAT. *L.* V. *C.* 11. SOZOM. *L.* VII. *C.* 13. THEOD. *L.* V. *C.* 13.

(§) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 194.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

Zoon eene wet afvaardigen, door het geheele Rijksgedeelte van haren Zoon (*), welke echter de Staatsdienaar BENIVOLUS geweigerd had op te stellen (†), als zijnde voor den waaren Godsdienst nadeelig, willende liever zijn ambt nederleggen. In deze wet, werd aan de genen, die de altijd blijvende besluiten der *Algemeene vergadering* van *Ariminum* toegedaan waren, of den *Arianen*, volkomene vrijheid geschonken, om hunne Godsdienstige vergaderingen te houden. Indien de anderen, welken alleen geloofden, zoodanig recht te hebben, (of de *Katholijken*,) zich daar tegen mogten verzetten, zouden zij, als oproermakers, en verstoorers van den vrede der Kerke, ook als schuldig aan Majesteitschennis, aan het leven gestraft worden. Zelfs werden die genen hier mede bedreigd, die om eene tegengestelde wet zouden aanhouden. Deze wet schijnt echter weinig uitwerking gehad te hebben, dewijl MAXIMUS, aan wien de overige Landen in het Westen gehoorzaamden, kort daar na aan den jongen Keizer in eenen Brief verweet, dat hij het zuiver geloof en de *Katholijke* Kerkwetten vernietigde (§), hem zelfs onder dit voorwendzel met eenen oorlog dreigende, en daadlijk met een leger tegen *Italië* aanrukkende (**). De dood der Keizerin JUS-

(*) *l.* 4. *Cod. Theod. de fide Cathol.*

(†) RUFIN. *l. c. Cap.* 16. (§) RUFIN. *l. c.*

(**) SOZOM. *l. c.* THEODORET. *l. c.* In den Brief van MAXIMUS zelven bij BARONIUS *Ann. Eccl. ad Ann.* 387. *n.* 33. wordt deze bedreiging niet gevonden.

JUSTINA volgde reeds in het jaar 387, waar mede ook de befcherming een einde nam, welke zij aan de *Arianen* bewezen had. VALENTINIAAN vereënigde zich nu nader met de *Katholijken*, dewijl in hetzelfde jaar THEODOSIUS hem zeer gelukkig tegen den aanval van MAXIMUS verdedigde, die daar bij zelf het leven verloor. VALENTINIAAN werd vervolgends in het jaar 392 vermoord.

Verdeeldheden der Arianen onderling.

Thans was THEODOSIUS alleen meester in het Rijk. Daar hij in verfcheidene jaaren geene wetten tegen de *Arianen* gegeven, en de voorige niet ten fterkften gehandhaafd had, gingen zij ten dezen tijde voort, hunne vergaderingen te houden. In plaats van hunnen Bisfchop DEMOFILUS te *Konftantinopolen*, die in het jaar 386 overleden was, verkozen zij MAXIMUS, dien zij uit *Thracië* beriepen. Kort daar na fchonken zij deze waardigheid aan DOROTHEUS, die tot hier toe hun Bisfchop te *Antiöchië* geweest was, en die hun beter beviel dan MAXIMUS. Dit ftrooide onder hen het zaad van tweedragt, welke nog vermeerderd werd, door allerhande ftrijdige gevoelens. Daar de *Arianen* beweerden, dat de Zoon van God ontftaan was uit niets, (ἐξ οὐκ ὄντων,) kwamen zij thans op de vrage: of God ook Vader kan genoemd worden, eer nog de Zoon beftond? Dit ontkende DOROTHEUS; MAXIMUS verdedigde het, dat de Vader altijd Vader geweest is. Beiden kregen hunne aanhangers; en MAXIMUS hield met de zijnen hunne vergaderingen in een bijzonder huis. De laatfte partij werd ook met den naam van *Pfathyrianen* aangeduid,

duid, omdat zekere THEOKTISTUS, een koekverkoper, (ψαθυροπωλης,) ijverig hunne leer voorstond. Doch deze partij had weder onder zich hunne verdeeldheden, alzoo AGAPIUS, wien MARINUS tot Bisschop van *Efeze* had aangesteld, zich de voorzitting over hen wilde aanmatigen. Door zoo vele beuzelachtige verschillen gebeurde het meermalen, dat de andere *Ariaansche Leeräars*, die dezelven verächtten, tot de *Katholijken* overgingen. Eindelijk vereenigden zich, 25 jaaren daar na, de *Psathyrianen* met de overige *Arianen* te *Konstantinopolen*, zijnde daar toe bewogen door PLINTHA, ten dien tijde, Opperveldheer, die een lid van dezen aanhang was; de verëeniging geschiedde onder deze voorwaarde, dat men van deze twistvraag niet meer spreken zou. In andere steden bleef het verschil nog voortduuren. Genoegzaam op dezelfde wijze ging het met de *Eunomianen*. EUNOMIUS zelf had zich reeds van EUDOXIUS gescheiden; onder zijnen aanhang werd zijn Leerling THEOFRONIUS, uit hoofde van zekere schriften, als een afvallige van zijne partij aangezien, en uit dezelve uitgestoten; waar door een andere aanhang ontstond, die men *Eunomiotheofronianen* noemde. Andere *Eunomianen* doopten, onder aanvoering van zekeren EUTYCHIUS, in den doop van CHRISTUS, en heetten naar hem *Eunomioeutychianen*. Eindelijk waren ook de *Macedonianen*, die men als *Halve-Arianen* beschouwde, in kleine partijën verdeeld (*). On-

(*) SOCRAT. *L.* V. *C.* 23. SOZOM. *L.* VII. *C.* 14, 17. THEOD. *Hær. Fabul. L.* IV. *C.* 4.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Nieuwe wetten van THEODOSIUS.

Onder deze onrusten, welke de *Ariänen* zichzelven verwekten, namen, van het jaar 388 af, ook de wetten van Keizer THEODOSIUS tegen hen en andere Ketters weder eenen aanvang. Enkel in het gemelde jaar kwamen 'er drie in het licht; alhoewel de tweede van deze eigenlijk op den naam van VALENTINIAAN III gegeven is. De beide eerste dezer wetten (*) verboden alle vergaderingen van Ketters ten strengsten, zetten alle hunne Bisschoppen af, die uit de steden bannende, en hun zelfs niet toelatende, om bij den Keizer gehoor te verzoeken. Maar de derde (†) verklaarde het voorgeven der *Ariänen* voor onwaarächtig, als of hun door een bevel des Keizers vergund was, alles te ondernemen, wat tot hun voordeel dienen mogt. De nadere aanleiding tot deze nieuwe strengheid vindt men in het gedrag der *Arianen*, ten dezen tijde. Op een los gerucht, dat THEODOSIUS eene geheele nederlaag van MAXIMUS geleden had, waren zij te *Konstantinopolen* roekeloos genoeg geweest (§) om het huis van den Bisschop NECTARIUS in brand te steken. Deze Bisschop werd toen door GREGORIUS van *Nazianzus* (**) juist aangespoord, om niet langer gelaten aan te zien, dat de *Arianen*, als hadden zij daar uitdruklijk verlof toe gekregen, hunne vergaderingen hielden, en dat de *Macedoniänen* zelfs Bisschoppen aanstelden; waar op NECTARIUS ook

(*) *l.* 14, 15. *C. Th. de Her.* (†) *l.* 16. *l. c.*

(§) SOCR. *L.* V. *C.* 13. SOZOM. *L.* VII. *C.* 14.

(**) *Orat.* XLVI. *Tom.* I. *Opp. pag.* 721.

ook deswegens vertoogen aan den Keizer schijnt gedaan te hebben. Van drie andere wetten (*), die in het jaar 389 uitkwamen, verbood de eerste aan de *Eunomianen* het recht, van uitersten wil te maken, of uit kracht van een testament te erven. Welk recht hun echter de Keizer THEODOSIUS, in het jaar 394, weder terug gaf (†). Op dezelfde wijs handelde zijn Zoon en Opvolger ARKADIUS met de *Eunomianen*. Hij herriep deze vergunning van zijnen Vader in het jaar 395 (§), en bevestigde ze nogmaals in hetzelfde jaar (**). Wij willen verders niet alle wetten hier bijbrengen, welke ARKADIUS, HONORIUS, THEODOSIUS de Jongere, en VALENTINIAAN III, tegen de Ketters, tot het jaar 428, gegeven hebben (††), alleen gewagen wij die, welke de *Arianen* uitdruklijk noemen. Onder dezen waren de *Eunomianen* bij den ouden THEODOSIUS en ARKADIUS meest gehaat, niet alleen, omdat zij het meest van de *Katholijken* verschilden, maar ook omdat zij verscheidene veränderingen in den Doop maakten, en ook leden van andere Gemeenten, die tot hen overkwamen, herdoopten (§§). In het jaar 396 gebood ARKADIUS tweemaal (***), dat hunne Leeräars uit de steden verjaagd zouden worden. In het jaar 398 verördende hij (†††), dat het dezen Leer-

(*) *l.* 17, 18, 19. *C. Th. de Hær.* (†) *l.* 23. *l. c.*

(§) *l.* 25. *l. c.* (**) *l.* 27.

(††) Men heeft ze reeds gedeeltlijk in ons VI *Deel*, *Bl.* 239. (§§) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 327.

(***) *l.* 31, 32. *C. Th. de Hær.* (†††) *l.* 34 *l. c.*

Leeräaren niet ééns vrij zou ſtaan, vergaderingen ten platten lande te houden; ook zouden hunne ſchriften opgezocht, openlijk verbrand, en die genen, welke ze verbergen wilden, aan het leven geſtraft worden. Hij ſtond wel, in het jaar 399, den *Eunomianen* het recht van *Testamenten*, *Donatiën*, en erfenisſen, op nieuw toe; maar hunne vergaderingen verbood hij ten ſtrengſten, zelfs op doodſtraffen (*). Dit recht ontnam THEODOSIUS II hun, in het jaar 410, op nieuw, hun alleen zulke erfenisſen vergunnende, welke zonder Testament aanvaard konden worden (†). In het jaar 413 verbood hij hunne bijëenkomſten, en ſtelde zwaare ſtraffen, zoo wel tegen hunne Geestlijken, als bijzonder tegen de bij hen gebruiklijke herdooping der *Katholijken* (§). Door eene wet van het jaar 415 (**) beval hij, dat hunne vergaderplaatzen te *Konſtantinopolen* verbeurd verklaard, verſcheidene burgerrechten hun ontnomen, en hunne Geestlijken, die iemand zouden herdopen, in eeuwigduurende ballingſchap verdreven zouden worden. Hier voegde hij, in het jaar 423, nog deze verklaring bij, dat zij evenwel tot zekere dienstpligten bij het Hof verbonden zouden blijven (††). Eindelijk rekende hij, in eene wet van het jaar 428 (§§), de *Eunomianen* onder die Ketters, aan welke nergens in het *Romeinſche* Rijk

(*) *l.* 36. *l. c.* (†) *l.* 49, 50. *l. c.*

(§) *Libr.* XVI. *Cod. Th. tit.* 6. *ne ſanct. baptisma iteretur l.* 6. (**) *l.* 58. *C. Th. de Hæret.*

(††) *l.* 61. *l. c.* (§§) *l.* 65. *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Rijk openbare Godsdienst vergund wordt; in stede dat hij dien aan de *Arianen*, *Macedonianen*, en anderen, alleen in de steden verbood.

Onder-gang van het Arianismus in het Romeinsche Rijk.

Van dezen tijd af, of met de eerste helft van de vijfde eeuw, verloor het *Arianismus*, in het Romeinsche Rijk, allengs alle zijne sterkte en vastigheid. Tot een gering getal van aanhangers verminderd, maakte het plaats voor nieuwe twisten; in het Westen voor de *Pelagiaansche*, in het Oosten voor de *Nestoriaansche* en *Eutychiaansche*. FILOSTORGIUS, de beroemde *Eunomiaan* in *Kappadocië*, wiens Geschiedenis, waar van nog *Uittrekzels* voorhanden zijn, tot hier toe zoo dikwijls door ons is aangehaald, en SABINUS, een *Halve-Ariaan*, Bisschop der *Macedonianen* in *Thracië* (*), waren, omstreeks het jaar 425, twee der laatsten, die hunne partij nog eenig aanzien gaven. Met éénen van hunne Bisschoppen in *Afrika*, MAXIMINUS, hield AUGUSTINUS ten zelfden tijde een Mondgesprek, hetwelk hem tot schriften tegen denzelven gelegenheid gaf.

Einde van de Meletiaansche scheuring te Antiöchië.

Een weinig vroeger had ook de *Meletiaansche* Scheuring te *Antiöchië*, die toch ook uit de *Ariaansche* verschillen ontstaan was, en nu 85 jaaren geduurd had, insgelijks een einde genomen. Meermalen reeds hadden zich gelegenheden aangeboden tot bevrediging van dezelve, indien het slechts niet aan billijke toegevendheid ontbroken, en de verschillende deelneming van Oostersche en Westersche Bisschoppen de-

(*) Zie van hem V *Deel*, *Bladz*. 217.

dezelve niet fteeds gaande gehouden had. Na de dood van MELETIUS, in het jaar 381, was FLAVIANUS in zijne plaats verkozen, die uit de Gefchiedenis van CHRYSOSTOMUS met roem bekend is. Evenwel handhaafde zich PAULLINUS, de Bisfchop der tegenpartij, die zoo overijld was ingewijd, door LUCIFER (*), des te gemaklijker, omdat op de Kerkvergadering te *Rome* zich vele Westerfche Bisfchoppen voor hem verklaarden, zoo als, in het eerst, ATHANASIUS, en met hem andere *Egyptifche* en *Arabifche* Bisfchoppen, gedaan hadden. Bij het overlijden van PAULLINUS, in het jaar 388, herleefde de hoop op herftelling der eenheid. Maar, hij verkoos weder, of zelf (†), eenen zijner Ouderlingen, EVAGRIUS, tot zijnen opvolger; of de kleine hoop van zijne aanhangers liet dezen tot Bisfchop inwijden (§). Alhoewel nu deze EVAGRIUS kort daar na kwam te overlijden, bleef nogthans de fcheuring levendig tot in het jaar 398, wanneer JOANNES CHRYSOSTOMUS, die toen Bisfchop van *Konftantinopolen* werd, daar hij te vooren, als Ouderling te *Antiöchië*, de partij van FLAVIANUS had voorgeftaan, het zoo ver bracht, dat alle uitheemfche Bisfchoppen de Kerkgemeenfchap herftelden (**). Eindelijk gelukte het den Bisfchop ALEXANDER van *An-*

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 377.

(†) THEODOR. *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 23.

(§) SOCR. *H. E. L.* V. *C.* 15. SOZOM. *L.* VII. *C.* 15.

(**) PALLAD. *Vit. Chryf. pag.* 51. SOCRAT. *et* THEOD. *l. c.* SOZOM. *Libr.* VIII. *Cap.* 3.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Antiöchië, eerst in het jaar 413, de overblijfzelen der *Paullinianen*, of eigenlijk *Eustathianen*, volkomen met zijne Gemeente te verëenigen (*).

Arianen onder de Gothen enz.

Geduurende deze verschillende lotgevallen van het *Arianismus*, in het *Romeinsche* Rijk, had het zich al voor lang vast gevestigd onder de *Gothen*. Wij hebben reeds in het voorgaande (†) verhaald, hoe het onder deze *Duitsche* Natie is ingevoerd, en hoe veel deel hun vermaarde Bisschop ULFILAS daar in gehad heeft. Het is zeer waarschijnlijk, dat deze onder de *Strenge Arianen* behoord hebbe; als ook, dat alles eerst gebeurd is, onder de regeering van VALENS. Dat evenwel slechts een gedeelte der *Gothen* de *Ariaansche* leere toegedaan is geweest, blijkt duidelijk hier uit, dat men *Gothische* Bisschoppen, andere Geestlijken en Monniken, ontmoet, die met CHRYSOSTOMUS, en andere *Katholijke* Leeräaren, in Kerkelijke gemeenschap geleefd hebben, of van hen aangesteld zijn geworden. Zelfs schijnt het, dat de *West-Gothen* eigenlijk dit Leerstelsel hebben aangenomen. Deze woonden naast aan het *Romeinsche* Rijk, langs den *Donau* en de *Zwarte Zee*; en werden, onder de regeering van VALENS, bij honderd duizenden, in dit Rijk aangenomen. En JORNANDES (§) zegt uitdruklijk, dat de *West-Gothen* door dezen Keizer bewogen zijn, om *Christenen*,

(*) THEODORET. *Libr.* V. *Cap.* 35.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 268.

(§) *De reb. Geticis C.* 25. *p.* 646. *in* GROTII *Histor. Gothor. Amsteld.* 1655. 8vo.

nen, en te gelijk *Arianen*, te worden. Hij voegt 'er bij, dat zij ook den met hen vermaagdschapten *Oost-Gothen* en *Gepiden*, gelijke gevoelens hebben ingeboezemd. Men heeft dus eene sterke bepaling nodig, wanneer de *Ariaansche Gothen*, in de laater tijden der IVde eeuw, buiten het *Romeinsche* Rijk, geplaatst worden. In de laatste 30 jaaren toch van die eeuw, waren zij in hetzelve zoo talrijk, en bekleedden reeds zoo vele Hof- Staats- en Krijgsbedieningen, dat de gisfing van GOTHOFREDUS (*) niet onwaarschijnlijk is, dat zij het bevel van VALENTINIAAN den Jongeren, of liever van zijne Moeder JUSTINA, bewerkt hebben. Ook hebben wij reeds elders (†) aangemerkt, dat de talrijke *Gothen* te *Konstantinopolen*, omtrent het jaar 400, nog grootendeels *Arianen* geweest zijn, en eenen zeer vermogenden Veldheer van hun volk tot beschermer gehad hebben. Ook gewagen SOCRATES (§) en SOZOMENUS (**) van den *Ariaanschen* Bisschop der *Gothen*, SELINAS, die een kweekling en opvolger was van ULFILAS, zoo wel in de *Gothische* als *Griekfche* Taal leerde, en naar wien de partij der *Psathirianen* ook de *Gothische* heette. Het weinige, hetwelk men van de aanneming van het *Ariaansche* Leerstelsel onder de *Vandaalen* en *Burgundiërs* uit deze tijden weet, hebben wij reeds bijgebracht, toen wij van derzelver bekeering tot het Chris-

(*) *Comm. ad l.* 4. *Cod. Th. de fide Cathol.*

(†) Zie VII *Deel*, *Bladz.* 67.

(§) *Libr.* V. *Cap.* 23. (**) *Libr.* VII. *Cap.* 17.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Christendom fpraken (*). Doch van den oorfprong en ondergang der *Arianerij* onder deze volken, zullen wij eerst in de Gefchiedenis der twee en drie volgende eeuwen breedvoeriger kunnen berichten.

Leven en fchriften van ATHANASIUS.

ATHANASIUS heeft zich, in de Gefchiedenis van het *Arianismus*, zoo bijzonder, als een hoofd en voornamen fteunpilaar van het *Katholijk* geloof, beroemd gemaakt, dat wij niet voorbij kunnen, van hem, zijne lotgevallen, en fchriften, afzonderlijk te fpreken, te meer, omdat zijn naam en gezag zelfs op de nakomelingfchap zijnen invloed fteeds heeft behouden.

Bijzonder geval in zijne kindsheid.

ATHANASIUS aanfchouwde, gelijk waarfchijnlijk is, tegen het einde der derde, of begin der vierde eeuw, het eerfte levenslicht, te *Alexandrië*. RUFINUS, die, nog bij het leven van ATHANASIUS, in deze ftad kwam, en van de bekenden van denzelven berichten inzamelde, verhaalt (†) eene zeldzame gebeurenis uit zijn vroegfte jeugd. Als ééns de toenmalige Bisfchop van *Alexandrië*, ALEXANDER, den dag der gedachtenis van zijnen Voorzaat, den Bisfchop en Martelaar PETRUS, plegtig in de Kerk gevierd had, en zijne Geestelijkheid, (*clerus*,) op eene gemeenfchappelijke maaltijd verwachtte, zag hij, aan het zeeftrand, een aantal jongens, die, gelijk niet ongewoon was, al fpelend, het ambt van eenen Bisfchop en allerhande Kerkelijke plegtigheden nabootften. Bij nader onderzoek, vond hij zelfs,

(*) Zie V *Deel*, *Bladz*. 77.

(†) *Hist. Eccles. Libr*. X. *Cap*. 14.

zelfs, dat zij de geheime Godsdienstverrichtingen uitöefenden. Alzoo dit hem ontrustte, zond hij 'er terstond Geestlijken heen, die deze jongens bij hem moesten brengen. Op zijn dringend vraagen, vernam hij eindelijk van dezen, dat zij eenige *Catechumenen* onder zich, door ATHANASIUS, die in dit spel hun Bisschop geweest was, hadden laten doopen. Vervolgends vernam ALEXANDER, dat, zoo wel in de vragen als antwoorden, alles naauwkeurig in acht genomen was, wat bij zulk een geval gewoonlijk was. Met zijne Geestlijkheid hier over gesproken hebbende, besloot hij, dat de dus gedoopte kinderen geen' anderen Doop, maar alleen de Kerklijke bevestiging, nodig hadden. Eindelijk, de ouders van deze kinderen bij zich hebbende laten komen, verpligtte hij hen tot de belofte, dat zij dezelven allen tot den dienst der Kerk zouden opvoeden (*). Men heeft dit verhaal wel met eenige twijfelingen bestreden, doch welke echter niet onöplosliik zijn.

III. BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Geleerdheid van ATHANASIUS.

Hoe het zij, ATHANASIUS werd in de Letterkunde, als ook in andere *Griekfche* Kunsten en Wetenschappen, onderwezen, tot de Bisschop ALEXANDER hem tot zich nam, om hem tot den Kerklijken leerstand te vormen. Volgends zijn' Lofredenaar GREGORIUS van *Nazianzus* (†), hield hij zich echter met de Heidensche Geleerdheid alleen zoo veel

(*) Uit RUFINUS hebben SOCRATES *H. E. L.* I. *Cap.* 15. en SOZOM. *L.* II. *C.* 17. dit verhaal overgenomen.

(†) *Encom. S. Athan. p.* XCV. *in Opp. Athan.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

veel op, als nodig was, om niet geheel onkundig te zijn, in het gene hij veráchten wilde. Doch, in zijne schriften ontmoet men spooren genoeg, dat hij met de oude Grieken heel wel bekend geweest is. Waaröm SULPICIUS SEVERUS (*) hem eenen Rechtsgeleerden noemt, is niet gemaklijk te zeggen. Bovenäl legde hij zich toe op het onderzoek der Heil. Schrift, en het lezen der ouder Kerkvaderen. De *Benedictynen*, uitgevers van zijne werken (†), gissen, uit eene plaats van zijne werken, alwaar hij *Martelaaren* noemt, van welken hij den Godsdienst geleerd hebbe, dat de Bisschop PETRUS bijzonder daar door van hem verstaan wordt, maar het is blijkbaar, dat in deze plaats *μαρτυρες*, volgends de oudste betekenis van dit woord onder de Christenen, de *eerste Getuigen* en *Leeräars* van het Christendom, de Apostelen, betekent. Tevens leidde ATHANASIUS het leven van eenen *Askeet*, zonder daaröm *Alexandrië* te verlaten, hoewel hij, van tijd tot tijd, den Monnik ANTONIUS in zijne Kluis bezocht mag hebben.

ATHANASIUS wordt Diakon en is gezien bij den Bisschop

Reeds in het jaar 319 was ATHANASIUS *Diakon* bij de Gemeente van *Alexandrië*, na alle de laagere trappen van Kerkelijke Bedieningen doorgegaan te zijn. Spoedig was hij *Aartsdiakon*, (*Archidiakonus*,) gelijk men het naderhand noemde, of Opziener der Kerkendienaaren (§). Hij had toen naauwlijks

(*) *Hist. Sacr. Libr.* II. *Cap.* 36.

(†) *Vit. S. Athanasii pag.* VIII.

(§) Zoo noemt hem THEODORETUS *L.* I. *H. E. C.* 26.

lijks den ouderdom van 20 jaaren bereikt, en was echter in zoo groote achting, bij den Bisfchop ALEXANDER, dat deze zich in de gewigtigfte gevallen van zijnen raad bediende. Zulk een geval waren de *Ariaanfche* verfchillen, welke, ten dezen tijde, ontftonden; waaröm men denkt, dat hij wel de hand kan gehad hebben in den Brief van ALEXANDER tegen ARIUS; gelijk dan ook EUSEBIUS van *Nikomedië*, en andere vrienden van ARIUS, het aan ATHANASIUS toefchreven, dat de Bisfchop dezen *Ouderling* volftrekt niet weder in de Kerkelijke gemeenfchap wilde aannemen.

ALEXANDER.

Doch niets verwierf den jongen *Diakon* meer roems, dan zijn gedrag op de groote Kerkvergadering te *Niceë*, in het jaar 325. Derwaards nam hem zijn Bisfchop mede, als medehulp tegen de *Arianen*, en deze jonge *Diakon*, fchoon niet tot den Leeräarftand eigenlijk behoorende, muntte dra, onder zoo vele aanzienlijke Bisfchoppen, als de gewigtigfte tegenftrever van ARIUS uit. Bijzonder fpreekt zijn Lofredenaar GREGORIUS van *Nazianzus* (*) hier over met ophef, terwijl hij ook deze Kerkvergadering door den Heiligen Geest laat vergaderen. RUFINUS (†) roemt de wakkerheid, met welke ATHANASIUS de bedrieglijke kunstgreepen dezer Ketters ontdekt hebbe; en SOCRATES (§) meldt, dat hij, inzonderheid, de voornaamfte begunftigers van ARIUS, EUSEBIUS van *Nikomedië*, THEOGNIS en

Zijn gedrag op de Kerkvergadering te Niceë.

(*) *l. c. p.* XCVIII. (†) *H. E. L.* X. *C.* 14.
(§) *Libr.* I. *Cap.* 8.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en MARIS, dapper wederſtaan heeft. Daar is nog een geſchrift, hetwelk een geſprek van ATHANASIUS met ARIUS op de *Niceïſche* Kerkvergadering behelzen zal (*), maar eigenlijk een geſprek met eenen *Ariaan*, op eene andere plaats, behelst; doch dit geſchrift heeft verſcheidene blijken, van onëcht en van laateren oorſprong te wezen. Zoo veel echter kunnen wij 'er uit leeren, dat men de wijze om met de *Arianen* te zintwisten, misſchien in de Vde eeuw, en hunne tegenwerpingen, doch welke niet allen even doeltreffend beäntwoord worden, daar uit herkent.

Zijn waarſchijnlijk eerſte werk tegen de Heidenen

Met meer recht heeft men geloofd, in deze jongere jaaren van ATHANASIUS, zijne *twee Boeken tegen de Heidenen* te moeten plaatzen, welke de *Benedictynen* daaröm ook in hunne Uitgave van zijne werken, de eerſte plaats hebben ingeruimd; omdat zij, naar hun gevoelen, nog vóór het jaar 319 opgeſteld zijn. In het *eerſte Boek* beſtrijdt ATHANASIUS voor alles den *Afgodsdienst*, vervolgends bewijst hij, *dat de God der Christenen alleen de waare God is.* Het *tweede Boek* heeft dit opſchrift: *Redenvoering over de Menschwording des Woords, en deszelfs verſchijning onder ons in het ligchaam.* Het geheele werk geeft blijken, dat het ATHANASIUS aan de nodige bekwaamheden tot zulken arbeid niet ontbrak, maar ook, dat hij daar in gelukkiger geſlaagd zou zijn, indien hij ſtrenger geweest wa-

(*) *Disputatio S. Athan. in Concil. Nicæno contra Arium T.* II. *Opp. p.* 159-180. *ed. Patav.*

ware in de keuze zijner bewijzen, en over het geheel korter en bondiger in zijne ophelderingen en vergelijkingen.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

In het jaar 326 overleed de Bisschop ALEXANDER, hebbende, zoo veel hij vermogt, ATHANASIUS tot zijnen opvolger aangeprezen. ATHANASIUS was, ten dezen tijde, niet te *Alexandrië*, het zij, om de verkiezing te ontwijken (*), of door zijnen Bisschop, vóór deszelfs dood, over het één of ander naa het Hof gezonden zijnde (†). Ondertusschen vergaderden vele *Egyptische* Bisschoppen in *Alexandrië*, tot het doen der verkiezing. Alle de *Katholijke* inwoners, die hier vrij talrijk waren, begeerden eenparig, dat ATHANASIUS verkozen mogt worden, dien zij als eenen waaren Bisschop roemden, en velen van hen bleven niet alleen verscheidene dagen en nachten over in de Kerk, waar de Bisschoppen bijëen gekomen waren; maar lieten dezen ook niet toe, eer uit elkanderen te gaan, vóórdat ATHANASIUS verkozen was. Dus wordt deze gebeurenis van de verkiezende Bisschoppen zelve in hunnen *Sijnodaalen Brief* verhaald (§), die tevens het verhaal, hetwelk de *Arianen* van deze verkiezing gaven (**), tegenspreken. Volgends hetzelve zou-

ATHANASIUS wordt Bisschop van Alexandrië.

(*) SOZOMENUS *Hist. Eccles. Libr.* II. *Cap.* 17.

(†) EPIFAN. *Hæres.* LXVIII. *Cap.* 6.

(§) In ATHANASII *Apologia contra Arianos Tom.* I. P. I. *pag.* 101. *Opp.*

(**) Men vindt dit verhaal omstandig bij SOZOMENUS *l. c. et Cap.* 25.

zouden 54 Bisschoppen, gedeeltlijk ALEXANDER, gedeeltlijk MELETIUS, den *Schismaticken* Bisschop, toegedaan, wegens deze verkiezing bijëengekomen zijnde, zich onder eede verbonden hebben, niet dan met algemeene stemmen, en nadat zij eerst hunne verschillen onderling zouden veréffend hebben, eenen Bisschop te zullen verkiezen. Maar zeven van deze Bisschoppen hadden, met verbreking van hunnen eed, zonder toestemming der overigen, ATHANASIUS tot Bisschop ingewijd. En dit ware ook de reden geweest, waaröm velen van de Geestlijkheid, (*clerus*,) en van andere Christenen dezer stad, zich van alle verbindtenis met hem onthouden hadden. De *Ariaansche* FILOSTORGIUS (*) heeft nog een ander verhaal bewaard. Terwijl de vergaderde Bisschoppen onderling in gevoelens verschilden, begaf ATHANASIUS zich in de Kerk van DIONYSIUS, alwaar hij twee Bisschoppen vond, die door zijne aanhangers, na de deuren gesloten te hebben, gedwongen werden, hem tot Bisschop te wijden. De overige Bisschoppen spraken hieröm het Banvonnis tegen hem uit, maar ATHANASIUS meldde aan den Keizer, in naam der geheele stad, zijne verkiezing; en deze bekrachtigde dezelve, alzoo hij geen bedrog vermoedde. — Wanneer men deze verhaalen onderling vergelijkt, en onpartijdig beöordeelt, blijkt ons toch zoo veel, zelfs al laten wij het verhaal der verkiezende Bisschoppen bij ATHANASIUS meest gelden, dat het, bij deze verkiezing, niet

(*) *Epit. Hist. Eccles. L. II. C. 9.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

niet aan kuiperijën, en zelfs aan geweld, ontbroken hebbe. Men heeft dit vervolgends pogen te vergoelijken, door buitengewone en wonderbare omstandigheden te verhalen, die plaats gehad zouden hebben. Dus zou de toen levende vermaarde Monnik PACHOMIUS (*) eene Godlijke Openbaring gehad hebben, dat God zelf ATHANASIUS tot eenen pilaar en licht der Kerk bestemd had; dat hij wel, bij het verdedigen van het Geloof en de Godzaligheid, veel lijden, maar ook door CHRISTUS gesterkt, alles overwinnen, en de waarheid vrij leeren zoude. enz.

Lof van ATHANASIUS.

Men verwacht ligtlijk, dat ATHANASIUS, die reeds als *Diakon* zoo in den twist met de *Arianen* had uitgemunt, thans in zijne nieuwe waardigheid, het jeugdig vuur met Godsdienstijver gepaard hebbe, om aan het hoofd der *Katholijken* de *Arianen* te bestrijden. Hij deed zulks, met zoo veel nadruk, en zijn aanzien rees daar door spoedig zoo zeer, dat EPIFANIUS (†) hem *den Vader der Rechtzinnigheid* genoemd heeft, en dat elk, in zijn leven, voor *Katholijk* erkend werd, die met hem de Kerkelijke gemeenschap onderhield. Tevens, indien wij zijnen Lofredenaar GREGORIUS *van Nazianzus* (§) geloven, en 'er is geene reden, om zijn bericht, in de hoofdzaak te verwerpen, heeft hij zijn ambt, als Bisschop, tot genoegen zijner Gemeente, waargenomen. „ ATHANASIUS," zegt hij, „ op den Bis- „ schop-

(*) *Vita S. Pachomii in actis SS. Mens. Maji Tom.* III. *pag.* 63. (†) *Hæres.* LXIX. *Cap.* 2.

(§) *Encom. S. Athanas. l. c. pag.* XCVI. *sq.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ ſchoppelijken Zetel gezeten, werd niet terſtond
„ hoogmoedig, gelijk zoo vele onwaardige Opzie-
„ ners der Gemeenten, die anderen zuiveren willen,
„ vóórdat zij zelve gezuiverd zijn. Zoo verheven
„ als zijn leven was, zoo nederig was zijn hart.
„ Zijne deugd kon niemand evenäaren; maar ieder
„ een kon gemaklijk toegang tot hem krijgen. Hij
„ was zachtmoedig, vrij van toorn, medelijdend,
„ aangenaam in geſprekken, nog aangenamer in zijn
„ gedrag. Zijn gezicht geleek een' Engel, maar
„ nog meer geleek hij dien, in zijn gemoed. Hij
„ deelde zachte beſtraffingen, en leerzame loffpra-
„ ken uit: zoo gematigd in beiden, dat de eerſten
„ gezindheden van eenen Vader, de laatſten de def-
„ tigheid van eene Overheid vertoonden, en aan
„ beide kanten de Wijsheid zichtbaar was. Uit
„ hoofde van zijn gedrag, hetwelk leerzaam genoeg
„ was, had hij maar weinige woorden nodig, maar
„ daartegen maakte ook zijne nadruklijke wijze van
„ voordragt beſtraffingen meestendeels overtollig; en
„ nog minder had hij noodig, dewijl hij hier in
„ zoo verſtandig maat hield, om tot de uitſluiting
„ uit de Kerkelijke gemeenſchap te komen." Verders roemt GREGORIUS zijn zoo aanhoudend vasten en bidden, als of hij geen ligchaam of iet ſtoffelijks gehad had; zijne onverwinlijke wakkerheid in waaken en zingen; zijne zorgvuldigheid voor de behoeftigen. Geen wonder, dat hij te *Alexandrië* en bij alle *Katholijken* ten hoogſten geëerbiedigd werd.

Zijne pogingen

Eéne der eerſte verrichtingen van den Bisſchop ATHANASIUS was nog in het jaar 326 de inwijding van

van FRUMENTIUS, tot eersten Bisschop der *Ethiöpiërs* (*). De *Meletiaansche* Scheuring in *Egypte*, waar van wij den oorsprong elders (†) verhaald hebben, duurde nog steeds voort. Derzelver stichter, MELETIUS, had zich wel, volgends besluit der *Niceïsche* Kerkvergadering, met den Bisschop ALEXANDER verzoend en veréénigd; maar toen hij, omtrent dien tijd, als ATHANASIUS Bisschop geworden was, overleed, benoemde hij vooräf, tegen den wil der gemelde Kerkvergadering, éénen opvolger in zijn Bisdom, JOANNES (§). Hier door werden de *Meletianen*, die van den Bisschop ALEXANDER zéér verdrukt waren, in hunne halstarrigheid versterkt, alhoewel de geheele twist enkel Kerkelijke Rechten en Geestlijke ambtsverrichtingen betrof. Zij begonnen weder hunne afzonderlijke vergaderingen te houden, waar door de onrust in *Egypte* grooter werd, dan ooit. ATHANASIUS wendde alles aan, om dezelve te beteugelen: onderwijs, vermaningen, ja zelfs dwangmiddelen tegen de wederspanningen. Hij bezocht, ten dien einde, meermaalen de nabuurige Kerken; waarbij hem velen van zijne Ouderlingen en Kerkendienaaren, en niet weinige inwooners van *Alexandrië*, verzelden. Zulke togten waren juist niet de geschiktste middelen, om de verstooring van den vrede te vermijden; voornaamlijk dewijl men de gezindheden van den Bisschop kende. Dus gebeurde het ook, bij zulk een bezoek, dat een Kerkedienaar en

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tegen de Meletianen in Egypte.

(*) *Deel* IV. *Bl.* 264. (†) *Deel* IV. *Bl.* 119.
(§) SOZOM. *Libr.* II. *Cap.* 21.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en eenig volk van het gevolg van ATHANASIUS, in eene vergaderplaats der *Meletianen* inbraken, en een ſtuk Kerkelijk huisraad in ſtukken braken, waar door het tusſchen de beide partijën tot een gevecht kwam (*).

De Meletianen ſpannen ſamen met de Arianen.

Daar intusſchen de *Ariaanſche* partij weder beſcherming aan het Keizerlijk Hof gevonden had, en reeds omtrent het jaar 328, de Bisſchoppen EUSEBIUS van *Nikomedië*, en THEOGNIS van *Nicea*, uit hunne ballingſchap terug geroepen en weder in hunne Bisdommen herſteld waren, wist de eerstgemelde, de gevaarlijkſte tegenpartij van ATHANASIUS (†), door zijne listige maatregelen, de *Meletianen* met de *Arianen* in eene verbindtenis te brengen tegen den Bisſchop van *Alexandrië*. Hij beloofde hun, bij den Keizer voor hen vrijheid van hunne Godsdienstoefening te zullen bezorgen, indien zij met ARIUS, wiens verbanning thans ook opgeheven werd, Kerkelijke gemeenſchap wilden houden (§). Hier in bewilligd hebbende, verkregen zij ook de gemelde vrijheid, en waren zedert zoo naauw met de *Arianen* vereënigd, dat de *Arianen* ook den naam van *Meletianen* voerden, terwijl deze laatſten ook verſcheidene ſtellingen van de *Arianen* overnamen (**).

EU-

(*) EPIFAN. *Haer.* LXVIII. *Cap.* 6. *pag.* 723.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 228.

(§) EPIFAN. *l. c. pag.* 721.

(**) ATHANAS. *Apol. contra Arianos pag.* 140. *Hist. Arianor. ad Monachos T.* I. P. I. *pag.* 309. *Opp.* SOCR. *Libr.* I. *Cap.* 6. SOZOM. *Libr.* II. *Cap.* 21.

EUSEBIUS, dus versterkt, eischte van ATHANASIUS, met bijgevoegde bedreigingen, dat hij ARIUS, die weder te *Alexandrië* gekomen was, met zijne aanhangers in de Kerkelijke gemeenschap weder aan zou nemen. Op de weigering van ATHANASIUS, schreef hem de Keizer zelf, dat dit zijn wil was, hem dreigende, zo hij niet gehoorzaamde, hem te zullen afzetten en uit *Egypte* voeren. Men had hem bij den Keizer afgeschilderd, als den eenigsten tegenstrever van den Kerkelijken en Burgerlijken vrede; evenwel vond deze Bisschop, met zijne redenen, waaröm ARIUS geen lid der *Katholijke* Kerk zijn kon, bij den Keizer ingang (*).

Men eischtvan ATHANASIUS, dat hij ARIUS weder aanneme.

Hier op volgde eene reeks van beschuldigingen, door de *Eusebianen*, *Arianen* en *Meletianen*, tegen ATHANASIUS ingebracht, welke niets minder betroffen, dan moord, ontucht, tooverij, ondersteuning van oproer, invordering van eene eigendunklijke schatting, en mishandeling van Kerkelijke goederen (†). Hier tegen verdedigde ATHANASIUS zich, zelfs gedeeltelijk mondeling, bij den Keizer zoodanig, dat deze ter zijner rechtvaardiging eenen Brief afzond, aan de *Katholijke* Gemeente te *Alexandrië*, welken de Bisschop in één zijner werken heeft ingelascht (§). Eéne en andere van deze beschuldigingen hadden schijn van waarheid. Zoo begon men bij-

Beschuldigingen tegen hem ingebracht.

(*) ATHANAS. *Apolog. contra Arian. pag.* 140, 141. *l. c.* SOCRAT. *Libr.* I. *Cap.* 27. SOZOMEN. *L.* II. *C.* 22.

(†) Vergel. IV *Deel*, *Bladz.* 228.

(§) *Apol. contra Arian. pag.* 141.

bijna te geloven, dat de Bisſchop ARSENIUS door ATHANASIUS vermoord was, omdat hij in langen tijd nergens te vinden was. Doch eindelijk kwam hij te voorſchijn, en verklaarde, dat hij zich, op het dringend aanhouden der *Meletianen*, verborgen had moeten houden, doch dat hij nu, met zijne Geestlijkheid, ook van de *Meletianen* tot de *Katholijken* overging. Ook ſchreef KONSTANTYN weder aan den Bisſchop van *Alexandrië*, tot een getuigenis van zijne onſchuld, welke Brief openlijk voorgelezen moest worden (*). Zekerer ſcheen het, dat MAKARIUS, één der Ouderlingen van ATHANASIUS, toen deze de Gemeente in het *Mareötisch* Gewest bezocht, een' Kerkenbeker gebroken had, welken ISCHYRAS, een *Meletiaansch* Ouderling, op één der Dorpen aldaar, bij den Godsdienst gebruikte. Men voegde 'er bij, dat MAKARIUS tevens het Altaar omvergeworpen, de Heilige Boeken verbrand, en behalven meer andere wanvoeglijkheden, de Kerk, waar in dit gebeurd was, geheel verwoest had. ATHANASIUS beäntwoordde dit, met te zeggen, dat ISCHYRAS nooit wettig tot Ouderling was ingewijd; dat het een huis, en geen Kerk was geweest, in hetwelk hij hem ziek, maar niet dienstdoende had gevonden; en dat hij hem alleen had laten verbieden, om voortäan geen dienst meer te doen. En in de daad, MELETIUS zelf had ISCHYRAS

(*) ATHAN. *l. c. pag.* 145. RUFIN. *Hist. Eccles. Libr.* X. *Cap.* 15. SOCR. *Libr.* I. *Cap.* 27, 29, 30. SOZOMEN. *Libr.* II. *Cap.* 23.

RAS niet op de door hem overgeleverde lijst van Ouderlingen, en ISCHYRAS betuigde naderhand zelf schriftelijk zijn berouw, over de door hem uitgestrooide onwaarheden, waar toe de *Meletianen* hem genoodzaakt hadden (*). Evenwel moet 'er, volgends het boven (†) aangehaalde bericht van EPIFANIUS, toch zekere gewelddaadigheid gebeurd zijn, maar welke misschien van de *Meletianen* vergroot is geworden.

Kerkvergadering deswegens te Cæsarea gehouden, voor welke ATHANASIUS niet verschijnt.

Hoe het zij, de *Meletianen* bleven met de *Eusebianen* op deze en meer andere beschuldigingen aandringen, en verkregen van den Keizer, na veel aanhouden, dat 'er in het jaar 333 of 334 eene Kerkvergadering te *Cæsarea* in *Palæstina* gehouden werd, op welke ook ATHANASIUS bevel kreeg, om te verschijnen. Doch hij, zoo min als iemand van zijne vrienden, verscheen niet op de vergadering, waaröm dezelve, na lang wachten, onverrichter zaken, uit één scheidde. ATHANASIUS heeft deze zijne ongehoorzaamheid aan het Keizerlijk bevel nergens in zijne schriften verdedigd, maar uit laater Geschiedschrijvers (§) weten wij, dat hij bezorgd was, dat de beide EUSEBIUSSEN van *Cæsarea*, die het Voorzitterschap waarnam, en van *Nikomedië*, met andere, hem min genegene Bisschoppen, hem onrecht-

(*) ATHANASIUS *Apolog. contra Arianos. pag.* 105, 143, 148. HILARII *Fragm.* III. *pag.* 1311. SOCRATES *Libr.* I. *Cap.* 27.

(†) Boven *Bladz.* 78.

(§) SOZOM. *L.* II. *C.* 25. THEOD. *L.* I. *C.* 28.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

rechtvaardig behandelen, en veröordeelen zouden (*).

Kerkvergadering te Tyrus besluit de afzetting van ATHANASIUS.

Op nieuw werd ATHANASIUS, op uitdruklijk bevel des Keizers, die hem dreigde, met geweld te zullen laten overbrengen, indien hij zich onwillig betoonde, genoodzaakt, in eene Kerkvergadering te *Tyrus*, in het jaar 335, te verschijnen (†). ATHANASIUS kwam derhalven, doch verzeld van 49 *Egyptische* Bisschoppen, waar door hij in staat gesteld werd, om tegen zijne vijänden op deze vergadering een evenwigt te hebben; schoon hem dit echter ten kwaade geduid werd, als een middel, om onrust en tweedragt in de vergadering te veröorzaken (§). Misschien was dit ook de reden, waaröm de Keizer zoo bijzonder voor de orde en rust op dezelve zorgde, zendende den Staatsdienaar DIONYSIUS derwaards, met andere grooten, en een gevolg van gewapenden, om de leden der vergadering in toom te houden; waar over eene volgende Kerkvergadering te *Alexandrië*, alwaar ATHANASIUS zelf Voorzitter was, uitriep (**): „ Hoe kunnen zij „ zoo stout zijn, om dit eene Kerkvergadering, „ (*Sijnode*,) te noemen, op welke een *Comes* het „ Voor-

(*) ATHANASIUS schijnt zelfs EUSEBIUS van *Cæsarea*, schoon deze geen *Ariaan* was, verdacht te hebben gehouden. *Apol. contra Arian. pag.* 153.

(†) EUSEB. *de Vit. Constant. L.* IV. *C.* 42. ATHAN. *Apol. contra Arian. p.* 147. SOCRAT. *L.* I. *C.* 28.

(§) SOZOM. *Libr.* II. *Cap.* 25.

(**) *Apol. contra Arian. pag.* 103. *l. c.*

„ Voorzitterschap waarnam? aan wiens zijde een
„ trauwant stond; waar een Gerichtschrijver ons in-
„ leidde, in plaats van een Kerkendienaar. Wan-
„ neer de eerste sprak, zwegen de aanwezenden; of
„ liever, zij gehoorzaamden den *Comes*. Door zijn'
„ raad werd verhinderd, dat de Bisschoppen wer-
„ den afgevaardigd, die zulks verdiend hadden.
„ Zoodra hij het gebood, werden wij door soldaa-
„ ten opgeleid; of liever, wanneer de *Eusebianen*
„ geboden, luisterde hij naar hunne uitspraken. Met
„ één woord, wat was dit voor een *Sijnode*, het-
„ welk, wanneer het den Keizer goeddacht, met
„ uitbannen en doodstraffen eindigde?" Zoo be-
klaagde zich ATHANASIUS en de zijnen, waar zij de
zwaksten waren; waar het tegendeel plaats had,
klaagden hunne partijën. In de daad, daar het hier
bijzonder aankwam op beschuldigingen tegen ATHA-
NASIUS, die in het Burgerlijk Rechtsgebied t'huis
hoorden, zou men, misschien, verstandiger gehan-
deld hebben, indien men dezelve door onpartijdige
Burgerlijke Richters had laten beöordeelen, dan door
Bisschoppen, die, zoo vrienden als vijänden, door
de steeds hooger stijgende verbittering bevooröor-
deeld waren, en bijzonder bedoelden, hunne partijën
gehaat te maken, zoo als, volgends het verhaal van
EPIFANIUS (*), POTAMO, Bisschop van *Heracleo-
polis*, misnoegd, omdat EUSEBIUS van *Cæsarea* de
Voorzittersplaats bekleedde, terwijl ATHANASIUS,
als beschuldigde, staan moest, schreeuwde: „ Gij
„ zit

(*) *Hær.* LXVIII. *Cap.* 7. *pag.* 723.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ zit dan, EUSEBIUS? en de onschuldige ATHANA-
„ SIUS wordt van u geöordeeld? Wie kan dit dul-
„ den? Zeg mij toch: Waart gij niet, geduuren-
„ de de vervolging, met mij, in de gevangenis?
„ Ik heb voor de waarheid een oog verloren; maar
„ gij zijt geheel onverminkt gebleven van ligchaam,
„ gij hebt den Marteldood niet geleden, en leeft
„ nog gezond! Hoe zijt gij anders de gevangenis
„ ontkomen, dan omdat gij aan onze vervolgers be-
„ loofd hebt, eene schandlijke zonde te begaan, of
„ die wezenlijk begaan hebt?" EUSEBIUS, dus onredelijk aangevallen, stond, vol misnoegen, op, en verliet voor dien dag de vergadering, zeggende tegen POTAMO: „ Als gij hier gekomen zijt, om
„ ons, in diervoege, tegen te spreken; dan moet
„ het wel waar zijn, wat uwe beschuldigers u te
„ last leggen. Want als gij hier den dwingeland
„ wilt speelen, dan moet gij in uw Vaderland nog
„ veel verder gegaan zijn." Deze beschuldiging tegen EUSEBIUS, dat hij zich, door het offeren op de Altaren der Goden, uit de gevangenis gered had, is ook door ATHANASIUS naderhand herhaald geworden (*), maar verdient met dit alles geen geloof (†).

Vervolg.

Niettegenstaande ATHANASIUS op deze Kerkvergadering zelve, van twee beschuldigingen, onkuischheid en moord, volkomen werd vrijgesproken (§), even-

(*) *Apol. contra Arian. pag.* 103.

(†) Vergel. boven *Deel* III. *Bladz.* 391.

(§) RUFIN. *Hist. Eccles. Libr.* X. *Cap.* 17. SOCRAT. *Libr.*

evenwel scheen de meerderheid zijne afzetting besloten te hebben. Daar bleven nog verscheidene andere beschuldigingen over. Ook vernieuwde ISCHYRAS, met andere *Meletianen*, de zijne, over het mishandelen der Godsdienstige gereedschappen. De vergadering vaardigde daar op, niettegenstaande de tegenbetuiging der *Egyptische* Bisschoppen, en de vermaning van den Staatsdienaar DIONYSIUS, eenige Bisschoppen uit haar midden af, om in de *Mareötische* Landstreek zelve onderzoek te doen. Deze in *Egypte* gekomen, ontvingen in *Alexandrië* van de Geestelijkheid dier stad en van het *Mareötische* Gewest verzekeringen van de onschuld van ATHANASIUS (*). Door dit alles lieten zich echter deze afgevaardigden, die *Arianen* waren, niet afschrikken van gewelddaadigheden, indien men anders hunne tegenpartij volkomen geloven mag (†). MAKARIUS, die eigenlijk de beschuldigde was, hadden zij te *Tyrus* gelaten, als een' gevangenen; vergeefs bood ATHANASIUS aan, zich aldaar insgelijks te veräntwoorden, veel meer reisden zij, na de Ouderlingen van *Alexandrië* geweigerd te hebben, bij het onderzoek in *Mareotis* tegenwoordig te zijn, vergezeld van den beschuldiger ISCHYRAS, onder geleide van den Heidenschen Stadhouder van *Egypte*, FILAGRIUS, en van *Heidensche* Soldaaten, naa gemelde Landschap, al-

Libr. I. *Cap.* 29. SOZOM. *Libr.* II. *Cap.* 25. THEODORET. *L.* I. *C.* 28. ATHAN. *Apol. contra Arian. p.* 103, 104.

(*) ATHANAS. *Apol. pag.* 149, 150-156.

(†) *In Athan. Apol. pag.* 106.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

alwaar zij, met list en geweld verklaringen van *Katechumenen*, *Heidenen* en *Jooden*, tegen ATHANASIUS opzamelden, terwijl te *Alexandrië* voor hunne oogen het schandelijkst geweld gepleegd werd.

Dus brachten zij te *Tyrus* een bericht terug, zoo als men van hen verwachten kon; doch hier vonden zij ATHANASIUS niet meer; die, op de vergadering in levensgevaar geraakt was, door een' oploop van het volk, roepende, dat men dien Tooveraar en Dwingeland uit den weg moest ruimen, zoodat de Keizerlijke Gevolmagtigden, uit vrees, dat men hem onvoorziens overvallen mogt, hem heimlijk lieten wegbrengen (*). Volgends verhaal van EPIFANIUS (†) vluchtte hij zelf 's nachts weg, omdat hij hier voor vreesde. Thans hadden de *Eusebianen* de handen ruim, om hem af te zetten, gelijk dit door deze Kerkvergadering geschiedde (§).

Hij wordt door den Keizer naa Treveri, (Trier,) gebannen

ATHANASIUS had zich ondertusschen tot den Keizer naa *Konstantinopolen* begeven, alwaar hij zich bij den Vorst beklaagde, over het onrecht, hetwelk hij van de *Kerkvergadering* te *Tyrus* geleden had. In het eerst vond hij bij den tegen hem opgezetten Vorst geheel geen ingang; allengs echter kwam het zoo ver, dat deze den Bisschoppen, te *Tyrus* vergaderd, maar die vervolgends eene andere talrijker vergadering, nog in het jaar 335 te *Jerusalem* gehouden, en daar op ARIUS in hunne Kerkelijke gemeenschap aan-

(*) SOZOM. *L.* II. *C.* 25. THEOD. *L.* I. *C.* 28.

(†) *Hæres.* LXVIII. *Cap.* 8.

(§) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 230.

aangenomen hadden, gebood, voor hem te verschijnen, opdat ATHANASIUS, in hunne tegenwoordigheid, zijne klagten zou kunnen inbrengen (*). Doch 'er verscheenen 'er maar weinigen, onder welke, volgends ATHANASIUS, de beide EUSEBIUSSEN de voornaamsten waren, waar tegen echter SOCRATES alleen dien van *Nikomedië* noemt. Deze Bisschoppen brachten eene nieuwe beschuldiging tegen ATHANASIUS in, dat hij gedreigd zou hebben, dat hij geen koorn meer van *Alexandrië* naa *Konstantinopolen* zou laten voeren. De Keizer ontvlamde daar over in toorn; en als ATHANASIUS voordroeg, dat hij veel te arm en onvermogend was, om zoodanig iet uit te voeren; verklaarde EUSEBIUS van *Nikomedië* bij eede, dat hij daar rijk en magtig genoeg toe was (†). Volgends SOZOMENUS, herhaalden de *Eusebianen* alle voorgaande beschuldigingen tegen hem, en beriepen zich ten dien einde op getuigen. Keizer KONSTANTYN, die, of dezelve gedeeltlijk geloofde, of ten minsten ATHANASIUS aanmerkte, als den genen, onder alle Bisschoppen, wiens tegenwoordigheid, bij zijne Gemeente, den vrede der Kerke het meest verstoorde, verzond hem naa *Treviri*, (*Trier*,) in *Galliën*, in ballingschap. Men moest het zelfs als eene genade des Keizers beschouwen, dat hij hem, in plaats van doodstraffe, eene schuilplaats voor de woede zijner vijänden had aan-

(*) ATHANASIUS *l. c. pag.* 159. SOCRATES *Libr.* I. *Cap.* 34. SOZOMENUS *Libr.* II. *Cap.* 28.

(†) ATHANASIUS *l. c. pag.* 104.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

aangewezen (*). Ook verbood de Keizer, onder scherpe bedreigingen, aan de *Eusebianen*, dat zij de plaats van ATHANASIUS, zoo als zij reeds gereed waren, niet vervullen mogten (†).

Dood van ARIUS.

Terwijl ATHANASIUS zich te *Treviri* bevond, alwaar hij door den Keizerlijken Prins KONSTANTYN zeer wel onthaald en onderhouden werd, kwam ARIUS, die vruchteloos gepoogd had, om te *Alexandrië* weder aangenomen te worden, te *Konstantinopolen*, door eene plotslijke dood, om het leven, in het jaar 336 (§), waar voor de *Katholijken* God dankten, terwijl de *Arianen* argwanende vermoedens omtrent deze dood openbaarden. ATHANASIUS zag daar in, gelijk zijn geheele partij, een Godlijk strafgericht; ja twintig jaren laater ontdekte hij nog dezelfde gevoelens, in eenen Brief aan den *Egyptischen* Abt, en naderhand Bisschop, SERAPION, die hem om berichten omtrent de dood van ARIUS gevraagd had (**). De Ouderling MAKARIUS, toen te *Konstantinopolen* tegenwoordig, had hem dit verhaal medegedeeld, maar de bijgevoegde aanmerkingen, welke de helft van den Brief uitmaaken, zijn van hem. „ Zelfs die genen," zegt hij, „ welke „ tot hier toe over de *Ariaansche* Ketterij twistvra- „ gen

(*) ATHAN. *l. c. et p.* 160. SOCR. *et* SOZOM. *l. c.*

(†) ATHANAS. *Hist. Arian. ad Mon. Tom.* I. P. I *Opp. pag.* 296.

(§) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 233.

(**) *Epist. ad Serapion. de Morte Arii Tom.* I. P. I. *Opp. pag.* 269-271.

„ gen opwerpen, zullen niet meer twijfelen, of de-
„ zelve bij God gehaat zij. God heeft zichzelven
„ tot Richter gesteld tusschen de bedreigingen der
„ *Eusebianen* en het gebed van den Bisschop ALEX-
„ ANDER; hij heeft openlijk bekend gemaakt, dat
„ deze Ketterij, al wilden ook de Keizer en alle
„ menschen ze onder hunne bescherming nemen,
„ toch van de Kerk veröordeeld is."

ATHANASIUS keert wederna Alexandrië.

Ongeern droeg de Gemeente van *Alexandrië* de afwezendheid van haren Bisschop, zij deeden openlijke gebeden om zijne herstelling, en de vermaarde Monnik ANTONIUS schreef ook, met dat oogmerk, meermaalen aan den Keizer, wien hij waarschuwde, aan de lasteringen der *Meletianen* geen gehoor te geven. KONSTANTYN daartegen bestrafte de *Alexandryners* over hun onverstand en ongebondenheid, en gebood de Geestlijkheid en Gewijde Maagden aldaar zich stil te houden, verzekerende, dat hij zulken wargeest, als ATHANASIUS was, die ook door een Kerklijk vonnis veröordeeld was, niet terug zou roepen. Aan ANTONIUS schreef de Keizer, dat hij de uitspraak eener Kerkvergadering niet kon veräch-ten, op welke zoo vele kundige en goede Bisschoppen met elkanderen overëengestemd hadden. Ook was ATHANASIUS een trotsch mensch, die twist en verdeeldheid verwekte (*). Evenwel besloot KONSTANTYN nog, in het laatst van zijn leven, hem aan zijne Gemeente weder te geven, maar werd in het jaar 337 van de dood overvallen, eer hij

(*) SOZOMEN. *Libr.* II. *Cap.* 31.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij zijn voornemen ten uitvoer kon brengen (*).

Nieuwe beschuldigingen tegen hem.

Thans besloten de drie Zoons van dezen Keizer, ATHANASIUS weder te herstellen, gelijk hij dan ook, in het jaar 338, te *Alexandrië* aankwam, alwaar hij met algemeene vreugdebetooningen ontvangen werd. Spoedig echter ontstonden nieuwe twisten; gelijk men van vooren te gemoet kon zien, daar KONSTANTIUS, die het Oosten, en dus ook *Egypte*, beheerschte, den *Arianen* genegen was (†); en ATHANASIUS eenen Brief van den Jongen KONSTANTYN aan de *Alexandryners* medebracht, zoo roemrijk voor hem, als nadeelig voor zijne tegenpartij (§). Eéne zijner eerste schikkingen, na zijne aankomst, was, dat hij overäl *Katholijke* Bisschoppen en Leeräaren aanstelde, in plaats der *Arianen*; en dat niet alleen, zoo ver zijn Kerspel reikte, maar, gelijk de *Arianen* hem beschuldigden, ook in landstreeken, waar hij niets te zeggen had (**). Zij brachten dus ook schielijk weder klagten tegen hem in, aan het Keizerlijk Hof; dat zijne inhaling te *Alexandrië* met buitensporigheden verzeld was gegaan; dat hij, door eene Kerkvergadering afgezet zijnde, ook alleen door eene Kerkvergadering hersteld kon worden. Ondertusschen kon hij ligt aantoonen, dat de bedoelde ongeregeldheden reeds vóór zij-

(*) ATHANAS. *Apolog. contra Arian. pag.* 160. SOCR. *Libr.* II. *Cap.* 3. SOZOMEN. *Libr.* III. *Cap.* 2.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 281.

(§) ATHAN. SOCRAT. *et* SOZOMEN. *l. c.*

(**) SOCR. *L.* II. *C.* 24. SOZOM. *L.* III. *C.* 21.

zijne komst hadden plaats gehad, en tegen de vergadering van *Tyrus* had hij veel in te brengen. Maar de *Arianen* en *Eusebianen* herhaalden ook de oude beschuldigingen; waar bij nog kwam, dat hij het graan, hetwelk de oude KONSTANTYN tot onderhoud van Weduwen, Gewijde Maagden, en der Geestlijkheid bestemd had, tot zijn eigen voordeel verkocht zou hebben (*). Ten dezen tijde wies de partij der *Arianen* weder sterk aan. Hun Opperhoofd, EUSEBIUS van *Nikomedië*, werd, in het jaar 339, Bisschop van *Konstantinopolen*, AKACIUS kreeg het Bisdom van *Cæsareä* in *Palæstina*; ook zonden zij van *Antiöchië*, waar zij insgelijks hunnen Bisschop hadden, den Ouderling PISTUS naa *Alexandrië*, om daar het hoofd van hunne Gemeente, en de wettige Bisschop dier stad te zijn.

ATHANASIUS houdt eene Kerkvergadering.

Tegen deze aanvallen verdedigde zich ATHANASIUS, door het bijëenroepen van eene Kerkvergadering van meer dan 100 Bisschoppen uit *Egypte*, *Libyë*, en *Pentapolis*, in het jaar 340. Dezen verdedigden hem in eenen rondgaanden Brief aan alle *Katholijke* Bisschoppen in het Rijk, met bijgevoegde bewijzen van zijne onschuld, welken wij in de verändtwoording van ATHANASIUS tegen de *Arianen* lezen (†).

De Arianen ver-

Ondertusschen zochten beide de partijën de gunst van den Bisschop van *Rome* en de overige *Wester-*

sche

(*) ATHANAS. *Apol. contra Arian. pag.* 99. SOCRAT. *Libr.* II. *Cap.* 3. SOZOM. *Libr.* III. *Cap.* 2.

(†) *Apol. contra Arian. p.* 99-110.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

kiezen in zijne plaats GREGORIUS.

sche Bisschoppen, die zoo veel meer gewigts kregen, hoe meer alle de Oostersche Gemeenten verward waren. De *Eusebianen* zonden afgevaardigden aan JULIUS, die thans het Bisdom van *Rome* bekleedden, bij wien zij op eene Kerkvergadering aandrongen, maar als deze vervolgends door den Brief der Kerkvergadering van *Alexandrië* tot de zijde van ATHANASIUS werd overgebracht, en dezen en hen tot eene Kerkvergadering uitnodigde, bleven zij achter, onder voorwendzel, dat de tijd te kort was. Daartegen hielden zij zelve, in het jaar 341, verëenigd met een aantal *Katholijke* Bisschoppen, in tegenwoordigheid van Keizer KONSTANTIUS, die vermaarde Kerkvergadering te *Antiöchië*, van welke op hare plaats gesproken is (*), alwaar zij, schoon de zwaksten in getal, echter een besluit wisten door te drijven: dat geen Bisschop, die door eene Kerkvergadering afgezet was, hoop kon hebben, om ooit weder tot zijn Bisdom te geraaken. Op dezen grond verkozen zij, in de plaats van ATHANASIUS, eerst EUSEBIUS, naderhand Bisschop van *Emesa*, en toen deze bedankte, GREGORIUS, uit *Kappadocië*, tot Bisschop van *Alexandrië* (†).

DieATHANASIUS met geweld verdrijft.

Geduurende deze vergadering was ATHANASIUS tegen het einde van het jaar 339, met twee Monniken te *Rome* gekomen, om de Kerkvergadering bij te wonen; hier maakte hij het Monnikenleven het eerst

(*) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 287.

(†) ATHANAS. *l. c. pag.* 110, 112, 114, 128. SOCR. *L.* II. *C.* 9, 10. SOZOM. *L.* III. *C.* 5.

eerst bekend (*) en geliefd. Vergeefs op de komst der *Eusebianen* gewacht hebbende, keerde hij, in het volgende jaar, naa *Alexandrië* terug. Doch hier had GREGORIUS, met geweld, bezit van het Bisdom genomen (†), zoodat ATHANASIUS, ter naauwernood, met de vlucht ontkwam. Waar op hij, waarschijnlijk nog in het jaar 341, eenen *Brief* schreef *aan alle Katholijke Bisschoppen* (§), daar in de ellende en rampen beschrijvende, welke deze opgedrongene Bisschop gesticht had, en hen verzoekende, om van GREGORIUS, of zijne vrienden, geene Brieven aan te nemen, maar die te verscheuren.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ATHANASIUS reist naa Rome, alwaar hij onschuldig verklaard wordt.

ATHANASIUS nam, gelijk natuurlijk was, den toevlucht naa *Rome*, alwaar hij ook het genoegen had, door eene Kerkvergadering van 50 Bisschoppen, in het jaar 341, vrijgesproken te worden; welke vergadering hem ook in eenen Brief aan de *Eusebianen* verdedigde (**).

Of hij daar een Geloofsbelijdenis heeft opgesteld?

Bij gelegenheid van zijne verdediging voor deze Kerkvergadering, zal ATHANASIUS te *Rome*, of gelijk een ander verhaal wil, reeds te vooren, te *Treviri*, het *Symbolum*, of *de Geloofsbelijdenis*, hebben opgesteld, welke naar hem genoemd wordt; en die ook het *Symbolum Quicunque* heet, omdat zij met de-

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 284.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 291.

(§) *Ep. Encycl. ad omnes Episc. T.* I. P. I. *Opp. p.* 87-94.

(**) *Epist. Julii ad Eusebianos, in* ATHANAS. *Apolog. contra Arianos. pag.* 111-121.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deze woorden begint: *Quicumque vult salvus esse, ante omnia opus habet, ut teneat Catholicam fidem.* Deze Geloofsbelijdenis heeft zeer veel aanzien in de Christen-Kerk verkregen, en wordt benevens de zoogenaamde *Belijdenis der Apostelen*, en die van de Kerkvergadering van *Niceë*, als eene algemeen erkende Geloofsbelijdenis, aangemerkt. Niets evenwel is zekerer, dan dat deze Geloofsbelijdenis niet van ATHANASIUS is, en dat de Kardinaal BARONIUS ons een verdichtzel verhaalt, wanneer hij zegt, dat ATHANASIUS deze Geloofsbelijdenis aan den Roomschen Bisschop JULIUS eerst heeft moeten overleveren, eer hij door dezen in de Kerkelijke Gemeenschap kon aangenomen worden. Trouwens, deze Geloofsbelijdenis wordt niet gevonden in de oudste en beste Handschriften der werken van ATHANASIUS. Zij is in het Latijn opgesteld, in welke Taal ATHANASIUS niets geschreven heeft, en die hij ook niet verstond, misschien het weinige uitgezonderd, hetwelk hij te *Treviri* mogt hebben aangeleerd. Vergeefs zoekt men daar in het woord *Consubstantialis*, (ὁμοούσιος,) hetwelk zoo beslissend was in den twist met de *Arianen*. Daartegen leest men 'er uitdrukkingen in, die openlijk behooren tot de naderhand eerst opgekomene verschillen met NESTORIUS en EUTYCHES. Als ook, dat de *Heilige Geest* uitgaat van den Vader, *en van den Zoon*, welk laatste iet geheel ongewoons was in de Oostersche Kerken. Om niet te zeggen, dat ATHANASIUS, en de *Katholijken* in het gemeen, tegen de *Arianen*, beweerden, dat men, na de *Niceësche*, geene nieuwe

we Geloofsbelijdenisſen behoefde. Ook is deze Geloofsbelijdenis niet voor de VIIde eeuw aan ATHANASIUS toegekend; men heeft onderſcheidene opſtellers van dezelve genoemd; in de Griekſche Overzetting van dezelve, die verſcheidene eeuwen jonger is, heeft men vele veranderingen en bijvoegzelen gebracht, en zij is van de *Griekſche* Kerk nooit aangenomen. Voor het overige is het onzeker wien men voor den waaren opſteller te houden hebbe, waar toe ſommigen VIGILIUS, Bisſchop van *Tapſus* in *Afrika*, omtrent het einde der Vde eeuw, anderen VINCENTIUS van *Lirinum*, eenen beroemden Monnik in *Gallië*, omtrent het midden der Vde eeuw, anderen VENANTIUS FORTUNATUS, eenen *Frankiſchen* Bisſchop der VIde eeuw, eindelijk anderen HILARIUS, Bisſchop van *Arelate*, (*Arles*,) omtrent het midden der Vde eeuw benoemen (*). Evenwel, al heeft ATHANASIUS de gemelde Geloofsbelijdenis niet opgeſteld, men vindt echter eene andere in zijne ſchriften, bij welke eene breedere uitlegging gevoegd is (†), waar in de leerſtellige begrippen der *Katholijken* van dezen tijd, wat den Zoon van God betreft, uitvoerig ontvouwd zijn, offchoon het den Schrijver doorgaands aan gegronde Uitlegkunde hapert.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Noch de vrijſpreking van ATHANASIUS, op de Kerkvergadering te *Rome*, in het jaar 341, noch de dood

Kerkvergadering

(*) Men zie G. J. VOSSIUS *Disſ. tres de trib. Symb. Amſt.* 1642. 4. C. W. F. WALCH *Bibl. Symb. Vet. p.* 156.

(†) *Expoſitio fidei T.* I. P. I. *Opp. p.* 79. *ſq.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

te Sardica.

dood van zijnen magtigsten tegenstrever, EUSEBIUS van *Konstantinopolen*, konden hem weder in het bezit van zijn Bisdom herstellen. De *Arianen* behielden hier te meer de overhand, omdat een oproer door het graauw te *Konstantinopolen* gesticht, ten einde zijnen Bisschop te beschermen, den Keizer KONSTANTIUS tegen deze partij verbitterd had (*). In het Westen vond ATHANASIUS veel ondersteuning, en ook dien troost, dat de Geloofsbelijdenissen, door de Oostersche *Arianen* aan den in het Westen regeerenden Keizer KONSTANS overgezonden, inzonderheid die van *Antiöchië*, in het jaar 343, door de Westersche Bisschoppen zoo wel als van hem zelven verworpen werden (†), met dit alles moest nogthans ATHANASIUS te *Rome*, als in ballingschap, blijven. Eindelijk bracht zijn vriend, de Keizer KONSTANS, zijnen Broeder KONSTANTIUS zoo ver, dat zij beiden, om van dezen twist, die nu voornaamlijk ATHANASIUS betrof, een einde te maken, eene algemeene Kerkvergadering te *Sardica*, in het jaar 344, bijëenriepen (§). Op dezelve was ATHANASIUS in persoon tegenwoordig; maar als hij, met andere door de *Arianen* veröordeelde Bisschoppen, op dezelve ook zitting wilde nemen, ontstond 'er eene scheuring in de vergadering, dewijl de *Oostersche* Bisschoppen dezelve verlieten, en zich naa huis begaven. Dan de overigen, die het grootste getal uitmaakten, bleven te *Sardica*, en namen een, tegen

(*) Zie *Deel* IV. *Bl.* 294. (†) *Deel* IV. *Bl.* 296.
(§) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 297.

gen de toenmalige gesteldheid der Kerken, strijdig besluit: dat, wanneer een Bisschop, die van eene Kerkvergadering veröordeeld en afgezet was, op nieuw een gerichtlijk onderzoek mogt verlangen, de Bisschoppen, die zijne Richters geweest waren, deswegens aan den Bisschop van *Rome* zouden schrijven. Deze zou als dan of de naastbijwonende Bisschoppen tot Richters aanstellen; of het bij het vonnis laten berusten; of het aan eenigen van zijne afgevaardigde Ouderlingen opdragen, om de zaak op nieuw te onderzoeken. ATHANASIUS won hier echter niets mede, en kreeg zijn ambt hier door niet weder; ook verkreeg dit besluit, zoo min als deze vergadering zelve, nooit een *algemeen*, (*Oecumenisch*,) gezag in de Kerk; zij werd veel meer eene oorzaak van langduurige scheuring tusschen de Ooster- en Westerlingen. Bovendien hielden ook de eerste, na hun vertrek van *Sardica*, eene vergadering te *Filippopolis*, alwaar zij de ergste beschuldigingen tegen ATHANASIUS herhaalden, het gedrag der Westerlingen, als onwettig, berispten, en zijne beschermers in den ban deeden. Thans vervolgden ook de *Eusebianen* de aanhangers van ATHANASIUS zelfs tot lijf- en levensstraffen toe; en namen, inzonderheid te *Alexandrië*, tegen hem en zijne vrienden, de strengste maatregelen (*).

ATHANASIUS keert weder naa Alexandrië.

Dan, tegen alle verwachting, schreef KONSTANTIUS, omtrent het jaar 346, of twee jaaren laater, aan ATHANASIUS, dat hij ongehinderd naa zijn Bisdom

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 301.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dom terug kon keeren; zonder dat wij zeker weten, of deze verändering van gezindheid aan de bedreigingen van zijnen Broeder KONSTANS, of aan eenige andere reden zij toe te schrijven. ATHANASIUS keerde hier op naa zijn Bisdom terug, alwaar de ingedrongene Bisschop GREGORIUS juist overleden was. Schrander wist hij nu de begeerte des Keizers, dat den *Eusebianen* in deze stad eene Kerk zou ingeruimd worden, te ontwijken, en bediende zich veel meer, als overwinnaar, van zijn gezag, om de *Arianen*, in geheel *Egypte*, te vervolgen (*).

Hij wordt door Keizer KONSTANTIUS vervolgd

Thans genoot ATHANASIUS eenige jaaren rust, zijnde zijn gezag bij de *Katholijken* hooglijk ten top gestegen, terwijl zijne tegenpartij steeds zwakker werd; twee van derzelver aanvoerers, in het Westen, de Bisschoppen VALENS en URSACIUS, verklaarden, in een bijzonder geschrift, alles voor onwaarachtig, wat zij tegen hem te berde gebracht hadden. Hij zelf hield eene Kerkvergadering te *Alexandrië*, op welke alles bevestigd werd, wat, ter zijner rechtvaardiging, op de Kerkvergadering te *Sardica*, en op nog eene andere te *Jerusalem*, besloten was (†). Maar na het jaar 350, toen zijn vermogende beschermer, de Keizer KONSTANS, vermoord werd, begon ATHANASIUS weder spoedig, in zijne hoogheid, te wankelen. De *Eusebianen* beproefden andermaal den Keizer KONSTANTIUS, door velerhande bezwaaren, tegen hem op te zetten. In het

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 307.

(†) SOCR. *L.* IV. *C.* 26. SOZOM. *L.* IV. *C.* 1.

het eerst echter wilde dit niet gelukken; zij slaagden zelfs eenigermate eerder bij den nieuwen Bisschop van *Rome*, LIBERIUS, die reeds de Kerkgemeenschap met ATHANASIUS verbrak. Allengs echter betoonde ook KONSTANTIUS zijnen afkeer tegen hem, voornaamlijk, omdat hij vond, dat bijna alle Bisschoppen in verbindtenis met hem stonden; velen van welken genoodzaakt werden, de Kerkelijke gemeenschap met hem te breken, terwijl anderen afgezet werden, en sommigen zelfs lijfstraffen ondergingen. In het jaar 353 het oproer in zijn Rijk geheel gedempt hebbende, spaarde de Keizer noch ATHANASIUS, noch zijne vrienden. Op zijn bevel moest de Kerkvergadering van *Arelate*, die hij nog in dat jaar houden liet, de veröordeeling van ATHANASIUS onderschrijven; gelijk zulks ook plaats had, ten opzichte van die te *Mediolanum*, in het jaar 355. De Keizer was zoo verbitterd op ATHANASIUS, dat hij het de gewigtigste zijner overwinningen noemde, ATHANASIUS uit het Kerkenbestuur te weeren, wien hij beschuldigde, niet alleen den ondergang van zijnen oudsten Broeder bevorderd, maar ook den jongsten tegen hem opgestookt te hebben. Deze beschuldigingen kan men niet wel voor bloote lasteringen uitmaken, hoewel het waar is, dat zij vrij onbepaald zijn, zonder opgave van omstandigheden; ook is 'er geen reden, om het gesprek van den Bisschop LIBERIUS, met den Keizer, waar in zij voorkomen, voor een *verdichtzel* te verklaren. Gelijktijdige Godzalige personen, zegt THEODORETUS (*), heb-

(*) *Libr.* II. *Cap.* 15.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hebben hetzelve opgetekend, om daar door de vrienden van den Godsdienst tot naarijver aan te spooren. Men kan dit, tot verschoning van ATHANASIUS, alleen zeggen, dat, gelijk deze Bisschop in de daad weinig wist van inschikken en toegeven, dus ook KONSTANTIUS, die ook al vroeg tegen hem ingenomen was, uit zijne naauwe betrekking op den Keizer KONSTANS, kwaad vermoeden opgevat, en dat plaats gegeven zal hebben (*).

Hij wordt met geweld uit zijn Bisdom verdreven.

Desniettemin bleef ATHANASIUS nog tot het jaar 355 in het bezit van zijn Bisdom. In het jaar 353 bracht wel een Hofbediende hem eene schriftelijke vergunning des Keizers, om in *Italië* bij hem te komen, maar ATHANASIUS, dit voor een' strik aanziende, om hem uit *Alexandrië* te trekken, zond slechts eenige Bisschoppen en Ouderlingen, om den Keizer te bevredigen (†). Voorts ging hij ijverig voort, in het waarnemen van zijn ambt. Op aandrang des volks, omdat de Kerken te *Alexandrië* voor de volksmenigte te klein waren, hield hij den Godsdienst in eene ruimere, maar nog niet geheel voltooide, en dus nog niet gewijde Kerk; dit werd hem naderhand, tot eene misdaad, gerekend (§). Ook was het waarschijnlijk, om dezen tijd, dat hij, die één der eerste Bisschoppen was, die aan Monniken den post van Leeräaren vertrouwde, den Abt DRACONTIUS bewoog, om een hem opgedragen Bis-

(*) Zie ons *Deel* IV. *Bladz.* 309.

(†) ATHAN. *Apol. ad Constant. T.* I. P. I. *Opp. pag.* 243. SOZOM. *L.* IV. *C.* 9. (§) *l. c. pag.* 240.

Bisdom aan te nemen (*). Eindelijk befloot het Hof ATHANASIUS niet langer te *Alexandrië* te dulden (†). Nadat, in het jaar 355, twee Staatsdienaars vergeefs getracht hadden, hem uit de ftad te verdrijven, waar bij het volk gewapend wederftand bood, en men de krijgslegiöenen had moeten laten aanrukken; overviel hem, in het volgende jaar, de Veldheer SYRIANUS, als hij met zijne Gemeente bij nacht den Godsdienst vierde, met eenige duizenden Soldaaten in de Kerk. ATHANASIUS verloor echter hier bij den moed niet; alhoewel 'er verfcheidene Christenen rondöm hem het leven bij infchoten, was hij toch één der laatften, die in de Kerk bleef, toen hij, met groote moeite, nog gered werd. Evenwel week hij nog niet uit de ftad, ook bleven de *Katholijken* bij hunne weigering volharden, om de Kerken aan de *Arianen* in te ruimen. KONSTANTIUS echter de uiterfte dwangmiddelen willende doorgezet hebben, werd een *Ariaanfche* Bisfchop, GEORGIUS, te *Alexandrië* door Soldaten op den Zetel gezet; hier en in geheel *Egypte* werden de *Katholijke* Leeräars afgezet, en velen van deze partij gruwlijk mishandeld. ATHANASIUS zelf, op wien het voornaamlijk gemunt was, moest zich verfchuilen in de Egijptifche Woeftijnen, onder de Kluizenaars en Monniken; alwaar hij, van het jaar 356, tot des Keizers dood toe, in het jaar 361, zijne da-

(*) *Epist. ad Dracont. Tom.* I. P. I. *pag.* 207. *Opp.* Vergelijk V *Deel*, *Bladz.* 382.

(†) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 314.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dagen doorbracht (*). Men zocht hem wel in zijne eenzaamheid op, maar de Monniken, die hem ongemeen verëerden, ſtelden zich liever voor levensgevaar bloot, dan dat zij hem zouden verraaden hebben (†). Omtrent het jaar 360 drong inzonderheid de Veldheer ARTEMIUS, met eene bende Soldaaten, in de *Tabenneſiſche* Monnikenwoningen in, doch zonder zijn oogmerk te bereiken (§). ATHANASIUS begaf zich om die reden nog dieper in de Woeſtijnen, en zal zelfs zich, een' tijd lang, op den grond van een' droogen regenput verſcholen hebben (**).

Schriften van ATHANASIUS geduurende zijn verblijf in de Woeſtijnen.

In deze afzondering van de Wereld, en van zijne Gemeente, ſchreef ATHANASIUS verſcheidene werken, waar toe zijn ijver voor de Rechtzinnigheid hem aanſpoorde. Tusſchen de jaaren 350 en 354 plaatst men zijnen *Brief over de beſluiten der Niceïſche Kerkvergadering* (††). Eén zijner vrienden had, in een geſprek met de *Ariänen*, waar bij ook *Katholijken* tegenwoordig waren, hunne Leerſtellingen

(*) PALLADIUS *Hist. Lauſ. L.* VIII. *C.* 136. heeft een verhaal, dat hij, gedurende dezen tijd, bij eene heel ſchoone Juffer zijnen toevlucht zou genomen hebben; maar dit is zelfs met zijne eigene berichten, niet min dan met die van anderen, ſtrijdig.

(†) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XXI. *T.* I. *Opp. p.* 385.

(§) *Vita S. Panchomii in Act.* SS. *Maii. T.* III. *p.* 48.

(**) RUFIN. *H. E. L.* X. *C.* 18. SOZOM. *L.* IV. *C.* 10.

(††) *De Decretis Nicænæ Sijnodi Tom.* I. P. I. *Opp. pag.* 164-192.

gen pogen te wederleggen. Eindelijk maakten zij hem de tegenwerping: waaröm de *Niceïsche* Kerkvergadering, *onschriftuurlijke woorden*, (αγραφυς λεξεις,) als *uit het wezen* en *éénswezens*, ter bepaling van Geloofsstukken gebruikt had? Deze had daar op wel, zoo goed hij kon, geäntwoord; maar verzocht echter van ATHANASIUS, eene opgave, wat daarömtrent in de *vergadering* was voorgevallen. ATHANASIUS wees hem, in zijn antwoord, aan, hoe de *Arianen* de vergadering, als het ware, daar toe genoodzaakt hadden, door hunne dubbelzinnigheden; en, zegt hij onder anderen: „Indien zij 'er al op staan, om de gemelde woorden te willen verwerpen, laat hen dan slechts het gevoelen aannemen, hetwelk de vergadering daar mede had uitgedrukt; doch, doen zij dit, dan zullen zij ook geene zwarigheid maken, de woorden goed te keuren. Zij zelven hebben de schuld, dat men zich van deze woorden heeft moeten bedienen, omdat zij te vooren onschriftuurlijke uitdrukkingen hadden uitgedacht." Over het geheel is dit stuk vrij wel, in het *leerstellig* ontvouwen en verdedigen van het *Katholijke* Leerstelsel, getroffen, maar de stijl is te bitter, ook is ATHANASIUS verlegen, dewijl hij, op het gezag van eenige oude Kerkleeräaren, de Wijsheid, in de *Spreuken* van SALOMO, van den Zoon van God verstaat, hoe de tegenwerpingen der *Arianen*, uit dat Boek ontleend, op te lossen, waar bij hij zich vrij moeilijk uit de geöpperde zwarigheden zoekt te redden.

Zijn Brief over de gevoelens van DIONYSIUS van

 Alex-

Alexandrië (*), heeft met den eerstgemelden naauwe betrekking; en 'er doen zich blijken in voor, waar uit men gist, dat ook deze tusschen de jaaren 350 en 354 geschreven is. Op zijne plaats (†), hebben wij gezien, hoe *Ariaansch* deze Kerkleeräar zich, in den twist met de *Sabellianen*, had uitgedrukt. Alzoo nu de *Arianen* zich op hem beriepen, toont ATHANASIUS in dezen Brief vooreërst: dat het een bewijs is van de slechtheid der zaak, van de *Arianen*, dat zij zich niet op Gods woord, en redenen, maar op het gezag van een' mensch beriepen. Vervolgends bewijst hij, dat deze Bisschop altijd, en met recht, onder de *Rechtzinnigen* geteld was geworden. Wat de woorden betrof, op welke zich de *Arianen* beriepen, zij behelsden geene Geloofsbelijdenis, maar hadden tegen de *Sabellianen* moeten dienen, om te bewijzen, dat de Vader en de Zoon twee verscheidene Persoonen zijn; hij merkte aan, dat DIONYSIUS, in andere schriften, uitdruklijk geleerd had: „ 'Er was nooit een tijd „ geweest, dat God niet Vader geweest was; „ CHRISTUS was altijd het Woord, de Wijsheid en „ Kracht geweest; dewijl hij de glans en het afschijnsel „ van het eeuwig Licht is, zoo is hij ook zelf eeuwig; de ondeelbare Eénheid verbreidt zich in de „ Drieheid, en de Drieheid, voor geene vermindering vatbaar, wordt in de Eénheid saamgetrokken." Eindelijk noemt ATHANASIUS de betwiste plaats

(*) *Epist. de Sententia Dionysii Alexandr. T.* I. P. I. *Opp. p.* 191-207. (†) Zie *Deel* III. *Bladz.* 159-161.

plaats van DIONYSIUS eene kunstige wijze van strijden, (οικονομια,) die tegen de *Sabellianen* hare nuttigheid had gehad.

De *Arianen*, ATHANASIUS in het jaar 356 genoodzaakt hebbende, uit *Alexandrië* te vluchten, deeden vele moeiten, om in geheel *Egypte* en *Libyë* de overhand te krijgen, waaröm ATHANASIUS nodig oordeelde, alle de Bisschoppen dezer landen daartegen te waarschuwen, en tot standvastigheid in het Geloof te vermaanen, hetwelk hij deed, in eenen *rondgaanden Brief aan de Bisschoppen van Egypte en Libyë, tegen de Arianen* (*).

De *Verweerschriften*, door ATHANASIUS opzetlijk ter zijner verdediging, in de jaaren 356 en 357 opgesteld, bevatten eene menigte Bijlagen, Brieven van Keizers, Kerkvergaderingen, bijzondere Bisschoppen, en anderen, waar door hij zijne verhaalen en berichten staaft, en zijn dus, schoon niet vrij van partijdigheid, welke doorgaands, in zulke geschriften, den boventoon heeft, nogthans eene hoofdbron in de Geschiedenis der *Ariaansche* verschillen. Het voornaamste onder dezelven is, zijn *Verweerschrift tegen de Arianen* (†), hetwelk men, gemeenlijk, zijn *tweede Verweerschrift* noemt, en hetwelk, waarschijnlijk, in het jaar 356 is opgesteld. Dit vervat eene uitvoerige verdediging tegen alle de beschuldi-

(*) *Epist. encijclica ad Episcopos Ægypti et Libyæ contra Arianos l. c. pag.* 213-233.

(†) *Apologia contra Arianos, seu Apologia Secunda Tom.* I. P. I. *Opp. pag.* 97-162.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

digingen, welke men tegen hem had ingebracht.

In dat zelfde jaar schreef hij zijn *Verweerschrift aan den Keizer* KONSTANTIUS (*), hetwelk zijne zaak eere aandoet, en waar in hij alle beschuldigingen tegen hem duchtig wederlegt. Hij bekent wel, dat het eene misdaad zij voor eenen Bisschop, dat hij zijne Gemeente verlaat, en dat hij juist, om die reden, lang te *Alexandrië* standvastig gebleven was; doch hij hoopte ook, dat de Keizer het goed zal keuren, dat hij, om een openlijk doodsgevaar te ontgaan, van daar gevlucht zij.

Dewijl deze zelfde vlucht hem zoo bitter door de *Ariaansche* Bisschoppen werd tegengeworpen, vatte hij, in het jaar 357, de pen andermaal op, om deze zijne vlucht te verdedigen (†), aantoonende, hoewel niet zonder hevigheid, dat zoodanige vlucht, door JESUS zelven geboden, door het voorbeeld van Profeeten en Heilige Mannen gebillijkt, en niet zelden prijswaardig en nuttig voor de Gemeente zelve is.

Ondertusschen was ATHANASIUS, door vele Monniken, verzocht, om hun een verhaal te zenden van de vervolgingen, welke hij, en de *Katholijken* in het gemeen, door de *Arianen* hadden uitgestaan, en hun tevens gronden tot bestrijding der *Ariaansche* Dwalingen mede te deelen. Hij deed beide, maar het laatste met veel schroomvalligheid. Het was genoeg, schreef hij aan deze Monniken, de val-

(*) *Apol. ad Imper. Constant. l. c. p.* 233-253.

(†) *Apol. de fuga sua pag.* 253-266.

valſche gevoelens van den Zoone Gods te wederleggen; maar van deszelfs Godheid een naauwkeurig denkbeeld te geven, ging zijne krachten te boven; zij moesten daaröm zijn opſtel niet afſchrijven, noch van anderen laten lezen, maar terug zenden, opdat zulk eene ſobere proeve niet tot de nakomelingſchap overkwame. Dit is ook in de daad niet gebeurd, en 'er is enkel het tweede deel van dezen Brief overgebleven (*), doch waar aan ook het begin ontbreekt; het gene nog voorhanden is, loopt van het jaar 335 tot 357, en ſchijnt in het volgende jaar geſchreven te zijn. Men leest daar in met genoegen, dat het aan het Christendom eigen is, niemand te dwingen, maar te overtuigen, dewijl de Heere zelf niet geweldig gehandeld, maar het aan ieders wil overgelaten heeft, of hij hem volgen, of verlaaten wilde. Doch, als men terſtond daar op leest, dat ATHANASIUS den Keizer, zijnen Oppervorst, den *Antichrist* noemt, en hem met SAUL, met PILATUS, en met de Jooden, die *kruis hem!* roepen, vergelijkt, dan weet men niet, waar die zachtere gevoelens van eenen onſchuldig lijdenden Godzaligen man gebleven zijn.

Behalven deze Geſchiedkundige, en Verweerſchriften, werkte hij, in zijne afzondering, ook zijne voornaamſte Wederlegging van de Dwalingen der *Arianen* af (†). Sommige Geleerden hebben gedacht, dat dit werk eigenlijk het eerſte deel der voorgemelde

Ge-

(*) *Historia Arianorum ad Monachos p.* 271-312. *l. c.*

(†) *Orat.* IV. *contra Arianos p.* 319-511. *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Geſchiedenis der *Arianen* aan de Monniken hebbe uitgemaakt, hetwelk men gemeenlijk voor verloren houdt. Doch, men heeft daar voor geene gronden aangevoerd. In het vervolg van tijd zijn deze *Redenvoeringen* of *Verhandelingen* niet altijd even eens verdeeld. FOTIUS (*), die ze ten hoogſten prijst, noemt 'er *vijf* op. In de nieuwſte uitgave zijner werken telt men 'er maar vier, alzoo de *eerſte*, of de *Brief aan de Bisſchoppen* in *Egypte* en *Libyë*, daar in van dezelven onderſcheiden wordt. De *eerſte* dan, volgends de nieuwſte uitgave, dient, om te bewijzen, dat de *Arianen* geene Christenen zijn, en dat zij nieuwe en voorheen ongehoorde Leerſtellingen hebben uitgedacht; verſcheidene van hunne tegenwerpingen worden opgelost, bijzonder zulken, die uit den Bijbel ontleend zijn; waar mede hij in de *tweede Verhandeling* vervolgt, gelijk ook in de *derde*, waar na hij, vervolgends, weder eenige tegenwerpingen der *Arianen* oplost, in het overige van de *derde*, en in de *vierde Verhandeling*. Over het geheel heeft ATHANASIUS, in deze Verhandelingen, de leere van *Niceë*, aangaande CHRISTUS, wat de hoofdzaak betreft, vrij voegzaam verklaard, en verdedigd, doch zich meer als een' fijnen en behendigen Twistredenaar, dan als een' Wijsgeer en Uitlegger der H. Schriften vertoond.

Niet lang na deze Verhandelingen, ſchijnen ook de *Brieven aan* SERAPION (†) geſchreven te zijn, met

(*) *Biblioth. Cod.* CXL. *pag.* 315.

(†) *Epistolæ ad Serapionem T.* I. P. II. *p.* 517-571.

met hetzelfde oogmerk, om de *Katholijken* in hun geloof te bevestigen. De gemelde *Egyptische* Bisschop SERAPION had hem geschreven, dat sommigen wel de *Ariaansche* Dwalingen verlieten; maar daartegen weder het gevoelen aangenomen hadden, dat de H. Geest niet alleen een Schepzel was, maar zelfs van de dienstbare Geesten, de Engelen, enkel in trap onderscheiden. Het zij, dat hij daar mede eigenlijke *Macedonianen*, of enkel in het gemeen wederstrevers der *Katholijke* leere van den H. Geest bedoele. Tegen dezen handhaaft de Schrijver van dezen Brief de leere van de H. Drieëenheid, en de Godheid van den H. Geest, doch zoo, dat ERASMUS en andere nieuwere Geleerden dezen Brief aan ATHANASIUS ontzegd, en voor het werk van een ander zeer middelmatig vernuft gehouden hebben; waar tegen echter anderen aanmerken, dat de ongelijkheid van stijl met dien van ATHANASIUS, te meer omdat zij niet algemeen is in dezen Brief, geene reden genoeg oplevert, om denzelven voor onëcht te verklaaren.

Bij den *tweeden Brief aan* SERAPION, ontdekt zich eene andere zwarigheid. In deszelfs aanvang zegt hij, dat eenige Broeders hem hadden laten verzoeken, een uittrekzel van zijnen Brief, waarschijnlijk bedoelende zijnen *eersten* Brief, aan SERAPION te maken; en evenwel beweert hij, in dezen *tweeden*, enkel tegen de *Arianen*, de Godheid van CHRISTUS, ten zij men den *tweeden* en *derden* Brief samen te voegen, en voor éénen Brief te houden hebbe; doch dewijl sommigen nog voortgingen, met zwarighe-

III BOEK VIII Hoofdſt.
na C. G. Jaar 363. tot 476.

heden te opperen, voegde hij 'er eenen *vierden* Brief bij.

Terwijl ATHANASIUS zich nog in de Woeſtijnen onthield, werden in het jaar 359 de beide Kerkvergaderingen te *Ariminum* en *Seleucia* gehouden, door welke de *Arianerij*, gelijk wij elders (*) gezien hebben, in het *Romeinſche* Rijk volkomen de overhand verkreeg. Nog in hetzelfde jaar, gaf ATHANASIUS een verhaal van deze *twee Kerkvergaderingen* (†), in een bijzonder geſchrift, hetwelk hij aan zijne Gemeente ſchijnt gericht te hebben, en hetwelk hij opſtelde, eer de beide vergaderingen nog waren afgelopen. Zijn hoofddoel met hetzelve was, aan te toonen, hoe ongeſtadig de *Arianen* handelden, met geduurig nieuwe Geloofsbelijdenisſen te ſmeeden, waar van hij de reden bijzonder daar in vindt, dat zij zoo hevig waren ingenomen tegen de bewoordingen ἐκ τῆς ȣσιας en ὁμοȣσιος, hoewel hij die genen niet allen als vijänden wil aangemerkt hebben, die het *Katholijk* Leerſtelſel van *Niceë* aannamen, maar alleen het woord ὁμοȣσιος verwierpen, zoo als BASILIUS van *Ancyra* en andere *Semiarianen*, ook merkt hij aan, dat de Kerkvergadering te *Antiöchië*, in de IIIde eeuw, tegen PAULUS van *Samoſaten* gehouden, ſchoon het woord ὁμοȣσιος verwerpende, evenwel met die van *Niceë* even ééns gedacht had, dewijl zij dit woord in eenen ligchaamlijken zin had genomen, om de drogredenen van PAULUS af te ſnijden. Nog

(*) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 337.

(†) *Epistola de Synodis Tom.* I. P. II. *p.* 572-614.

Nog had ATHANASIUS in zijne afzondering andere bezigheden en betrekkingen. Onder anderen had LUCIFER, van wien elders gefproken is (*), een bijzonder Verweerfchrift voor ATHANASIUS opgefteld, en daar voor zijnen vuurigften dank verkregen. Nu zijn 'er nog twee *Brieven* van dezen in het Latijn, waarfchijnlijk in het jaar 360, aan LUCIFER gefchreven, voorhanden (†), in den eerften van welken hij verzoekt, om de ftoutfte gefchriften van LUCIFER, welken hij ook verkreeg, en in het *Grieksch* vertaalde, prijzende, in den tweeden Brief, den Schrijver, als een' man Gods, door wien de Heiligen Geest fprak, eenen Leeräar der Waarheid, en wat dergelijke loffpraken meer zijn. ——

ATHANASIUS keert naa Alexandrië weder.

Eindelijk gaf de dood van den Keizer KONSTANTIUS, in het jaar 361, en de daar op gevolgde vergunning van den Keizer JULIANUS, ook aan ATHANASIUS gelegenheid, om naa *Alexandrië* te keeren. Hij geraakte te gemaklijker in het bezit der Kerken van deze ftad, dewijl de Heidenfche inwoners aldaar den *Ariaanfchen* Bisfchop GEORGIUS kort te vooren vermoord hadden. Van de Kerkvergadering, door ATHANASIUS, vervolgends in het jaar 362 gehouden, en derzelver gevolgen, hebben wij reeds hier voor (§) gefproken.

Door JULIANUS vervolgd

ATHANASIUS genoot echter niet lang de verkregene rust; gelijk hij ook buiten dien den toeftand der Kerk

(*) Zie IV. *Deel*, *Bladz.* 371.

(†) *Tom.* I. P. II. *Opp. p.* 770. (§) Boven *Bl.* 4.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Kerk toenmaals niet vertrouwde. Men had, onlangs, uitgeftrooid, dat het Graf van JOANNES *den Dooper*, te *Sebaste* in *Palæftina*, van de Heidenen verwoest, en zijne beenderen verwezen waren, om verbrand te worden. Eenige Monniken wisten echter een gedeelte van dezelven te redden (*), die naa *Alexandrië* aan ATHANASIUS gezonden werden; maar deze floot dezelven, in tegenwoordigheid van weinige getuigen, in den uitgeholden muur eener Kerk op, ten einde zij eens tot nut der nakomelingfchap zouden ftrekken. Ondertusfchen hadden de Heidenen hem bij den Keizer JULIANUS zwart gemaakt, als den gevaarlijkften vijänd van hunnen Godsdienst, omdat hij niet weinigen van hen tot het Christendom overbracht. Om die reden fchreef de Keizer aan de *Alexandriners*, dat deze zoo dikwijls gebannen en roekeloze man, zonder zijne bijzondere vergunning, niet terug had moeten keeren, en dat hij dienvolgends op ftaande voet deze ftad verlaten moest. De Christenen van *Alexandrië* baden den Keizer wel, door afgevaardigden, dat hij hen hunnen Bisfchop wilde laten behouden, maar hij antwoordde, met te meer hevigheid (†), dat zij zich konden vergenoegen met de leerlingen van ATHANASIUS, waar van hij 'er maar al te veel had; dat hij een flim en ondernemend aanvoerer des volks was, die geen gevaar ontzag, en den openlijken vrede ftoorde; wien hij daaröm niet alleen uit *Alexan-*

(*) RUFINUS *H. E. L.* XI. *C.* 28.

(†) JULIAN. *Epist.* I. *pag.* 207.

andrië, maar uit geheel *Egypte*, bande. Ook dreigde hij den Stadhouder van dit land met eene geldboete, indien ATHANASIUS, na verloop van eenen bepaalden tijd, nog in hetzelve gevonden werd (*). Zelfs verzekert THEODORETUS (†), dat de Keizer bevel gegeven had, om hem om het leven te brengen.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hij moet weder vluchten.

Onder deze omstandigheden, moest ATHANASIUS weder spoedig op zijne veiligheid bedacht zijn. Als hij nu eene menigte Christenen weenende om zich zag staan, zeide hij tot hen: „ Weest goeds „ moeds! Het is maar een wolkjen, hetwelk spoe- „ dig voorbij zal gaan!" Daar op ging hij scheep op den *Nyl*, om naa *Thebais* te vaaren. Doch een Bevelhebber, met eenige Soldaaten, vervolgde hem, en had hem bijkans ingehaald, toen zijne reisgenooten hem raadden, tot zijn behoud liever in de Woestijn te vluchten; maar ATHANASIUS gebood, dat men wenden, en den koers terug naa *Alexandrië* zou nemen. Zijne vervolgers hem dus ontmoetende, vraagden aan het bootsvolk van zijn schip, of zij ATHANASIUS niet tegen gekomen waren; zij gaven tot bescheid, dat hij niet ver af was, waar op zij verder voortvoeren, terwijl hij gelukkig weder te *Alexandrië*, alwaar hij zich voords verborgen hield, aankwam (§). SOZOMENUS (**) schrijft dit geval aan eene Godlijke Openbaring toe, schoon wij 'er niet

(*) *Epist.* VI. *pag.* 119. (†) *H. E. L.* III. *C.* 9.

(§) RUFIN. *L.* X. *Cap.* 34. SOCRAT. *L.* III. *Cap.* 14. THEOD. *l. c.* (**) *Libr.* V. *Cap.* 15.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

niet meer dan eene schrandere tegenwoordigheid van geest in ontdekken, doch elders (*), haalt hij nog een voorbeeld aan, waar mede hij wil bewijzen, dat ATHANASIUS de gave der Voorzegging bezeten hebbe. Maar, dit zoo zijnde, zou de Bisschop de moeite hebben kunnen spaaren, om *Alexandrië* te verlaaten. Ook zal men niet ligt dit Voorzeggingsvermogen van ATHANASIUS willen bewijzen, omdat AMMIANUS MARCELLINUS hem Tover- en Starren-Voorzeggingskunde uit de vlugt der vogelen toeschrijft (†).

ATHANASIUS wordt hersteld onder Keizer JOVIANUS

Hoe het zij, deze vervolging van ATHANASIUS was slechts kort van duur, gelijk hij gezegd had. In het volgende jaar 363 sneuvelde JULIANUS, nadat echter ATHANASIUS zich andermaal, uit hoofde van een nieuw bevel van dezen Keizer, tot deszelfs dood, zijnen toevlucht bij de Kluizenaars genomen had (§). Nu keerde ATHANASIUS naa *Alexandrië* terug, en vond in den nieuwen Keizer JOVIANUS eenen begunstiger en vriend (**). Op deszelfs uitnodiging verscheen hij voor eene Kerkvergadering te *Antiöchië* (††), alwaar de *Arianen*, die hem bij den Keizer zochten zwart te maken, door den Vorst werden afgewezen (§§), die zelfs eenige klagten, door Heidenen tegen ATHANASIUS ingebracht, niet wil-

(*) *L.* IV. *C.* 10. (†) *L.* XV. *C.* 7.

(§) Indien men een verhaal mag gelooven *in Act. SS. Mens. Maii T.* III. *p.* 71.

(**) Boven *Bladz.* 13.

(††) SOZOMENUS *Libr.* VI. *Cap.* 5.

(§§) Boven *Bladz.* 15.

dat deze THEODORUS, vader van zoo vele Monniken, meer verdiende, vader genoemd te worden, dan zij allen.

VIII D. Bladz. [illegible]

wilde aanhooren, omdat de Heidenen niets met de Christenen te doen hadden (*).

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Met de dood van Keizer JOVIAAN, in het jaar 364, werd de toestand van ATHANASIUS weder onzeker, dewijl de Keizer VALENS een ijverig *Ariaanschgezinde* was. In het eerst echter bleef de Bisschop ongemoeid, gelijk hij dan ook, omtrent het jaar 365, geheel *Egypte* en *Thebais* doorreisde, om zijne Gemeenten en de talrijke Kloosters in zijn Geestlijk Rechtsgebied te bezoeken. Bij de *Tabennesische* Monnikenwoningen, kwam hem de Abt THEODORUS met een groot getal van zijne Monniken te gemoet, die gezangen aanhieven, terwijl de Abt den toom des ezels vatte, op welken ATHANASIUS reed, over welke nederigheid des eerwaardigen mans ATHANASIUS zich verwonderende tot de Bisschoppen, die hem omringden, zeide, dat deze THEODORUS, Vader van zoo vele Monniken, meer verdiende, *Vader* genoemd te worden, dan zij allen. ATHANASIUS was, in het gemeen, een vriend der Monniken, wier levenswijze hij ook had nagevolgd in de Woestijn, en die hij, zoo veel mogelijk, tot het Kerklijk Leerämbt bevorderde (†).

ATHANASIUS een groot vriend der Monniken.

Voornaamlijk heerschte 'er eene naauwe betrekking tusschen ATHANASIUS en ANTONIUS, den Stichter van het Monniken- en Kluizenaars-leven. ANTONI-

Hij schrijft het leven

(*) *Petitio ad Jovian. Imp. Antiochiæ facta ab Arian. quibusdam T.* I. P. II. *Opp. Athanas. p.* 625.

(†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 382. Verg. PAPEBROCH. *de S. Athanas. in Act. SS. Maii Mens. T.* I. *p.* 761.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van den H. ANTONIUS.

NIUS had meermalen bij den Keizer KONSTANTYN *den Grooten* aanzoek gedaan, om de herstelling van ATHANASIUS (*). En toen deze Bisschop weder onder KONSTANTIUS in verlegenheid kwam, begaf ANTONIUS zich naa *Alexandrië* (†), alwaar hij de Ariaansche leere, openlijk, voor grove Ketterij verklaarde, en daar tegen bij de Christenen ATHANASIUS aanprees, als een' waaren Apostolischen Leeraar, ook maakte hij, door zijne wonderwerken, op de Heidenen zelven zoo grooten indruk, dat eene menigte van dezelven het Christendom omhelsde. Toen hij, eenigen tijd daar na, in het jaar 356, in eenen ouderdom van over de honderd jaaren, in de Kluis van zijnen Berg, overleed, liet hij aan ATHANASIUS zijn' schaapenpels, en den mantel, welken hij van hem ten geschenk gekregen had, ter gedachtenis na. Op verzoek van eenige buitenlandsche Monniken, stelde ATHANASIUS, waarschijnlijk tusschen de jaaren 364 en 367, eene *Levensbeschrijving van* ANTONIUS (§) op, waar in zoo vele vreemde en laffe vertellingen voorkomen, dat velen aan de echtheid van dit werk getwijfeld, en het niet aan ATHANASIUS hebben willen toekennen (**). Deze echtheid, misschien eenige bijvoegzels uitgezonderd, is echter beweerd door MONTFAUCON (††), bij wien men

(*) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 236.

(†) ATHAN. *Vita S. Anton. p.* 677. THEOD. *L.* IV. *C.* 27.

(§) *Vita S. Anton. in Opp. Athan. T.* I. P. II. *p.* 631-692.

(**) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 97.

(††) *Monit. in Athanasii Vitam pag.* 630. *l. c.*

men ook lezen kan, hoe hoog dit opſtel door GREGORIUS van *Nazianzus*, en andere Kerkleeräars, hoogſchatters van de Monniken-Godzaligheid geroemd is geworden; bij CASSIANUS (*) leest men ook nog een voorbeeld, op welke wijze ATHANASIUS godvruchtige lieden in de oefeningen en zelfsverloocheningen van ſoortgelijken ſtempel verſterkt hebbe. Eene godzalige vrouw verzocht hem, ééne der weduwen te *Alexandrië*, die op kosten der Gemeente onderhouden werden, bij haar in huis te mogen hebben, ten einde daar door geduld en lijdzaamheid te leeren. De Bisſchop meenende, dat zij alleen hare milddaadigheid wilde betoonen, bezorgde haar eene weduwe, die in zedenlijke hoedanigheden alle de anderen overtrof. Na weinige dagen beklaagde zij zich bij ATHANASIUS, dat hij haar geene weduwe gegeven had, volgends haren wensch. Thans beſpeurde hij hare waare bedoeling, en liet bij haar eene weduwe beſtellen, die in driftigheid, twistzucht, verwaandheid, en andere gebreken, de ergſte van allen was. Dit geſchiedde; en hoe meer zij hare weldoenſter, door lompheid en ſcheldwoorden, zelfs ten laatſten door ſlaan en kloppen, plaagde, des te zachter en toegevender werd zij door deze behandeld, ten einde daar door hare woede te overwinnen; ja eindelijk bedankte deze ATHANASIUS, dat hij haar thans wezenlijk eene gezellinne geſchonken had, aan welke zij liefde bewijzen, en door welke zij geduld en lijdzaamheid leeren kon.

Ge-

(*) *Collat.* XVIII. *Cap.* 14. *pag.* 527.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijne schriften tendezen tijde.

Geduurende dezen gerusten tijd schreef ATHANASIUS, zoo als MONTFAUCON, niet onwaarschijnlijk, gelooft, in het jaar 365, een ander geschrift, hetwelk in de Handschriften eenen dubbelen tijtel voert. *Over de Menschwording van het Woord Gods, en tegen de Arianen*; of: *Over de Drieëenheid en de Menschwording* (*); in hetzelve verdedigt hij eerst de *Katholijke* Uitlegging van een aantal Bijbelplaatzen tegen de *Arianen*; vervolgends bewijst hij, dat de Zoon en de Heilige Geest *gelijkwezens* zijn, bijzonder uit de werken, welke aan de drie Persoonen gemeenschappelijk worden toegeschreven; eindelijk verzamelt hij nog eenige gronden, voor de Godheid van CHRISTUS, uit de H. Schrift. Nog zou, volgends MONTFAUCON, tot dit zelfde jaar, of daaromtrent, behooren, een geschrift van soortgelijken inhoud (†), hetwelk enkel nog in eene middelmatige Latijnsche Vertaaling overig is, indien het genoegzaam zeker ware, dat hetzelve van ATHANASIUS hand ware.

Moeilijkheden voor ATHANASIUS, onder de regeering

Men weet reeds, uit de Geschiedenis der *Arianerij*, ten dezen tijde (§), dat Keizer VALENS zedert het jaar 367 de *Katholijken* in zijn Rijksgedeelte begonnen hebbe te onderdrukken. Zijn algemeen bevel, gepaard met scherpe bedreigingen, dat de

(*) *De incarnatione Dei Verbi, et contra Arianos, vel: De Trinitate et incarnatione Tom.* I. *Opp.* P. II. *pag.* 696-711.

(†) *De Trinitate et Spiritu S. l. c. pag.* 773.

(§) Boven *Bladz.* 20.

de Bisschoppen, die onder KONSTANTIUS gebannen, maar onder JULIANUS terug gekeerd waren, weder uit hunne Gemeenten verdreven moesten worden, kwam ook te *Alexandrië*, en de Stadhouder maakte zich gereed, om hetzelve te volbrengen. Hier tegen droeg hem eene vergadering van *Katholijken* in die stad voor, dat dit bevel ATHANASIUS niet kon betreffen, dewijl KONSTANTIUS zelf hem reeds terug geroepen, en JULIANUS hem van de gunst uitgezonderd had, welke hij aan alle gebannene Bisschoppen bewezen had. Hunne voorspraak richtte wel niets uit; doch tevens lieten zij ook niet toe, dat men aan ATHANASIUS de handen sloeg. Midlerwijl liep het volk te hoop, de stad geraakte in de uiterste verwarring, en alles dreigde een volkomen oproer. De Stadhouder zond daar van onmidlijk bericht aan den Keizer, latende den Bisschop eene poos in rust. Eenigen tijd daar na, toen het oproer geheel bedaard scheen, ging ATHANASIUS, tegen den avond, heimlijk, de stad uit, en verbergde zich in het Praalgraf van zijnen Vader, alwaar hij vier nachten lang verbleef. In dien zelfden nacht liet de Stadhouder de Kerk, waar hij gemeenlijk woonde, bezetten, om ATHANASIUS des te gemaklijker, zonder eenige beweging, in hechtenis te nemen; maar hij moest van zijn voornemen afzien, nadat hij hem overäl, zelfs op de daken, vergeefs had laten zoeken. Ieder één verwonderde zich, dat ATHANASIUS zich zoo ten rechten tijde had kunnen redden. Sommigen verbeeldden zich, dat hij door eene Godlijke Openbaring gewaarschuwd was geworden; maar an-

III BOEK VIII Hoofdst.
na C. G. Jaar 363. tot 476.

van VALENS.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dere geloofden, en dit laatste doet, in de daad, ATHANASIUS meer eere aan, dat hij zich weg begeven had, om niet veräntwoordelijk te zijn voor de gevolgen van een volks-oproer, hetwelk gemaklijk had kunnen ontstaan. En, waarlijk, geduurende zijne afwezigheid, hielden de onrusten in *Alexandrië* niet op (*); waar door VALENS eindelijk genoopt werd, om naa *Alexandrië* te schrijven, dat ATHANASIUS daar veilig blijven kon. Deze keerde daar op terug, en bleef, terwijl de *Katholijke* Bisschoppen bijkans overäl verjaagd werden, niet alleen tot aan zijne dood toe, in het ongestoord bezit van zijn Bisdom, maar ook werden, dien geheelen tijd, de *Katholijke* Gemeenten in *Egypte* over het geheel niet gemoeid.

Werkzaamheden van ATHANASIUS tegen de Arianen.

Van deze gunstige omstandigheden maakte ATHANASIUS gebruik, tot versterking van zijne partij. Men gelooft, dat hij, om dezen tijd, den rondgaanden Brief aan alle Bisschoppen van *Egypte*, *Syrië*, *Cilicië*, *Fenicië*, en *Arabië*, geschreven heeft, welke in de nieuwe uitgave zijner werken staat (†), hoewel deszelfs echtheid door MONTFAUCON in twijfel wordt getrokken. De inhoud daar van is eene vermaning tot standvastigheid onder de toenmalige vervolging. Omtrent het jaar 369 vertoonde zich de ijver van ATHANASIUS, in het houden van eene vergadering te *Alexandrië*, van omtrent 50 Bisschoppen van *Egypte* en *Libyë*, in wier naam

(*) SOCR. *H. E. L.* IV. *C.* 13. SOZOM. *L.* IV. *C.* 12.

(†) *Epistola Catholica T.* II. *Opp. p.* 22, 23.

naam hij eenen Brief schreef, aan een aantal *Afrikaansche* Bisschoppen (*), gelijk wij hier voor (†) gezien hebben, en in zijne deelneming aan het onderdrukken van het *Arianismus* in de Westersche Kerk.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Andere geschriften van hem.

Twee jaaren laater, zond EPIKTETUS, Bisschop van *Korinthe*, hem bericht van eenige verschillen, in die Gemeente ontstaan, hem om raad verzoekende, hoe hij zich daar bij te gedragen had. ATHANASIUS antwoordde hem, met eenen Brief, die één van zijne vermaardsten is (§): „ Ik had gedacht," zegt hij, in deszelfs begin, „ dat alle ijdel ge„ zwets van alle Ketters, die ooit zijn opgestaan, „ door de Kerkvergadering van *Niceë* genoeg be„ teugeld was." Vervolgends op de gevoelens komende, over welken men het te *Korinthe* onëens was geworden, roept hij uit: „ Welke Hel heeft „ die stellingen uitgespogen: Dat het ligchaam uit „ MARIA geboren, eenswezens zij met de Godheid „ des Woords? of deze, dat het Woord in vleesch, „ beenen en hairen, in een geheel ligchaam, verän„ derd is, en zijne eigene Natuur verwisseld heeft? „ of wie heeft ooit in de Kerk, of in het gemeen „ van *Christenen* gehoord, dat de Heere een ge„ waand, maar geen natuurlijk ligchaam omgedra„ gen heeft? of wie was zoo godloos, om te „ zeggen en te denken, dat de met den Vader „ eenswezenlijke Godheid besneden, en van onvol„ maakt

(*) *Epistola ad Afros T.* I. P. II. *p.* 712.

(†) Boven *Bladz.* 25. (§) *l. c. p.* 720.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

,, maakt volmaakter is geworden? dat, het gene
,, aan het Kruis heeft gehangen, niet het ligchaam,
,, maar die scheppende wezenlijke Wijsheid zelve ge-
,, weest is? Wie zou hem eenen *Christen* noemen, die
,, beweerde, dat het Woord niet uit MARIA, maar
,, uit zijn eigen wezen, zich een voor lijden vat-
,, baar ligchaam geschapen heeft? Wie heeft de
,, Godloosheid te berde gebracht, om te zeggen,
,, dat men, het ligchaam des Heeren uit MARIA af-
,, leidende, niet eene Drieheid, maar eene Vierheid,
,, in de Godheid vastſtelle? (even als of men daar
,, mede zeide: het Vleesch, hetwelk de Verlosſer
,, van MARIA heeft aangenomen, is uit het Wezen
,, der Drieheid;) van waar hebben sommigen de
,, niet geringere godloosheid, dat dit ligchaam niet
,, jonger is, dan de Godheid des Woords? Hoe
,, hebben Christenen kunnen twijfelen, of de Heer,
,, die uit MARIA kwam, naar het Wezen en de
,, Natuur, Gods Zoon, maar naar het Vleesch,
,, uit het Zaad van DAVID, en uit het Vleesch der
,, Heilige MARIA geboren zij? Wie is zoo roeke-
,, loos geweest, om te zeggen, dat CHRISTUS, die
,, in het Vleesch geleden heeft, niet is de Heer,
,, de Verlosſer, God en Zoon des Vaders? of, dat
,, het Woord op dezen mensch even zoo gekomen
,, is, als op éénen der Profeeten; dat het niet
,, mensch is geworden, maar dat CHRISTUS en het
,, eeuwig Woord Gods een ander en een ander is?"
Men verneemt hier een aantal leerſtellingen onder
één opgeſteld, waarömtrent ATHANASIUS den Bis-
ſchop beſtraft, dat hij hun, die dezelven hadden
voort-

voortgebracht, al waren zij ook belijders van het *Niceïsch* geloof, niet terstond het stilzwijgen opgelegd had, indien zij niet voor Ketters wilden gehouden worden, en welke leerstellingen ATHANASIUS vervolgends wederlegt. EPIFANIUS (*) heeft dezen Brief aangemerkt, als eene wederlegging der *Apollinaristen*, hetwelk echter niet duidelijk blijkt, doch naderhand schijnt dezelve, op de twisten met APOLLINARIS, na de dood des Schrijvers, toegepast te zijn.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Op dezelfde wijze heeft men zijnen Brief aan den Bisschop ADELPHIUS (†), als eene wederlegging der *Apollinaristen*, aangezien, tot dat MONTFAUCON getoond heeft, dat hij enkel de *Arianen* betreft. Deze naamlijk vergenoegden zich allen niet daar mede, dat zij de Godheid van CHRISTUS ontkenden, maar tastten ook de leere van zijne Menschwording aan, en wierpen den *Katholijken* tegen, dat zij, ingevolge hunnen voordragt van dezelve, een Schepzel aanbaden. Dit ontkent ATHANASIUS: Wij aanbidden, zegt hij, den Heer der Schepzelen, die Vleesch geworden is, het Woord Gods. — Wij aanbidden niet het van het Woord afgezonderde Ligchaam, maar zonderen ook het Woord niet van zijn Ligchaam af, enz.

In alle gewigtige geschillen en de belangen der Kerk, van zijnen tijd, was ATHANASIUS gewoon, deel te nemen, waar van wij reeds meer voorbeelden

Zijne pogingen tot bijleggen

(*) *Her.* LXXVII. *C.* 3. *p.* 997. *T.* I. *Opp.*

(†) *Epistola ad Adelphium p.* 728-732. *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

derMeletiaansche verschil len.

den gezien hebben; wij moeten 'er hier nog één of twee bijvoegen. Dus arbeidde hij, met andere Bisschoppen, aan het bijleggen der *Meletiaansche* Scheuring te *Antiöchië*; hoewel hij, door het goedkeuren der onbedachte handelwijze van zijnen vriend LUCIFER, in het aanstellen van den Bisschop PAULLINUS aldaar, deze veréëniging merklijk achter uit zette (*); het blijkt nogthans, uit eenen Brief van BASILIUS *den Grooten*, aan MELETIUS zelven (†), dat ATHANASIUS steeds op een vergelijk bleef aandringen, wordende de schuld van het voortduuren van den twist, aldaar, toegeschreven, aan de *Meletiaansche* partij; en waarschijnlijk zou ATHANASIUS, door de pogingen van zijnen vriend BASILIUS, zich nog nadruklijker verklaard hebben, ware zijne dood niet tusschen beide gekomen (§).

Hij handhaaft BASILIUS tegen de Monniken.

Aan den anderen kant trok ATHANASIUS zich zijnen vriend BASILIUS aan, tegen eenige Monniken, die denzelven verketterden, omdat hij, bij de toenmalige twisten over de Godheid van den H. Geest, hoe zeer hij daar van zelf overtuigd was, zich nogthans van het gebruik van het woord God omtrent den H. Geest, voor Toehoorers, die dit hinderen kon, onthield. Omtrent het jaar 372, schreef ATHANASIUS aan eenige Ouderlingen te *Cæsa-*

(*) BASIL. M. *Epist.* CCXIV. *pag.* 321. CCLVIII. *pag.* 394. *Tom.* II. *Opp.*

(†) *Epist.* LXXXIX. *pag.* 180.

(§) BASIL. M. *Epist.* LXVI. *p.* 158. LXVII. *p.* 160. LXVIII. *p.* 161. LXIX, LXX, LXXIII. *p.* 161. *p.* 175.

ſarea (*), dat hij zich over de ſtoutheid en praatzucht dezer Monniken verwonderde; hij had hen zelf vermaand, den Bisſchop als hunnen Vader te gehoorzamen; deze was eene eere der Kerk, en een verdediger der Waarheid, met wien men niet twisten mogt; hij was den zwakken een zwakke, om hen te winnen, en bij het beſchouwen van eene zoo wijze toegeeflijkheid, (οικονομια,) ten beste der waarheid moest men God voor zulken Bisſchop danken. Hoe zacht ATHANASIUS ook geöordeeld heeft over de gevoelens van MARCELLUS van *Ancyra*, is reeds elders verhaald (†).

Zijn gedrag in zijn ambt.

In het waarnemen van zijn ambt, wisſelden insgelijks ſtrengheid en zachtheid niet zelden met elkanderen af. Eens, misſchien wel om dezen tijd, deed hij eenen wreden en voorts geheel ſnooden Bevelhebber in den Kerklijken Ban. BASILIUS, wien hij dit, in eenen Brief, bekend maakte, vond dezen ſtap billijk (§), en twijfelde 'er geheel niet aan, dat ieder één den deugniet verfoejen, ja alle Burgerlijke verkeering met hem afbreken zou, (een gevolg van den Ban, dien de Bisſchoppen dus verwachtten, en zelfs eischten;) waaröm hij ook beloofde, dezen Brief alöm te zullen verſpreiden. Doch, als daartegen de inwoners van *Palæbisca*, een klein plaatsjen in het Landſchap *Pentapolis*, ongeduldig werden, dat de oude en zwakke Bisſchop

van

(*) *Epist. ad Johann. et Antiochum pag.* 763. *Epist. ad Palladium ibid Tom.* I. P. II. *Opp.*

(†) Zie *Deel* IV. *Bl.* 357. (§) *Ep.* LXI. *p.* 155.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van het Kerspel, waar zij onder hoorden, menige misstappen beging, en zich, eigendunklijk, zekeren SIDERIUS, een' jongman, tot hunnen eersten Bisschop verkozen, en dien van eenen nabuurigen Bisschop lieten inwijden, in plaats, dat hij te *Alexandrië*, of ten minsten, van drie Bisschoppen, met toestemming van dien van *Alexandrië*, had moeten ingewijd worden; keurde evenwel ATHANASIUS, volgends bericht van SYNESIUS (*), deze tegen de Kerkelijke wetten strijdige handelwijze goed, omdat men, volgends de aanmerking van gemelden Schrijver, bij de toenmalige menigte en magt der *Arianen*, op SIDERIUS daaröm met de keuze gevallen was, opdat hij, als een jong, werkzaam, en moedig man, hun des te beter het hoofd zou kunnen bieden. Zelfs gaf ATHANASIUS hem, na eenigen tijd, de waardigheid van *Metropolitaan* te *Ptolemais*.

Schriften van ATHANASIUS uit onzekere tijden enz.

Behalven die schriften van ATHANASIUS, welke reeds zijn opgenoemd, heeft men, onder zijne werken, nog een aantal anderen, wier tijd van opstel onzeker is, en aan welker echtheid ook getwijfeld wordt. De *Egyptische* Bisschoppen van *Alexandrië* schreven jaarlijks eenen rondgaanden Paaschbrief, (men noemde ze *Epistolæ* ἑορταστικαι, *Paschales*,) uit, om den tijd van het Paaschfeest te bepalen (†). Volgends HIËRONYMUS (§), heeft ATHANASIUS der-

(*) *Epist.* LXXVII.

(†) *Deel* IV. *Bl.* 207. *Deel* VI. *Bl.* 373.

(§) *De Viris Illustr. Cap.* 87.

dergelijke Brieven van tijd tot tijd geschreven. 'Er is nog een stuk van eenen overig, in welken men eene Lijst of *Canon* der H. Schriften vindt (*). Aan de echtheid van dezen (†) wordt echter door sommigen getwijfeld, onder anderen, omdat hij uit de *Synopsis S. Script.* is afgeschreven, onder welken naam men een ander vrij lang opstel aantreft, in de werken van ATHANASIUS (§), doch hetwelk zeer waarschijnlijk het werk van een' laater Schrijver is (**), doch, ten aanzien van den Paaschbrief, kan voor deszelfs echtheid nog het één en ander aangevoerd worden.

Algemeener wordt een bijzonder geschrift, over de *Uitlegging der Psalmen* (††), als een werk van ATHANASIUS aangenomen. Sommigen hebben zelfs gemeend, dat men daar in de *Verhandeling* heeft, welke HIËRONYMUS (§§) hem toeschrijft, onder het opschrift: *De Psalmorum Titulis.* In dit geschrift wordt een oud man ingevoerd, die aan ATHANASIUS, in zijne vroegere jaaren, onderwijs gegeven heeft, over de *Psalmen*, en die dezelve hier in zekere *classen* verdeelt, en eenige regelen over derzelver rechte uitlegging, gebruik en gezang opgeeft. Doch, behalven dit geschrift, is 'er nog eene *Verklaring der Psalmen* voorhanden, welke door MONT-

(*) Vergel. VI *Deel*, *Bladz.* 105.

(†) *Ep. Festalis Tom.* I. P. II. *Opp. p.* 767-768.

(§) *T.* II. *p.* 96-156. (**) Verg. *Deel* VI. *Bl.* 106.

(††) *Epistola ad Marcellinum, in interpretationem Psalmorum l. c. p.* 784-800. (§§) *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

MONTFAUCON in het licht gebragt, en die onder de werken van ATHANASIUS geplaatst is (*), doch ook dit werk, gelijk ook een van denzelfden inhoud (†), als mede een, onder het opschrift: *Athanasii Archiep. Alex. Interpretatio Psalmorum, sive de Titulis Psalmorum, Græce et Latine Romæ fol.* uitgegeven door NIC. ANTONELLI, naderhand Kardinaal, wordt door velen, als niet van ATHANASIUS zijnde, voor onëcht gehouden. Waar bij zeker de roem van dezen Kerkleeräar niets lijden kan. *Twee Boeken tegen* APOLLINARIS zullen ons voorkomen, wanneer wij de geschillen met dien Leeräar verhaalen. Nog zijn 'er verscheidene stukken onder de werken van ATHANASIUS, die twijfelächtig zijn; bij voorbeeld, *eene verzameling van Schriftuurlijke Getuigenissen, over het gemeenschaplijk Wezen, van Vader, Zoon, en Heiligen Geest;* een Boek *over den Maagdelijken Staat* enz. Onder zijnen naam, als eenen zoo beroemden Kerkleeräar, zijn ook, in vervolg van tijd, vele schriften ondergeschoven; onder welken het voornaamste is: *Vijf gesprekken over de Godlijke Drieëenheid,* welke waarschijnlijk een' laater geleefd hebbende Monnik, MAXIMUS, tot Schrijver hebben. Van alle de verloren geraakte schriften van ATHANASIUS missen wij het meest aan zijne *Paaschbrieven;* welke waarschijnlijk vele berichten van den toestand der Kerk van zijnen tijd zullen bevat hebben.

ATHA-

(*) *Exposit. in Psalm. T.* I. P. II. *Opp. p.* 804-884.

(†) *Tom.* III. *Opp. pag.* 52-73.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Dood van ATHANASIUS.

ATHANASIUS overleed, in het jaar 372 of 373 (*), na 46 jaren lang het Bisdom van *Alexandrië* bezeten te hebben. Vóór zijn overlijden benoemde hij zijnen getrouwen vriend en medgezel in zijne lotgevallen, PETRUS, tot Opvolger in zijne plaats (†). Alhoewel hij, waarſchijnlijk, even als zijn vriend ANTONIUS, van wien hij dit zelf verhaalt, de gewoonte der *Egyptenaren*, om de lijken van waarde perſoonen, in hunne huizen te bewaaren, zal afgekeurd hebben; zal echter, volgends de vertellingen van laatere eeuwen, ook zijn lijk den verëerers van *Reliquiën* in handen geraakt, en van het ééne land naa het ander gevoerd, ja zelfs verminkt zijn geworden. Men verhaalt, dat het eerst naa *Konſtantinopolen* gebracht is; maar dat men het, bij de verövering dezer Hoofdſtad door de *Turken*, in de XVde eeuw, naa *Venetië* in veiligheid gevoerd heeft, alwaar terſtond door dit lijk vele wonderen gewerkt zijn, en waar het nog in de Kerk der Nonnen van het Heilig Kruis bewaard wordt. Het hoofd ontbreekt 'er wel aan; maar dit bevindt zich, of in het Klooster *Valvanera*, in *Spanje*, of in de Kerk van een Dorp *Duſervin*, niet verre van *Tours* in *Frankryk*; want hier over hebben het de *Spanjaarden* en *Franſchen* nog niet ééns kunnen worden. De *Jeſuit* PAPEBROCH, die met deze ſprookjens

(*) JUST. FONTANINI *Diſſ. de anno emortuali S. Athanaſii Tom.* III. *Opp. Athan. p.* XLII-XLVIII.

(†) RUFIN. *Hist. Eccles. Libr.* XI. *C.* 3. THEODORET. *Libr.* IV. *Cap.* 17.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

jens acht Bladzijden in *Folio* gevuld heeft (*), wil wel tusfchen deze beide volken niet beflisfen, maar geeft toch duidlijk genoeg te verftaan, dat hij niet gelooft, dat één van beiden het hoofd van dezen Heiligen bezit.

Karakter van Athanasius.

Zoodanig was het leven van dezen man, wien de *Arianen* en *Heidenen*, als een onrustig, gevaarlijk mensch, die zich zonder noodzake in ongemak bracht, befchreven; maar de *Katholijken* daarëntegen, als den gelukkigften verdediger en waardigften belijder van het zuiver Christendom, onder aanhoudende vervolgingen, veröerd en geprezen hebben. En, waarlijk, men behoeft zich niet over dit ftrijdig oordeel te zeer te verwonderen. Bijna vijftig jaren lang was hij het hoofd der *Katholijken* in het *Romeinfche* Rijk geweest. Hij bezat, onbetwistbaar, eene ongemeene bekwaamheid, om menfchen naar zijnen zin te leiden, het volk te *Alexandrië* vloog hem van de hand, en was tot alle ondernemingen gereed, om hunnen Bisfchop bij te ftaan, alhoewel men niet kan befpeuren, dat hij zelf deze onrusten ooit aangeftookt, of gefticht zou hebben; geen wonder, dat zulk een man, door de tegenpartij, zelfs dan als gevaarlijk werd aangemerkt, wanneer hij vernederd en nedergedrukt was. In eenen hoogeren zin was hij, in de daad, niet zoo vredelievend, zoo afkeerig van hevige maatregelen, niet zoo vrij van den geest van vervolging, als een Leeräar van het Christendom behoorde te zijn; gelijk

(*) *In Vita S. Athan. Act.* SS. *Maii T.* I. *p.* 250-258.

lijk ook zijn oneërbiedig gedrag jegens zijnen Vorst, en zijne honende uitvallen tegen zijne partijën, niet wel met de eenvoudigheid van den Apostolifchen leeftijd kunnen overëengebracht worden, welke men hem heeft willen toefchrijven. Maar daartegen verdient in aanmerking te komen, zijn ijver voor leerftellingen, welke hij voor hoogst heilig en voor grondwaarheden van het Christendom hield; en het is gemaklijker te zeggen, dan het voor hem was te doen, dat hij altijd had moeten toegeven, en wijken; liever, dan zich, voor het geen hij als waarheid eerbiedigde, in de bresfe te ftellen. Zelfs kan men niet ontkennen, dat hij meermalen de hand leende tot een vergelijk, gelijk hij dan zelfs het gebruik van het woord ὁμοούσιος wilde opgeven, indien zijne partijën flechts met hem in de leere zelve, welke hij voor uitgemaakt fchriftuurlijk hield, wilden overëenkomen. Men verfchoont verders zijne zwakheden, ten aanzien van te verregaanden ijver, te ligter, wegens zijne onberispelijke zeden. Trouwens, welke zwaare befchuldigingen ook tegen hem zijn aangevoerd, dezelve werden fteeds door hem glansrijk wederlegd. Het menigvuldig lijden, hetwelk hij, om zijn geloof, heeft ondergaan, en zoo moedig het hoofd bood, voltooide het hooge denkbeeld, hetwelk men van 's mans uitmuntendheid gevormd had. Bij dit alles had hij eenen grooten naam van geleerde kunde, welke men nogthans niet verder kan uitftrekken, dan tot de vaardigheid, om Leerftukken van den Godsdienst te ontvouwen, en daar over te redentwisten. In de nieuwfte tijden heeft MONTFAU-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

CON (*) hem *den Vader der hedendaagſche Godgeleerdheid* genoemd; welke uitſpraak zou kunnen gelden, wanneer men die bepaalt tot de ontvouwing en verdediging van de leere van de *Niceïſche* Kerkvergadering, omtrent de Godlijke Drieëenheid, en in het bijzonder, omtrent de Godheid van CHRISTUS; maar algemeen tot het ſamenſtel der leere uitgeſtrekt, zou ORIGENES reeds, met veel meer recht, dezen eernaam kunnen dragen. De *Ariaanschgezinde* FILOSTORGIUS, die hem doorgaands met zwarte verwen afmaalt (†), verzekert van hem (§), dat hij, bij BASILIUS, GREGORIUS *van Nazianzus*, en APOLLINARIS, vergeleken, niet meer dan een jongen geweest is. Wanneer wij de ſchriften van ATHANASIUS zelve lezen, zullen wij dit vonnis wel ſterk doch ook te gelijk vinden, dat hij de gemelde en andere Kerkleeräars van dien tijd, in ſchranderheid van geest en ſcherpzinnigheid van vernuſt, zoo veel niet overtroffen heeft, als men al vroeg van hem begon te gelooven. Doch, het is het lot van dezen Bisſchop, tot in onze tijden toe, geweest, ter wederzijde, ten voorwerp van buitenſporigen lof of buitenſporigen laster te moeten ſtrekken.

Uitgaven van zijne werken.

Zedert het jaar 1601, in welk jaar de *Griekſche* Tekst der werken van ATHANASIUS, welke tot dien tijd toe enkel in *Latijnſche* Vertalingen waren uitgegeven, voor het eerst uit de Drukkerij van COMMELIN, te *Heidelberg*, in het licht verſcheen, is de

(*) *Præf. p.* XXV. (†) *Epit. H. E. L.* III. *C.* 12. (§) Bij SUIDAS. V. Βασιλειος.

de Uitgave derzelven meermalen herhaald. Onder de besten wordt gerekend de Uitgave van B. VAN MONTFAUCON, *Parys* 1698, in drie Deelen in *Fol.* welke herdrukt zijn te *Padua* 1777, in twee Deelen in *Folio*, vermeerderd met een derde Deel, in hetwelk geplaatst zijn ſtukken van ATHANASIUS, welke na MONTFAUCON ontdekt en uitgegeven waren, als ook verſcheidene anderen, welke den naam van ATHANASIUS dragen, hoewel zij hem niet toebehooren.

Levensbeſchrijvingen.

Het ontbreekt ons ook niet aan Levensbeſchrijvingen van dezen beroemden man, doch welke meest allen op den hoogen toon van Lofredenen geſtemd zijn. Zijn vriend GREGORIUS van *Nazianzus* heeft hem met eene *Lofreden* verëert, welke vele bijzonderheden vervat, maar doormengd met redenrijke uitweidingen, buitenſpoorige vergelijkingen, en loftuitingen, zoodat men, omtrent de wezenlijke daadzaken, dikwijls geheel onzeker gelaten, en aan het twijfelen gebracht wordt (*). Nog zijn 'er drie *Griekſche* Levensbeſchrijvingen van ATHANASIUS, en eene, die uit het *Arabisch* vertaald is, doch van weinig waarde, en vol beuzelingen. In de nieuwe tijden heeft GOTFRIED HERMANT, Leeräar der *Sorbonne* te *Parys* 1671 uitgegeven, *Vie de St. Athanaſe, Patriarche d'Alexandrië*, II Deelen in 4to, waar in echter het hoofddoel te ſterk heerscht, om ATHANASIUS tot een beeld van volmaaktheid te maaken.

(*) *Orat.* XXI. *in Laudem Magni Athanaſii Tom.* I. *Opp. pag.* 373-397.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ken. Niet lang daar na schreef de Jesuit DANIEL PAPEBROCH, met meer geleerdheid, het leven van ATHANASIUS (*), doch weder, als het leven van eenen Heiligen, die om het geloof vervolgd is, zonder zijn karakter nauwkeurig te ontwikkelen. Zij zijn beiden overtroffen door MONTFAUCON, den geleerden uitgever van zijne werken (†).

Levens-bijzonderheden van HILARIUS.

Wij voegen bij ATHANASIUS, als den ijverigen verdediger en handhaver van het *Katholijk* geloof, tegen de *Arianen*, in het Oosten, of liever in de geheele uitgestrektheid der toenmalige Christen-Kerk, HILARIUS, die met niet minder ijver, en het dulden van gelijke vervolgingen, de *Arianerij* bestreden heeft in de Westersche Kerk, hoewel sommigen van zijne Godgeleerde gevoelens in andere doch min belangrijke stukken, den roem van zijne rechtzinnigheid min of meer bevlekt hebben.

Bronnen van zijne Levensgeschiedenis.

Behalven vele berichten, tot zijne Levensgeschiedenis behorende, welke men in zijne eigene schriften, bij HIËRONYMUS, en SULPICIUS SEVERUS, vindt, is 'er nog eene bijzondere Levensbeschrijving van hem voorhanden, welke zekere FORTUNATUS in twee Boeken heeft opgesteld (§). Evenwel is het

(*) *S. Athanasii Vita in Tom.* I. *Act.* SS. *Mens. Maii pag.* 186 -258.

(†) *Vita Athanasii pag.* VII-XC. en in zijne Voorreden *pag.* XXI-XXXV. *Tom.* I. *Opp.*

(§) FORTUNATI *Vita S. Hilarii in Act. SS. Mens. Januar. T.* I. *p.* 790. *et in* HILARII *Opp. pag.* CXXVII. *sq. et. Bened. Paris* 1693. *Folio.*

het geheel niet waarschijnlijk, zoo als TILLEMONT (*) reeds getoond heeft, dat de vermaarde Bisschop van *Pictavium*, VINCENTIUS FORTUNATUS, tegen het einde der VIde eeuw, 'er de Schrijver van is; ja het tweede Boek wijst duidlijk op het jaar 565 of wat laater. Dit geschrift is, over het geheel, eene middelmatige verzameling van Levens-omstandigheden van HILARIUS, zoo als zij in de plaats van zijn verblijf verhaald werden, zonder dat de opsteller veel bezorgd is voor den roem van geloofwaardigheid.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijne geboorte, bekeering, en geleerdheid.

HILARIUS werd, zonder dat men weet, in welk jaar, te *Pictavium*, thans *Poitiers*, in *Frankryk*, geboren; zijn Vader was, volgends FORTUNATUS, van goede afkomst. Zijn eigen verhaal, hoe hij tot de kennis van God en het hoogste goed gekomen is, leert, dat hij een langen tijd een Heiden geweest is. „ Bij mijne onderzoekingen daar over," schrijft hij (†), „ kwam ik tot die Boeken, wel„ ke, volgends de Godsdienstbegrippen der *He„ breën*, MOSES en de *Profeeten* hebben opgesteld, „ en waar God, de Schepper, zelf van zichzelven „ het volgende getuigt: *Ik ben die ik ben;* als „ ook: *Zeg den Kinderen Israëls, die is, heeft „ mij tot ulieden gezonden.* Ik bewonderde daar „ in eene zoo volkomene uitdrukking van God, die „ de onbegrijpelijke kennis der Godlijke natuur, op „ eene voor het menschlijk verstand zoo voegzame „ wij-

(*) *Mém. T.* VII. *Not.* I. *sur S. Hilaire p.* 745.

(†) *De Trinitate Libr.* I. *pag.* 768.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ wijze, te kennen geeft. Want niets is God meer „ eigen, dan te *zijn*, dewijl het aanduidt, dat hij „ niet ophouden zal; en dat hij ook geen begin gehad „ heeft." Ook zegt HIËRONYMUS (*), onder andere voorbeelden van den overgang van Heidenen tot de Christenen, dat CYPRIANUS en HILARIUS hooge boomen in de Heidensche Wereld waren, (*in seculo*,) door welke de Kerk van God gebouwd is; en AUGUSTINUS (†) noemt behalven deze beiden nog andere beroemde Christen-Schrijvers, die, met den roof van *Egypte* beladen, uit dit Land zijn uitgegaan. Tegen dit alles kan het gezag van FORTUNATUS (§) niet opwegen, die in zijnen winderigen stijl schrijft: „ Reeds zijne eerste kindsheid was „ met zoo veel wijsheid gezoogd, dat men toen „ reeds kon bespeuren, dat CHRISTUS zich in hem „ eenen noodzaaklijken krijgsknecht wilde bereiden, „ die voor hem de overwinning bevechten zou." Wanneer HILARIUS het *Christendom* omhelsd heeft, blijkt ons nergens; maar het wordt zeer waarschijnlijk, dewijl 'er van zijn onderzoek, en van de in het Heidendom verworvene schatten van geleerdheid gewaagd wordt, dat zulks in zijne rijpere jaaren gebeurd is. Vroeg reeds legde hij zich op de Welsprekendheid toe, in welke hij, volgends HIËRONYMUS (**), QUINCTILIANUS zich ten voorbeeld zal

(*) *Comment. in Jesaiam C.* LX. *Tom.* III. *p.* 452.

(†) *Doctr. Christ. Libr.* II. *Cap.* 40.

(§) *Vita S. Hilarii pag.* LXXXV.

(**) *Epist.* LXXXIII. *Tom.* IV. P. II. *pag.* 657.

zal genomen hebben. Evenwel erkent dezelfde Schrijver, die hem als een zeer Welſprekend man roemt (*), dat hij, naar de *Galliſche* of *Franſche* gewoonte, zich wat veel aan den gezwollen winderigen ſtijl overgeeft, en dat hij, door den Griekſchen tooi, waar van hij zich bedient, in lange volzinnen vervalt, die zijne ſchriften voor ongeleerde Christenen onverſtaanbaar maakten (†); en het lezen van zijne werken zal dit oordeel van HIËRONYMUS billijken. Hij had ook wel eenige kennis in de *Griekſche* Taal; maar die niet zoo ver ging, dat hij, zonder den bijſtand van zijnen vriend HELIODORUS, de werken van ORIGENES zou hebben kunnen vertaalen (§).

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hij wordt Bisſchop van Pictavium.

Men kan ook niet bepalen, ten welken tijde hij Bisſchop van zijne Geboorteſtad *Pictavium* geworden is, alhoewel men uit eene plaats van zijne ſchriften (**), en uit zekere omſtandigheden van zijn leven, zou mogen beſluiten, dat men hem terſtond na het jaar 350, of zelfs al vroeger, daar toe verkozen heeft. Het ſchijnt ook, dat hij deze waardigheid bekomen heeft, zonder eerst de laagere Kerkelijke Bedieningen doorgegaan te zijn, waar toe zijne geleerdheid, ijver, welſprekendheid, en godvruchtige zeden, gelegenheid zullen gegeven hebben. Zijn ijver voor het *Katholijk Leerſtelſel* ging, vol-

(*) *Epist. ad Marcell. Tom.* II. *Opp. pag.* 712.
(†) *Epist.* XLIX. *Tom.* IV. P. II. *pag.* 567.
(§) HIËRONYM. *Epist. ad Marcell. l. c.*
(**) *De Synodis pag.* 1205.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

volgends FORTUNATUS (*), zoo ver, dat hij alle verkeering en de geöorloofde betrekkingen des dagelijkschen levens met Jooden en Ketters vermijdde, en hun zelfs bij het voorbijgaan de gewoone Burgerlijke beleefdheid niet bewees. Als Bisschop veranderde hij wel dit gedrag; maar alleen, om hen te ligter tot het waar geloof te brengen. Ook gaf hij toen reeds aan gemeene Christenen onderwijs in de *Katholijke* Leere van de Drieëenheid.

Zijn gedrag omtrent zijne Vrouw en Dochter.

Toen HILARIUS Bisschop werd, was hij getrouwd, en had bij zijne Vrouw eene Dochter. Of hij zich vervolgends van zijne Vrouw onthouden hebbe, weet men niet met zekerheid, alzoo wij uit ATHANASIUS weten, dat 'er Bisschoppen waren, die Kinderen verwekten (†), waar tegen HIËRONYMUS, tegen JOVINIANUS twistende, verzekert, dat een Bisschop, die Kinderen verwekt, voor eenen echtbreker moet gehouden worden. Men zou echter tot zijne onthouding voor het naast besluiten, uit zijn gedrag jegens zijne Dochter (§). Als hij, ver van deze afwezend, vernomen had, door eene Openbaring van den Heiligen Geest, zegt FORTUNATUS, dat een edel, rijk, en schoon jongeling, haar ten echt verzocht, schreef hij haar, dat hij haar voor eenen Hemelschen Bruidegom bestemd had. Men heeft dezen Brief in de werken van HILARIUS (**), doch, de gezwollene en tevens kinderächtig dweepzuch-

(*) *Pag.* CXXIX. (†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 384.

(§) FORTUNATUS. *pag.* CXXX.

(**) In HILARII *Opp. pag.* 1209.

zuchtige ftijl van denzelven, deed ERASMUS reeds denzelven de misgeboorte van ledige en onkundige hersfenen noemen. Evenwel verdedigen anderen deszelfs echtheid. Men vindt ook onder zijne werken (*) een *Morgenlied aan zijne Dochter*, hetwelk bijzonder een Gebed om kuischheid in zich bevat. HILARIUS, weder te *Pictavium* gekomen, vraagde zijne Dochter, volgends FORTUNATUS, of zij met dien Bruidegom zich verbinden wilde, dien hij voor haar gekozen had, en als zij ja zeide, werkte hij door zijn Gebed uit, dat God haar zonder fmart of ziekte uit de Wereld nam. Aan zijne Huisvrouw, die om deze zelfde weldaad wenschte, gebeurde ook hetzelve. Het bovengemelde Morgenlied is een heel middelmatig ftuk, hoewel men anders uit HIËRONYMUS (†), en uit de befluiten der vierde Kerkvergadering van *Toledo* (§), weet, dat HILARIUS een aantal Kerkelijke Liederen en Gezangen gemaakt heeft; Schrijvers van laater tijd fchrijven hem, doch zonder grond, ook de Gezangen *Gloria in Eccle∫is*, en *Te Deum* toe.

HILARIUS verdedigt het Katholijk geloof.

Omtrent dien tijd, toen HILARIUS zijn ambt, als Bisfchop, aanvaardde, veranderde de toeftand van *Galliën* grootlijks. Keizer KONSTANS, de befchermer der *Katholijken* in het Westen, werd in het jaar 350 vermoord. Zijn Broeder KONSTANTIUS, hem

(*) *Hymnus filiæ ∫uæ Abræ mis∫us pag.* 1213.

(†) *De Viris Illu∫tr. C.* 100. *Præf. L.* II. *Comment. in Epist. ad Gal. Tom.* IV. P. I. *Opp. pag.* 255.

(§) *Cap.* 13. *in Hard. Act. Concil. T.* III. *p.* 583.

hem in dit gedeelte des Rijks, in het jaar 353, opgevolgd zijnde, liet, nog in dat jaar, eene Kerkvergadering te *Arelate*, (*Arles*,) in *Galliën*, houden, op welke de Bisschoppen genoodzaakt werden, de Kerkgemeenschap met ATHANASIUS af te breken. PAULLINUS, Bisschop van *Treviri*, (*Trier*,) dit weigerende, werd deswegens gebannen (*). Op eene andere vergadering, in het jaar 355, te *Mediolanum*, moest de veröordeeling van ATHANASIUS bekrachtigd worden; wordende de Bisschoppen, die dit weigerden, insgelijks gebannen (†). Thans trad HILARIUS op, om de zaak der *Katholijken* te handhaven; de beschuldigingen van zijn geweten over een strafbaar stilzwijgen, schrijft hij (§), kon hij niet langer verdragen. Men meent, dat hij toen, in zijn naam, en in den naam der *Gallische* Bisschoppen, aan den Keizer KONSTANTIUS zijn verzoekschrift overgeleverd heeft, hetwelk zijn *eerste Boek aan* KONSTANTIUS genoemd wordt (**). In hetzelve verzoekt hij, met woorden en tranen, dat de onlijdelijke vervolgingen mogten gestuit worden, welke de *Katholijken* van hunne *Broederen*, (dus noemde hij de *Arianen* toen nog, hoewel de stijl in dit verzoekschrift zelf, in het vervolg scherper wordt,) dulden moesten. Ondertusschen heeft men opgemerkt, dat dit stuk niet geheel, noch zonder inlasschingen, tot ons gekomen is.

Thans

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 310. (†) *Ald. Bl.* 311.

(§) *Fragm.* I. *ex Opp. Hist. pag.* 1281.

(**) *Ad Constant. Aug. Liber primus p.* 1217-1223.

Thans duurde het niet lang, of de beurt, om verbannen te worden, kwam ook aan HILARIUS. Hij haalde zich dit lot op den hals, doordien hij met andere *Gallische* Bisschoppen de Kerkgemeenschap met SATURNINUS, Bisschop van *Arelate*, URSACIUS en VALENS, de hoofden der *Arianen*, in het Westen verbrak (*). SATURNINUS wordt ons door SULPICIUS SEVERUS (†), als een heerschzuchtig en onrustig man, ja in het algemeen als een slecht en ondeugend mensch beschreven, hoewel men hier bij in het oog moet houden, dat deze Geschiedschrijver ijverig *Katholijksgezind* was. Aan het Keizerlijke Hof veel vermogende, bezorgde hij, benevens URSACIUS en VALENS, in het jaar 358, eene Kerkvergadering te *Biturræ*, thans *Beziers*, in *Languedoc*, op welke ook HILARIUS genoodzaakt was te verschijnen. Deze zocht hier te vergeefs het Leerstelsel van *Niceë* te verdedigen, alzoo men hem naauwlijks vergunde, zijn gevoelen overhaast voor te dragen, waar over hij, in zijne schriften, bittere klagten aanheft (§). Of HILARIUS, op deze Kerkvergadering, afgezet is geworden, gelijk men uit eene plaats, in zijne schriften, besluit (**), is niet duidlijk. Hoe het zij, SATURNINUS, en de overige *Ariaansche* Bisschoppen, wisten

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

HILARIUS wordt naa Frygië gebannen

(*) HILAR. *contra Constant. Imp. pag.* 1238.

(†) *Hist. Sacr. Libr.* II. *Cap.* 40, 45.

(§) HILAR. *contra Constant. l. c. Idem de Synodis p.* 1151. *ex opere Hist. Fragm.* I. *pag.* 1282.

(**) *Contra Auxentium pag.* 1267.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ten zoo wel JULIANUS, die toen als *Cæsar* in *Galliën* was, als den Keizer zelven, geheellijk voor zich in te nemen; en HILARIUS werd, op hun voorstel, omdat hij zich niet aan den wil van KONSTANTIUS onderwerpen, en ATHANASIUS veröordeelen wilde, van den Keizer naa *Frygië* gebannen (*). Met hem werd ook RHODANUS, Bisfchop van *Tolofa*, derwaards vervoerd, een man, zegt SULPICIUS SEVERUS (†), die meer door het gezelfchap van HILARIUS, dan door zijnen eigenen moed, ftandvastig bleef.

Hij fchrijft zijn Boek over de Kerkvergaderingen.

Op de plaats van zijne ballingfchap was het voor HILARIUS treffend, te moeten zien, hoe ver de *Arianerij* zich verfpreid had; nademaal, volgends zijne uitdrukking (§), behalven den Bisfchop ELEUSIUS, (die nogthans ook het *Niceïsch* geloof niet volkomen aannam,) en eenige weinige andere Bisfchoppen, het grootfte gedeelte der tien *Afiatifche* Gewesten, binnen welken hij zich bevond, God in de daad niet kende. Ondertusfchen droeg hij zijnen ramp met geduld, en verfterkte zichzelven meer en meer in de Belijdenis van het *Katholijke* Leerftelfel. Klagen wilde hij niet, over het ongeluk der tijden (**), maar zich veel meer daar over verblijden, dat, door zijne vervolging, de Apostolifche Voorzegging vervuld was. Hij beroemde zich, dat hij, in

(*) HILAR. *in Conftant. et de Syn. l. c.* HIËRON. *de Vir. Illuftr.* C. 100. (†) *Hist. Sacr. L.* II. *C.* 39.

(§) *De Synodis pag.* 1186.

(**) Zoo fchrijft hij *de Trinitate Libr.* X. *p.* 1039.

in het eerst, niets tegen de gewaande Kerk van CHRISTUS, maar die eene *Sijnagoge van den Antichrist*, geworden was, geschreven of gesproken had, zoo als zij wel verdiende; zoodat men hem niet beschuldigen kon, als of een partijdig en vergramd hart uit hem sprak; ook had hij het voor geene misdaad gerekend, met de *Arianen* te spreken, met hen in de Kerken te bidden, en over het geheel stappen tot vrede te doen, indien zij gezind waren zich te verbeteren (*). Van den anderen kant, gaf het hem te meer genoegen, dat hij van de *Gallische* Bisschoppen Brieven ontving, in welken zij hem verzekerden, dat zij even zoo hartlijk de Kerklijke gemeenschap met hem vervolgden, als zij die aan SATURNINUS moedig weigerden. Daartegen gaf hij hun meermalen bericht van den toestand des Geloofs in de Oostersche Gemeenten (†). Deze aanhoudende verbindtenis met de *Gallische* Bisschoppen gaf hem ook aanleiding, op het einde van het jaar 358, of het begin van het volgende, tot het opstellen van zijn Boek, *over de Kerkvergaderingen*, welke, ten dezen tijde, zoo menigvuldig in het Oosten gehouden werden (§). De *Gallische* Bisschoppen hadden zijn oordeel daar over gevraagd, bovendien begonnen de Oostersche en *Gallische* Bisschoppen elkanderen te verdenken, of van *Arianerij* of van *Sabellianerij*. HILARIUS wil-

(*) *Libr. contra Constant. pag.* 1239.

(†) HILAR. *de Sijnod. pag.* 1151.

(§) *Liber de Synod. seu de fide Orient. p.* 1149-1200.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wilde daaröm in dit Boek daar toe werkzaam zijn, dat beiden dit wederzijdsch kwaad vermoeden mogten laten vaaren, en op eene in het vervolg te houden Kerkvergadering zich in het geloof vereenigen mogten. Hij geeft daar toe de besluiten op, van verscheidene Kerkvergaderingen, waar bij hij zijne aanmerkingen voegt, en tevens zijne eigene belijdenis opgeeft: „ Wij belijden, zegt hij, altijd onschuldig door de gave des Heiligen Geests, en schrijven gewillig, *niet* twee Goden, maar éénen God, en verstaan door dit *niet*, (*neque per id non et Deum*,) geenszins ook God, den Zoon van God; want hij is God uit God. Niet twee voor geboorte onvatbare, dewijl één God het aanzien heeft, van niet geboren te kunnen worden. Ook blijft door dit *niet* alszins de eeniggeboren God: want zijn oorsprong is eene voor geboorte onvatbare Zelfstandigheid. Wij belijden niet *éénen* daadlijk bestaanden; maar eene niet verschillende Zelfstandigheid; niet éénen naam van God in ongelijke natuuren, maar het volmaakt gelijk (*indissimilem*,) Wezen van éénen naam en éene natuur; niet, dat de één voortreflijker zij dan de ander, door den aart der Zelfstandigheid; maar dat de één aan den anderen, door de geboorte der natuur, onderworpen is; dat de Vader daar in grooter is dan de Zoon, dewijl hij Vader is; en de Zoon daar in niet minder dan de Vader, dewijl hij Zoon is; het onderscheid komt op de betekenis, niet op de natuur, aan. Men mag den Vader niet binnen de tijden belijden; maar ook niet ontkennen, dat de

Zoon

Zoon even zeer buiten den tijd, (*Cointemporalis*,) met den Vader is; men behoort den Vader in den Zoon te belijden, vermids deze niets ongelijks met den Vader heeft; maar ook den Zoon in den Vader te belijden, vermids hij van daar Zoon is; men behoort hunne gemeenschappelijke en gelijkvormige natuur niet te miskennen, dewijl zij geheel gelijk is; men mag niet gevoelen, dat het een eenige, (*unus*,) is, omdat zij één, (*unum*,) zijn; en moet hen, zonder eenig onderscheid, van eene volmaakt gelijke natuur, zoo één, (*unum*,) belijden, dat het niet een ééne, (*unus*,) is." Men voelt, onder het lezen dezer woorden, hoe moeilijk het voor den goeden Kerkleeräar zij, zich hier behoedzaam uit te drukken; ook erkent hij zelf, dit zoo gesteld te hebben, als het vermogen der menschlijke taal toeliet, en God het hem, op zijn herhaald gebed, vergund had. Vervolgends waarschuwt hij, in het tweede Deel van dit geschrift, zijne lezers tegen de misbruiken en afdwalingen, tot welke men zelfs bij de *Katholijke* Leere van de Godheid van CHRISTUS geraken kan. Eindelijk sluit hij met zijne aanmerkingen over de woorden ὁμοουσιος en ὁμοιουσιος, en betuigt van zich zelven bij God, dat hij, langen tijd, van geen van deze beide woorden, noch, vóór zijne ballingschap, van het *Niceensch* geloof gehoord, en nogthans altijd met hetzelve overëen gestemd, en zoo geleerd heeft, dat deze beide woorden bij hem dezelfde betekenis konden hebben. Over het geheel spreekt en oordeelt HILARIUS, in dit werk, zoo zacht en gunstig, over de gevoelens der *Eusebianen*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en *Semi-Arianen*, dat zelfs de onverdraagzame LUCIFER en deszelfs aanhangers hem deswegens poogden te verketteren, waar tegen hij zich door korte ophelderingen der voornaamste plaatzen, die bij hen in het oog liepen (*), verdedigd heeft, aantoonende, dat hij de leerwijze der Oosterlingen meer ontschuldigd, dan wel volkomen goedgekeurd had, en dat hij, met zijne zachte behandeling, evenwel nergens de waarheid te kort had gedaan.

Zijn werk over de Drieëenheid.

Dat men ook geheel geene reden had, om hem te verdenken, als of hij geen ijver genoeg bezat, voor de *Katholijke* Leere, bewijst zijn groot werk, *over de Godlijke Drieëenheid*, ten overvloede (†), hetwelk hij, om dezen tijd, geschreven heeft, en hetwelk bij HIËRONYMUS (§), RUFINUS (**), en andere oude Schrijvers, ook andere naamen, bij voorbeeld, *de fide contra Arianos*, draagt. Dat CASSIODORUS (††) *dertien* Boeken van dit werk meldt, is waarschijnlijk daar van af te leiden, omdat hij het Boek *over de Kerkvergaderingen* 'er ook toe rekent. In het *eerste Boek* van dit werk geeft HILARIUS, na een verhaal van zijne bekeering tot het Christendom, zijn oogmerk te kennen, om de woede der *Sabellianen* aan de éćne, en der *Arianen*, aan

(*) *Apologetica ad reprehensiones Libri de Synodis Responsa pag.* 1205-1208.

(†) *Libri* XII. *de Trinitate pag.* 765-1144.

(§) *Catol. SS. Eccles. Cap.* 100.

(**) *Hist. Eccles. Libr.* X. *Cap.* 31.

(††) *Divin. Instit. Cap.* 16.

aan de andere zijde, te keer te gaan; verders geeft hij, in dit eerſte Boek, de geheele ſchikking van zijn werk op, onder aanroeping tot God, om kennis en krachten, tot eenen zoo gewigtigen arbeid. In het *tweede Boek* leert hij, hoe men, naar aanleiding van het Formulier des *Doops*, aangaande den Vader, Zoon, en Heiligen Geest, denken moet; en handelt in het gemeen van de Leere der Drieëenheid, zeer ſpitsvinnig, het is waar, zoodat men ſomtijds twijfelen zou, of hij zich zelven verſtaat, maar ook met herhaalde betuigingen, dat de Ketters oorzaak zijn, dat men van deze onbegrijpelijke leere ſpreken moet. In het *derde Boek* ſpreekt hij, bijzonder, van den Heere CHRISTUS, hoe men het gene deze, ver boven het menschlijk begripsvermogen, van zich zelven gezegd heeft, verſtaan moete; en beſluit, na veel woorden geſpild te hebben, met de waarſchuwing tegen menschlijk vernuft, en aanprijzing van het Geloof aan God. Alleen dat wordt met recht van God gelooft, zegt de Schrijver, waar toe hij ons zijn getuigenis en zijn gezag voorgeſteld heeft. In het *vierde Boek* belooft HILARIUS, eerst de gevaarlijke gevoelens der Ketters van den Zoone Gods voor te dragen; vervolgends aan te toonen, waar in zij zich tegen het Apostolisch Geloof verzetten, en met welke tegenwerpingen; en eindelijk, de kunstgrepen te ontwikkelen, door welke zij de Godlijke uitſpraken vervalſchen. Na in het *vijfde Boek* aangemerkt te hebben, hoe gevaarlijke gevolgen men, door onvoorzichtigheid, uit de wederlegging der *Arianen* zou kunnen afleiden,

 door,

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

door, of twee Goden te erkennen, of met de *Sabellianen* den Vader en den Zoon voor éénen Persoon te houden, bewijst hij, dat ook de Zoon *waarächtig* God is. In het *zesde Boek* tast hij dat gedeelte der *Ariaansche* belijdenis aan, waar in zij de *Manicheïsche*, *Sabelliäansche*, en andere Ketterfche Leeringen van den Zoone Gods verwerpende, tevens, op eene listige wijze, het *Katholijk* Leerstelsel bedoelen. Vervolgends wendt zich HILARIUS in een lang en vrij zonderling Gebed tot God, hetwelk in den grond hekelingen en beschimpingen op de *Ariänen* bevat. Daar in belijdt hij, den Zoon van God, uit de Euangelische en Apostolische Schriften, als den eeniggeboren God erkend te hebben, en vervolgt dus: „ Ach! in welke diepte „ eener hopeloze terugtred hebt gij mij gedom„ peld! Immers, ik heb dit zoo geleerd, zoo ge„ loofd, ik houde het met een zoo vast geloof, „ dat ik niet anders geloven kan, noch wil. Waar„ om hebt gij mij, ellendigen, omtrent u misleid, „ en het ongelukkig vleesch met de ziel, door eene „ van uwe kennis ver verwijderde leere, verdorven? „ Mij heeft de heerlijkheid des na het klieven der „ Roode Zee van den Berg afklimmenden en alle „ verborgenheden met u zienden MOSES," —— (DAVID, SALOMO, enz. Alle de Profeeten tot op de *Euangelisten* en Apostelen opnoemende,) —— „ bedrogen en misleid. Van hen heb ik geleerd, „ het gene ik wete; door hen ben ik ongeneeslijk „ besmet geworden. En vergeef het mij, Almag„ tige, ik kan daar in niet verbeterd worden, maar

„ 'er

„ 'er op ſterven, dat kan ik! Laat heeft mij deze
„ hoogst godloze Leeräar, zoo als ik geloof, de
„ tegenwoordige wereld voorgeſteld. Laat heeft
„ mijn geloof, dat van u onderwezen is geworden,
„ dezen Leeräar ontvangen. In dezen, niet ver-
„ hoorden naam, heb ik, op zoodanige wijze, in
„ u geloofd, ben ik door u wedergeboren, en de
„ uwe geworden. — Oordeel mij hier in, of ik
„ daar door eene overtreding begaan heb, dat ik
„ uwen Zoon, de Wet, Profeeten en Apostelen,
„ te veel geloof!" Voorts ontvouwt hij uitvoerig, in het overige van dit Boek, *dat* CHRISTUS *de waare Zoon van God* is. Het *zevende* Boek van dit werk noemt de Schrijver zelf, het gewigtigſte. Hij bewijst daar in de gemelde Leerſtelling uit de *Euangeliſche Geſchiedboeken*; terwijl hij de moeilijkheid erkent, om hier den middenweg te houden, tusſchen de *Sabellianen* en *Arianen*; maar tevens aanmerkt, dat dit de zegepraal der Kerk is, dat de éénе dezer partijën de andere wederlegt. In het achtſte Boek gaat HILARIUS eene hoofdtegenwerping der *Arianen* te keer, en toont, dat deze leere zeer wel beſtaanbaar is met de *éénheid van God*. De *Arianen* verklaarden de woorden: *Ik en de Vader zijn één*, van de overëenſtemming van den wil, en helderden deze verklaring onder anderen op uit die plaatzen, welke eene *éénheid* der Gelovigen met CHRISTUS en met malkanderen leeren. Onze Schrijver ondertusſchen wil dit laatſte niet alleen van de eenheid van wil en zin, maar ook van eene daadlijke eenheid der Gelovigen, door de wedergeboorte

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

verstaan hebben; de Verlosser, zegt hij, zeide niet: Ik bid, dat zij allen *hetzelfde willen*, maar dat zij *één zijn*, met betrekking tot de heerlijkheid, welke hun geschonken is. Ja, voegt hij 'er bij, CHRISTUS liet de Gelovigen niet in onzekerheid, maar verzekerde, dat hij in hen is, gelijkerwijs de Vader in hem is. Nu vraag ik, of dan CHRISTUS, door de waarheid der natuur, in ons is, of door de éénheid van wil? Is het woord waarlijk vleesch geworden, en *ontvangen wij waarlijk het woord, hetwelk vleesch is, in het Avondmaal*, (*cibo dominico;*) hoe zouden wij niet geloven, dat hij naar de natuur of het wezen in ons blijft, *daar hij* zoo wel de natuur van ons vleesch, voor zoo ver hij een mensch was, onäfscheidbaar aangenomen, als ook *de natuur van zijn vleesch, tot de natuur der eeuwigheid, onder de verborgenheid van het ons mede te deelen vleesch, gemengd heeft?* Want, zoo zijn wij allen één, nademaal de Vader in CHRISTUS, en CHRISTUS in ons is. Zijne woorden: Mijn vleesch is waarlijk spijs, enz. bevestigen dit, dat het waarlijk zijn vleesch en bloed is, door hetwelk hij in ons op eene geheimnisvolle wijze, (*per Sacramentorum Mysterium*,) is, enz. Na eenige vooräfgaande aanmerkingen lost HILARIUS, in het *negende Boek*, verscheidene tegenwerpingen der *Arianen* op; bij voorbeeld, dat CHRISTUS zegt: *Niemand is goed, dan God alleen;* dat de Vader de *eenige waare God* genoemd wordt; dat *de Zoon niets van zich zelven kan doen, maar het gene hij den Vader ziet doen;* het gezegde van

JE-

JESUS: *De Vader is meerder dan ik*, enz. Andere tegenwerpingen der *Arianen*, ontleend uit de Lijdensgeschiedenis van JESUS, worden beäntwoord in het *tiende Boek*, en hier is het merkwaardig, dat de Schrijver met veel omslag zoekt te bewijzen: *Dat de Zaligmaker, met allen schijn van vrees en smarten, nogthans geene vrees, smarten, of pijnen gevoeld hebbe.* Het *elfde Boek* bevat de oplossing van nog andere tegenwerpingen; onder anderen uit 1 *Kor.* XV. 21. volgg. waar van HILARIUS deze verklaring geeft: Wanneer zijne vijänden aan hem onderworpen zullen zijn, dan zal hij ook onderworpen worden aan hem, die alles aan hem onderwerpt, naamlijk de Heer, *zijnde de Natuur der Vaderlijke Godheid in de Natuur van ons aangenomen Ligchaam ingevoerd.* (*Naturæ assumti corporis nostri natura paternæ divinitatis invecta.*) In het *twaalfde Boek* behandelt HILARIUS de woorden der Opperste Wijsheid, uit SALOMO's Spreukboek VIII. 22. welke hem vele onnodige moeite kosten, even gelijk hetzelfde van ATHANASIUS opgemerkt kan worden HILARIUS besluit zijn werk met een Gebed tot God, hetwelk tevens zijne Geloofsbelijdenis van God bevat. „ Mij is het," zegt hij onder anderen, „ iet gerings, overëenkomstig „ den pligt van mijn Geloof, en mijne Stem, te „ loochenen, dat mijn Heer en God, uw Eeniggeborene, JESUS CHRISTUS, een *Schepsel* is. Maar „ deze benaming zal ik niet ééns in uwen *Heiligen Geest* dulden, die *uit u uitgegaan, en van*

 „ *hem*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ *hem gezonden is.* Want *uwe zaaken* verëer ik
„ ongemeen. Ik zal dezen ook nooit gegenereerd
„ noemen. Hij onderzoekt en kent uwe diepten;
„ en alleen uwe zaak kan u doorzoeken. Die gene
„ is voor mij onuitspreeklijk, die voor mij onuit-
„ spreeklijk bidt. — Verleen mij slechts, dat ik bij
„ die belijdenis van mijnen Doop getrouw volharde,
„ dat ik U, *Onzen Vader*, en uwen *Zoon*, met u
„ aanbidde; en uwen *Heiligen Geest*, die uit u,
„ door uwen Eeniggeborenen is, verdiene!"

Beöordeeling van dit werk.

Indien dit werk, min gezwollen van stijl, de helft korter, en zonder spitsvinnigheden geschreven ware, zou het, als een hoofdboek tegen de *Arianen*, kunnen geöordeeld worden, verscheidene goede ophelderingen en aanmerkingen te behelzen. Nu zwerft de Schrijver dikwerf buiten het spoor, en is op zeer vele plaatzen onverstaanbaar, waar hij misschien zich zelven niet verstaan heeft. Ondertusschen behoeft men zich niet te verwonderen, dat dit werk, met zoo veel goedkeuring, in de *Katholijke* Kerken van het Westen, ontvangen is. HILARIUS was, in deze Gewesten, de eerste, die dus opzetlijk de *Arianen* wederlegde; zijn ijver, zijne zegevierende houding, zijne schranderheid en vaardigheid, in alles te beäntwoorden, zijne leerwijze, in het aanhalen en verklaren van den Bijbel, overëenkomende met de toen meest geliefde leerwijze, alle deze omstandigheden prezen dit werk ten sterksten aan, en deeden, ligtlijk, zelfs zijne zeldzame gevoelens, voor zoo ver zij van de algemeen aangenomene afwe-

weken, verschoonen en voorbijzien; terwijl men tevens in aanmerking moet nemen het verval der taal, en de verbastering van den smaak, welk toen zoo zeer de overhand had genomen.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Ondertusschen werden de beide Kerkvergaderingen te *Ariminum* en *Seleucia*, in het jaar 359 gehouden, beide zoo nadeelig voor de *Katholijken* (*). Op de laatstgemelde, die voor de Oosterlingen was aangelegd, bevond zich HILARIUS tegenwoordig, alhoewel hij nog in zijne ballingschap verkeerde (†), misschien door toedoen van BASILIUS van *Ancyra*, dien hij te vooren geprezen had, en die nu op zijnen bijstand zal gehoopt hebben. Hij werd van de Bisschoppen wel ontvangen, en genoot, schoon een balling zijnde, achting op deze vergadering, op welke hij de *Gallische* Kerken verdedigde, tegen het vermoeden van *Sabellianerij* (§). Doch in de hoofdzaak viel voor hem niets te verrichten. Hij vond hier de *Halve-Arianen* het talrijkst; zelfs waren de daar tegenwoordig zijnde *Anomoeën* talrijker dan de *Katholijken*. Men weet, hoe dezen ook, door het Keizerlijke Hof, de overhand behielden (**).

HILARIUS woont de Kerkvergadering te Seleucia bij.

Van hier reisde HILARIUS naa *Konstantinopolen*, om

HILARIUS

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz*. 339.

(†) SULPIC. SEV. *Libr*. II. *Hist. Sacr. Cap*. 42.

(§) SULPIC. SEV. *l. c.*

(**) HILAR. *contra Imper. Constant. pag*. 1247. SULP. SEV. *l. c. Cap*. 42. SOCRATES *Hist. Eccles. L.* II. *C.* 39. Vergel. boven *Deel* IV. *Bladz*. 346.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

om te beproeven, of de Keizer hem misschien naa de plaats zijner ballingschap terug wilde zenden (*). Hier ontmoette hij de Afgevaardigden der Kerkvergadering van *Ariminum*, die zich met de *Anomoeën* vereenigden, hetwelk hij met de *Halve-Arianen* van *Seleucia* vergeefs zocht voor te komen, evenwel bewerkte hij eene bevrediging tusschen zijne *Gallische* Bisschoppen en een aantal *Oostersche*, die het *Niceïsche* geloof, op een klein woordlijk onderscheid na, verdedigden (†). Ondertusschen, naardien toch zijne partij steeds meer en meer aan het Hof daalde, en de Strenge *Arianen*, door de Kerkvergadering van *Konstantinopolen*, in het jaar 360, eene nieuwe sterkte kregen, gaf HILARIUS een tweede nadruklijk en vrijmoedig verzoekschrift in (§), waar in hij, gezegd hebbende, dat hij niet om eenige misdaad, maar valschlijk, bij den Keizer beschuldigd zijnde, gebannen was, verzocht, om met SATURNINUS, zijn voornaamste partij, die thans ook in de Hoofdstad was, gehoord te worden; ook verzocht hij, om gehoor bij den Keizer, in tegenwoordigheid der *Ariaansche* Bisschoppen, dan wilde hij, eerbiedig en vredelievend, spreken, over de Leere des Geloofs, als eene Leere van het Euängelie, enz.

tweede verzoekschrift aan den Keizer KONSTANTIUS.

Schrijft

Een zoo stoute stap van eenen banneling deed de

(*) SULPIC. SEV. *l. c. Cap.* 45.

(†) HILAR. *Fragm.* X. *pag.* 1349. XI. *pag.* 1353. Zie *Deel* IV. *Bladz.* 348.

(**) *Ad Constant. Aug. Liber* II. *pag.* 1225-1232.

de heerfchende partij befluiten, hem niet langer in de Hoofdftad te dulden. HILARIUS ontving, als iemand, die onrust verwekte, en den vrede in het Oosten ftoorde (*), bevel, om naa *Galliën* terug te keeren, zonder dat echter zijne verbanning werd opgeheven. Van nu aan veränderde de toon zeer fterk, op welken HILARIUS tot hier toe tot of van den Keizer gefproken had. Nog te *Konftantinopolen* zijnde, of kort, nadat hij in *Galliën* terug gekeerd was, ftelde hij zijn *Boek tegen den Keizer* KONSTANTIUS op. (*Contra Conftantium Imperat. Liber*) (†). De Inleiding van dit Boek maakt reeds den getergden Schrijver kenbaar, die zijne hevigheid met ijver voor den Godsdienst zoekt te verfchoonen. Thans is het tijd van fpreken, zegt hij, omdat de tijd van zwijgen voorbij is. Men verwacht CHRISTUS, omdat de *Antichrist* de overhand gekregen heeft. HILARIUS verzekert, dat hij lang aan den vrede der Kerken geärbeid, en tegen de *Sijnagoge van den Antichrist* alle befcheidenheid gebruikt had; maar dat hij nu niet langer zwijgen kon, omdat het de zaak van CHRISTUS was. Hij wendt vervolgends zijne aanfpraak, met geweldige uitroepingen, tot den Kei-

III BOEK VIII Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

een Boek tegen den Kejzer KONSTANTIUS

(*) SULPIC. SEV. *l. c. Cap.* 45.

(†) *Pag.* 1237-1260. *Opp.* Niet na des Keizers dood, gelijk HIëRONYMUS fchrijft *de Viris Illuftr. Cap.* 100. die misfchien den tijd van het opftellen en van het openlijk uitgeven van dit werk verwart. Ten minften het jaar 360 wordt in dit werk zelf gemeld, als de tijd, waar in het gefchreven is.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 467.

Keizer, dien hij erger afschildert dan NERO, DECIUS en MAXIMIANUS, en voor den godloosten der menschen uitmaakt, en zoekt vervolgends, uit 's Keizers gedrag bij de Ariäansche twisten, de daar over gehoudene Kerkvergaderingen, de op zijn bevel gepleegde geweldddaadigheden enz. te toonen, dat hij zich gedragen heeft, als een verscheurende Wolf in schaapskléderen, met Duivelsche arglistigheid, laage wispeltuurigheid, en openlijke tegenspraak tegen de Leere der Heilige Schrift. Vergeefs hebben laater Schrijvers den Kerkleeräar zoeken te verdedigen; de waarheid der zaak is, dat KONSTANTYN *de Groote* de Bisschoppen te zeer gewend had, om zich onbetaamlijke vrijheden, zelfs tegen den Keizer, onder voorwendzel van den Godsdienst, te veröorloven.

Of HILARIUS, ten zelfden tijde, ook zijn Boek tegen URSACIUS en VALENS, daar HIËRONYMUS (*) van gewaagt, en waar in tevens de Geschiedenis der Kerkvergaderingen van *Ariminum* en *Seleucia* beschreven was, hebbe opgesteld, is onzeker. Men gelooft algemeen, dat zekere *Historische Fragmenten* of Brokstukken, die NIC. FABER of LE FEVRE, in het jaar 1598 in het licht heeft gebracht, en die naderhand bij de werken van HILARIUS (†) gevoegd zijn: *Fragmenta ex Libro S. Hilarii Pictaviensis, Provinciæ Aquitaniæ, in quo sunt omnia, quæ ostendunt, vel quomodo, quibusnam caussis, quibus instantibus, sub Imperat. Constantio factum est Ariminense Concilium, contra For-*

(*) *De Viris Illustr.* C. 100. (†) *Pag.* 1279-1364.

Formellam Nicæni tractatus, qua universæ hæreses comprehensæ erant, afgescheurde stukken, uit gemelde werk zijn. Hoe het zij, dezelve bevatten eene nuttige verzameling van stukken en ooirkonden tot de Geschiedenis van het *Arianismus.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Na eene afwezendheid van omtrent vijf jaaren, keerde dan HILARIUS, in het jaar 360, tot zijne Gemeente terug. Hier vond hij, dat de meeste *Katholijke* Bisschoppen van zijn Vaderland allen, die de Kerkvergadering van *Ariminum* ondertekend hadden, uit de Kerkelijke gemeenschap voor altijd wilden uitgesloten hebben. Maar hij dacht hier over, even als ATHANASIUS, veel zachter, en wilde den weg van verzoening openhouden voor de genen, die op meer dan ééne wijze tot de ondertekening verleid waren geworden; met dit oogmerk hield hij met de *Gallische* Bisschoppen verscheidene *Sijnoden*, op welken alles, op den voorigen voet, hersteld werd. Onder deze kent men alleen nog die van *Parys*, van het jaar 360 of 361 (*). Zijn hevige tegenstrever SATURNINUS werd, wegens vele misdaaden, met nog een' ander Bisschop van die partij, afgezet. Ieder één erkende, schrijft SULPICIUS SEVERUS (†), dat men de verlossing van *Galliën*, van *Arianerij*, aan HILARIUS alleen te danken had.

HILARIUS keert weder in Galliën. Zijn ijver tegen de Arianen.

Spoedig strekte HILARIUS zijnen ijver voor het welzijn van den Godsdienst en der Kerk, dat is, tot herstelling van het *Niceïsch* geloof, ook tot *Italië* uit. Hier veréénigde hij zich, omtrent het jaar 363,

Vervolg.

(*) Zie boven *Bladz.* 9. (†) *L.* II. *C.* 45.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

363, met EUSEBIUS van *Vercellæ*; ook hadden hunne pogingen, om de *Arianerij* te overwinnen, in *Illyricum* gewenschten voortgang (*). Zijn merkwaardig gesprek met AUXENTIUS, den *Ariaanschen* Bisschop van *Mediolanum*, is in de Geschiedenis der *Ariaansche* verwarringen verhaald (†). Hij stichtte zelfs onrustige bewegingen onder de ingezetenen van die stad tegen AUXENTIUS; het geschrift, hetwelk hij tegen dien Bisschop opstelde, toen hem de Keizer, omdat hij alleen den Kerkelijken vrede te *Mediolanum* stoorde, welken de verklaring van AUXENTIUS voor het *Niceïsch* geloof, naar het uiterlijke, hersteld had, gebood, die stad te verlaten, is zoo hevig, als men slechts verwachten kan (§); evenwel kon hij niet verhinderen, dat AUXENTIUS, nog vele jaren, tot aan zijne dood toe, in het bezit van dit aanzienlijk Bisdom gebleven is.

Zijn werk over de Psalmen.

HILARIUS zich, tegen het einde van het jaar 364 weder naa *Pictavium* begeven hebbende, bracht het overige van zijne dagen aldaar in rust door. In dien tijd kan hij zijne *Verhandeling over de Psalmen*, (*Tractatus super Psalmos*) (**), beärbeid, of liever, uit *Origenes* uitgetrokken hebben. Dit meldt HIËRONYMUS (††), als ook (§§), dat HILARIUS bij dezen arbeid door zijnen vriend HELIODORUS

(*) RUFIN. *Hist. Eccles. Libr.* X. *Cap.* 30, 31.

(†) Boven *Bladz.* 16.

(§) *Liber contra Auxentium pag.* 1263-1273.

(**) *Pag.* 1-596. (††) *De Viris Illustr. Cap.* 100.

(§§) *Epist. ad Marcell. Tom.* II. *Opp. pag.* 712.

RUS geholpen is geworden. Meer kon ook, in de daad, een man niet doen, die van het *Hebreeuwsch* volstrekt niets wist, en zelfs in het *Grieksch* geene bijzondere sterkte had. Eigenlijk geleerde verklaring, of gegronde naarsporing van den woordelijken zin, kan men hier dan niet verwachten, maar over het geheel ontmoet men slechts *Mystieke* toepassingen, en leerstellige en zedelijke uitweidingen. Evenwel werd dit werk, met toejuiching, ontvangen, door den slechten smaak der *Latijnsche* Kerk, in de Uitlegkunde, en voornaamlijk door den lof, welken HIËRONYMUS aan dit werk gaf. Ondertusschen is de gissing niet onwaarschijnlijk, dat deze arbeid zijnen oorsprong heeft uit *Predikatiën*, door HILARIUS over de *Psalmen* gehouden, te meer, omdat het werk zich niet tot alle de *Psalmen* uitstrekt. Voorts duidt hij doorgaands de *Psalmen* op CHRISTUS aan. Onder zijne Uitleggingen komen ook verscheidene zeer gewaagde stellingen voor, omtrent de *vrijheid van den menschlijken wil*, en de *krachten tot het goede* enz.

Over MATTHEUS.

Eene Uitlegging over het Boek van JOB, insgelijks volgends HIËRONYMUS (*), uit ORIGENES getrokken, is, eene plaats bij AUGUSTINUS (†) uitgezonderd, verloren gegaan, echter met weinig nadeel. Doch, zijne *Verklaring der Euangelie-Geschiedenis van* MATTHEUS, (*in Evangelium Matthæi Commentarius*) (§), is bewaard geble-

(*) *l. c.* (†) *Contra Julianum. Libr.* II. *C.* 8.
(§) *Pag.* 609-752.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bleven. Deze verklaring is kort, en echter opgevuld met den zoogenaamden Geestlijken zin, of ſpelingen van het vernuft. Te weten, de Leeräars van die tijden oordeelden het, beneden hunne waardigheid, zich op te houden met den zin van Geſchiedverhaalen, welke iederëen, meenden zij, verſtaan en begrijpen kon; zij zeilden veel dieper, en ook HILARIUS geeft te kennen (*), dat de rijkdom, in de Heilige Schrift verborgen, zulk naarſporen noodzaaklijk maakt en beloont. Ondertusſchen zijn deze zijne verklaringen gedwongen of laf, en zijne goede ophelderingen zijn ongemeen weinig in getal.

Dood van HILARIUS

HILARIUS overleed, zoo als men het waarſchijnlijkst gelooft, op den 13den Januarij van het jaar 368. Reeds bij zijn leven zou hij wonderen verricht hebben (†). De aanmerkingen van FORTUNATUS daar over zijn dikwijls grappig, door zijne eenvoudigheid en gezwollen ſtijl, gelijk hij dan, meermalen, door zijne onkunde in de taal, in zijnen held prijst, het geen elk verſtandig man laaken moet, bij voorbeeld, wanneer hij hem roemt, dat hij, *ſtilo tumente et ſermone cothurnato*, geſchreven heeft. Als HILARIUS, op zijne reize van *Rome* naa *Galliën*, vernam, dat een Eiland op de *Galliſche* Kust, daar hij dicht bij was, wegens de ontallijke groote ſlangen, waar het vol van was, niet bewoond

(*) *Comment. in Matth. pag.* 670.

(†) FORTUNATUS *Vita S. Hilarii Libr.* I. *pag.* CXXXII. en GREGORIUS *van Tours Hist. Franc. Libr.* I. *Cap.* 39.

woond kon worden; ſtapte hij, na vooräf het teken des Kruis gemaakt te hebben, op hetzelve aan Land; en zijn gezicht alleen dreef de ſlangen op de vlucht. Daar op ſtak hij eenen ſtok in den grond, welke tot eene grenspaal dienen moest, die zij niet overkomen zouden, gelijk de ſlangen dit naderhand ook nooit gewaagd hebben. In *Galliën* zelve wekte HILARIUS een Kind, hetwelk ongedoopt overleden, en dus, zegt FORTUNATUS, tot *eene dubbele dood verdoemd was*, op verzoek der Moeder, weder ten leven op. Nadat HILARIUS overleden was, werden nog ongelijk meer wonderen verhaald, die bij zijn Graf, of in Kerken, aan hem gewijd, gebeurd zouden zijn, waar mede FORTUNATUS het geheele tweede Boek van zijne *Levensgeſchiedenis* vult, en waar bij anderen nog meer dergelijken gevoegd hebben. Het kan ons niet verwonderen, dat HILARIUS, een hoofdverdediger der Rechtzinnigheid, en derzelver herſteller in de Westerſche Landen, die ook als *belijder*, (*confesſor*,) wegens zijn lijden voor dezelve eerwaardig was, in eene eeuw, welke ligtgelovig genoeg was, omtrent vermeende wonderen, al ſpoedig als wonderdoener is geprezen, wien men, als een *Heilige*, en Voorbidder bij God, ook in het gebed heeft aangeroepen. Eene Predikatie van PETRUS DAMIANUS, in de XIde eeuw, in welke verhaald wordt, dat de beenderen van HILARIUS, op zijn eigen bevel, in eene verſchijning gegeven, kort na het jaar 507, te *Pictavium* plegtig in eene nieuwe rustplaats zijn overgebracht, en waar bij de Engelen het eigenlijk overvoeren verricht zul-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

len hebben (*), deze Predikatie leert genoeg, hoe vroegtijdig de bijgeloovige verëering van HILARIUS haar hoogste toppunt bereikt hebbe. Ondertusschen is men het in *Frankryk* zelve niet ééns, of zijn ligchaam te *Poitiërs*, (het oude *Pictavium*,) gebleven is, alwaar het de *Hervormden*, in het jaar 1562, naar eene gemeene vertelling, verbrand zullen hebben; dan of het, reeds vele eeuwen te vooren, naa *St. Denys* bij *Parys* overgebracht is, en däar nog bewaard wordt.

Zijn karakter.

Wie de schriften van HILARIUS, onpartijdig, gelezen heeft, zal wel in hem vinden den ijveräar, die met allen ijver, en niet zonder gelukkig gevolg, het *Niceïsch* geloof heeft voorgestaan en verdedigd; als een Schrijver, die tegen zijne partijën vrij wel was opgewassen; als een' Bisschop, die zijn ambt getrouw heeft waargenomen, zoo ver zijne kundigheden reikten; maar ook tevens als iemand, wiens ijver hem dikwijls zich zelven deed vergeten; die zich, voor de zaak, welke hij verdedigde, van betere wapenen had kunnen bedienen; uit wien men, eindelijk, veel tot opheldering der Geschiedenis van de *Ariaansche* twisten, meer dan waare Godgeleerdheid, leeren kan. En geen wonder, hij was noch Wijsgeer, noch Uitlegkundige, in den waaren zin dezer naamen. Zeker zal een onpartijdige in hem niet vinden, het gene COUTANT (†) in hem vindt, dat

(*) *De Translatione S. Hilarii, Petri Damiani Sermo pag.* CXXXIX. *Opp. Hilarii.*

(†) *Præfat. General. pag.* 1.

dat deze Bisſchop aan de Kerk gegeven is, opdat de Poorten der Helle de Kerk niet zouden overweldigen, en dat hij bij de *Franſchen* bijzonder in waarde behoorde te zijn, omdat hij den eerſten grond tot de Kloosters in *Frankryk* gelegd heeft. Dezelfde COUTANT heeft ook alle moeite aangewend, om hem vrij te plijten, wanneer hij zeldzame en vreemde gevoelens heeft voortgebracht in zijne ſchriften, bij voorbeeld, dat CHRISTUS *zijn ligchaam niet van de Maagd* MARIA *aangenomen, maar zich zelven dat ligchaam gevormd heeft*; dat *dit ligchaam geene pijn, vrees, honger, en dergelijke menschlijke zwakheden gehad hebbe*; *dat hij hem den eeniggeborenen God en den Heiligen Geest noemt*; als ook wanneer hij gelooft, dat *het Woord van God uit het Ligchaam des Stervenden Verlosſers geweken was, toen hij klaagde, dat God hem verlaten had.* Voornaamlijk is COUTANT ijverig, om HILARIUS vrij te plijten van *Pelagiaanſche* uitdrukkingen en meeningen, bij voorbeeld, dat *hij het begin der bekeering* meer dan ééns *van den mensch zelven afleidt*, hetwelk, en ſoortgelijke meer, *over de kracht van den vrijën wil*, hij enkel weet te ontſchuldigen, met de aanmerking, dat HILARIUS geſchreven heeft vóór den oorſprong der *Pelagiaanſche* Ketterij. Eindelijk, wanneer HILARIUS ſchrijft (*): *Werken en verdienſten van anderen baaten iemand geheel niet*, dewijl elk voor zijne lamp zelf olie kopen moet; maakt COUTANT de aan-

(*) *Comment. in Matth. pag.* 736.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

aanmerking, dat, wie dit onvoorzichtig leest, misschien zou kunnen gelooven, dat zulks voor de Ketters gunstig is, die de voorbidding der Heiligen verwerpen. Hetwelk hij echter, met eene opheldering, op zijne wijze, zoekt te verhelpen.

Verlorene schriften.

Voor het overige zijn in de uitgaven der werken van HILARIUS nog verscheidene *ondergeschovene* schriften, of ten minsten, geheel twijfelächtige, geplaatst, doch van weinig aanbelang. Van sommige van zijne *verlorene Boeken* zijn eenige kleine stukken behouden. Behalven zijne *Verklaring over* JOB en zijne *Geestelijke Liederen*, telt HIËRONYMUS nog anderen op (*). In zijnen *Brief aan* SALUSTIUS, Stadhouder van *Galliën*, tegen den Geneesheer DIOSKORUS, had hij, volgends denzelven (†), getoond, wat hij in staat was, in geleerdheid, te verrichten. Misschien had hij dezen Brief, onder de regeering van JULIANUS, tegen den gemelden Geneesheer, als eenen vijänd der *Christenen*, opgesteld. Wat HILARIUS, in zijn *Boek der Verborgenheden*, behandeld hebbe, wordt door HIËRONYMUS niet verklaard. Deze gewaagt ook nog van eene verzameling van *Brieven*, maar erkent, eene *Uitlegging* van het *Hoogelied*, aan HILARIUS toegeschreven, niet te kennen.

Uitgaven van zijne schriften.

De eerste verzameling en uitgave der werken van HILARIUS, werd door ERASMUS bezorgd, te *Basel* 1523. De voornaamste uitgave derzelven is die van de

(*) *De Viris Illustr. Cap.* 100.

(†) *Epist.* LXXXIII. *Tom.* IV. *Opp. pag.* 657.

de *Benedictynen*, te *Parys* 1693, bezorgd door PETR. COUTANT, waar na in het jaar 1730 te *Verona* nog eene in het licht gekomen is van den beroemden SCIPIO MAFFEI.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Levensbeschrijvingen.

De Levensbeschrijvingen, welke van HILARIUS gegeven zijn, hebben doorgaands het gebrek, als bij alle de oude Kerkvaders, dat zij, over het geheel, te veel hebben van Lofredenen. De beste zijn die van TILLEMONT (*) en van COUTANT (†), van welken in het voorgaande bericht van HILARIUS leven reeds genoeg gezegd is.

Levens berichten van CYRILLUS Bisschop van Jerusalem,

Wij voegen bij de voorengemelde eenen anderen Kerkleeräar van dezen tijd, CYRILLUS, Bisschop of Patriärch van *Jerusalem*; die ook wel gemoeid is geweest, met de *Ariaansche* verschillen, maar zich zoo onzijdig en gematigd daar in heeft gedragen, dat hij bij de nakomelingschap het vermoeden heeft gehad, van *Semi-Ariaansch* geweest te zijn. Zijne schriften zijn ook geene twistschriften, maar onderwijzingen in den Godsdienst, en zijn, zo derzelver echtheid alszins onbetwistbaar ware, een schoon gedenkstuk, van het gene toen aan de *Christenen*, door hunne Leeräaren, werd geleerd, en openlijk voorgehouden.

Zijne geboorte en

Men weet het jaar niet, in hetwelk CYRILLUS ter wereld is gekomen, hoewel men, niet onwaarschijn-

(*) *Vie de St. Hilaire Mem. Tom.* VII. *pag.* 442-469. *Note sur S. Hil. pag.* 745-758.

(†) *Vita S. Hilarii ex ipsius potissimum Scriptis collecta pag.* LXXXVIII-CXXVI.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Levenswijze.

schijnlijk, aan het jaar 315, of wat vroeger, denken mag. Hij was, waarschijnlijk, te *Jerusalem* geboren, omdat het schijnt, dat men aldaar geene anderen, dan geborene *Jerusalemmers*, tot het Bisschops-ambt gewoon was, te verkiezen. Laater *Griekshe* Schrijvers laten hem, eenigen tijd, in het Monnikenleven doorbrengen. Doch hij zelf geeft niet duister te kennen (*), dat hij de onthouding en andere oefeningen van dezen stand midden onder de menschen heeft waargenomen, en dus geen Μοναχος, of *Monnik*, die volstrekt in geene steden mogten woonen, maar een Ασκητης, of *Askeet*, geweest is.

Hij wordt Ouderling te Jerusalem.

Dat MAKARIUS, Bisschop van *Jerusalem*, hem omtrent het jaar 335 den post van *Diakon* geschonken heeft, beweert TOUTTÉE (†), maar zeker is het, dat de volgende Bisschop, MAXIMUS, hem tot Ouderling heeft gewijd (§). Dezelfde Bisschop schijnt hem ook het volkomen opzicht over de Leerlingen in het Christendom, of *Catechumenen*, derzelver onderzoek, voorbereiding en onderwijs, opgedragen te hebben. Hij was dus tevens de voornaamste *Katechetes* of *Katechista*, (Onderwijzer,) in de Gemeente te *Jerusalem*. Behalven het openbaar onderwijs, hetwelk hij aan deze aankomende Christenen mededeelde, predikte hij ook in plaats van zijnen Bisschop meermalen; hetwelk men als het oudste

(*) CYRILLI *Catecheses pag.* 163, 180.

(†) *Diss.* I. *de Vita S. Cyrilli pag.* VI.

(§) HIËRON. *in Chron. ad a.* 349.

ſte voorbeeld kan aanmerken van eenen *Ouderling*, die in tegenwoordigheid van zijnen Bisſchop, den gewoonen Leerāār der Gemeente, is opgetreden. Deze gewoonte is meer en meer zedert in gebruik gekomen; niet alleen wanneer zoodanige Ouderling uitnemende gaven bezat, gelijk het geval was met JOANNES CHRYSOSTOMUS (*), maar ook de Bisſchoppen vonden allengs goed, om enkel Beſtuurers van de Gemeenten te zijn, en hun ſchoonſte voorrecht, doch hetwelk veel oefening en inſpanning van den geest vorderde, het leeren en onderwijzen, geheel op te geven.

Gedrag van den Ouderling CYRILLUS, in de Ariaanſche twisten.

Toen CYRILLUS Ouderling, (*Presbijter*,) was, omtrent het jaar 350, hadden de *Ariaanſche* twisten, onder de regeering van KONSTĀNTIUS, eene voor de *Katholijken* geheel ongunſtige wending genomen, waar door ook de Gemeente van *Jeruſalem* geſchokt werd. Reeds bij het leven van KONSTANTYN *den Grooten*, had de Kerkvergadering van *Tyrus*, in het jaar 335, welke de Bisſchop MAXIMUS ook bijwoonde, ATHANASIUS van zijn ambt ontzet; ja eene andere te *Jeruſalem* zelve, in hetzelfde jaar, nam ARIUS weder plegtig in de gemeenſchap der Kerk aan (†). Als echter de *Euſebianen*, door KONSTANTIUS onderſteund, zich op de Kerkvergadering te *Antiöchië*, in het jaar 341, nog meer verſterkten, nam MAXIMUS daar geen deel in; het berouwde hem zelfs, dat hij zich aan de zijde der vijānden van ATHANASIUS gevoegd had, waarom

(*) Zie *Deel* VII. *Bl.* 18. (†) *Deel* IV. *Bl.* 231.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

om hij verders geene van hunne Kerkvergaderingen bijwoonde (*). Met dit al vernieuwde echter deze Bisschop de Kerkelijke gemeenschap met ATHANASIUS niet, maar bleef onpartijdig, en scheen zelfs, van den kant van dezen beroemden man, niet alle stappen geheel onberispelijk te vinden. Eerst tegen het einde van zijn leven, tusschen de jaaren 346 en 349, nadat ATHANASIUS van den Keizer vrijheid gekregen had, om naa zijn Bisdom terug te keeren, nam MAKARIUS hem, op eene Kerkvergadering te *Jerusalem*, op welke ATHANASIUS zelf tegenwoordig was, weder in de Kerkelijke gemeenschap aan (†). Men kan zich niets natuurlijker voorstellen, dan dat, dezen geheelen tijd, de *Ouderling*, CYRILLUS, volkomen eensgezind met zijnen Bisschop, aan de *Ariaansche* twisten ook weinig of geen deel zal genomen hebben. En dit wordt ook bevestigd door die Kerkelijke Leerredenen, welke hij, in dit Tijdsverloop, gehouden heeft. Hij geeft in dezelven aan geene der beide partijën alleen gelijk; maar waarschuwt veel meer zijne Toehoorers, om zich niet te ergeren, dat Bisschoppen tegen Bisschoppen, Geestelijken tegen Geestelijken, en groote Volksmenigten tegen Volksmenigten, zelfs tot bloedvergieten toe, uitvaaren, alzoo dit in de H. Schrift voorzegd is geworden (§). Hij spreekt wel van verborgene Ketters, met welke de Kerk opgevuld was,

(*) SOCR. *Libr.* II. *Cap.* 8. SOZOM. *L.* III. *C.* 6.

(†) ATHAN. *Apol. contra Arian. T.* I. P. I. *p.* 138.

(§) *Catech.* XV. *pag.* 227.

was, daar door waarschijnlijk de *Eusebianen* verstaande (*); maar, behalven duidlijke blijken, dat hij zelfs met de *Katholijken* niet in alles voldaan was, is ook dit merkwaardig, dat hij noch het woord ὁμοούσιος in zijn onderwijs van CHRISTUS Godlijke hoogheid, noch de uitdrukking ὑπόστασις, in ééne van die twee betekenissen gebruikte, naar welke men of *ééne* of *drie* ὑποστάσεις in de Godheid leerde.

Bericht van zijne Katechesen of Onderwijzende Kerkredenen.

Doch, men kan de denkwijze van CYRILLUS best ontdekken uit zijne XXIII. *Predikatiën* of Kerkredenen, welke hij, als *Ouderling*, gehouden heeft. Over derzelver echtheid is hevig getwist, en de *Benedictyner* TOUTTÉE (†), schrijft stout weg: „ De bewijzen, welke uit de *Katechesen* van CYRILLUS, ter verdediging van *Katholijke* Leerstellingen, getrokken worden, zijn zoo ongemeen duidlijk, dat eenige Protestanten, omdat zij de gekunstelde uitvluchten, met welke zij die zoeken te ontwijken, niet zeer vertrouwden, gedacht hebben, den knoop liever te moeten doorhouwen, dan ontknopen. Zij hebben daarom eerst een vermoeden op den uitgever der *Katechesen* geworpen; maar naderhand gepoogd, dezelven aan CYRILLUS geheel te ontnemen, ten minsten gezocht aan te toonen, dat zij, door te vele bijvoegzelen, verminkt zijn, dan dat zij eenig gezag zouden kunnen behouden." Doch, zoodanige gevolgtrekking zal niet ligt iemand goedkeuren, dewijl

(*) *l. c. pag.* 228.

(†) *Diss.* II. *de Catechef. S. Cyrilli C.* 2. *p.* XCVI.

wijl zij zoo gemaklijk kan omgekeerd worden, waar toe zoo vele voorbeelden gelegenheid geven, dát de Roomsch-Katholijken alleen daaröm een aantal waarlijk onëchte schriften voor echt willen gehouden hebben, omdat zij hunne Leerstellingen daar in meenden te vinden. Ook doet zij thans niets meer ter zake, dewijl de Protestanten genoeg weten, hoe weinig 'er aangelegen zij, met dezen of genen der oude Kerkleeräaren in alles overëen te stemmen, die, met allen hunnen ijver en goede gezindheden, slechts matige Uitlegkundigen waren, en die met hun allen tegen de oudheid en het gezag der Heilige Schrift niet opwegen; die ook, dikwijls met het best oogmerk, maar door te zwakke oordeelkunde, zedert de tijden van KONSTANTYN *den Grooten*, te veel tot het bederf van het zuiver Christendom hebben toegebracht. Voor het overige heeft TOUTTÉE, over het geheel genomen, de echtheid van deze *Katechesen* wel verdedigd, en de tegenwerpingen van RIVETUS (*) en anderen, zijn in de daad ook niet zoo gewigtig, dat zij niet kunnen opgelost en beäntwoord worden. HIËRONYMUS (†) bericht ons, kort na het overlijden van CYRILLUS, dat de *Katechesen*, door hem in zijne jeugd opgesteld, nog voorhanden waren; en vele andere volgende Schrijvers gewagen van dezelven, bijzonder van de XVIII eersten; ook komt in dezelven niets voor, hetwelk niet met die tijden, en met de omstandigheden van CY-

(*) *Crit. Sacr. Libr.* III. *Cap.* I.

(†) *De Viris Illustr. Cap.* 112.

CYRILLUS, zou kunnen overëengebracht worden. Deze Leerredenen, welke CYRILLUS, volgends HIËRONYMUS, heeft opgesteld, (*composuit*,) (dit zal kunnen zijn, te vooren overdacht, of wel na het uitspreken, uitgewerkt en opgeschreven, zoodat het niet strijdt met het gene in derzelver opschrift gezegd wordt, dat hij ze voor de vuist heeft uitgesproken;) worden *Katechesen*, (κατηχησεις,) genoemd, omdat hij ze voor *Katechumenen*, (Onderwijzelingen,) of voor zulke Toehoorers, gehouden heeft, die dit nog onlangs geweest waren. Deze Leerlingen in het Christelijk Geloof werden, meesttijds, jaaren lang voorbereid, onderzocht, en onderwezen, eer men hen tot leden der Gemeente aannam. En het waren niet alleen leden uit den *Clerus*, (Geestlijkheid,) maar ook somtijds andere Christenen, die het opzicht en onderwijs over hen hadden, daaröm *Katecheten* of *Katechisten* genoemd (*). Deze Onderwijzelingen werden wel onder eenen algemeenen naam, (κατηχουμενοι, *Audientes*, enz.) begrepen, maar van de IVde eeuw af, werden zij in zekere klassen en trappen onderscheiden. In de eerste bevonden zich de *Toehoorers* in eenen engeren zin, (ακροωμενοι,) die het voorlezen der Heilige Schrift en de Predikatie mede bijwoonden. Tot de tweede behoorden de *Biddenden* of *Knielenden*, (γονυκλινοντες,) die ook bij het openlijk algemeen gebed tegenwoordig mogten zijn. Als eindelijk de tijd van den Doop naderde, legden zij, ten minsten in

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363, tot 476.

Vervolg.

(*) Zie II *Deel*, *Bladz*. 225.

in de Gemeente te *Jerusalem*, den naam van *Katechumenen* geheel af. Thans kwamen zij in de klasse der *Doopelingen*, (βαπτιζομενοι,) die ook nog andere namen hadden, bij voorbeeld: φωτιζομενοι, (*verlichten*,) omdat φωτισμος, de *verlichting*, in de taal der Kerken den *Doop* betekende; *Competentes*, omdat zij, gemeenschaplijk, verzochten, tot den Doop toegelaten te worden; en *electi*, omdat zij uit het groot getal *Katechumenen* waren uitgekozen. Eerst werd hun de *Geloofsbelijdenis* bekend gemaakt en verklaard; welke zij bij den Doop moesten afleggen; in de Latijnsche Kerk gaf men hun ook eene uitlegging van het *Onze Vader*; verscheidene oefeningen en ceremoniën, (bij voorbeeld, gebeden, vasten, bezweeringen, enz.) die men met hen verrichtte, moesten hen nog geschikter maken voor de heilige handeling, die voor hen aanstaande was, en waar van Paaschen de gewoone plegtige tijd was. Met dezen waren nu niet meer gemeene *Katecheten*, maar de Bisschop zelf, of een *Presbijter*, die daar toe last van den Bisschop kreeg, onledig. Van dit alles vindt men wel in de zoogenoemde *Apostolische Instellingen* (*), en in de Besluiten van verscheidene Kerkvergaderingen, maar nergens vollediger berichten dan in de XVIII Kerkredenen van CYRILLUS, voor de Doopelingen, (φωτιζομενοι,) welke, waarschijnlijk in het jaar 348, en wel in de veertigdaagsche vasten voor Paaschen gehouden zijn.

Vóór

(*) *Libr.* VIII. *Cap.* 5, 6, 8.

Vóór deze Leerredenen gaat eene *voorbereidende* Predikatie voor af, (προκατήχησις,) tot het aanhooren der volgende: In dezelve roemt hij het voorrecht dezer Onderwijzelingen, terwijl God zeer geneigd is, hun wel te doen, doch God verwacht ook bij elk en een ieder *een oprecht voornemen*, volgends het zeggen van den Apostel: *den genen, die naar het voornemen geroepen zijn.* Hij wekt hen op, om oprecht te handelen, en zich te bekeeren. Men mag, zegt hij, zich niet meermaalen laten doopen, om het gene de eerste keer verkeerd gedaan is, te verbeteren. *Alleen de Ketters worden herdoopt*, omdat hun Doop geen Doop is. *God eischt niets van ons, dan een goed voornemen.* Zegt niet: *Hoe zullen mijne zonden uitgedelgd worden?* Ik zeg u: *Door willen en gelooven.* Hij wil voorts, dat zij de *bezweeringen* aannemen, want, gelijk goud niet zonder vuur, zoo kan ook de ziel zonder *Exorcismen* niet gezuiverd worden. Dat hun het *gezicht bedekt* wordt, leerde hen, hun oog en hart voor omzwerven te bewaaren; alleen het oor was onverhinderd, om de zaligheid te ontvangen. Hij waarschuwt hen, deze Leerredenen naarstig bij te woonen, de verborgenheden, die hen daar in geleerd zullen worden, niet aan *Katechumenen* mede te deelen; hij wil, dat zij, zo zij komen, eer de *bezweeringen* beginnen, van Godzalige dingen spreken, en niet naar nieuwtjens vragen zullen; als de bezweeringen beginnen, behooren mannen en vrouwen afgezonderd te blijven, opdat alles met welvoeglijkheid geschiede. De mannen mogen zitten-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Kort bericht van derzelver inhoud.

tende naar éénen uit hen luifteren, die uit een Boek voorleest; of iet nuttigs fpreken. De Maagden moeten ook famen iet zingen of lezen; maar zoo ftil, dat men haar niet hoore. Vervolgends eindigt hij met de waarfchuwing, om zich voor den Helfchen Draak te hoeden, en de verleidingen der ongeloovigen te verächten, befluitende met eenen wensch, dat God het Handfchrift uitdelge, dat tegen hen is; dat hij hunne voorige zonden vergete; hen in de Kerk plante; tot zijne Krijgsknechten aanneme, hen vervulle met de Hemelfche zaken des Nieuwen Testaments, en hen het onuitwischbaar zegel des H. Geestes in eeuwigheid deelächtig make!

De *eerfte* Kerkreden, bij welke *Jef.* I. 16. *wascht u enz.* werd afgelezen, is éénc der kortften, en genoegzaam tot de woorden toe met de zoo even gemelde van denzelfden inhoud, eene uitnodiging tot den Doop, en het waardig ontvangen van denzelven, waaröm zij ook ten opfchrift heeft: *Inleiding tot den Doop.* In dezelve dringt de Leeräar bijzonder aan op de *belijdenis van zonden*, en de wedergeboorte door het geloof: „ Indien iemand," zegt hij, „ van de hier tegenwoordig zijnde, hoopt, „ dat hij de genade van God misleiden kan, dan „ bedriegt hij zich zelven. God geeft het Heilige „ niet aan de honden, maar, *waar hij een goed* „ *geweten* ziet, daar deelt hij dit heil-aanbrengend „ en wonderbaar zegel, (den Doop,) mede, het- „ welk de booze Geesten vreezen, en de Engelen „ erkennen. Wie het ontvangen wil, moet zijn „ *eigen voornemen* medebrengen. Zoo als het bij

„ eene

„ eene ſchrijfpen of pijl nodig is, dat iemand ze
„ gebruikt; zoo heeft ook de genade den Geloovi-
„ gen nodig. God plant en maakt nat, maar gij
„ moet vruchten dragen." Thans, vervolgt hij, is
het de tijd der *belijdenis of biecht*, belijdt dan, wat
gij gedaan hebt, het zij het met woorden of daaden,
bij dag of bij nacht, geſchied is.

In de *tweede* Kerkreden, welke ten opſchrift heeft:
Van de Boete, van de vergeving der Zonden, en
(in ſommige Handſchriften,) *van den Wederpartijder*, of den Duivel, en voor welke *Ezech.* XVIII.
20. enz. werd voorgelezen, vindt men een vervolg
van den inhoud der eerſte. Terwijl hij zijne Toehoorers tegen de Zonde waarſchuwt, zegt hij onder
anderen: Gij zijt wel niet alleen de aanvoerer tot
ſlechte daaden; de Duivel geeft die ook in, maar
hij kan niemand overweldigen, die zich daar toe
niet laat verleiden. Ook waarſchuwt hij tegen wanhoop: Zegt niet! Mijne zonden zijn te groot, en
te dikwijls bedreeven, zou God die vergeven willen? Bij deze gelegenheid noemt hij uit den Bijbel
de voorbeelden op, van hun, aan wien grove zonden vergeven zijn; en voegt 'er bij: Dit is maar
een deel der in de Schrift verhaalde barmhartigheid
Gods; *maar wij weten niet, hoe veel hij aan de
Engelen vergeven heeft; want ook aan dezen vergeeft hij, nademaal maar een eenige zonder zonden
is, naamlijk* JESUS.

Ook kan de *derde* Predikatie van CYRILLUS aangemerkt worden, als een vervolg der beide voorgaanden. Zij heeft tot opſchrift: *Van den Doop*,
en

en tot Tekst, *Rom.* VI. 3, 4: maar de Doop wordt hier beschreven, als het middel tot vergeving der zonden, waar van tot hier toe gesproken was. In dezelve verdienen deze gezegden aanmerking: „ Elk uwer zal van God, in tegenwoordigheid der „ tienduizenden Engelenschaaren gesteld worden. De „ Heilige Geest zal uwe zielen verzegelen. Ziet, „ bij dit afwasschen, niet op het bloote water, „ maar op de Geestlijke genade, die met hetzelve „ geschonken wordt! Want, gelijkerwijze het gene „ men op de Altaaren der Afgoden brengt, eerst „ door de aanroeping der Afgoden ontreinigd wordt: „ *zoo verkrijgt ook het bloote water, eerst door de* „ *aanroeping des Heiligen Geests, des Zoons, en* „ *des Vaders, de kracht van heiligheid.* Wie met „ het Water gedoopt, maar niet met den Geest „ verwaardigd wordt, die heeft de volkomene ge„ nade niet; en wie wel deugdzame werken ver„ richt, maar niet het zegel des waters ontvangt, „ die kan in het Hemelrijk niet komen. — *Nie-* „ *mand kan zonder Doop zalig worden, behalven* „ *alleen de Martelaren.*"

Na deze Voorbereidings-Leerredenen, komt CYRILLUS in de *vierde*, nader tot zijn onderwijs, en geeft den Doopelingen een algemeen *Begrip van de Hoofdleerstukken van het Christendom*; zijnde deze gewoonte het eerst door CYRILLUS in de Kerk te *Jerusalem* ingevoerd, gelijk TOUTTÉE (*) gist, hoewel het niet waarschijnlijk is, dat een jong Ouder-

(*) *Præloquium pag.* 50.

derling, (*Presbijter*,) zich van eene nieuwe Leerwijze zou bediend hebben. Evenwel wist HIËRONYMUS van zoodanig gebruik niets, die zijnen Opvolger, den Bisschop JOANNES, verweet (*), dat hij, in ééne Predikatie, over alle de Kerklijke Leerstukken gesproken had, hetwelk hij aan losheid of aan roemzucht toeschreef. Hoe het zij, deze Predikatie, die *Colos.* II. 8. ten Tekst heeft, voert bij THEODORETUS, en in sommige Handschriften, het opschrift: *van tien Leerstukken*, in anderen: *van elf*, gelijk dan over het algemeen de telling en opnoeming van dezelven niet altijd overëenkomt. CYRILLUS zegt, in de Inleiding, dat hij zijnen Hoorderen, om hun geheugen te hulp te komen, een Kort Begrip der Leere wil mededeelen. Dit doet hij in de volgende orde. *Van God;* van CHRISTUS; van dezen zegt hij: Men moet in hem, als den éénen en eeniggeborenen Zoon, God van God vóór alle tijden, en op eene onbegrijpelijke wijze geboren, geloven; hij is de Wijsheid en Kracht, de zelfstandige gerechtigheid Gods, die eeuwig aan de rechtehand des Vaders zit; en niet eerst na zijn lijden met dit voorrecht door hem gekroond is; hij mag niet van den Vader afgescheiden, noch uit beiden één *Persoon*, (υἱοπάτωρ,) gemaakt worden. —— *De Menschwording uit de Maagd* is het volgende Leerstuk, daar na, dat van het *Kruis van* CHRISTUS. CHRISTUS is, om ons van zonden te verlossen, waarlijk gekruist. Wilt gij dit loochenen, zegt de Re-

(*) Zie ons *Deel* VI. *Bladz.* 334.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Redenaar, dan zal dit gelukkig *Golgotha*, op hetwelk wij thans, om des Gekruisten wille, vergaderd zijn, (hij predikte, naamlijk, in de *Kerk der Opstanding*, op *Golgotha*,) u wederleggen: en met het *hout* van zijn *Kruis* is *reeds bij stukken de geheele Wereld opgevuld.* Van CHRISTUS *Begravenis.* — Verders: *Hij is in de onderäardsche Gewesten nedergedaald*, om de *Rechtvaardigen* daar uit te verlossen. Of wilt gij misschien, dat wel de levenden zijne genade genieten; maar dat die genen, welke van ADAM af, zoo langen tijd, opgesloten waren, bij voorbeeld: JESAIA, DAVID, SAMUËL, alle de Profeeten, JOANNES zelf, ook niet van hem verlost zouden zijn? Hij spreekt verders van de *Opstanding* en *Hemelvaart* van CHRISTUS. Bij deze gelegenheid zegt hij: „ Wij willen ons dus niet schamen, over het Kruis van CHRISTUS. Wanneer een ander het verbergt, zoo tekent gij u daar mede op het voorhoofd, dan zullen de Duivelen, bij het aanschouwen van dit Koninglijk teken, verre wegvlieden. Maakt dit teken, als gij eet en drinkt, als gij zit of ligt, of opstaat, en bij alles, wat gij onderneemt. Nu gaat hij over tot de Leere *van het laatste Oordeel*, en *van den Heiligen Geest*, van wien men even zoo moet denken, als van den Vader en den Zoon. Hier belooft de Redenaar, dat hij alle deze Leerstukken van Godlijke Verborgenheden, door *plaatzen uit den Bijbel*, in het vervolg, zal bewijzen, *zonder welken men hem hier in volstrekt niet behoeft te gelooven.* — *Van de ziel.* Deze heeft haren *vrijën wil*, is het heerlijkste werk

van

van God enz. *Vóór dat zij in deze Wereld kwam, had zij niet gezondigd; wij zondigen eerst in dezelve, uit vrijën wil*, enz. *Van het Ligchaam.* Men denke toch niet, dat een ander God hetzelve gemaakt heeft, en dat de ziel daar in, als in een vreemd vat, woont. — Als het ligchaam met eene heilige ziel verbonden is, dan is het een Tempel des H. Geests; en daaröm ontreinigt uw ligchaam niet door ondeugd! Deze vermaning tot kuischheid mag inzonderheid de ſtand der *eenzaamlevenden*, (των μοναζοντων,) en der *Maagden* ter harte nemen. Evenwel vermaant hij dezen, zich niet te verheffen, boven hen, die in *den geringeren ſtand des huwlijks leven*, enz. Ten aanzien der *ſpijzen* dwalen *velen*. Wanneer wij ons, bij het vasten, van wijn en vleesch onthouden, zoo doen wij dit niet uit afkeer daar tegen, maar in verwachting op eene belooning. Men moet derhalven hen niet veráchten, die, om der zwakheid hunnes ligchaams wille, vleesch eten, of wijn drinken. *Klederen* moet men gebruiken, niet tot opſchik, maar enkel ter nodige bedekking. — *Van de Opſtanding.* Na vervolgends nog ééns van den Doop en de daar bij nodige bekeering, (λουτρου μετανοια,) geſproken te hebben, ſpoort hij zijne Toehoorers aan, om alle deze Leerſtukken uit de *Heilige Schrift* te putten, en tevens van de Kerk te leeren, welke deze ſchriften zijn, van welken hij eene lijst opgeeft (*), hen tevens waarſchuwende voor de *Apokrijfe* Boeken, voor het Heidensch Bijgeloof en de Ketterijën. Op

(*) Zie VI *Deel*, *Bladz.* 107, 108.

Op dit algemeen voorstel der Leerstellingen, volgt nu, met de *vijfde* Preek, eene bijzondere ontvouwing en verklaaring van dezelven, naar de orde der *Geloofsbelijdenis*, (*Sijmbolum*,) welke thans aan de *Doopelingen* overgegeven werd, om ze van buiten te leeren, en die op *Zaturdag* der stille week van hen in het openbaar opgezegd werd. Deze Predikatie heet *over het Geloof*, omdat CYRILLUS in dezelve zich bepaalt, tot het woord: *Ik geloof*, of *wij gelooven*. CYRILLUS verheft en prijst het geloof en deszelfs vermogen. De grootheid van het geloof vertoont zich bijzonder in ABRAHAM. Deze is *niet alleen door de werken*, *maar ook door het geloof gerechtvaardigd geworden*. Verders zegt hij: Hebt gij weinig of geheel geen geloof, zoo bidt met de Apostelen, om de vermeerdering van hetzelve. Want, *iet hebt gij van u zelven*, maar dat uw geloof groot wordt, ontvangt gij van Hem. 'Er zijn *twee soorten* van geloof. De ééne bestaat in de *toestemming*, *welke men aan de Leere van het Christendom geeft*, en waar door men zalig wordt. De *tweede* soort des geloofs wordt van CHRISTUS, *als eene bijzondere genade*, geschonken. Daar toe behooren de gaven des Heiligen Geests. 1. *Kor*. XVI. 8, 9. *Hebt dus geloof op hem*, *hetwelk van u zelven komt*, *opdat gij ook dat geloof van hem verkrijgt*, *hetwelk meer dan menschlijke krachten werkt!* — Vervolgends gaf CYRILLUS thans aan de *Doopelingen* deze *Geloofsbelijdenis*, (*Sijmbolum*,) over, welke reeds te vooren in de Kerk te *Jerusalem* in gebruik was, hoewel CYRILLUS ze geenszins opgeeft, als of zij

van

van de *Apostelen* zelven was opgesteld. Blijkens de enkele stukken en woorden, bij CYRILLUS, vergeleken met de opschriften zijner Kerkredenen, was deze belijdenis van den volgenden inhoud:

„ Wij gelooven in éénen God, den Almagtigen „ Vader, den Schepper des Hemels en der Aarde, „ van alle zichtbare en onzichtbare dingen; en in „ *éénen Heere* JESUS CHRISTUS, den eeniggeboren „ Zoon van God; die uit den Vader waarächtig „ God, (volgends sommige Handschriften, waare „ Zoon,) vóór alle tijden geboren is; door wien „ alles gemaakt is; die in het vleesch gekomen, en „ mensch geworden is." (Het bijvoegzel: Uit eene Maagd en den Heiligen Geest, is onzeker.) „ Die gekruist en begraven is, ten derden dage opgestaan, ten Hemel opgevaren, en zit ter rechtehand des Vaders; die in Heerlijkheid komen zal, „ om levenden en dooden te oordeelen; wiens Koningrijk geen einde nemen zal; en in den *Heïligen Geest*, den Trooster, (*Parakletus*,) die in „ de Profeeten gesproken heeft; en *éénen Doop der* „ *bekeering*, tot vergeving der zonden; en *ééne* „ *heilige Katholijke Kerk*; en de *Opstanding des* „ *Vleesches*, en het *Eeuwig Leven*."

Met de *zesde Predikatie* over *Jes.* XLV. 16, 17. begint eigenlijk de verklaring der bijzondere Leerstukken dezer Geloofsbelijdenis. Deze bepaalt zich tot de woorden *in éénen God*, waaröm zij ten titel voert περι θευ μοναρχιας, over de alleenheerschappij van God, als ook και περι αιρεσεων, en over de Ketterijën. Te weten, na de verklaring van de

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Leere van God, is het grootste gedeelte dezer Kerkreden aangevuld, met een verhaal en wederlegging der Ketters, beginnende met SIMON *den Toveraar*, als *den uitvinder van alle Ketterij*; bij gelegenheid, dat hij van MANES meldt, dat deze den God des O. T. de menschen laat verblinden, merkt hij aan, dat dit in meer dan éénen zin, maar bijzonder naar 2 *Kor.* IV. 4. van God alszins gezegd kan worden, nadien het hetzelfde betekent, als de Heerlijkheid van het Euängelie voor die genen verbergen, die geene echte Leerlingen van CHRISTUS zijn. Zoo verklaaren wij, vervolgt hij, aan geenen Heiden die Verborgenheden, welke den Doopelingen thans in de Kerk worden voorgedragen, en spreken zelfs daar van tot de *Katechumenen* niet duidlijk.

Het volgende woord der Geloofsbelijdenis, *Vader*, levert de stof tot de *zevende Predikatie*, naar den Tekst *Efez.* III. 14. Daar in, zegt de Redenaar, onderscheiden wij ons van de Jooden, dat wij den éénen God, dien zij met ons gelooven, ook als den Vader van JESUS CHRISTUS erkennen. Het woord *Vader* voert reeds het denkbeeld des *Zoons* met zich. Oneigenlijk is God de Vader van velen; maar in natuur en waarheid is hij alleen, van eeuwigheid, de Vader van zijnen eeniggeborenen Zoon.

In de *achtste Predikatie* breidt hij zich, naar den Tekst *Jer.* XXXII. 19. uit, over het woord *Almagtig*, of eigenlijk, den *Albeheerscher*, (παντοκράτωρ.) Alles, zegt hij, is aan God onderworpen, alleen niet de Zoon en de H. Geest.

Met de *negende*, over *Job.* XXXVIII. 2. komt

CY-

CYRILLUS tot de woorden der Geloofsbelijdenis: *Schepper van Hemel en Aarde, van alle zichtbare en onzichtbare dingen.*

De *tiende Kerkreden* maakt over 1 *Kor.* VIII. 5. met de woorden: *éénen Heere* JESUS CHRISTUS, een begin van de Leere van CHRISTUS. Hij wordt CHRISTUS genoemd, *omdat hij van den Vader eeuwiglijk tot het bovenmenschlijk Priesterschap gezalfd is;* JESUS betekent in het *Hebreeuwsch*, *Zaligmaker*, in het *Grieksch*, *Geneesmeester*. JESUS voert ook vele andere namen enz.

Het vervolg dezer Leere is vervat in de *elfde Kerkreden*, over *Hebr.* I. 1. en de woorden der belijdenis: *den eeniggeboren Zoon van God*, tot de woorden: *door wien alles gemaakt is.* Hier bewijst CYRILLUS, dat CHRISTUS de natuurlijke Zoon van God is; hij is van eeuwigheid, op eene onbegrijpelijke wijze, den Vader in alles gelijk, God uit God. *Heden* geteeld, betekent de eeuwigheid. Wij noemen hem daarom ook, met de Schrift, den *eeniggeborenen.* Hier moet men alle menschlijke begrippen ter zijde ſtellen; niet aan zekeren tijd, aan een' oorſprong van Vader worden, aan een uitgeſproken woord enz. denken. Wij nemen ook niet op ons, te zeggen, hoe hem de Vader geteeld hebbe; maar dat hij, op deze of die wijze, niet geteeld is. Geen Schepzel verſtaat dit; en de Heil. Geest, die toch de diepten Gods kent, heeft daar van in de H. Schrift niets gezegd. Schaamt u dan niet, hier uwe onwetendheid te bekennen! Gij kunt toch niet ééns verklaren, waar in de hooger klasſen der Engelen beſtaan.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Daaröp volgt in de XII Leerreden de Leere van CHRISTUS *Menschwording* over *Jes.* VII. 10, 14. Hier spreekt de Redenaar van de Jooden en Ketters. Zij vragen ons, zegt hij, *om welke gewigtige redenen God een Mensch geworden is?* of het, *over het algemeen, voor de Godlijke natuur betaamt, onder de menschen te leven?* en *of het mogelijk is, dat eene Maagd zonder eenen man baaren kan?* Op de eerste dezer vragen, mogen de Profeeten antwoorden, want ik kon partijdig schijnen. Zij leerden dan, dat de nijd des Duivels, het grootste van Gods werken, den mensch, toen deze in het Paradijs danste, daar uit verdreven heeft, daar bij waagde hij zich aan de zwakkere EVA, die nog Maagd was. Hier uit ontstond een algemeen verderf van het menschdom, zelfs van het uitverkozen volk. De Profeeten baden God om de geneezing dezer groote wond, en hij beloofde dit; en nu verkondigden zij zijnen Zoon, als den *Geneesmeester van het menschdom*, die tot zijnen Tempel komen zou enz. De *tweede reden* zijner menschwording was, opdat wij hem zouden kunnen genieten, dewijl wij anders niet in staat waren, hem te zien, zoo als hij is. *Andere redenen* waren dezen, opdat hij den Doop heiligen, wonderen doen, de dood, door eene Maagd ingevoerd, ook komende van eene Maagd, overwinnen; in plaats der Afgodsbeelden, zich als waaren God en mensch ter veréering voorstellen; ons door het vleesch, waar van zich de Duivel tot een werktuig tegen ons bediende, zoude verlossen; en eindelijk, dewijl hij voor ons wilde lijden, en de Duivel hem niet

aan-

aangevallen zou hebben, indien hij hem gekend had; dus zijn ligchaam den dood als een lokäas voorgeworpen kon worden, opdat, wanneer de Draak geloofde, hem te kunnen verflinden, hij ook de overigen weder zou moeten overgeven, die hij reeds verflonden had. De mogelijkheid der menschwording van CHRISTUS bewijst hij tegen *Jooden* en *Heidenen*, tegen dezen uit hunne eigene Fabelen, tegen de *Jooden*, uit het voorbeeld der onvruchtbare SARA. Het befluit der Predikatie is een bewijs, dat CHRISTUS niet van man en vrouw, maar toch een waar mensch geboren is, en eene aanprijzing van een kuisch leven.

De XIII *Predikatie* handelt over de *Kruisfiging* en *Begravenis* van CHRISTUS, naar *Jef.* LIII. 11. Hier vermaant hij onder anderen zijne Toehoorers, dat, wanneer zij met Ongeloovigen over het *Kruis* van CHRISTUS willen twisten, zij vooräf het teken des Kruis moeten maaken, dan zullen de vijänden verftommen. Ook verzekert hij, dat de Moordenaar aan het Kruis, eer dan ABRAHAM, MOSES, en de Profeeten, in het Paradijs geweest is. Dus verzoende CHRISTUS, (ειρηνοποιησας,) door zijn Kruisbloed, het gene in den Hemel en op Aarde is. Want wij waren vijänden van God door de zonde, en hij had vastgefteld, dat de zondaar fterven zoude. Derhalven moest één van beiden gebeuren; of God moest, volgends zijne waarheid, allen dooden; of naar zijne menfchenliefde zijn vonnis opheffen. Doch, zie hier Gods wijsheid! hij wist de waarheid van zijn vonnis, en ook de werkzaamheid zij-

 ner

ner Goedheid, te handhaaven. CHRISTUS droeg onze zonde in zijn ligchaam op het Kruis, opdat wij, door zijne dood, der zonde afgestorven, der gerechtigheid leven zouden. Wij willen derhalven ons niet schamen, den Gekruisten te belijden; en laat ons het teken van zijn Kruis toch heel dikwijls gebruiken! — Zelfs in deze vergadering heeft zijn heil-aanbrengend teeken, het Kruis, u geleid. Dit heeft zoo vele volken bedwongen, of verlicht; het geneest nog heden zoo vele ziekten, verdrijft den Duivel, en vernietigt de bedrieglijke Tooverijën; ook zal het ééns met JESUS aan den Hemel verschijnen. JESUS begravenis, en de plaats derzelve, is ook door de Profeeten voorzegd enz.

Thans komt de Leeraar, in de XIV Predikatie, naar aanleiding der *Geloofsbelijdenis*, en den Tekst, 1 *Kor*. XV. 1-4. tot de *Opstanding van* CHRISTUS, zijne *Hemelvaart*, en *zitten ter Rechtehand van God*. De eerste bewijst en verdedigt hij, bijzonder tegen de *Jooden*; van de *Hemelvaart* spreekt hij slechts kort; en over het zitten des Zoons aan Gods rechtehand, zegt hij, mag men geen diep onderzoek ondernemen, dewijl het onbegrijpelijk is.

De laatste Leerstellingen van CHRISTUS, zijne *wederkomst ten Oordeele*, *en de eeuwigheid van zijn Rijk*, maakt den inhoud uit der XV *Kerkreden*, over *Dan*. VII. 9. 13. Daar in spreekt hij bijzonder van de tekenen der tijden, welke JESUS laatste komst vooräf zullen gaan, en van den *Antichrist*, hetwelk hij, zegt hij, niet ontleend heeft uit een *Apokrijf* Boek, (misschien meent hij de *Openba-*

baring van JOANNES,) maar uit DANIEL enz.

Wanneer de Onderwijzer, in de XVI *Predikatie*, over den *Heiligen Geest* handelt, naar 1. *Kor*. XII. 1, 4. volgg. merkt hij vooräf aan, dat men waarlijk eene Geestlijke gave nodig hebbe, om van den Heiligen Geest behoorlijk, naar de Schrift, te ſpreken, dewijl men, zoo als CHRISTUS verzekert, hier in gevaar van eene onvergeeflijke zonde zou kunnen vervallen. Hij ſtelt dus vast, dat, even gelijk 'er één God de Vader, en één eeniggeboren Zoon van God is, 'er dus ook maar één Heilige Geest zij. Deze is de grootſte kracht, iet Godlijks, en onnaſpeurlijk. Want, hij leeft, is iet verſtandigs, en heiligt alles, wat van God door CHRISTUS gemaakt is. Hij verlicht de zielen der rechtvaardigen; hij was in de Profeeten des Ouden Testaments, en in de Apostelen des Nieuwen. Ten tijde des Doops wordt hij mede in de Heilige Drieëenheid begrepen; onze hoop is op hem, zoo als op den Vader en Zoon, gegrond. Vervolgends ſpreekt hij van de dwalingen omtrent den Heiligen Geest, van SIMON *den Tooveraar* tot MANES toe; dan van zijne werkingen; en eindelijk beſluit hij: ,, Zoo velen gij hier tegenwoordig zijt, in zoo velen werkt hij; maar op eene voor elk in het bijzonder pasſende wijze, en dit geldt ook van de geheele Christenheid. Stijgt dan, zo gij kunt, met uwe gedachten, op in den *eerſten Hemel*, en beſchouwt daar de zoo ontelbaare duizenden van *Engelen!* Klimt nog hooger, als gij kunt! beſchouwt de *Aartsëngelen*, *de Geesten*, *de Magten*, *de Heerſchappijën enz. Aan*

de-

dezen allen is de Paracletus van God ten Opzichter, Leeräar, en Heiligmaaker gegeven. Geen Schepzel is hem in waardigheid gelijk; zelfs alle de heirschaaren der Engelen kunnen met hem niet vergeleken worden."

In de volgende XVII *Kerkreden* vervolgt hij, naar 1 *Kor.* XII. 8. dit onderwerp; en zegt van den H. Geest, dat hij geen bloote adem, of een woord van den Vader en den Zoon zij enz. De Leeräar eindigt, met eene vermaning aan zijne Hooreren tegen huichelarij, en belooft hun de zaligheid, indien zij bij het geloof volharden. Wanneer gij, zegt hij, ten tijde des Doops, tot Bisschoppen, Ouderlingen, of Kerkedienaaren gaat, (want de genade wordt overäl medegedeeld, op dorpen en in steden, door onwetenden en geleerden, door dienstbaaren en vrijën, dewijl zij niet van menschen is, maar van God door menschen geschonken wordt,) zoo ziet niet op het gezicht des zichtbaaren mensch, maar gedenkt aan den Heiligen Geest! enz.

Eindelijk verklaart CYRILLUS, in de XVIII Leerreden, over *Ezech.* XXXVII. 1. de laatste Leerstukken der Geloofsbelijdenis, van de *Katholijke* of *algemeene* Kerk; van de *Opstanding* en van het *eeuwig leven.* Eerst handelt hij van de *Opstanding*, en betoogt derzelver mooglijkheid en waarheid. Onder anderen brengt hij hier bij, als een Beeld der Opstanding, den Vogel *Phoenix*, uit wiens vergane ligchaam, zoo als KLEMENS van *Rome* en anderen melden, een worm, en vervolgends een vogel voorkomt. Na de verhandeling over de Opstanding, zéide

de CYRILLUS de Geloofsbelijdenis op nieuw op, en liet die vervolgends door de *Doopelingen* van buiten opzeggen. Daar na spreekt hij van de *Katholijke*, (*algemeene*,) Kerk, en geeft de redenen op, waaröm zij de *algemeene* als ook *heilig* heet. Eindelijk spreekt hij van het *eeuwig leven.* Na dit alles belooft hij zijnen Hooreren, nog een bijzonder voorbereidend onderwijs, over de plegtigheden bij den Doop, in den nacht voor het Feest der Opstanding, wanneer zij denzelven ontvangen zouden; als ook hoe eerbiedig zij van den Doop tot het *Altaar*, dat is, tot het gebruik des *Heiligen Avondmaals*, behoorden over te gaan; maar voornaamlijk terstond na het Feest, bijzondere Leerredenen, waar in hij hun alles, wat met hen verricht is, verklaaren en hun voorschriften van hun toekomend gedrag geven zal. Besluitende alles met vermaningen, opwekkingen, en heilwenschen.

De gemelde belofte is door hem vervuld, gelijk men uit zijne *vijf laatste Katechesen* ziet, van de *negentiende* af, welke, in tijd, bedoeling, en inhoud, bijëenhooren, en daaröm de *vijf Mystagogische*, (μυςαγωγικαι,) genoemd worden, omdat daar in de *Mysteriën*, (*geheimnissen*,) of de plegtigheden, die alleen den Geloovigen bekend waren, van den *Doop*, de *Zalving*, en het *Avondmaal*, verklaard worden. Zij heeten ook de *Predikatiën tot de Nieuwgedoopten*, (πρὸς τὲς νεοφωτιςὲς,) omdat zij voor dezen in de Paaschweek gehouden zijn.

In de eerste dezer *Predikatiën*, over 1. *Petr.* V. 8.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

8. verklaart CYRILLUS hun de *gebruiken*, welke met hen verricht waren, in den *Voorhof der Doopkapel*, (βαπτιςηριον.) Hier uit leeren wij, dat de Doopelingen, *tegen het Westen geplaatst*, *den Duivel afzworen*, dat is, zegt CYRILLUS *hem zelven*, dat gij zijne Magt en Rijk, hetwelk van CHRISTUS verstoord is, niet meer vreest, en dat gij hem voor de listige slang, de oorzaak en aanstoker van alle kwaad houdt; van *zijne werken*, van alle zonden afstand doende; van *alle zijne pracht*, (πομπη,) schouwspelen, beestengevechten, renspelen, enz. Hier toe behooren ook vleesch, brood, en andere dingen, die bij de plegtigheden der Afgoden uitgereikt worden, en die door de aanroeping der onreine Geesten bevlekt zijn. „ Want, gelijkerwijs het Brood „ en Wijn, in het *Avondmaal*, vóór de aanroeping „ der Heilige Drieëenheid, gemeen Brood en ge„ meene Wijn is; maar, na gedaane aanroeping, „ het Brood, het Ligchaam van CHRISTUS, en de „ Wijn, zijn Bloed is; even zoo worden ook zulke „ spijzen, die tot den omslag des *Satans* behooren, „ alhoewel zij op zich zelven van geheel gemeen „ gebruik zijn, door de aanroeping der *Demons*, „ onrein;" eindelijk *van allen dienst des Satans*, Waarzeggerij, Tooverkunsten, enz. Dus alle verbond met den *Satan* verbroken zijnde, werden zij gewend *naa het Oosten*, het gewest des lichts, en legden dan deze korte Geloofsbelijdenis af: *Ik geloof in den Vader, Zoon, en den Heiligen Geest; en eenen Doop der bekeering.*

De *tweede* van deze *Predikatiën*, verklaart over

Rom.

Rom. VI. 3-14. de gebruiken, die plaats hadden, *binnen de Doopkapel*, tot den *Doop* zelven toe. Hier trokken de Dopelingen hunne *klederen* uit, en *werden met den bezworen olie, van het bovenste haair des hoofds, tot het onderste deel des ligchaams gezalfd*, en vervolgends, *tot het Heilig Bad des Godlijken Doops*, (de Doopvonte, κολυμβηθρα,) geleid, waar ieder hunner *gevraagd* werd: of *hij geloofde in den naam des Vaders, des Zoons, en des Heiligen Geests?* en daar op *driemalen in het water ondergedompeld*." Niemand denke, zegt CYRILLUS, dat *de Doop* alleenlijk bestaat in de genade van de *Vergeving der Zonden*, en der *aanneming tot Kinderen*, zoo als de *Doop* was van JOANNES *den Dooper*; wij weten veel meer, dat de *Doop van* CHRISTUS, gelijk zij van zonden reinigt, en de gaven des Heiligen Geests schenkt, ook een *tegenbeeld* of *uitdrukking* is *van zijn lijden*; gelijk PAULUS leert *Rom.* VI. 3, 4.

Van de *Zalving* der Nieuwgedoopten handelt hij in de *derde* dezer Predikatiën nog *opzetlijk* over 1 *Joann.* II. 20-28. Hij herïnnert hen, dat zij thans *Christenen*, (χριςοι, *Gezalfden*,) zijn, nadat zij het tegenbeeld van den Heiligen Geest ontvangen hebben, met welken CHRISTUS, bij zijnen Doop, gezalfd was. Zij behoorden dit dus voor geene gemeene zalve te houden. Want, gelijkerwijs het Brood in het Avondmaal, na de aanroeping van den Heiligen Geest, geen gemeen Brood, maar het Ligchaam van CHRISTUS is; zoo is ook deze heilige zalve, na zoodanige aanroeping, geene gemeene

zal-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zalve meer; maar de genadegave van CHRISTUS en den Heiligen Geest, die door de tegenwoordigheid zijner Godheid krachtig geworden is.

Naardien het gebruiken van het H. Avondmaal bij de Nieuwgedoopten terstond op de tot hier toe beschrevene plegtigheden volgde, besteedt CYRILLUS daar aan de *vierde Mystagogische Predikatie*, over 1 *Kor*. XI. 23. Enkel dit voorgelezen onderwijs van PAULUS, zegt hij, is genoegzaam, om uw Geloof, ten aanzien der Godlijke Verborgenheid, waar door gij met CHRISTUS één Ligchaam en één Bloed zijt geworden, (συσσωμοι και συναιμοι,) alle volkomenheid te geven. Hij zelf heeft gezegd: dit is mijn Ligchaam, en mijn Bloed; wie zou daar nu aan twijfelen? *Water had hij te vooren in Wijn veränderd*; en zou hij niet geloofwaardig zijn, wanneer hij *Wijn in Bloed verändert?* — Laat ons dit dus, met volle zekerheid, als het Ligchaam en Bloed van CHRISTUS nemen! Want *in de gedaante van Brood* wordt u het *Ligchaam*, en *in de gedaante van Wijn*, *het Bloed* gegeven. Zoo worden wij *Christusdragers*, dewijl zijn Ligchaam en Bloed door onze leden verdeeld is; zoo worden wij, volgends 2 *Petr*. I. 4. der Godlijke natuur deelächtig. CHRISTUS zeide ééns tot de *Jooden*, *indien zij zijn vleesch niet aten*, *en zijn bloed niet dronken*, zouden zij geen leven in zich hebben. Maar, alzoo zij *deze woorden niet Geestlijk verstonden*, ergerden zij zich daar aan, en keerden terug, dewijl zij *geloofden*, *dat hij hen vermaande*, *vleesch te eten*. De Toonbrooden van het Oude Testament hebben met hetzelfde hun oogmerk

merk bereikt; maar in het Nieuwe, is 'er een hemelsch brood, en een heilzame beker, welke ligchaam en ziel heiligen. Want, zoo als het brood voor het ligchaam voegt, zoo voegt ook het woord voor de ziel. Merkt het dus niet aan als gemeen brood en wijn! Alhoewel uw *gevoel* u daar toe verleiden mogt, maak echter uw geloof des te vaster! *oordeel niet* naar den *ſmaak*, maar gelooft zonder twijfelen, dat gij met het ligchaam en bloed van CHRISTUS verwaardigd zijt geworden. DAVID zal u dit zeggen, in de woorden *Pſalm* XXIII. 8: „ Gij richt de tafel voor mijn aangezicht, tegen „ over mijne tegenpartijders." Vóór de komst des Heeren hadden de *Demons* den menſchen eene zeer onreine tafel toegericht; daar tegen wordt de *Myſtiſche* en *Geestlijke* tafel des Heeren overgeſteld. De woorden van DAVID: „ Gij zalft of maakt mijn „ hoofd vet met olie," doelen op het zegel aan uw voorhoofd; en de volgende: „ Mijn beker is „ overvloejende," doelen op den beker, dien JESUS zegende, en zijn Bloed noemde. — Gelooft dus, na dit onderwijs, zeker, *dat het ſchijnbaare brood niet brood is, alhoewel de ſmaak het voelt, maar het ligchaam van* CHRISTUS; en *dat de ſchijnbaare wijn niet wijn is, alhoewel de ſmaak het zoo begeert, maar het bloed van* CHRISTUS.

In de XXIII of Vde *Myſtagogiſche* Predikatie, maakt CYRILLUS een beſluit van zijn onderwijs, met de verklaring *der plegtigheden, onder welken het Avondmaal gehouden* en uitgedeeld werd, over 1 *Petr.* II. 1. De *Diakon* bood den *Priester* en

 Ou-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Ouderlingen, rondöm het Altaar ſtaande, water aan, om de handen te wasſchen; daar na riep de *Diakon:* Neemt en groet elkanderen met eenen kus. Verders riep de Priester: *De harten naa booven!* en de Gemeente antwoordde: *Wij hebben die op den Heere!* De Priester: *Laat ons den Heere danken!* De Gemeente: *Het is billijk en goed.* Hier op volgde de Lofzang, (*Θεολογια.*) Nadat wij ons, dus gaat CYRILLUS voort, door dezen heiligen Lofzang geheiligd hebben, *bidden wij God, dat hij den Heiligen Geest op de geöfferde gaven zende, opdat hij het brood tot een ligchaam van* CHRISTUS, *en den wijn tot zijn bloed make.* Want, het gene de Heiligen Geest aanraakt, dat is *geheiligd* en *veränderd.* Wanneer nu het *Geestlijk Offer, de onbloedige Godsdienst* (*) geſchiëd is, dan *bidden wij* tot God, over dit Verzoenings-Offer, om den algemeenen *vrede* der Kerke, om den *welvaart der Wereld*, voor den *Keizer*, voor de *Soldaaten*, de *Kranken*, en *Ongelukkigen;* met één woord, wij bidden voor allen, die *hulpe nodig* hebben, en *dragen dit offer op.* Vervolgends gedenken wij ook de genen, die *ontſlapen* zijn; vooröerst de *Patriarchen*, *Profeeten*, *Apostelen*, en *Martelaren*, dat *God door hunne voorbidding ons Gebed aanneme.* Daar na bidden wij voor de *Heilige Vaderen* en *Bisſchoppen*, en voor allen, die onder ons geſtorven zijn, nademaal wij gelooven, dat *dit Gebed aan deze zielen tot groot*

(*) CYRILLUS meent met deze uitdrukking het zoo evengemelde Gebed, om den H. Geest.

groot voordeel ſtrekt, terwijl het heilig en ontzagbaar Offer voor ons ligt. Ik weet wel, dat velen zeggen: Wat baat het eene ziel, het zij dan dat zij in zonden of zonder zonden uit de Wereld is gegaan, dat aan haar in het Gebed gedacht wordt? Maar, wanneer een Koning lieden, die hem beledigd hebben, uit het land bant, en anderen brengen hem voor dezelven eene kroon ten geſchenk; zal hij hun niet eene verzachting van ſmart toeſtaan? Zoo *offeren wij Gode voor de Overledenen*, alhoewel zij zondaars zijn, CHRISTUS, die voor onze zonden geſlacht is, en zoeken voor hen en vóór ons zijne barmhartigheid te verwerven. Vervolgends ſpreken wij het Gebed, hetwelk CHRISTUS zijnen Leerlingen overgegeven heeft. (Bij deze gelegenheid verklaart CYRILLUS het *Onze Vader* kortlijk, en ſchijnt door *daaglijksch brood* het Heilig Avondmaal te verſtaan.) Dit geſchied zijnde, zegt de Priester: *Het Heilige voor de Heiligen!* Het geöfferde, naamlijk, is heilig; ook zijt gijlieden heilig, nademaal gij des Heiligen Geests waardig geacht wordt. Gij zegt hier op: *Eén is heilig! één is onze Heer*, JESUS CHRISTUS! Thans hoort gij den Zanger, die u met het Godlijk Lied nodigt, om aan de Heilige Verborgenheden deel te nemen: *Smaakt en ziet, hoe goed en vriendelijk de Heer is!* Gij behoort niet brood en wijn, maar het *tegenbeeld*, (ἀντίτυπον,) des *ligchaams* en *bloeds* van CHRISTUS te ſmaaken. Wanneer gij nu nadert, zoo komt niet, met uitgeſtrekte vlakke hand; of met uitgebreide vingeren; maar legt de linkehand,

 als

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

als een troon, onder de rechte, die den Koning ontvangen zal. Neem met deze holle hand het ligchaam van CHRISTUS, en antwoord: *Amen!* Hebt gij nu uwe oogen, door deszelfs beschouwing, geheiligd: zoo geniet het; maar pas wel op, dat gij 'er niets van verliest: Want, dit zou het zelfde zijn, als of gij schade leedt aan uwe ledenmaten. Nader vervolgends den kelk des bloeds; alleen steek de handen niet uit; maar buig u, met de houding van aanbidding en verëering; zeg *Amen*, en geniet het bloed van CHRISTUS. Zo 'er van het vocht nog iet aan uwe lippen kleeft, raak dat met de handen aan, en heilig, op deze wijze, de oogen, het voorhoofd, en de overige zinnen. Eindelijk, wacht op het gebed, en dank God voor de geschonkene genade. Neemt deze Leere onveränderlijk waar! Scheidt u niet van de Kerkelijke gemeenschap, en berooft u zelven, door eene zondige bevlekking, van deze Heilige en Geestelijke Verborgenheden niet!

Beöordeeling dezer Katechesen, of Predikatiën.

Men zal zich wel niet verwonderen, dat Schrijvers, die de Roomsche Kerk zijn toegedaan, zoo veel op hebben met deze *Katechesen* van CYRILLUS; welke zij aanmerken, als het beste en gewigtigste werk der Oudheid, geschikt ter wederlegging van alle, ook der nieuwste, Ketterijën, en bevattende de naauwkeurigste hoofdsomme der Christelijke Leere in zich; wanneer men overweegt, hoe na hij, in Kerkelijke gebruiken, Godzalige oefeningen, en leerstellige spreekwijzen, voornaamlijk, met betrekking tot het Heilig Avondmaal, bij de *Roomsche* Kerk schijnt te komen. Ondertusschen is de schijn grooter,

ter, dan de zaak. Het is waar, CYRILLUS spreekt van eene *verandering van brood en wijn in het H. Avondmaal*, maar de vergelijkingen, waar mede hij deze gezegden opheldert, zijne verklaring van *Geestlijk gebruik*, de gezwollene schrijfstijl, die hem niet alleen, maar ook ver de meeste Kerkleeräaren van dezen tijd eigen is, bijzonder omtrent het Avondmaal, hetwelk zij als eene ontzagbare verborgenheid poogen voortedragen, maken het moeilijk, om vast te bepaalen, welke eigenlijk de zin en mening zijner woorden zij; en dit alleen, kan men, met schijnbaren grond, zeggen, dat zijne uitdrukkingen en soortgelijken van zijne tijdgenoten, den weg gebaand en aanleiding gegeven hebben, tot leerstukken, welke eerst vijf of zes eeuwen na CYRILLUS in de *Latijnsche* Kerk begonnen bekend en geliefd te worden (*). Eigenlijk gesproken, kan men ook zijne *Katechesen* niet aanmerken, als een *geheel samenstel der Christelijke Leere*, waar voor sommigen ze hebben aangezien, als of Predikatiën daar toe geschikt waren; zij behelzen ook geen' *Katechismus der Leere*, in dien zin, in welken wij dit woord gewoon zijn te nemen; desniettemin blijven zij voor ons gewigtig, de-

(*) Men vergelijke hier, aan de éene zijde TOUTTÉE *Diss.* II. *de variis Cyrillianæ Doctrinæ Capitibus pag.* CXXX-CCL. Aan den anderen kant J. A. ERNESTI *Antimurator. pag.* 43. en SAL. DEYLING *Diss. Cyrillus Hierosol. a corruptelis Pontificiis, quas recentissimus ejus elucidator* ANT. AUGUSTIN. TOUTTÆUS, *aliique ei adfinxerunt, vindicatus.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dewijl wij 'er uit zien, hoe men gewoon ware, ten dien tijde, de Leerſtukken in de Gemeente van *Jeruſalem*, openlijk voor te dragen en te behandelen. Voorts kan men de verklaringen en uitbreidingen, welke CYRILLUS, in dezelve, van de oude Geloofsbelijdenis geeft, met vrucht vergelijken, met de uitleggingen van RUFINUS over dezelve, van welken wij elders (*) geſproken hebben. Ook heeft de Leeräar van *Jeruſalem* nog verſcheidene zaken, die hem aanprijzen. Hij wil, bij voorbeeld, geene andere bron van het Christelijk Geloof dulden of gelden laten, dan de Heilige Schrift; hij bezit eene niet geringe gave van duidlijkheid en nadruk. Eindelijk zijn deze Kerkredenen rijk in berichten van Kerkelijke gewoonten en plegtigheden, en verſpreiden een ongemeen licht omtrent de denkwijze dier tijden. Maar aan den anderen kant, ontdekt men niet min gebreken, door CYRILLUS in de *Katecheſen* begaan. In dezelven komt veel voor, hetwelk min geſchikt was voor zijne Toehoorers; zij zijn ook meest al te *lang* en *te zeer gerekt*; op vele plaatzen leest men eene *opëenſtapeling* van Schriftuurplaatzen, waar eene goede en oordeelkundige keuze derzelve plaats behoorde te hebben. Gedwongene *Allegoriën*, en geweldig *verdraaide toepasſingen* van het Oude Testament, op plaatzen en gebeurenisſen van het nieuwe; uitweidingen en verhalen van *Ketters*; ook te *grote ligtgelovigheid*. Voornaamlijk ſchrijft hij, over het geheel, te groote kracht

(*) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 328.

kracht toe, aan zekere Kerkelijke gebruiken, zoo als, bij voorbeeld, aan de zalving na den Doop, of het (χρισμα,) *vormsel*; gelijk men het naderhand genoemd heeft, toen men het gene in het eerst enkel eene zinbeeldige plegtigheid was, die volgends TERTULLIANUS (*) op eene inwijding tot een Geestlijk Priesterschap doelde, als eene mededeeling van de gaven des Heiligen Geests aanmerkte, en van eene zinbeeldige plegtigheid tot een *Sacrament* of *Leerstuk* gemaakt heeft, enz. Voorts kan men zijn dikwijls zichtbaar gebrek aan orde, nodeloze herhalingen, tegenstrijdigheden, en verkeerde aanhalingen van Bijbelplaatzen, niet zoo gemaklijk, gelijk TOUTTÉE doet, daar mede ontschuldigen, dat hij deze Kerkredenen voor de vuist gehouden heeft.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

CYRILLUS wordt Bisschop te Jerusalem. Verschillende verhalen daaromtrent.

Eindelijk werd CYRILLUS, die, behalven deze Kerkredenen, als Ouderling der Gemeente te *Jerusalem*, nog zoo vele anderen gehouden heeft, omtrent het jaar 350, tot derzelver *Bisschop* aangesteld. „ Na het overlijden van MAXIMUS," zoo schrijft HIËRONYMUS (†), „ drongen de *Arianen* in deze Gemeente in. De eerste onder hen, CYRILLUS, wien MAXIMUS tot Ouderling, (*Presbijter*,) gewijd had, kreeg van AKACIUS en de overige *Arianen* de belofte, van Bisschop te zullen worden, onder voorwaarde, indien hij de van MAXIMUS ontvangene inwijding verzaken zou. Hij nam dus openlijk,

(*) *De Bapt. Cap.* 7.

(†) *Chron. ad Ann.* 349. Verg. *de Viris Illustr. C.* 112.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

lijk, in de Kerk, het ambt van eenen *Diakon* waar; en voor deze godloosheid werd hij met het Bisdom beloond. Hij vervolgde HERAKLIUS, wien de ſtervende MAXIMUS tot zijnen Opvolger benoemd had, door velerleië arglistige middelen, zoo als hij hem dan ook van Bisſchop tot Ouderling verlaagde (*)." SOCRATES (†) en SOZOMENUS (§) laten hem ook door de *Ariaanſche* Bisſchoppen AKACIUS en PATROFILUS aanſtellen; doch niet na de dood van MAXIMUS, maar nadat dezen hem verdreven hadden. Hier tegen noemt de *tweede algemeene Kerkvergadering* van *Konſtantinopolen*, in het jaar 381, CYRILLUS, den eerwaardigſten en Godegeliefdſten Bisſchop van *Jeruſalem*, die weleer, naar de Kerkelijke wetten, (κανονικως,) door de Bisſchoppen van zijne Provintie is ingewijd (**). THEODORETUS ſchrijſt ook (††), dat CYRILLUS, als een ijverig verdediger der Apostoliſche Leere, het Bisdom verkregen heeft. Op eene zeer gemaklijke wijze, ruimt TOUTTÉE deze ſtrijdigheid uit den weg (§§), door de aanmerking, dat het getuigenis eener *algemeene* Kerkvergadering voor CYRILLUS alles vernietigt,

(*) RUFINUS *Hist. Eccles.* I. 33. zegt zaaklijk hetzelfde: *Sacerdotio confuſa jam ordinatione ſuſcepto.* Hij voegt 'er bij, dat CYRILLUS eens zijn Geloof, maar meermalen zijne Kerkelijke gemeenſchap veränderd heeft.

(†) *H. E.* II. 38. (§) *L.* IV. *C.* 20.

(**) In THEODORET. *H. E. L.* V. *C.* 9.

(††) *Libr.* II. *Cap.* 26.

(§§) *Diſſ.* I. *de Vita S. Cyrilli pag.* XXII.

tigt, wat anderen nadeeligs tegen hem gezegd hebben, maar in de daad, deze uitvlucht zal weinig baaten, bij den onbevooröordeelden Lezer, die weet, hoe onzeker de gevoelens van zulke vergaderingen dikwijls geweest zijn, en hoe de menschlijke driften bij haar vaak plaats vonden. Alles, wat men uit dit getuigenis kan afleiden, is, dat CYRILLUS, dertig jaaren na het aanvaarden van zijn Bisschoplijk ambt, door de *Katholijke* Bisschoppen voor hunnen geloofsgenoot erkend is, waar aan niemand twijfelt, alleen zeggen SOCRATES (*) en SOZOMENUS (†), dat hij toen berouw betoond hebbe, omdat hij te vooren de andere partij toegedaan was. De Kerkvergadering kon ook zijne inwijding in zoo verre *wettig* noemen, omdat, in de daad, AKACIUS, als *Metropolitaan* van *Palæstina*, bevoegd was, om, verzeld van eenige andere Bisschoppen, deze inwijding te verrichten.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Verschijning van een Kruis aan den Hemel.

Kort nadat CYRILLUS zijn ambt te *Jerusalem* aanvaard had, tusschen Paaschen en Pinksteren van het jaar 351, zal zich, 's morgens om 9 uuren, verscheidene uuren achter één, een zoo groot, heller, en schitterend Kruis, aan den Hemel, van den Berg *Calvariën* af, tot den *Olijfberg* toe, vertoond hebben, dat deszelfs glans het zonnelicht overtrof (§). Alle de inwoners van *Jerusalem* aanschouw-

(*) *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 8.

(†) *Libr.* VII. *Cap.* 7.

(§) SOZOMEN. *Hist. Eccles. L.* IV. *C.* 5. FILOSTORG. *Epit. Hist. Eccles. Libr.* III. *Cap.* 26.

ſchouwden dit verſchijnſel, deels met verwondering, deels met vrees; de Christenen ſpoedden zich, gezamenlijk, naa de Kerk, om CHRISTUS 'er voor te loven, en God te belijden. Nadien ook de ſtad vol vreemdelingen was, die zich, om hun gebed te verrichten, en in bedevaart, aldaar bevonden; was het bericht van dit verſchijnſel ſpoedig door het geheele Rijk verſpreid, en kwam zelfs tot kennis van den Keizer, die over hetzelve ook eenen Brief van CYRILLUS ontving. Verſtandige lieden, zegt SOZOMENUS, merkten op, dat dit, in de Godlijke Schriften, door de Profeeten, te voren verkondigd was; ook werden vele Jooden en Heidenen hier door bewogen, om het Christendom aan te nemen. FILOSTORGIUS voegt 'er nog bij, dat dit Kruis van eenen grooten Regenboog, als van eene Kroon, omgeven was; het Kruis betekende de genade van den Gekruisten en ten Hemel gevarenen Verloſſer; maar de Kroon duidde de overwinning aan, welke de Keizer behaalen zou. Want, dit verſchijnſel was, ten zelfden tijde, door hem en zijn leger, als ook van MAGNENTIUS en zijne Soldaaten, gezien; dezen, als Heidenen, waren 'er door bevreesd, maar de Christenen ten hoogſten bemoedigd geworden.

Men heeft, werklijk, onder de ſchriften van CYRILLUS, nog eenen Brief aan den Keizer KONSTANTIUS, over deze gebeurenis (*), doch de echtheid van dezen Brief is, om verſcheidene redenen, in twij-

(*) *Epist. ad Conſtant. de ſigno lucidæ crucis, Hieroſolymis viſo, quod in coelis apparuit p.* 351-354.

twijfel getrokken. Dan, al geeft men ook die echtheid toe, behoeven wij dit verschijnsel niet voor een wonderverschijnsel aan te nemen. Zedert het Kruis, hetwelk KONSTANTYN *de Groote* aan de lucht gezien zou hebben, verbeeldde zich ieder ligtelijk in elk, min of meer buitengewoon, luchtverschijnsel, een Kruis te zien (*); de algemeene neiging van dien tijd helde over tot het wonderbaare, waar in de Kerkleeräars de Christenen vlijtig versterkten, ook kan men ligt begrijpen, dat, in de toenmalige omstandigheden, zelfs vele Heidenen aan de uitleggingen der Christenen van soortgelijke verschijnselen hunne toestemming gaven.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Twisten van CYRILLUS met AKACIUS.

CYRILLUS had zijn ambt als Bisschop nog niet lang bekleed, toen hij met AKACIUS, Bisschop van *Cæsarea*, eenen twist aanvong, over de voorrechten van eenen *Metropolitaan*, omdat zijne *Jerusalemsche* Gemeente van *Apostolischen* oorsprong was (†). SOZOMENUS voegt hier nog eene andere reden van dit misverstand tusschen CYRILLUS en AKACIUS bij. Zij beschuldigden, volgends hem, malkanderen, over dwalingen in den Godsdienst; want zij waren beiden verdacht geworden, de eerste, dat hij alleenlijk eene *gelijkheid van wezen* tusschen den Vader en den Zoon erkende; de ander, dat hij het met ARIUS hield.

CYRILLUS

Hoe het zij, AKACIUS daagde CYRILLUS, twee jaa-

(*) Vergel. IV *Deel*, *Bladz*. 27. en 464.

(†) SOZOMEN. *H. E. L.* IV. *C.* 25. Waar mede THEODORETUS schijnt overeën te komen.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wordt afgezet.

jaaren achter een, voor eene Kerkelijke Rechtbank, en als deze niet verscheen, of, omdat hij voor de klagten vreesde, die tegen hem ingebragt mogten worden (*), of liever, omdat hij van zijne rechten niets wilde toegeven; verklaarde zijn tegenstrever hem, op eene Kerkvergadering te *Cæsarea*, in het jaar 358 of 359, van zijn Bisschoppelijk ambt ontzet. Omtrent het voorwendzel voor dit vonnis, zijn het de Schrijvers niet ééns. SOCRATES (†) verzekert, dat CYRILLUS daaröm is afgezet, omdat hij geweigerd had, voor zijne wettige Richters zich ter veräntwoording te stellen. SOZOMENUS (§) daartegen meldt, dat AKACIUS zich daar toe bediend had, van eene daad van CYRILLUS, welke ook THEODORETUS (**), hoewel met andere omstandigheden, verhaalt. Te weten, om de uiterste behoeftigheid, welke velen van zijne medeburgeren drukte, had CYRILLUS de kostbaarheden van zijne Kerk verkocht; waar onder ook een geschenk was geweest, hetwelk de gene, van wien de Kerk het gekregen had, aan eene Toneelspeelster had toegedacht. Naar allen schijn, heeft AKACIUS zich van het één en ander bediend, en zulks beide vergroot.

CYRILLUS beroept zich op eene andere Rechtbank.

CYRILLUS weigerde zich aan deze uitspraak der Kerkvergadering te onderwerpen, maar beriep zich op eene meer talrijke. De Keizer nam zijne beroeping, (*Appèl*,) aan, en hij was dus, vervolgt SOCRATES, de eenigste en eerste Bisschop, die, tegen de Kerkelijke gewoon-

(*) SOCR. *L.* II. *C.* 40. (†) *l. c.*
(§) *L.* IV. *C.* 25. (**) *L.* II. *C.* 27.

woonte, zoo te werk ging, als men bij Wereldlijke Rechtbanken gewoon is te doen (*).

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

CYRILLUS houdt gemeenschap met de Halve Arianen; en wordt door hen hersteld.

CYRILLUS zich te *Jerusalem* tegen de uitspraak der Kerkvergadering niet kunnende handhaaven, nam zijn toevlucht naa *Tyrus*, alwaar de Bisschop SILVANUS hem, niettegenstaande het aanschrijven van AKACIUS (†) broederlijk ontving, en vrijheid gaf, om voor zijne Gemeente te prediken. Deze SILVANUS was, onder de *Halve Arianen*, één der aanzienlijksten, evenwel hield CYRILLUS met hem, en nog twee andere hoofden van deze partij, BASILIUS van *Ancyra*, en GEORGIUS van *Laodicea* (§), Kerkelijke gemeenschap. Ook nam hij, in het jaar 359, op de Kerkvergadering te *Seleucia*, plaats, onder de *Halve Arianen*, die van de drie partijën, daar tegenwoordig, de sterksten waren. AKACIUS begeerde, dat hij opstaan en zich uit de vergadering begeven zoude, hetwelk CYRILLUS weigerde (**); waar uit vele moeilijkheden ontstonden; terwijl de éénе partij de andere veröordeelde, en door nieuwe of op nieuw bevestigde Geloofsbelijdenissen, in het naauw

(*) Wij hebben in ons *Deel* IV. *Bladz.* 139. een dergelijk voorbeeld gehad van de *Donatisten*; doch wier stap door Keizer KONSTANTYN ten hoogsten werd afgekeurd. Evenwel kan niemand aan CYRILLUS ongelijk geven, dat hij zich niet onderwierp aan eene Kerkvergadering, waar op zijn partij Voorzitter was.

(†) THEODOR. *Libr.* II. *Cap.* 26.

(§) SOZOMEN. *Libr.* IV. *Cap.* 25.

(**) SOCR. *L.* II. *C.* 39, 40. THEOD. *L.* II. *C.* 26.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

naauw zocht te brengen (*). De *Halve Arianen* zetten hier, op hunne beurt, AKACIUS af, en het is zeer waarschijnlijk, dat zij aan CYRILLUS zijn Bisdom terug gaven, terwijl men tevens mag denken, dat deze de door hen vastgestelde belijdenis zal ondertekend hebben.

CYRILLUS andermaal afgezet.

Reeds in het jaar 360, werd CYRILLUS door de *Akacianen*, die den Keizer KONSTANTIUS gewonnen hadden, op hunne *Sijnode* te *Konstantinopolen*, op nieuw van zijn Bisdom ontzet. Men had hem bij den Keizer, onder anderen, beschuldigd, dat hij een kostbaar kleed, door 's Keizers Vader, tot gebruik bij de Doopsbediening, geschonken, aan eenen Toneelspeler verkocht had, die, terwijl hij met hetzelve op het Toneel danste, dood nedergevallen was. Voorts gaven zij, als eenen grond van hun vonnis, niet op, eene dwaling in het Geloof, maar de Kerkelijke gemeenschap, welke hij met verdachte Bisschoppen, voornaamlijk na zijne eerste afzetting, onderhouden had (†).

Onder JULIANUS weder hersteld.

Na de dood van KONSTANTIUS, in het jaar 361, keerde CYRILLUS, gelijk andere afgezette Bisschoppen, volgends het verlof, door JULIANUS gegeven, weder naa *Jerusalem*. Bij gelegenheid van de onderneming van dezen Vorst, om den Joodschen Tempel aldaar te herbouwen (§), in het jaar 363, bleef

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 346.

(†) SOZOMENUS *Libr.* IV. *Cap.* 25. THEODORETUS *L.* II. *Cap.* 27. Vergel. *Deel* IV. *Bladz.* 348.

(§) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 460.

bleef CYRILLUS ſtandvastig beweeren, dat dezelve niet volbragt, maar verijdeld zou worden (*), het welk men echter voor geene onmidlijke *voorzegging* behoeft te houden, dewijl CYRILLUS zijne verwachting grondde op de voorzegging van JESUS.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hij bezorgt aan zijn Zusters Zoon GELASIUS het Bisdom van Cæſarea.

Zedert verliepen 'er eenige jaaren in rust voor CYRILLUS. Zelfs had hij zijnen voorrang, boven den *Metropolitaan* van *Cæſarea*, zoo wel weten te vestigen, dat hij aan die Gemeente Bisſchoppen bezorgde. Eerst ſtelde hij, in het jaar 366, daar toe aan, zekeren PHILUMENUS, doch, als kort daar na, het Bisdom weder open kwam, en EUTYCHIUS, Bisſchop van *Scythopolis*, die altijd een vijänd van CYRILLUS geweest was, eenen anderen Bisſchop aldaar benoemde; verzuimde CYRILLUS niet, GELASIUS, zijn Zusters Zoon, in plaats van dezen, in te voeren; ſchoon deze ook ſpoedig voor eenen *Ariaan*, EUZOJUS, wijken moest (†). Men ziet dus, hoe de twistende partijën hunne aanhangeren zoo vele Bisdommen zochten toe te voegen, als zij konden, om hunnen aanhang te verſterken, zonder zich, om de verkiezingsrechten der Gemeente, of de openbaare rust veel te bekommeren. Naderhand behield GELASIUS het Bisdom van *Cæſarea* tot aan zijne dood, in het jaar 395. HIËRONYMUS (§) roemt zeer zijnen kieſchen ſtijl, alhoewel hij nog geene van zijne ſchriften wist te noemen. THEODO-

RE-

(*) RUF. *H. E. L.* X. *C.* 37. SOCR. *L.* III. *C.* 20.

(†) EPIF. *Hær.* LXXIII. *C.* 37. *T.* I. *Opp. p.* 885.

(§) *De Viris Illuſtr. Cap.* 130.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

RETUS geeft hem ook dien lof van geleerdheid en deugd (*). Van zijne *Kerkelijke Geschiedenis*, een vervolg van EUSEBIUS, welke hij, op raad van zijnen Oom, ondernomen had, vindt men eenig bericht bij FOTIUS (†), die echter daar in mis heeft, dat dit werk eene vertaling der Geschiedenis van RUFINUS zou wezen.

CYRILLUS onder VALENS weder verdreven.

Waarschijnlijk heeft CYRILLUS toen zijn ambt te *Jerusalem* niet langer dan tot het jaar 367 bediend. Want dat het bevel van Keizer VALENS (§), dat de Bisschoppen, die onder JULIANUS terug gekomen waren, weder verdreven moesten worden, ook hem getroffen hebbe, blijkt, omdat HERAKLIUS en HILARIUS, in de volgende jaaren, als Bisschoppen van *Jerusalem*, genoemd worden (**). Waar CYRILLUS zich intusschen onthouden, of wat hij verricht hebbe, daar van zwijgt de Geschiedenis geheel. Alleen meldt zij van de schokken, welke deze Gemeente, geduurende dien tijd, door de twisten der *Arianen*, *Macedonianen*, en misschien ook der *Apollinaristen*, ondergaan heeft.

Eindelijk weder hersteld.

Eindelijk kwam CYRILLUS, na de dood van VALENS, in het jaar 378, weder bij zijne Gemeente terug, bij welke hij nu tot zijne dood toe verbleef (††).

Uit

(*) *L. V. C.* 8.

(†) *Biblioth. Cod.* LXXXIX. *pag.* 209.

(§) Boven *Bladz.* 25.

(**) SOCRAT. *Libr.* II. *Cap.* 45. SOZOMEN. IV. 30. EPIFAN. *Hæres.* LXVI. *Cap.* 20. *pag.* 637.

(††) HIËRON. *l. c. Cap.* 112. SOCRAT. *Libr.* V. *C.* 3. SOZOMEN. *Libr.* VII. *Cap.* 2.

Uit eenen Brief van GREGORIUS, Bisfchop van *Nysfa*, die in het jaar 379 of 380 naa *Jerufalem* reisde, kan men duidlijk genoeg befluiten, dat hij CYRILLUS bij deze toen zeer verwilderde Gemeente, gevonden, en hem bijgeftaan hebbe, om ze weder in orde te brengen (*). Maar, met nieuwen glans verfcheen CYRILLUS op de *tweede algemeene Kerkvergadering*, die, in het jaar 381, te *Konftantinopolen* gehouden werd. SOCRATES (†) en SOZOMENUS (§) verhalen wel, dat hij toen eerst, nadat hij over zijne oude betrekkingen met de *Halve Arianen* en met MACEDONIUS berouw betuigd had, zich volkomen voor het *Niceenfche* geloof verklaard heeft. Doch tevens plaatst de laatstgemelde Schrijver hem naast de grootfte *Metropolitanen*, die op deze Kerkvergadering de Voorzitting hadden, de Bisfchoppen van *Alexandrië* en *Antiöchië*. Ook fpraken de Bisfchoppen, in het jaar 382, andermaal te *Konftantinopolen* vergaderd, in eenen Brief aan de *Kerkvergadering* te *Rome* (**), van hem, als van éénen harer waardigfte Medebroederen, die *wettelijk*, (*canonisch*,) was ingewijd, en die, op verfcheidene plaatzen, met de *Arianen* gekampt had.

III BOEK VIII Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zulk een zegel van Rechtzinnigheid, op CYRILLUS gedachtenis, door ééne der aanzienlijkfte Kerkvergaderingen gedrukt, deed, na zijne dood, die in Maart van het jaar 386 volgde, ligtlijk vergeten, dat

Zijn dood en karakter.

(*) GREG. *Nysf. de euntibus Hierofol. p.* 13, 14.

(†) *L.* IV. *C.* 8. (§) *L.* VII. *C.* 7.

(**) Bij THEODOR. *L.* V. *C.* 8, 9.

dat hij een' geruimen tijd den *Halven Arianen* toegedaan was geweest; ook schijnt hij, in de daad, ten aanzien van zijn Geloof, één enkel woord uitgezonderd, het met de *Katholijken* ééns te zijn geweest. Dus is het ook geen wonder, dat hij, met den tijtel van *Heilige*, den Kerkelijken eernaam van eenen Rechtzinnigen Leeräar, tot op onze tijden toe, in de *Roomsche* en *Grieksche* Kerk, veréërd is geworden. Wanneer men uit zijne schriften, vergeleken met de berichten, bij gelijktijdige Schrijvers, zijn karakter opmaakt, zal men in hem eenen man vinden, van goede hoedanigheden, doch gemengd met gebreken. Zijne *Geestvermogens* schijnen niet meer dan middelmatig geweest te zijn. *Scherpzinnigheid* en diepdenkend *oordeel* waren minst van allen bij hem tot rijpheid gebracht; maar daartegen was hij, door zijne *bevallige*, en niet *onbevatlijke* wijze van *voordragt*, niet ongeschikt tot een' openbaar Volksleeräar. Eigenlijke *geleerdheid* kon in zijne schriften niet praalen, doch zijne Godgeleerde Wetenschap doet zich in dezelven in geen ongemeen licht voor. De Heilige Schrift verklaart hij, zoo als anderen hem waren voorgegaan; van de Hebreeuwsche Taal wist hij zoo weinig, als de meesten der Leeräaren van dezen tijd. Zijne Zedenleere is ook meer willekeurig bijgebracht, dan wel ordenlijk en met menschenkennis voor tijd en plaats berekend. In het voorstaan van zijne waardigheid en rechten verschijnt hij niet zonder *eerzucht* en *heerschzucht*; voorts was zijn gedrag voor den *vrede der Kerk* gunstiger en gematigder dan van vele anderen van zijne Tijdgenoten,

ten, die zich veel grooter roem verworven hebben. Evenwel, CYRILLUS, de *Katholijke*, *Ariaansche* en *Semi-Ariaansche Conciliën* en *Geloofsbelijdenis* doorworstelende, of aan zijne Toehoorers de Geestelijke kracht der gewijde olie, en de aanblazingen des bezweerers, aanprijzende, zal ons minder eerwaardig schijnen, dan CYRILLUS, die de Kerksieraaden verkocht, om zijne behoeftige Medeburgeren in hunne armoede te hulp te komen; doch, zoo min de laatste ons een *Heilige* is, zoo veel reden zal men vinden, om den eersten met toegevendheid te behandelen.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijne schriften, uitgave derzelven enz.

Behalven de *Katechesen* van CYRILLUS, en zijnen *Brief aan* KONSTANTIUS, is 'er nog onder zijnen naam eene *Predikatie*, *over den Kranken*, *bij het Badwater Bethesda* (*). Hij hield dezelve, nog Ouderling, (*Presbijter*,) zijnde. Eenige andere opstellen, die men voorts aan CYRILLUS toeëigent, zijn, of het werk van eenen onbekenden opsteller, gelijk eene Preek, *Homilia in ocursum Domini* (†), of zoo oogschijnlijk ondergeschoven, dat zij niet verdienen genoemd te worden. De laatste en beste uitgave zijner werken is door TOUTTÉE beärbeid, en na deszelfs dood te *Parys* 1720 in een dik Deel in Folio in het licht bezorgd door PRUDENTIUS MARAN, even gelijk TOUTTÉE, van de Orde der *Benedictynen*. De Levensbeschrijving van CYRILLUS, die in de *Acta Sanct. Mens. Mart.* (§) staat,

(*) *Homilia in Paralyticum pag.* 333. *sq.*

(†) *P.* 362. *ed. Toutt.* (§) *T.* II. *p.* 625. *Antv.* 1684.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſtaat, is meer een geleerde Lofreden dan Levensbeſchrijving; beter is die van TOUTTÉE, doch ook meest ingericht, om CYRILLUS van zijne ſchoonſte zijde te vertoonen, en in alles te verdedigen.

Overgang tot BASILIUS de Groote.

Hoe zeer ook de voortgang der Geſchiedenis van de lotgevallen der Christenen vertraagd worde, door de bijzondere melding van de lotgevallen, en verrichtingen van bijzondere Kerkleeräaren; evenwel is het voor den Geſchiedſchrijver nodig, dat hij een verſlag geve, van zulke Kerkleeräaren voornaamlijk, die, gelijk men het noemen mag, omtrent de invoering, en het aannemen of vastſtellen van ſommige leerſtukken, of in de Kerklijke Geleerdheid, den toon hebben gegeven; hoedanigen 'er, in het Tijdperk, hetwelk wij thans beſchrijven, verſcheidenen hebben uitgemunt, gelijk wij daar van de voorbeelden in ATHANASIUS, HILARIUS, CYRILLUS, hebben bijgebragt; doch niet min heeft het *Niceensch* geloof te danken in het Oosten aan BASILIUS *den Grooten*, aan zijnen vriend, GREGORIUS van *Nazianzus*, zijnen Broeder GREGORIUS van *Nysſa*, en aan zijnen welbeſpraakten navolger AMBROSIUS, in het Westen.

Zijne afkomst en jeugd.

BASILIUS *de Groote*, wien zijne Tijdgenoten zelve zekeren voorrang boven zich toekenden, werd, omſtreeks het jaar 329, te *Cæſarea* in *Kappadocië* geboren, uit een aanzienlijk en rijk geſlacht. Zijne Ouders, BASILIUS en EMMELIA, waren beroemd wegens hunne Godsvrucht, en zijn Vader, een bekwaam Zaakgelastigde en Leeräar der Welſprekendheid, was bijzonder als een verſtandig en deugd-

zaam

zaam man, algemeen geëerd. Dit kunnen wij aan zijne vrienden gelooven; wat zij 'er van wonderen, hemelsche verschijningen, enz. tusschenmengen, hebben wij thans niet nodig, om belang voor BASILIUS te wekken (*).

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De eerste jaaren zijner kindsheid bracht hij door, onder het opzicht zijner Vaderlijke Grootmoeder, MACRINA, die eene leerlinge van GREGORIUS *den Wonderdoener*, of van deszelfs Leerlingen onderwezen was, waaröm zij ook haren Kleinzoon de lessen van dezen vermaarden Bisschop van *Neocæsarea* in *Pontus*, met deszelfs eigene woorden, inprentte (†). Zijn Vader zelf onderwees hem, in de eerste beginselen der Wetenschappen, maar zond hem vervolgends uit *Pontus*, waar hij toen woonde, naa *Cæsarea*, niet in *Palæstina*, maar in *Kappadocië*, om ook andere Leermeesters te kunnen hooren. Eenigen tijd daar na begaf hij zich naa *Konstantinopolen*, alwaar hij, onder vele andere uitmuntende Redenaren en Wijsgeeren, ook LIBANIUS gehoord, en vriendschap met denzelven geöefend zal hebben. Ook zijn 'er zelfs Brieven voorhanden, die tusschen BASILIUS en LIBANIUS zullen gewisseld zijn (§), doch, aan de echtheid dezer Brieven heeft men in laater tijden getwijfeld; evenwel

(*) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XX. *in laudem Basilii M. T.* I. *Opp. p.* 319, 322. GREGOR. *Nyssenus Vit. S. Macrinæ Tom.* II. *Opp. pag.* 178. 192.

(†) BASIL. *Ep.* CCIV. *p.* 306. *T.* II. *Opp.*

(§) BAS. *Ep.* CCCXXX-CCCLIX. *T.* III. *p.* 452-462.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wel verhalen ook SOCRATES (*) en SOZOMENUS (†), dat BASILIUS een Toehoorer van LIBANIUS geweest is, en wel volgends hen te *Antiöchië*; doch zij schijnen in de naam der stad eenen misslag begaan te hebben. Eindelijk kwam BASILIUS, omtrent het jaar 351, te *Atheenen*, welke stad nog steeds de zetel der wetenschappen en kunsten was. Hier waren de beide vermaarde *Sofisten*, HIMERIUS en PROÆRESIUS, zijne voornaamste Leermeesters (§). Hier maakte hij ongemeene voortgangen, volgends zijnen Lofredenaar GREGORIUS *Nazianzenus*, in de Spraakkunde, Welsprekendheid, Dichtkunde, Geschiedkunde, Wijsbegeerte, ook in de Wiskunde en Geneeskunde. Te *Atheenen* kreeg hij ook kennis aan den Keizerlijken Prins, naderhand Keizer, JULIANUS (**). Ook komen 'er nog twee Brieven voor, die in later tijd door dezen Keizer aan hem geschreven zouden zijn, en het antwoord van BASILIUS op dezelven (††), doch wij hebben elders (§§) reeds aangemerkt, dat ook deze Brieven, niet zonder reden, verdacht zijn van onëchtheid.

Zijne vriendschap met GREGO-

Te *Atheenen* sloot BASILIUS eene belangrijke en bestendige vriendschap met GREGORIUS *van Nazianzus*, die insgelijks uit *Kappadocië* geboortig was, al-

(*) *L.* IV. *C.* 26. (†) *L.* VI. *C.* 17.

(§) SOCRAT. *et* SOZOMEN. *l. c.*

(**) GREGOR. *Nazianz. Orat.* IV. *pag.* 132.

(††) BASIL. *Ep.* XXXIX, XL, XLI. *Tom.* III. *pag.* 122-124. *sq.* (§§) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 456.

RIUS van Nazianzus.

alwaar hij hem reeds had leeren kennen (*). De ſtudeerende jeugd te *Atheenen* had eene gewoonte, welke naar het zoogenaamde *ontgroenen*, gelijk men het op de Hooge Schoolen noemt, geleek. Zij namen eenen nieuw aankomenden jongeling waar, en voerden hem, dikwijls met geweld, in de woning van éénen hunner. Hier werd hij op allerhande wijze beſpot, en voor den gek gehouden, en eindelijk, op eene plegtige wijze, naa het Bad geleid, en vervolgends tot medemakker aangenomen. GREGORIUS bracht het, door zijne hoogächting, welke hij reeds te vooren voor den ernst en ijver van BASILIUS had, daar toe, dat de Studenten met dezen eene uitzondering maakten, en hem van eerſten af begonnen te eeren. Dit was de grondſlag der vriendſchap tusſchen deze twee naderhand zoo aanzienlijke Kerkleeräaren. De band dezer vriendſchap werd nog naauwer toegehaald, toen GREGORIUS hem hielp, in eene twistredening met eenige jonge *Armeniërs*; ook bemoedigde hij BASILIUS, wanneer deze, in *Atheenen*, zijne verwachting niet vervuld vond, om desniettegenſtaande nog eenigen tijd daar te blijven. Zij woonden nu bij malkanderen, en beijverden zich ſamen, in hunne Letteröefeningen, bijzonder in de *Wijsbegeerte*, waar zij veel prijs op ſtelden; en waar door GREGORIUS, waarſchijnlijk, de *Wijsbegeerte van* CHRISTUS, dat is, den Christelijken Godsdienst, verſtaat. De Afgodsdienst bloeide thans in *Atheenen* nog meer, dan in geheel *Grie-*

(*) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XX. *p.* 326. *ſq.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Griekenland, en werd door de Lofredenaren en Verëerers der Afgoden, op eene verleidelijke wijze, voorgestaan; maar onze vrienden, die slechts twee wegen kenden, naa de Kerk en naa hunne Leeräaren, werden, door de kunstgreepen van het Heidendom te ontdekken, nog meer in het Christendom bevestigd, terwijl hunne vriendschap, als voorbeeldig, door geheel *Griekenland* beroemd werd.

BASILIUS keert naa zijne Vaderstad, en leidt een afgezonderd leven.

Dus leefde BASILIUS te *Atheenen*, tot het jaar 355. GREGORIUS liet zich overreden, om daar nog eenigen tijd te blijven, maar BASILIUS scheurde zich, als met geweld, van zijnen vriend los, waar over GREGORIUS zich ten sterksten beklaagt, dat hij, om aan het verlangen zijner Medeburgeren te voldoen, zich in zijne Vaderstad op het Toneel der Wereld vertoond hebbe (*), te weten, hier gaf BASILIUS eenigen tijd openbaar onderwijs in de Redenrijkkunst (†). BASILIUS zelf verhaalt, dat hem de stad *Neocæsarea*, door Afgevaardigden uit den Raad, om dezen tijd liet verzoeken, om het onderwijs der jeugd op zich te nemen; maar even zoo vruchteloos, als men hem naderhand, toen hij zich daar bevond, hetzelfde voorstel, met de voordeeligste aanbiedingen, herhaalde (§). Maar niet lang, of zijn vriend GREGORIUS trok hem, volgends RUFINUS, van den Leerstoel te *Cæsarea* af, en nam hem met zich in een Klooster, waar zij dertien jaaren

(*) GREGOR. *Nazianz. l. c. pag.* 333, 334.

(†) RUFIN. *Hist. Eccles. L.* XI. *C.* 9.

(§) BASIL. *Epist.* CCX. *pag.* 314.

ren lang, famen, enkel en alleen, de Heilige Schrift naarfpoorden, naar aanleiding der beste Uitleggeren. Dus luidt het verhaal van RUFINUS. Maar GREGORIUS *van Nysfa*, Broeder van BASILIUS, fchrijft (*), dat hunne Zuster, MACRINA, die aan God gewijd was, BASILIUS geleerd hebbe, alle geleerdheid en roem zijner begaafdheden te verzaken, en zich aan een nederig, arbeidzaam, en behoeftig leven te gewennen, om in de deugd te fpoediger toe te nemen. BASILIUS zelf meldt alleen zijn eigen nadenken, als de bron van zijn genomen befluit (†). „ Nadat ik," fchrijft hij, „ vele jaaren aan de ijdelheid befteed, en bijkans mijne geheele jeugd door ijdelen arbeid verduifterd had, welken ik in het aanleeren van *Wetenfchappen eener van God voor dwaasheid verklaarde Wijsheid* doorbracht; ontwaakte ik eindelijk, als uit eenen diepen flaap; befchouwde het wonderbare licht der waarheid van het Euangelie, en zag in, hoe onnut de *Wijsheid der Overften dezer Wereld zij*, welke te niet gaat. Ik beweende mijn ellendig leven zeer, en wenschte om eene aanleiding tot de Leere der Godzaligheid. Voor alle dingen was ik nu bedacht, mijne zeden te verbeteren, welke langen tijd, door verkeering met booze lieden, verkeerd waren geworden. Toen ik dus het Euangelie gelezen, en daar in gezien had, hoe veel het tot volmaaktheid toebrengt, wanneer men zijne goederen verkoopt, en de behoeftige Broe-

(*) *De Vita S. Macrinæ Tom.* II. *p.* 181.
(†) *Epist.* CCXXIII. *pag.* 337.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Broeders daar van mededeelt; wanneer men zich om dit leven geheel niet meer bekommert; noch de neiging der ziel ooit weer op het tegenwoordige wendt; zoo wenschte ik éénen van die Broederen te vinden, die dezen levensweg verkozen hadden, om met denzelven dezen korten ſtroom des levens over te vaaren."

Hij reist naa Egypte.

Ter vervulling van zijnen wensch reisde BASILIUS, omtrent het jaar 357, naa *Syrië*, *Palæſtina*, en *Egypte* (*). Hier vond hij vele lieden, die door hun ſtreng leven, gelijk hij zich, met woorden van PAULUS uitdrukte (†): *de dooding van* JESUS *in het ligchaam omdroegen*. Hier vatte hij die hoogächting voor het Monnikenleven op, met welke hij hetzelve naderhand overäl bevorderde (§). Op deze reize deed BASILIUS, gelijk hij ſchrijft (**), de merkwaardige waarneming, dat wel de vrienden van kunſten en wetenſchappen onderling zeer eensgezind waren, maar dat alleen in de Kerk van God, tusſchen de Christenen zelve, en met betrekking tot de uitlegging der H. S. de grootſte oneenigheden heerschten. Daartegen ſtelde hij een geſchrift op, hetwelk ten opſchrift draagt: *Over het Gericht van God*, omtrent het jaar 361, waar in hij opmerkt, dat de bron van zoo vele verdeeldheden te zoeken zij, in het verwaarlozen van de geboden en vermaningen van JESUS, om welke te

(*) GREGOR. *Nazianz. l. c. pag.* 334.

(†) *Epist.* CCXXXIII. *pag.* 337.

(§) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 10.

(**) *Anoem. in Moralia Tom.* II. *Opp. pag.* 213.

te ſtoppen hij wenschte, dat iemand een opſtel vervaardigde van deze geboden, uit den Bijbel bijëenverzameld, als ook van alles, wat God behage of mishage.

Zijnwerk over de Zedenleere der H. S.

Hier op volgde een opſtel van hem, *over het Geloof*, behelzende een voorſtel der betere Leere van den Vader, Zoon, en Heiligen Geest, waar in men het *Niceensch-Konſtantinopolitaansch* Leerſtelſel vindt voorgedragen, meer met Bijbelſche ſpreekwijzen, dan met kunstwoorden, uitgedrukt; onder anderen wordt daar in het woord ὁμοούσιος van de Godlijke Drieëenheid in het gemeen, maar niet in het bijzonder van den Zoon van God gebruikt.

Na deze beide ſchriften, volgde zijn werk zelf, waar toe hij zich verledigde, omdat niemand zulks, op zijne uitnodiging, ondernam. Dit werk is eene verzameling van Christelijke Levensregelen, of tot een Christelijk gedrag opleidende grondregelen, onder 80 titels of opſchriften. (Ἠθικά, *ſ. Moralia*) (*). Het ſtrekt tot lof van BASILIUS, dat hij dit middel, om de Zedenleer der Heilige Schrift verſtaanbaar voor alle ſoorten van Lezers voor te dragen, verkoos, om ééns alle wanvoeglijke twisten in de Kerk te verdringen of weg te nemen; alleen zijn werk bevat niet de gantſche Christelijke Zedenleere in haren geheelen omvang; ook is 'er in de verzameling geene behoorlijke orde en verband in acht genomen; ook zijn verſcheidene Bijbelplaatzen niet gepast aangehaald, hetwelk te ligter kon plaats heb-

(*) *Tom.* II. *Opp. pag.* 234-318.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hebben, omdat die meestäl uit het geheugen worden bijgebracht, zoodat derzelver lezingen hier en daar van den eigenlijken Tekst verschillen; eene aanmerking, welke, bij het aanhalen van Bijbelplaatzen, door de oude Kerkleeräaren, verdient in aanmerking genomen te worden.

BASILIUS verkiest een afgezonderd leven.

Ondertusschen is deze *Zedenleer* van CHRISTUS en zijne *Apostelen* door BASILIUS vrij zuiver gehouden, van die *Monniken-Zedekunde*, welke thans zoo algemeen de overhand begon te nemen, en welke toch BASILIUS reeds in zijne levenswijze had begonnen te volgen. Trouwens, omtrent het jaar 358, begaf BASILIUS zich naa *Pontus*, alwaar hij zich op eenen Berg aan den Vloed *Iris*, niet ver van *Neocæsarea*, aan eene Godvruchtige eenzaamheid wijdde. Deze Vloed scheidde hem van een Vlek, hetwelk tot zijne Vaderlijke nalatenschap behoorde, en waar zijne Moeder en Zuster, met andere Godvruchtige Vrouwen verbonden, reeds een dergelijk leven voerden. Dit had BASILIUS deze verblijfplaats doen verkiezen, alhoewel hij anders gewenscht had, in *Kappadocië*, met zijnen vriend GREGORIUS, op deze wijze zich in de Godzaligheid te versterken (*). Dus leefde hij, in Geestelijke oefeningen en onthoudingen, houdende eenen middelweg tusschen de *Anachoreten* en *Coenobiten*, de Kluizenaren, en in Kloosters levende Monniken.

GRE-

(*) GREGOR. *Nysf. Vit. S. Macrinæ p.* 184. BASIL. M. *Ep.* CCX. *p.* 313. *Ep.* CCXXIII. *p.* 339. GREGOR. *Nazianz. Ep. Vet.* VI. *T.* I. *Opp. p.* 769.

GREGORIUS (*) noemt ze Μιγαδες; waar bij men zich steeds herïnneren moet, dat het Monnikenleven nog niet zoo geheel ingericht was, als tegen het einde der IVde eeuw.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

HetMonnikenleven door BASILIUS zeer voortgeholpen.

Ondertusschen kreeg zoodanige levenswijze van *Monniken*, door BASILIUS voorbeeld en pogingen, groote sterkte. EUSTATHIUS, Bisschop van *Sebaste* in *Armenië*, had dezelve reeds aldaar, als ook in *Paflagonië* en *Pontus*, gevestigd (†), en BASILIUS was, met deszelfs Leerlingen, na zijne t'huiskomst van zijne reizen, bekend geworden. Hij zag en bewonderde in hen dezelfde levenswijze, waar van hij het voorbeeld in andere Landen gevonden had (§). EUSTATHIUS en hij waren van over lang zeer goede vrienden; en hadden reeds als kinderen veel van malkanderen gehouden (**). Maar deze zelfde EUSTATHIUS werd verdacht, met betrekking tot zijne rechtzinnigheid (††), ten minsten eene aanzienlijke Kerkvergadering verklaarde zich tegen zijne aanhangers. Misschien heeft dit kwaad vermoeden het zijne toegebracht, dat men, tegen het getuigenis der Geschiedschrijveren, ja van BASILIUS zelven (§§), dezen laatsten tot stichter van het Kloosterleven in *Pontus* heeft willen maaken.

BA-

(*) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XX. *pag.* 358. Ook vergelijke men *Deel* VI. *Bladz.* 11.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 393.

(§) BASIL. M. *Epist.* CCXXIII. *pag.* 338.

(**) BASIL. M. *Epist.* CCXLIV. *pag.* 376.

(††) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 392.

(§§) *Epist.* CCXXXII. *pag.* 338, 339.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijn vriend GREGORIUS leeft met hem.

BASILIUS nam echter eenige medegenoten, die insgelijks het *Asketisch* leven volgden, bij zich in zijne Monnikswoning (*), maar bleef nog fteeds hartelijk naar zijnen vriend GREGORIUS verlangen. Op de begeerte van dezen, om een wijdlopiger bericht van zijne levenswijze, antwoordde BASILIUS (†) hem, met eene belijdenis, die de meeste Kluizenaars en Monniken doen konden, als zij oprecht te werk gingen. Te weten, dat hij het zich fchaamde te zeggen, dat hij wel de fteden, als oorzaken van ontelbaar kwaad, verlaten had, maar zich zelven nog niet had kunnen verlaaten; dat hij de krankheden van zijn hart overäl met zich omdroeg, en overäl aan dezelfde onrustige bewegingen onderworpen was. Ondertusfchen geeft hij aan GREGORIUS eene uitgebreide befchrijving van alle pligten en oefeningen dezes eenzamen levens, waar van wij reeds elders (§) gebruik hebben gemaakt. GREGORIUS bezocht dan eindelijk zijnen vriend in zijne eenzaamheid, in het jaar 358 of 359. Hier oefenden zij malkanderen (**), in zingen, bidden, en waaken; maar ook oefenden zij famen de geringfte handwerken; zij droegen hout, hieuwen fteenen, plantten en kweekten boomen. Hunne hoofdbezigheid bij dit alles was, het lezen en onderzoeken der Heilige Schrift, welks zin zij fchepten uit de werken der voornaamfte oude Leeräaren, die een van de Apos-

te-

(*) *Ep.* CCVI. *p.* 310. (†) *Ep.* II. *p.* 70.

(§) Zie VI *Deel*, *Bladz.* 11.

(**) GREGOR. *Nazianz. Ep.* IX. *T.* I. *Opp. p.* 774.

telen af overgeleverd onderwijs ontvangen hadden (*), bijzonder volgden zij de wijze van uitlegging van ORIGENES (†); met dat oogmerk maakten zij in een afzonderlijk werk, (φιλοκαλια,) een uittrekzel uit dezen vermaarden Schrijver (§). Behalven dezen arbeid, zijne reizen door *Pontus*, tot uitbreiding van het Monnikenleven, en verscheidene Brieven, vol vermaningen, vertroostingen, of bestraffingen, die BASILIUS uit zijn eenzaam verblijf schreef, kwam hij, om dezen tijd, met het geld, van het verkopen zijner goederen gemaakt, eenen hongersnood te hulp, welke de inwoners van een nabuurig stadjen drukte, en schonk zelfs den Jooden deel in zijne weldaadigheid (**).

Zijne regelen en voorschriften voor de Monniken.

Naar allen schijn, stelde hij, geduurende zijn verblijf aldaar, de *wijdlopige*, en de *korte regelen voor de Monniken* op, welke met andere dergelijke opstellen, onder zijnen naam, met het algemeen opschrift: *Asketische Verhandelingen*, (Ασκητικον,) in de verzameling van zijne werken staan (††).

Hij wordt in detwisten met de Arianen betrokken.

Tegen het einde van het jaar 359, werd BASILIUS uit de stille eenzaamheid, waar in hij zoo veel genoegen vond, getrokken, om een woelig toneel bij te wonen, hetwelk de *Ariaansche* twisten voortbrachten. Na het eindigen der Kerkvergadering van *Se-*

(*) RUFIN. *Hist. Eccles. Libr.* XI. *Cap.* 9.

(†) SOCR. *L.* IV. *C.* 26. SOZOM. *L.* VI. *C.* 17.

(§) Zie III *Deel*, *Bladz.* 70.

(**) GREGOR. *Nysfen. de Basil. M. l. c. p.* 491.

(††) *T.* II. *p.* 199-582. Vergel. VI *Deel*, *Bl.* 13, 14.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Seleucië, op welke de *Semi-Arianen* de *Anomoeën* veröordeelden, gingen 'er afgevaardigden van beide partijën naa *Konstantinopolen*, om zich de bescherming des Keizers te verwerven. Onze BASILIUS verzelde BASILIUS van *Ancyra*, en EUSTATHIUS van *Sebaste*, twee hoofden der *Semi-Arianen*, op hun verzoek, derwaards. Te vooren was hij reeds door DIANIUS, Bisschop van *Cæsarea*, in *Kappadocië*, tot *Voorlezer* bij zijne Gemeente aangesteld (*). Deze laage trap van Geestlijke waardigheid zou hem echter niet ten Hove geleid hebben, maar zijne gaven en kundigheden maakten hem tot eenen nuttigen reisgenoot. Nogthans verzekeren niet alleen *Ariaansche* Schrijvers (†), dat BASILIUS, met alle zijne bekwaamheid en welsprekendheid, evenwel te beschroomd geweest is, dan dat hij zich in eenen redentwist met de *Anomoeën* zou ingelaten hebben, en dat hij daaröm liever, op eene schandelijke wijze, de vlucht nam; maar zelfs geeft GREGORIUS van *Nyssa* niet onduidelijk te verstaan (§), dat zijn Broeder te *Konstantinopolen* zich met de partijën niet heeft willen inlaten; waar toe hij gewigtige redenen kan gehad hebben.

Zijn ijver tegen de Arianen.

Schroomvalligheid in Godsdienstzaken was toch het gebrek van BASILIUS niet, gelijk, om dezen tijd, uit zijn gedrag jegens den Bisschop DIANIUS bleek.

(*) BASIL. M. *Libro de Sp. S. C.* 29. *T.* III. *p.* 60.

(†) EUNOMIUS *ap. Gregor. Nyss. contra Eunom. L.* I. *T.* II. *Opp. p.* 301. FILOSTORG. *H. E. L.* IV. *C.* 12.

(§) *l. c. pag.* 302.

bleek. Alzoo deze Bisſchop de Geloofsbelijdenis van *Ariminum*, welke den *Arianen* gunſtig was, door nadeelige omſtandigheden gedrongen, ondertekend had, onttrok hij zich aan de Kerkelijke gemeenſchap met denzelven. Evenwel deed hij geenen enkelen ſtap, openlijk, tegen hem, maar vereënigde zich gewillig met den Bisſchop, toen deze hem, op het einde van zijn leven, ontbood, en hem eene gewenschte verklaring gaf (*). Deze gezindheden van BASILIUS hadden, waarſchijnlijk, invloed op den Brief, welken hij, in het jaar 360, aan zijne Kloostergenoten ſchreef, die hem zoo zeer bij zich wenschten (†). In denzelven waarſchuwt hij de Monniken voor de *Filiſtijnſche Herders*, opdat die hunne bronnen niet verſtoppen, en hunne zuivere Godsdienst-Leere niet troebel mogten maken. Wie het *ongeboren* en *geboren*, in ons geloof invoert; wie leert, dat die gene, die altijd is, ééns niet geweest is; dat die gene, die van natuur en altijd Vader is, eerst Vader wordt; en dat de Heil. Geest niet eeuwig is, is die niet een *Filiſtijn?* Den genen, die ons tegenwerpen, dat wij drie Goden gelooven, moet men antwoorden: *Wij belijden éénen God, niet in getal, maar in wezen.* Naar de waare leere zeggen wij ook niet, dat de Zoon den Vader *gelijk* of *ongelijk* is. Want beide heeft betrekking op zichtbare bepaling, (ποιότης,) welke in God niet valt. Daartegen belijden wij de eenzel-vig-

(*) BASIL. M. *Epist.* LI. *pag.* 143.

(†) *Epist.* VIII. *pag.* 80.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

vigheid, (ταυτοτης,) van natuur, en nemen het woord *eenswezens* aan. Niet lang daar na echter, of nog in het jaar 360 veränderde BASILIUS een in dezen Brief voorgedragen gevoelen, zoo als men uit eenen anderen Brief aan den Wijsgeer MAXIMUS ziet, die hem om de schriften van DIONYSIUS van *Alexandrië* verzocht, en tevens zijn oordeel over denzelven begeerd had (*). Dit oordeel was vrij streng; hij verzekerde, dat DIONYSIUS, door een al te driftig tegenspreken van SABELLIUS, de eerste zaaden van de dwaling der *Anomoeën* gestrooid had. Dit is te merkwaardiger, omdat ATHANASIUS kort geleden ten voordeele van dezen Bisschop geschreven had (†). Ondertusschen komen zij toch beiden daar in overëen, dat zij DIONYSIUS, in de hoofdleere van den Zoone Gods, voor rechtzinnig houden; evenwel bleef BASILIUS 'er steeds bij, zelfs toen hij hem, in zijne laater jaaren, als eenen getuige tegen de *Arianen* aanhaalde (§), dat de door hem begaane misslagen in het oog liepen. — Vervolgends zegt hij aan MAXIMUS ook zijn eigen gevoelen over de betwiste leere. Thans keurt hij de uitdrukking, *gelijk in wezen*, goed, mids 'er bijgevoegd worde, *zonder onderscheid*, nademaal dezelve, op deze wijze, hetzelfde zij als *eenswezens*, waar van hij zich liefst bediende. Men merkt, dat het weglaten van dit bijvoegzel, op de onlangs gehoudene Kerkvergadering van *Konstantinopolen*, hem aan-

(*) *Ep.* IX. *p.* 90. (†) Boven *Bladz.* 104.

(§) *Libr. de Spir. S. C.* 29. *T.* III. *Opp. p.* 60.

aanleiding gegeven had, om eenen middenweg voor te ſlaan, die meer dan éḗne van de toenmalige partijën te vrede kon ſtellen.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Middelerwijl kwam in het jaar 361 JULIANUS, die weléer met BASILIUS te *Atheenen* geſtudeerd had, op den Keizerlijken Troon. Deze Keizer had een' wrok tegen BASILIUS en zijnen vriend GREGORIUS (*), als zijnde de welſprekendſte mannen van hunnen tijd onder de *Christenen.* GREGORIUS zelf ſpreekt daar van, met groote drift, in eene Redenvoering tegen dezen Keizer (†), en zegt, dat de Keizer hen niet alleen als vijänden behandeld, en door bedreigingen nog meer tot Godzaligheid opgeſcherpt; maar ook hun de *Cyklopiſche* eer toegedacht had, zoo als de *Cyclops* bij HOMERUS aan ULYSSES, om hen het laatst op te offeren, als zegegeſchenk aan de *Demons*, wanneer hij uit den *Perſiſchen* Krijg terug zou gekomen zijn.

Wrok van Keizer JULIANUS tegen hem.

Om dezen tijd, in het jaar 362, verliet eindelijk BASILIUS zijne Godvruchtige eenzaamheid, in welke hij vijf jaaren, hoewel niet onäfgebroken, in *Pontus* geleefd had. De Bisſchop DIANIUS ontbood hem, bij zijn ſterven, naa *Cæſarea*, gelijk wij gezien hebben; hij had dezen Bisſchop, hoewel deze, het grootſte deel zijns levens, naar de zijde der *Arianen* overhelde, van zijne jeugd af hoog geacht wegens zijne menigvuldige goede hoedanigheden (§).

BASILIUS wordt Ouderling.

In

(*) SOZOMEN. *Libr.* V. *Cap.* 18.

(†) *Orat.* IX. *Tom.* I. *Opp. pag.* 132.

(§) *Epist.* LI. *pag.* 143.

In deszelfs plaats werd EUSEBIUS, een der voornaamste Overheidspersonen van *Cæsarea*, niet zoo zeer tot Bisschop verkozen, als veel meer, zoo als toen, onder het menigvuldig gewoel der Kerkelijke partijën, en in aanzienlijke Gemeenten, niet ongewoon was, door de ingezetenen, zelfs met hulp der Soldaaten, tot het aannemen dezer waardigheid genoodzaakt. De tegenwoordig zijnde Bisschoppen, voor welke men hem in de Kerk bracht, werden insgelijks gedwongen, om hem te doopen en in te wijden. Naauwlijks was dit geschied, of deze besloten, deze geweldige handelingen voor nietig en van onwaarde te verklaren; maar één van hen, de Vader van GREGORIUS van *Nazianzus*, deed hen opmerken, dat EUSEBIUS, even als zij, de lijdelijke partij geweest was, en dat het herroepen van eene verrichte inwijding eene bron van haatlijke bewegingen zou worden; ook was JULIANUS reeds tegen de inwoners van *Cæsarea* verstoord, omdat zij eenen Heidenschen Tempel verbrand hadden, thans krenkte het hem, dat een geschikt Lid uit de Overheid in den Geestelijken Stand gesleept was; gevolglijk dat zij alle redenen hadden, om eensgezind te blijven. Op zichzelve was de keuze, indien het slechts eene keuze gebleven was, niet kwalijk getroffen; alzoo EUSEBIUS algemeen den naam van een deugdzaam en Godsdienstig man had (*). Ook hij wijdde BASILIUS, (zoo als het zijnen vriend GREGORIUS reeds overkomen was,) tegen zijnen zin tot *Ouderling*,

(*) GREG. *Nazianz. Orat.* XIX. *p.* 308. XX. *p.* 336.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ling, (*Presbijter*) (*), in het jaar 362, of liever 364. SOCRATES (†) en FILOSTORGIUS (§) verhalen echter, dat hij nog te vooren *Diakon* geweest is, maar het verhaal van zijnen vriend GREGORIUS verdient meer geloof, dat hij van *Voorlezer Ouderling* geworden is.

Zijnwerk tegen EUNOMIUS.

Dus werd BASILIUS thans tot openbaar Leeräar aangeſteld, waar toe hij echter zijne bekwaamheid al vroeger bewezen had. Waarſchijnlijk gebeurde het onder de regering van JULIANUS, dat hij zijn zoo beroemde werk tegen EUNOMIUS geſchreven heeft: Ανατρεπτικος τȣ Απολογητικȣ τȣ δυσσεβȣς Ευνομιȣ, of *Omſtooting van het Verweerſchrift van den Godlozen* EUNOMIUS (**). EUNOMIUS, die zich, als hoofd van eene *Ariaanſche* partij, vermaard heeft gemaakt (††), beſtreed in zijn werk, hetwelk hij, volgends BASILIUS (§§), een *Verweerſchrift* noemde, om het voorkomen te hebben, als ware hij door de lasteringen zijner partijën daar toe genoodzaakt, de *Katholijken*; en dit werk, hetwelk zijne aanhangers even zoo geheim hielden, als bewonderden (***), ondernam BASILIUS te wederleggen. Van de drie eerſte Boeken dezer wederlegging handelt het *eerſte* over de leere des Zoons van God, het

(*) GREG. *Naz. Or.* XX. *p.* 336. *Ep.* XI. *p.* 362.

(†) *L.* IV. *C.* 26. (§) *L.* IV. *C.* 12.

(**) *Tom.* I. *Opp. pag.* 207-322.

(††) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 322.

(§§) *Adv. Eunom. Libr.* I. *pag.* 208.

(***) PHOT. *Biblioth. Cod.* CXXXVII. *pag.* 313.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

het *tweede* bijzonder over de *Godheid* van CHRISTUS, en het *derde* over de leere van den *H. Geest.* Deze drie Boeken worden algemeen als echt aangenomen. Maar het *vierde* en *vijfde* is reeds door ERASMUS verdacht gehouden, als onëcht, en deze onëchtheid is door GARNIER den laatften uitgever van BASILIUS werken genoegzaam bewezen (*). Uit het gemelde werk blijkt genoegzaam, dat eene goede Uitlegkunde der Heilige Schrift geen eigendom van BASILIUS was; maar eene bepaalde ontvouwing van het Leerftelfel der Drieëenheid, en een gelukkig gebruik van dezelfde wapenen, met welke EUNOMIUS ftreed, als ook een' befchaafden ftijl, kan men hem niet ontzeggen.

BASILIUS geraakt in twist met zijnen Bisfchop.

BASILIUS nam, als Ouderling, nu zijn verblijf te *Cæfarea*, zonder echter in de ftrengheid zijner levenswijze iet te veränderen (†). Ook fchijnt hij het openbaar Godsdienftig onderwijs vlijtig waargenomen te hebben, en men heeft nog eene Predikatie van hem, die men voor de eerfte houdt, welke hij in dit ambt gedaan heeft, en die het begin van SALOMONS *Spreuken* ten onderwerp heeft (§), in welke hij, behalven den woordelijken zin, nog eenen geheimen zin dezer *Spreuken* onderftelt, tot welken hij, in deze Kerkreden, meermalen zijnen toevlucht neemt. Ondertusfchen duurde de goede verftandhou-

(*) *Præf. ad T.* I. *Opp. Bafil. p.* LXIII - LXXIV.

(†) GREG. *Nysf. in laud. Bafil.* M. *T.* III. *p.* 488.

(§) *Homilia* XII. *in Principium Proverbiorum Tom.* II. *Opp. pag.* 97 - 113.

houding tusfchen BASILIUS en zijnen Bisfchop EUSEBIUS maar korten tijd, waar van GREGORIUS van *Nazianzus* de oorzaken niet verkiest te melden (*), terwijl hij anders den ftandvastigen moed en Godsvrucht van dezen Bisfchop prijst. Misfchien hebben de Monniken, met welken BASILIUS zoo veel ophad, en onder welken vele onrustige hoofden waren, op de ééne of andere wijze, den Bisfchop getergd, hoe het zij, BASILIUS werd, naar het fchijnt, door den Bisfchop van zijn ambt ontzet. Verftoord door dezen hoon, hunnen aanvoerer aangedaan, ftonden de Monniken, (het uitgelezene en wijste deel der Kerk, zegt GREGORIUS, onze *Nazireërs*,) op het punt, om een' zeer gevaarlijken ftap te doen. Zij wilden zich van de gemeenfchap der Kerk aldaar afzonderen, en zouden ook vele inwoners van allen rang en ftaat met zich gefleept hebben, door het groot aanzien, waar in BASILIUS ftond. Ook was de Bisfchop bij velen verdacht, om de onregelmatigheid van zijne verkiezing; bovendien waren 'er thans Westerfche Bisfchoppen te *Cæfarea* aangekomen, die op de zijde van BASILIUS neigden.

Hij verzoent zich met den Bisfchop.

Verre van zelfs buiten zijne fchuld oorzaak van fcheuring in de Kerk te willen zijn, begaf zich BASILIUS liever, in het jaar 364, weder naa zijne eenzaamheid in *Pontus*, alwaar hij, op nieuw, het opzicht over de door hem geftichte Monnikenwoningen op zich nam. Hier verzelde hem ook zijn vriend GREGORIUS, die hem hoofdzaaklijk dezen raad

(*) *Orat.* XX. *pag.* 336.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

raad gegeven had (*). Doch thans veränderde de toestand der *Katholijken*, zedert VALENS in het jaar 364 Keizer was geworden, zoo ten nadeele, dat de Gemeente te *Cæsarea* een' man, als BASILIUS, niet zonder nadeel, missen kon. EUSEBIUS poogde nu GREGORIUS derwaards over te brengen, maar deze schreef den Bisschop vrijmoedig (†), dat het onrecht, zijnen vriend aangedaan, behoorde hersteld te worden. Naderhand schreef hij, dat hij hem hier door niet had willen beledigen; dat de Bisschop wel boven hem verheven was, en hem mishandelen kon, maar dat zulks van zijne Godzaligheid niet te wachten was (§). Kort daar na schreef hij (**), dat hij zijne smart bedwongen had, omdat de wilde dieren, die op de Kerk aanvielen, het niet veröorloofden, eenen wrok tegen eenen Bisschop aan te houden, die hen zoo dapper bestreed, en dat hij zou overkomen, om onder zijne aanvoering te strijden. Allengs verzachtte ook de gezindheid van EUSEBIUS jegens BASILIUS, terwijl GREGORIUS dezen vermaande, den Bisschop te gemoet te komen; en naa *Cæsarea* te keeren, daar de Ketters deze stad dreigden te ontrusten (††). BASILIUS keerde dan ook reeds in het jaar 365 weder naa *Cæsarea*; tegen welke Gemeente VALENS, van *Ari-*

aan-

(*) GREGOR. *Nazianz. l. c. pag.* 337.
(†) *Epist.* XX. *Tom.* I. *Opp. pag.* 783.
(§) *Epist.* CLXIX. *pag.* 877.
(**) *Epist.* CLXX. *pag.* 878.
(††) GREGOR. *Nazianz. Epist.* XIX. *pag.* 782.

aanſche Biſſchoppen verzeld, als het ware, eenen krijgstogt ondernomen had (*), hopende door zijne tegenwoordigheid die Gemeente te zullen overweldigen. Maar deze hoop werd door BASILIUS verijdeld. „ Deze," ſchrijſt zijn vriend, „ ſtreed „ met zoo vele wakkerheid, als ſchrander beleid „ en onverſchrokkenheid. Hij verrichtte alles te gelijker tijd; hij maakte geheel een einde van alle „ voorig misverſtand; hij gaf raad, maakte ſchikkingen tot den ſtrijd, en ruimde alle ergernis en „ aanſtoot in de Gemeente uit den weg. Met ſommigen verbond hij zich; anderen onderſteunde „ hij; en anderen dreef hij terug." VALENS en de Biſſchoppen van zijn partij moesten *Cæſarea*, onverrichter zaken, verlaten (†). Thans was het de ijverigſte werkzaamheid van BASILIUS, zijnen Biſſchop alle blijken van hoogächting te geven (§). Hij onderrichtte hem, gehoorzaamde hem, vermaande hem, ſtond hem bij, was de ſtaf van zijnen ouderdom, de ſteun van zijn geloof. Met één woord, hij beſtuurde de Gemeente, en leidde den leidsman. Ook brengt GREGORIUS voorbeelden bij van het aanzien en gezag, hetwelk BASILIUS reeds, als Presbijter, bij de Gemeente had; zijne vrijmoedigheid, met welke hij jegens de overheid en vermogende lieden ſprak, zijne beſcherming van behoeftigen, zijne zorgvuldigheid voor vreemdelingen, en de

(*) Zoo ſchrijſt GREGORIUS *Orat.* XX. *p.* 338, 339.

(†) SOZOMEN. *Libr.* VI. *Cap.* 15.

(§) GREGOR. *Naz. l. c. pag.* 339, 340.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de Gewijde Maagden; zijne Monniksregelen en voorschriften; de door hem ontworpene gebeden enz. Maar het grootste en vermaardste, hetwelk hij, als Ouderling, deed, was, dat hij, in eenen schriklijken hongersnood, welke *Kappadocië*, in de jaaren 368 en 369 trof, ontallijke menschen redde, en het daar toe bracht, dat de rijken hunne koornzolders openzetteden. Wij hebben nog eene Kerkreden van hem, bij deze gelegenheid gehouden. (*Homilia dicta tempore famis et siccitatis*) (*). Een gedeelte der erfenis van zijne onlangs overledene Moeder stelde hem in staat, om ook van zijn eigen milddaadig te zijn. De behoeftigen van allen ouderdom en beiderleië kunne vergaderd hebbende, deelde hij eene menigte van eetwaren onder hen uit, hen zelf met eigene handen, benevens zijne onderhoorigen, bedienende. Zijn Broeder GREGORIUS van *Nyssa*, gewaagt ook van deze zijne liefdedaad (†), terwijl het onzeker blijft, of hij elders (§) deze of eene vroegere gebeurenis van dezelfde natuur bedoele (**).

Menigvuldige arbeid van BASILIUS.

De omstandigheden der tijden, en de verwarringen, die alöm in de Gemeenten heerschten, geduurende de regeering van VALENS, gaven BASILIUS eenen gestadigen arbeid, te meer, dewijl de Bisschop van *Cæsarea* de *Metropolitaan* van dat geheele land was.

(*) *Tom.* II. *Opp. pag.* 62.

(†) GREGOR. *Nysf. L.* I. *in Eunom. T.* II. *p.* 307.

(§) *Tom.* III. *Opp. in laud. Basil. p.* 491.

(**) Boven *Bladz.* 223.

was. Vergeefs arbeidde BASILIUS aan het herstel van den Kerkenvrede; alöm heerschte mistrouwen en argwaan. Zoo schreef hij aan de Gemeente van *Neocæsárea* in *Pontus* (*), dat wel hun overleden Bisschop MUSONIUS met hem, tot dit oogmerk niet had willen medewerken, uit hoofde van zekere vooröordeelen, maar dat hij denzelven nogthans, tot overëenstemming in het geloof, en deszelfs verdediging, had opgewekt. MELETIUS van *Antiöchië* en EUSEBIUS van *Samosata*, hoorden onder zijne bijzondere vrienden; maar ATHANASIUS van *Alexandrië*, die insgelijks zijn vriend was, hield met deze Bisschoppen geene Kerkelijke Gemeenschap. Zelfs had EUSTATHIUS van *Sebaste* niets van zijne oude toegenegenheid verloren, alhoewel deze Bisschop van vele *Katholijken* voor een *Ariaan*, of ten minsten *Semi-Ariaan* gehouden werd.

BASILIUS wordt Bisschop van Cæsarea.

In het jaar 370 overleed de Bisschop EUSEBIUS van *Cæsarea*. Terstond daar op schreef BASILIUS aan zijnen vriend GREGORIUS, dat hij mogt overkomen, alzoo hij doodlijk krank was en afscheid van hem nemen wilde. GREGORIUS begaf zich onder vele tranen op reize; maar onder weg hoorende, dat de Bisschoppen op het punt stonden, om te *Cæsarea* eenen nieuwen Bisschop te verkiezen, besloot hij, zijne reize niet voort te zetten. Hij schreef zelfs aan BASILIUS, dat hij vermoedde, dat deze krankheid door hem verdicht was, om zijnen vriend bij zich te hebben; en hem hier over bestraffende, raad-

(*) *Epist.* XXVIII. *pag.* 108.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

raadde hij hem, zich uit *Cæsarea* te begeven, om de onrusten en alle vermoeden van kuiperij te ontgaan (*). BASILIUS schijnt dezen raad te hebben opgevolgd, zonder dat het blijkt, dat hij 'er voor zich naar gestaan hebbe, om de opvolger van EUSEBIUS te worden.

Ondertusschen kwamen de Bisschoppen van *Kappadocië* te *Cæsarea* bijëen, werwaards zij ook GREGORIUS, Bisschop van *Nazianzus*, Vader van den zoo dikwijls aangehaalden GREGORIUS, verzochten te komen, zonder hem echter oorzaak of tijd te melden (†). De oude man antwoordde, dat hij deze minächting wilde dulden, maar toch zijn gevoelen zou verklaaren; dat hij BASILIUS alleen boven anderen hun ter verkiezing aanprees, als eenen man van beproefde zeden, krachtige welsprekendheid, en eene kiesche deugd; als zij met hem instemden, wilde hij zich bij hen laten vinden, om hun geestlijk of ligchaamlijk bij te staan (§). In eenen anderen Brief, aan de Gemeente van *Cæsarea* (**), verklaart hij zich, insgelijks, zeer ijverig voor BASILIUS. De Zoon zelf kan niet ontkennen, dat deze stap van zijnen Vader vrij wat van het bevelende had, en te sterk was, evenwel prijst hij denzelven als de roemwaardigste van zijn Vaders daaden (††).

Cæ-

(*) GREG. *Naz. Ep.* XXI. *p.* 784. *Or.* XX. *p.* 342.

(†) GREG. *Naz. Ep.* XXIII. *pag.* 786.

(§) GREG. *l. c. pag.* 786, 787.

(**) GREG. *Naz. Ep.* XXII. *p.* 785.

(††) *Orat.* XIX. *in laudem Patris p.* 310.

Cæsarea was, wegens de aanstaande verkiezing, zegt hij, verdeeld en onrustig. Niet dat men niet wist, wie verdiende verkozen te worden; hij was algemeen bekend, bij het uitgelezenste en zuiverste deel der Gemeente, dat is, de *Geestlijkheid* en de *Monniken*, aan welke men bijzonder zoodanige verkiezing behoorde over te laten; maar niet aan de Rijken en Magtigen, het ongestuimige en ligtzinnige Volk; of zelfs het veráchtelijkst Gemeen; en hij schrijft het aan den nijd toe, dat velen tegen BASILIUS waren ingenomen. De Bisschop GREGORIUS trok toen ook, tot onderssteuning van zijn oogmerk, EUSEBIUS, Bisschop van *Samosata*, naa *Cæsarea* (*), voornaamlijk wegens de bekommering, dat de *Arianen* iemand van hunne partij op dezen aanzienlijken Zetel plaatzen zouden. Eindelijk, als 'er aan de meerderheid voor BASILIUS nog éénе stem veréischt werd, liet de oude bijna stervende GREGORIUS zich derwaards voeren, en verkreeg ook zijnen vuurigen wensch (†). Men kan niet twijfelen, of de jonge GREGORIUS, hoe zeer hij het niet raadzaam achtte, te *Cæsarea* te komen (§), heeft bij deze verkiezing zeer sterk door zijnen Vader gewerkt. Ondertusschen, hoe zeer men ook geloove, dat BASILIUS deze verkiezing alszins waardig was, was nogthans de regel, welken zij beiden volgden, al te verleidelijk, dat men, voor het welzijn van Gods-

(*) BASIL. M. *Ep.* XLVII. *T.* III. *Opp. p.* 140.

(†) GREG. *Naz. Or.* XIX. *p.* 311. *Or.* XX. *p.* 343.

(§) GREG. *Naz. Ep.* XXIX. *p.* 793.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Godsdienst en Kerk, orde, wet, en nauwgezetheid omtrent de middelen, aan eene zijde mag zetten, en de voorslag van den jongen GREGORIUS, om der *Geestelijkheid* en de *Monniken* de keuze over te laten, al te gevaarlijk, voornaamlijk in die tijden, toen derzelver driften zoo hevig en listig werkzaam waren.

Verbittering over zijne bevordering.

Hoe het zij, BASILIUS was nu in het jaar 370 Bisschop van *Cæsarea* geworden. Maar de onderliggende partij was tegen hem verbitterd. Zij overlaadde den ouden Bisschop met scheldwoorden (*); en de Bisschoppen, die tot dezelve behoorden, wilden de inwijding van BASILIUS niet bijwonen, maar braken de Kerkelijke Gemeenschap met hem af (†). Wat men tegen hem inbracht, weten wij niet; volgends zijnen vriend, was het enkel nijd en afgunst. Zoo veel is waar, hij bezat thans eenen aanzienlijken post. De Bisschop van *Cæsarea* was niet alleen *Metropolitaan* van dat Land, maar ook *Exarch* in den gantschen Kreits van *Pontus*.

BASILIUS blijft bij zijne strenge levenswijs.

Niettegenstaande zijne verheffing, bleef BASILIUS in zijne strenge *Asketische* levenswijze volharden. Bij de aanzienlijke inkomsten zijner Kerk, bleef hij arm, en had niet meer dan één versleten kleed. Zijn gewoon voedzel bestond in Brood en Zout en Water; zijne beste spijzen waren, als hij Kruiden met hard Brood en slechten Wijn gebruikte (§). Hij at

(*) GREG. *Nazianz. Orat.* XIX. *pag.* 312.

(†) BASIL. *Epist.* XLVIII. *pag.* 142.

(§) GREG. *Naz. Or.* XX. *p.* 358. BASIL. *Ep.* XLI. *p.* 142.

at over het geheel zoo ongemeen weinig, dat het meer eene oefening in het vasten was (*). Hij beschouwde, naar de regelen der *Asketen*, zijn ligchaam, als zijn' vijänd, gelijk een' slaaf, wien men, als steeds geneigd, om te ontvluchten, in de boejen der Rede behoort te besluiten enz. Dat hij, met deze Godsvrucht, enkel zou hebben willen pralen, willen wij niet vermoeden, maar jammer blijft het, dat een Leeräar van zoo veel aanzien, door zijn voorbeeld, vele anderen tot deze buitensporigheden verleidde. Geduurende zijn ambtsbediening, was hij steeds van Monniken omringd, en wanneer men hem dit onder het oog bracht, omdat men aan het verblijf van Monniken in de steden niet gewoon was, betuigde hij, 'er zijn leven voor te willen geven, om lieden van zoo reine deugd om zich te hebben, doch dat hij en zij nog slechts leerlingen daar in waren (†). Hetzelfde, zegt hij, geldt van het gezelschap der Godgewijde Jongvrouwen te *Cæsarea*; echter waren zij onschuldig aan alles, wat tot hier toe van haar uitgestrooid was geworden. Ook onderwees hij, door zijne Brieven, op andere plaatzen, Godvruchtige Personen van beiderleië kunne. Onder anderen zijn 'er twee Brieven aan Vrouwen, die daar in κανονικαι genoemd worden, niet *Canonessen*, (*Chanoinesses*,) zoo als TILLEMONT meende (§), maar *Godgewijde*, *op de Kerkenlijst* op-

(*) GREG. *Nyss. in laud. Basil. pag.* 390.

(†) *Epist.* CCVII. *pag.* 310.

(§) *Mémoires Tom.* IX. *pag.* 117.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

opgeschrevene Vrouwen (*). In den eersten gewaagt hij insgelijks van een ongegrond vermoeden tusschen hem en haar, omtrent het wederzijdsch Geloof. Hier uit neemt hij gelegenheid, om haar het woord ὁμογνώμων aan te prijzen, tot bevordering van overeenstemming, en valt deze Vrouwen lastig, met eene breedere ontvouwing van dit woord. Nog onderricht hij haar, dat men den Heiligen Geest niet boven den Vader en Zoon behoort te zetten, dewijl hij anders niet *uit God* zou kunnen zijn, en zoodanige nieuwigheid het geheele Leerstelsel vervalschen zou.

Zijne weldaadigheid jegens de armen.

Zoo armlijk BASILIUS volgends *Asketische* strengheid voor zichzelven leefde, zoo veel gevoel van medelijden en weldaadigheid had hij voor armen en noodlijdenden. Niet alleen prees hij de liefdaadigheid ten sterksten aan in zijne Leerredenen, maar oefende die ook zelf uit. Onder andere door hem gestichte gedenktekens zijner liefde is voornaamlijk vermaard geworden zijn *Armhuis* buiten de Poorten van *Cæsarea*, hetwelk naar hem *Basilias* heette, en hetwelk zijn vriend GREGORIUS eene nieuwe stad noemt (†). BASILIUS zelf nam hier werklijk deel aan het oppassen der kranken, zoo ver zelfs, dat hij de melaatschen in dit huis kuste, en als zijne Broeders omhelsde (§), alleen om anderen aan te moedigen, om niet te schroomen, deze kranken te genezen. Keizer VALENS schikte voor deze stichting lig-

(*) *Epist.* LII. *pag.* 144. CLXXIII. *pag.* 260.
(†) *Orat.* XX. *p.* 359. (§) *l. c. p.* 360.

liggende gronden (*). Ook had BASILIUS meer dergelijke Gestichten in de Gemeenten van zijnen Kreits ten platten Lande gevestigd (†).

Zijne streng-heid in de Kerkelijke tucht.

Onverbidlijk streng daartegen was BASILIUS in alles, wat hij aan de Kerkelijke wetten en gewoonten meende schuldig te zijn. Onder de Bisschoppen van zijn Kerspel namen sommigen geld van de genen, die zij tot het Leeräar-ambt inwijdden, en bedienden zich van dit voorwendzel, dat zij zich het geld eerst na de inwijding geven lieten. Tegen dezen verzette hij zich ten sterksten, in eenen Brief, die ten opschrift heeft aan de Landbisschoppen, (χωρεπισκοποι) (§), doch door welken men hier Bisschoppen van steden verstaan moet, die aan den *Metropolitaan* ondergeschikt waren. In eenen anderen Brief (**) verklaart hij zich tegen het misbruik, waar door, ten platten Lande, de Opzieners der Gemeenten of Landbisschoppen, tot lager Kerkelijke Bedieningen, zonder onderzoek, allerhande lieden aannamen, waar onder velen, die zich in dezelven indrongen, uit vreeze van tot Krijgsdiensten gedwongen te zullen worden. Nog dringender schreef hij aan den Ouderling PAREGORIUS (††), die in plaats van een Vrouwspersoon, hetwelk hij bij zich in huis had, weg te zenden, allerhande uitvluchten gebruikte, tegen het besluit der *Niceensche* Kerkvergadering,

(*) SOZOM. *L.* VI. *C.* 34. THEOD. *L.* IV. *C.* 16.
(†) GREG. *Naz. l. c.* BASIL. M. *Ep.* CXLII. *p.* 235.
(§) *Ep.* LIII. *p.* 147. (**) *Ep.* LIV. *p.* 148.
(††) *Epist.* LV. *pag.* 149.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ring, hetwelk het houden van dergelijke Vrouwen, (*συνεισακτους*,) verboden had. Een andere Brief is gericht tegen het huwelijk met de Zuster eener overledene Vrouw (*), hoedanige huwlijken BASILIUS terstond bij het aanvaarden van zijn Bisdom verboden had, en hetwelk thans zekere DIODORUS, waarschijnlijk een Bisschop in dit Land, in eenen rondgaanden Brief, ondernomen had te verdedigen.

Zijne vredelievendheid

Zijn gedrag jegens de Bisschoppen in *Kappadocië*, die over zijne verkiezing onvergenoegd waren, wordt door zijnen vriend GREGORIUS hooglijk geprezen (†), als gematigd, zoo min vleijend en laag, als trotsch en heerschzuchtig, zoodat zij eerlang zich vrijwillig onderwierpen. Zijn Oom GREGORIUS, ook een Bisschop in *Kappadocië*, die hem opgevoed had, toonde zich, met eenige andere Bisschoppen, een' geruimen tijd, vrij koel jegens hem. De Broeder van BASILIUS, GREGORIUS van *Nyssa*, poogde beiden te verzoenen, waar toe hij verdichte Brieven in naam van hunnen Oom aan zijnen Broeder schreef. BASILIUS ontdekte dit bedrog spoedig, en deed deswegens zijnen Broeder een verwijt (§). Evenwel kon hij zich nu niet langer onthouden, om aan zijnen Oom te schrijven (**), hetwelk tot gevolg had, dat deze hem door zijnen Broeder nu in de daad schreef, hetwelk door BASILIUS in die wijze beäntwoord werd (††), dat men niet kan twijfelen, of de

(*) *Ep.* CLX. *p.* 251. (†) *Orat.* XX. *p.* 344.
(§) *Ep.* LVIII. *p.* 151. (**) *Ep.* LIX. *p.* 153.
(††) *Ep.* LX. *pag.* 154.

de goede verstandhouding is tusschen hen hersteld geworden. Op gelijke wijze zocht BASILIUS het onvriendlijk gedrag van ATARBIUS, Bisschop van *Neocæsarea*, zijnen bloedverwant, maar die jonger was, dan hij, te verzachten (*), door hem eenen vriendelijken Brief te schrijven. BASILIUS had het zelfs zijnen vriend GREGORIUS eenigzins kwalijk genomen, dat deze op zijne uitnodiging niet te *Cæsarea* gekomen was; en toen deze hem ter gelegener tijd dit vermaak deed, bedankte hij nogthans voor het ambt van eenen der aanzienlijkste Ouderlingen in zijne Gemeente, hetwelk BASILIUS hem wilde opdragen, en BASILIUS kon zijne redenen niet ontkennen (†).

Zijne pogingen tot den vrede der Kerken.

Gewigtiger waren zijne pogingen, om den vrede der Kerk, zoo veel mogelijk, te herstellen. Hoewel hij 'er niet aan denken kon, om de vriendschap tusschen de *Katholijken* en *Arianen* te herstellen, die al te ver van elkanderen verwijderd waren, was het toch eene koene onderneming, dat hij de *Katholijken*, die niet minder onderling verdeeld waren, bevredigen wilde. Zijne pogingen daar toe beschrijft zijn vriend GREGORIUS (§), met algemeene bewoordingen. Daar hij meende, dat de invloed der Westersche Bisschoppen hem tot zijn oogmerk bijzonder te stade zou komen, schreef hij aan ATHANASIUS, Bisschop van *Alexandrië*, in het jaar 371

(*) *Epist.* LXV. *pag.* 157.

(†) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XX. *pag.* 344.

(§) *Orat.* XX. *pag.* 345.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

371 (*), opdat deze eenige Rechtzinnige Leeräaren, uit zijne Gemeente, zenden mogt, om aan de Westerfche Bisfchoppen deswegens voórftellingen te doen. Te gelijk fchreef hij hem, dat het alleen aan hem, ATHANASIUS, ftond, dat de *Meletiaanfche* Scheuring te *Antiöchië* werd weggenomen (†). ATHANASIUS nam zijn voorftel bereidvaardig aan, en zond tevens met zijn antwoord eenen *Ouderling* naa *Kappadocië*, die aldaar aan de verëeniging der Leeräaren arbeidde (§). Maar, als BASILIUS hem daar voor bedankte, en verzocht, aan den *Roomfchen* Bisfchop DAMASUS te fchrijven, dat deze eenige afgevaardigden wilde zenden, om de rust in de Oosterfche Gemeenten te herftellen, beleed hij, dat fommigen 'er fterk op aandrongen, en zoo hij meende, met recht, dat de Westerfchen niet alleen, gelijk tot hier toe, de *Ariaanfche* dwaling, maar ook de fchandelijke Ketterij van MARCELLUS van *Ancyra* zouden veröordeelen. Hier op fchreef BASILIUS zelf aan DAMASUS (**), als ook aan MELETIUS (††), om hem tot deelneming in dit oogmerk te bewegen.

Hij wordt verdacht van Ketterij.

Ondertusfchen viel BASILIUS, die zoo veel werkte tot herftel van den vrede, zelf in vermoeden van Ketterij. Zedert eenigen tijd was de *Godheid van den Heiligen Geest*, uitdruklijk, van fommigen beftreden, die daaröm *beftrijders van den H. Geest*, (πνευματομαχοι,) genoemd werden, maar naderhand,

(*) *Ep.* LXVI. *p.* 159. (†) *Ep.* LXVII. *p.* 161.
(§) BASIL. M. *Epist.* LXIX. *pag.* 161.
(**) *Ep.* LXX. *p.* 163. (††) *Ep.* LXVIII. *p.* 161.

hand, onder den naam van *Macedonianen*, meer bekend zijn geworden (*). Dewijl op de *Niceensche* Kerkvergadering deze Leere van den H. Geest niet opzetlijk bepaald was, bleef deze partij een tijd lang met de *Katholijken* verëenigd tegen de zuivere *Arianen*, en onder de *Katholijken* zelve waren de gevoelens verfchillende. ATHANASIUS en anderen maakten geene de minfte zwarigheid, om de Godheid des Heiligen Geests openlijk en woordelijk te belijden. Maar geduurende de verdrukkingen onder VALENS, oordeelden fommigen het voorzichtig, zich omtrent deze Leere behoedzaam uit te drukken. EUSTATHIUS van *Sebaste*, de vriend van BASILIUS, was al vroeg van gedachten (†), dat men den H. Geest niet *God*, maar ook niet *Schepzel*, noemen mogt. BASILIUS zelf, in zijn werk tegen EUNOMIUS, waar hij de Godheid van den Heiligen Geest verdedigt, wacht zich nogthans, om het woord *God* van denzelven te gebruiken. In den zelfden zin fchreef hij aan de Ouderlingen te *Tarfus* (§), en aan eenen Christen aldaar (**), dewijl thans velen hunnen mond tot lasteringen tegen den Heil. Geest geöpend hadden, dat zij toch het getal derzelven wilden verminderen, door die genen in de Kerkelijke Gemeenfchap aan te nemen, die hem *geen Schepfel* noemden. Ter zijner ontfchuldiging fchrijft GREGORIUS zijn vriend (††), dat BASILIUS nodig oordeel-

III BOEK VIII Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 365. (†) *Ald. Bladz.* 367.
(§) *Ep.* CXIII. *p.* 205. (**) *Ep.* CXIV. *p.* 206.
(††) *Orat.* XX. *pag.* 364.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deelde, zich dus omzichtig te gedragen, tot dat de volkomene vrijheid van fpreken zou wedergekeerd zijn. Nadien de Ketters het woord *God* van den Heiligen Geest gebruikt, juist wilden aangrijpen, om hem ter ftad uit te drijven, en zich meester van de Gemeente te maken, onthield BASILIUS zich van dit woord, terwijl hij den Heiligen Geest en deszelfs oprechte verdedigers om die genade bad, dat zij hem deze toegevendheid, (οἰκονομία,) niet ten kwaade wilden duiden. Doch, deze *Kerkelijke Staatkunde* van BASILIUS mishaagde gedeeltlijk den *Katholijken* zelven. Hij predikte in het jaar 371, onder anderen ook voor eenige *Arianen*, die op hem loerden, maar die hij te leur ftelde, door zich van het zoo betwiste woord te onthouden. Niet lang daar na waren 'er (*), te *Nazianzus*, vele aanzienlijke lieden op eene maaltijd bijëen, waar ook GREGORIUS tegenwoordig was, die van BASILIUS en van zijnen *vriend* met lof fpraken. Een daar tegenwoordig zijnde Monnik noemde deze gasten leugenaars en vleijers, en beweerde, dat BASILIUS de waarheid verraadde, door zijne Kerkredenen, en GREGORIUS, door zijne toegevendheid. GREGORIUS verdedigde zijnen vriend, gaf hem kennis van het gebeurde, en raadpleegde hem, hoe verre hij, in het voordragen van dit leerftuk, toe mogt geven? Uit het antwoord blijkt, hoe fterk dit voorval BASILIUS (†) getroffen hebbe. Hij beklaagt zich, dat zij-

(*) GREGOR. *Nazianz. Epist.* XXVI. *pag.* 789.
(†) *Epist.* LXXI. *pag.* 165.

zijne echtste Broeders zoo schielijk, naar het scheen, aan deze lasteringen gehoor hadden gegeven, en wenscht, zijnen vriend GREGORIUS bij zich te hebben, om hem, in dezen strijd, bij te staan. ,, Binnen kort," zoo besluit hij, ,, zullen wij wel, ,, door Gods genade, deze lasteringen, met daadzaken, wederleggen; want wij verwachten, voor ,, de leere der waarheid, nog wat grooters te lijden; zo niet, ten minsten uit de Gemeente en ,, uit het Vaderland, gesloten te worden. Doch, ,, indien al deze hoop niet mogt vervuld worden, ,, echter nadert het Oordeel van CHRISTUS." BASILIUS had tevens het genoegen, te zien, dat ATHANASIUS, den Monniken eene bestraffing deed toekomen, zijn gedrag goedkeurde, en hen tot gehoorzaamheid jegens hem vermaande (*).

BASILIUS vervolgd door Keizer VALENS.

Het gene BASILIUS verwacht had, van een hem dreigend gevaar, wegens zijnen ijver voor het Katholijk Geloof, volgde eenigermate, nog in het jaar 371, VALENS, die, reeds vóór zes jaaren, vergeefs gepoogd had, de *Arianerij* te *Cæsarea* in *Kappadocië* in te voeren, besloot thans, bij gelegenheid van zijne reize in *Syrië*, dit oogmerk volstrekt door te zetten. Hij had de *Katholijke* Bisschoppen reeds uit zoo vele steden verjaagd; maar hij wilde BASILIUS eerst laat aanvallen, omdat hij vreesde, dat de tegenstand van eenen zoo vermaarden man den overigen Bisschoppen te veel moeds zou geven (†).

Hij

(*) Zie hier voor *Bladz.* 124.

(†) THEODORET. *Libr.* IV. *Cap.* 19.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hij hield het, zegt GREGORIUS *Nazianzenus* (*), voor schande, éénen enkelen man en ééne stad niet te kunnen overweldigen; ook was alleen dit vonkjen van het *Katholicisme* nog in het Oosten uit te blusschen overig. Vóór dat de Keizer te *Cæsarea* gekomen was, kwam zijn Opperstadhouder MODESTUS aldaar aan, die BASILIUS bij zich ontbood. Hij vraagde hem, volgends GREGORIUS (†), hoe hij alleen zoo roekeloos kon zijn, om zich tegen den Keizer te verzetten, en deszelfs geloof niet toe te stemmen? De Bisschop antwoordde: Dit wil de Keizer niet, en ik waag het niet, een Schepzel te aanbidden, naardien ik zelf van God geschapen ben, en naar Gods bevel God, (hij meende, een Zoon of Kind van God,) worden zal. Even zoo onverschillig betoonde hij zich omtrent het gezag der Hofpartij, hetwelk door MODESTUS werd geprezen. Deze werd toornig, en dreigde hem met allerhande straffen; maar vergeefs, dewijl BASILIUS zijn dreigen verächtte. Verbaasd over zijne onverschrokkenheid, riep MODESTUS uit: Zoo stout heeft niemand mij geäntwoord! Waarschijnlijk, hernam BASILIUS, hebt gij nog geenen Bisschop ontmoet, want die zou u even ééns geäntwoord hebben (§). SOCRATES en SOZOMENUS verhaalen nog deze bijzonderheid, dat onder de Hovelingen, die zich bij MODESTUS be-

(*) *Or.* XX. *p.* 347, 348. (†) *l. c. p.* 348.

(§) Men vergel. hier mede GREG. van *Nyssa contra Eunom.* L. I. *T.* II. *Opp. p.* 313. THEOD. *l. c.* SOCR. *L.* IV. *Cap.* 26. SOZOM. *Libr.* VI. *Cap.* 16.

bevonden, ook de Keizerlijke Opperkeukenmeester was; als deze BASILIUS insgelijks poogde over te haalen, verwees de Bisschop hem naa zijne keuken, dewijl hij voor de Godlijke Leere geslotene ooren had (*).

Ondertusschen kwam de Keizer VALENS zelf te *Cæsarea* aan, waar hij van MODESTUS de standvastigheid des Bisschops verstaan hebbende, met verwondering over hem vervuld werd (†). Hier op besloten hebbende, hem eenige voldoening te geven, ging hij op het Feest *Epifania* of *Theofania*, (den 6den Januarij des jaars 372, op welken in *Kappadocië* te gelijk de gedachtenis van CHRISTUS geboorte, en zijne verëering door de Oostersche *Magi* gevierd werd,) met zijne Lijfwacht in de Kerk, waar de Bisschop Godsdienst hield, en plaatste zich onder de Leeken, om, op deze wijze, met hem, eenigermate, in Kerkelijke Gemeenschap te komen. Maar hij werd, zegt onze Redenaar, door het sterk gezang, de menigte van volk, de heerlijke orde, de beschouwing van den eerwaardigen onbeweeglijk voor de Gemeente staanden BASILIUS, en den eerbied der hem omringende Geestelijken bedwelmd. Men merkte dit niet eer, vóór dat hij zijne medegebrachte gaven op de heilige tafel wilde leggen; toen waggelde hij, dewijl niemand toetrad, om die aan te nemen, en door de onzekerheid, of BASILIUS hem ook toela-

(*) GREGOR. *Nyss. l. c. pag.* 314. GREGOR. *Nazianz. l. c. pag.* 348. THEODOR. *L.* IV. *C.* 19.

(†) GREGOR. *Naz. Orat.* XX. *p.* 352.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

laten zou, zoo zeer, dat hij, zonder de onderſteuning van eenen Kerkedienaar, gevallen zou zijn. Kort daar na begaf de Keizer zich weder in de Kerk, hoorde het onderwijs van BASILIUS, en ſcheen nu zoo volkomen zijne genegenheid tot hem gewend te hebben, dat de *Katholijken* in *Kappadocië* hunne onderdrukkingen verzacht zagen.

Nieuwe moeilijkheden, afgewend door wonderen.

Evenwel kregen hunne partijën ſpoedig weder de overhand bij den Keizer; die toen beſloot, den Bisſchop uit de ſtad te bannen; het rijdtuig was al gereed; zijne vrienden waren vol droefheid, en GREGORIUS maakte zich gereed, om hem te verzellen; toen, op denzelfden tijd, des Keizers Zoontjen, een kind van zes jaaren, gevaarlijk ziek werd. Naardien de Geneesheeren alle hoop opgaven, en het gebed des Vaders niet baatte, geloofde deze, dat hij zijnen toevlucht tot BASILIUS moest nemen; voornaamlijk, dewijl de Keizerin (*), door vreeslijke droomen, of zelfs door gevoelige pijnen, tot de erkentenis gebracht was, dat de ziekte van haren Zoon eene ſtraffe was voor de belediging, den Bisſchop aangedaan. VALENS liet hem daar op door aanzienlijke mannen, die zijne vrienden waren, in het Paleis nodigen. Hij kwam, en terſtond beterde de toeſtand van den Prins. Deze zou ook, volgends het geloof der *Katholijken* aldaar, ja zelfs vol-

(*) Deze bijzonderheid verhaalen SOCRATES *Libr.* IV. *Cap.* 26. en THEODORETUS *Libr.* IV. *Cap.* 19. eene aanvulling van het verhaal van GREGORIUS *Nazianzenus Or.* XX. *pag.* 352.

volgends de belofte van BASILIUS, geheel genezen zijn, indien de Ketters niet op nieuw invloed op den Keizer gekregen hadden. Maar dewijl de Vorst zijnen Zoon van hen liet doopen, alhoewel hij het tegendeel beloofd had; ſtierf zijn Zoon kort daar na (*). RUFINUS weet 'er nog dit bij, dat de ouders, overtuigd, hoe zeer zij dit verdiend hadden, den Bisſchop hadden laten verzoeken, om God voor hen te bidden (†).

Op deze wijze beriepen zich de *Katholijken* op wonderen. De invulling van de droomende Keizerin helpt ons hier gelukkig te recht, en de neiging der *Katholijken* tot wonderen voltooit alles. Deze blijven zelfs niet bij dit verhaalde. EFREM (§) wil van eene geheele reeks van wonderen weten, die God, ten dezen tijde, voor BASILIUS gedaan zal hebben; onder anderen dit: Als VALENS de pen opnam, om de verbanning van BASILIUS te ondertekenen, brak dezelve tot driemalen toe in zijne handen, zoodat hij eindelijk het papier nam en het verſcheurde. Voorts zal hier toe nog behooren de ziekte, door welke MODESTUS gekastijd en gewaarſchuwd werd; maar die hem verliet, zoodra hij BASILIUS bij zich ontbood, vergeving van hem ontving, en hem beweegd had, om zijn voorſpraak bij God te wezen (**). Wat hier van zij, MODESTUS werd

zoo

(*) GREG. *Naz.* SOCR. THEOD. *ll. cc.* SOZOM. *L.* VI. *C.* 16.

(†) *Hist. Eccles. Libr.* XI. *Cap.* 9.

(§) In COTELER. *Monum. Eccles. Gr. T.* III. *p.* 64.

(**) GREGOR. *Naz. Orat.* XX. *p.* 352.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zoo zeer de vriend van BASILIUS, dat verscheidene lieden dezen verzochten, om hen bij dien Stadhouder aan te bevelen (*).

Nieuwe pogingen van BASILIUS tot herstel van den vrede der Kerk.

Doch deze wonderen daar gelaten, genoeg was het, dat BASILIUS, door zijnen standvastigen moed, de *Katholijken* in *Kappadocië*, meer dan in eenige andere Oostersche Gewesten, tegen verdrukkingen beveiligde. Midden onder deze beroeringen, verloor hij echter den Kerkenvrede tusschen de *Katholijken* niet uit het oog; waarschijnlijk omtrent het jaar 372 verzocht hij ATHANASIUS, om hem eenen rondgaanden Brief voor alle de Bisschoppen van *Kappadocië* en der omliggende Gewesten te zenden, met de nodige voorschriften (†). Hij bedoelde de Bisschoppen, die van de *Macedonianen* tot de *Katholijken* overgegaan waren. Aan dit verzoek schijnt nogthans niet voldaan te zijn. Niet beter gelukte hem de vereëniging van ATHANASIUS met MELETIUS van *Antiöchië* (§). — Ondertusschen kwam ook DOROTHEUS, Ouderling van *Antiöchië*, wien BASILIUS naa *Rome* gezonden had, van daar terug, en met hem SABINUS, *Diakon* van *Mediolanum*; met Brieven, opgevuld met goede betuigingen, maar niet voldoende aan de verwachting van BASILIUS. Deze stelde daar op, in het jaar 372, in eenen Brief aan de *Italiaansche* en *Gallische* Bisschop-

(*) BASIL. M. *Epist.* CCLXXIX. *pag.* 422.

(†) *Epist.* LXXXII. *pag.* 175.

(§) Boven *Bladz.* 124. *Epist.* LXXXIX. *pag.* 180. *Epist.* CCLVIII. *pag.* 394.

ſchoppen (*), en in eenen anderen aan VALERIANUS (†), den beklaaglijken toeſtand der Oosterſche Gemeenten voor, met verzoek, om die te hulp te komen. Hetzelfde geſchiedde in eenen anderen Brief, in naam van MELETIUS, BASILIUS, en nog 30 andere Oosterſche Bisſchoppen, opgeſteld en afgezonden (§).

Nieuwe moeilijkheden met ANTHIMUS.

Als de Keizer onlangs *Kappadocië* in twee Provintiën verdeeld had, waar bij die van *Cæſarea* veel verloren, en zij vergeefs de voorſpraak van hunnen Bisſchop bij het Hof gebruikt hadden (**), maakte ANTHIMUS, Bisſchop van *Tyana*, hetwelk nu de Hoofdſtad van het tweede *Kappadocië* was, daar van gebruik, om als *Metropolitaan* zich van de ondergeſchiktheid aan den Bisſchop van *Cæſarea* te onttrekken; zekerlijk tegen de Kerkelijke gewoonte, welke niet noodwendig medebragt, dat elke *Metropolis* in het Burgerlijke ook te gelijk eene Kerkelijke zijn moest; maar GREGORIUS van *Nazianzus* (††) ſchrijft alles aan nijd en afgunst tegen BASILIUS toe. Hoe het zij, GREGORIUS van de verlegenheid van zijnen vriend bericht zijnde, bood aan (§§), tot hem te komen, om hem met zijnen raad bij te ſtaan, of met hem ſmaad te lijden. GARNIER (***) gelooft, dat GREGORIUS werklijk bij hem gekomen is,

(*) *Ep.* XC. *p.* 181. (†) *Ep.* XCI. *p.* 182.

(§) *Epist.* XCII. *pag.* 183.

(**) BAS. *Ep.* LXXIV, LXXV, LXXVI. *p.* 168.

(††) *Orat.* XX. *p.* 355. (§§) *Ep.* XXV. *p.* 788.

(***) *Vita S. Baſil. pag.* CXII.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

is, doch de woorden van dezen zeggen zulks niet duidlijk (*). BASILIUS poogde ondertusschen zijne *Metropolitaan*-rechten zoo ver uit te breiden, als mogelijk, en stichtte daaröm in *Kappadocië* verschei-dene nieuwe Bisdommen (†). Eén van deze Bisdommen werd aangelegd in het stadjen *Sasima*, in één der ellendigste oorden des lands, hetwelk ANTHIMUS evenwel met zijn Kerspel zocht te vereenigen, waaröm BASILIUS het des te meer met het zijne verbond (§).

BASILIUS maakt GREGORIUS Bisschop van Sasima.

Zelfs kreeg BASILIUS heel onverwachts in het hoofd, zijnen vriend GREGORIUS tot Bisschop van dit stadjen aan te stellen; waar over GREGORIUS zich ten hoogsten beklaagde (**); zelfs schreef hij hem, dat hij van zijne vriendschap dit voordeel zou trekken, dat hij voortäan op geen' vriend zich verlaten, en niets boven God stellen zou (††). Evenwel, hoe lang GREGORIUS ook tegenstreeven mogt, hij moest, toen zijn Vader op hem aandrong (§§), dulden, dat BASILIUS hem tot Bisschop van *Sasima* inwijdde; echter mengde GREGORIUS in de Kerkreden, die hij in tegenwoordigheid van BASILIUS en zijnen Vader hield, onder de sterkste loffpraken over BASILIUS, klagten in over den dwang, welken zijn vriend

(*) *Epist.* XXXI. *pag.* 796.

(†) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XX. *pag.* 356.

(§) GREG. *Naz.*. *Carm. de Vita sua T.* II. *p.* 7, 8.

(**) *Orat.* XX. *pag.* 365.

(††) GREGOR. *Naz. Epist.* XXXI. *pag.* 795.

(§§) *Carm. de Vita sua pag.* 7.

vriend hem had aangedaan (*). Ook kreeg hij terſtond twist met ANTHIMUS, die hem belette, naa *Saſima* te reizen, en hem eenen Brief vol ſcheldwoorden ſchreef. Kort daar na zocht deze Bisſchop hem vergeefs te bewegen, om hem voor zijnen *Metropolitaan* te erkennen (†); eindelijk wilde hij hem, als middelaar, tusſchen hem en BASILIUS, gebruiken; doch toen GREGORIUS daar over ſchreef, verweet BASILIUS hem, dat hij partijdig was voor ANTHIMUS. Geen wonder, dat GREGORIUS, door alle deze omſtandigheden, in de Woeſtijn vluchtte; van waar hij, om zijnen Vader genoegen te geven, wel ſpoedig terug kwam, maar zich om zijn ongelukkig Bisdom niet verder bekommerde, en zelfs aan BASILIUS ſchreef, dat hij, als *Metropolitaan*, niet zoo uit de hoogte op hem behoorde neder te zien; want dat hij ook zijnen hoogmoed had (§). Kort daar na werd echter de twist tusſchen BASILIUS en ANTHIMUS bijgelegd. De eerſte verklaarde in het jaar 372, in eenen Brief aan de Regeering te *Tyana* (**), niets meer te wenſchen, dan in vrede te leven en te ſterven. In eenen anderen Brief (††) gewaagt hij van eene vergadering van Bisſchoppen van het tweede *Kappadocië*, welke hij houden wilde, en deze vergadering, benevens het oprichten van nieuwe Bisdommen door BASILIUS

US

(*) *Orat.* VII. *pag.* 144.

(†) GREGOR. *Naz. Epist.* XXXIII. *pag.* 797.

(§) *l. c. p.* 798. (**) *Ep.* XCVII. *p.* 190.

(††) *Epist.* XCVIII. *pag.* 191.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

us (*), kan tot het vergelijk met zijnen tegenstrever veel toegebracht hebben. ANTHIMUS stichtte wel eene nieuwe verwarring, door zekeren FAUSTUS, die, tegen de Kerken-orde, door BASILIUS tot Bisschop in *Armenië* aangesteld wilde worden, maar door hem afgewezen was, evenwel, in het jaar 373, in te wijden; waar van het natuurlijk gevolg was, dat BASILIUS FAUSTUS uit zijne Kerkelijke Gemeenschap floot (†). Doch twee jaaren laater betuigde BASILIUS zijne volkomene overëenstemming met ANTHIMUS (§).

BASILIUS ziet zich genoodzaakt, zijne vriendschap met EUSTATHIUS af te breken.

Daartegen zag hij zich van lieverlede genoodzaakt, alle betrekkingen met zijnen ouden vriend EUSTATHIUS, Bisschop van *Sebaste* in *Armenië*, te laten vaaren. Deze, die reeds lang bij de *Katholijken* in kwaaden reuk was, maar tegen wien BASILIUS nog geen argwaan had, liet hem, toen hij Bisschop werd, twee van zijne *Askeeten* over, om bij hem te woonen, en hem met raad en daad bij te staan. Maar dezen, wien BASILIUS een poos zijn vertrouwen geschonken had, verlieten hem onverwachts, en spreidden allerhande lasteringen van hem uit. BASILIUS zag hen nu voor verspieders aan, hem onder schijn van vriendschap toegevoegd (**), doch vergenoegde zich, met deswegens bij EUSTATHIUS zich te beklagen (††). Op zij-

(*) GREGOR. *Naz. Orat.* XX. *p.* 356.
(†) BASIL. M. *Ep.* CXX, CXX, CXXII. *p.* 211-213.
(§) *Ep.* CCX. *p.* 316. (**) *Ep.* CCXXII. *p.* 238.
(††) *Epist.* CXIX. *pag.* 210.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijne reize in het jaar 372, wegens Kerkelijke onrusten, naa *Armenië*, hield hij een gesprek met EUSTATHIUS, wien THEODOTUS, Bisschop van *Nikopolis*, en *Metropolitaan* van *Klein-Armenië*, van Ketterij beschuldigde, en verwierf van hem, dat hij zich duidlijk voor de *Katholijken* verklaarde. THEODOTUS was echter hier mede niet voldaan, zelfs weigerde hij, met BASILIUS het gebed gemeenschappelijk bij te woonen, omdat deze verkeering hield met EUSTATHIUS (*). Eindelijk gelukte het BASILIUS op eene nieuwe reize in het jaar 373 te *Nikopolis*, gemeenschappelijk met THEODOTUS, eene Geloofsbelijdenis op te stellen, welke EUSTATHIUS en eenige andere Leeräars met hem ondertekenden (†). Deze staat onder de Brieven van BASILIUS (§), en bevat, behalven eene herhaaling van de *Niceensche* Geloofsbelijdenis, nog eene uitvoerige verklaring, dat de *Heilige Geest* van gelijke waardigheid is met den Vader en den Zoon; alhoewel het woord *God* van denzelven ook hier niet gebruikt wordt. Dus scheen nu deze zaak ten genoegen van BASILIUS afgelopen te zijn, alleen moest 'er nog, ter nadere bevestiging der eendragt, eene vergadering der nabuurige Bisschoppen in het Kerspel van *Cæsarea* gehouden worden, waar op EUSTATHIUS ook beloofd had te verschijnen; doch hij verscheen niet, noch iemand van zijne partij; veel meer liet hij zich verlui-

(*) *Epist.* XCIX. *pag.* 193.

(†) BASIL. *Epist.* CCXLIV. *pag.* 377.

(§) *Epist.* CXXV. *pag.* 214.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

luiden, dat BASILIUS in zijne Gemeente eene leer gepredikt had, die van de zijne verschilde: te weten, deze had, op zijne reize, met bewilliging van EUSTATHIUS, te *Sebaste* predikende, het *Niceensche* Leerstelsel ten sterksten aangeprezen (*). EUSEBIUS, Bisschop van *Samosata*, één der voornaamste vrienden van BASILIUS, verkreeg wel eene verklaring van EUSTATHIUS over zijn geloof, maar zoo dubbelzinnig, dat BASILIUS alle hoop opgaf, van waare overëenstemming met hem (†). Ook openbaarde zich de gezindheid van EUSTATHIUS, hoe langer hoe meer; en hij maakte eene Geloofsbelijdenis bekend, zoo als ARIUS zelf had kunnen opstellen (§). Ook zeide EUSTATHIUS, in eenen Brief, de Kerkelijke Gemeenschap geheel aan BASILIUS op, gebruikende tot een voorwendsel, dat BASILIUS aan APOLLINARIS geschreven had, en met den Ouderling DIODORUS de Kerkelijke Gemeenschap onderhield (**). BASILIUS was ten sterksten door dezen stap van iemand, dien hij als vriend zoo zeer bemind had, getroffen, en beäntwoordde daaröm dezen Brief geheel niet. EUSTATHIUS schreef kort daar na aan éénen zijner vrienden eenen anderen Brief, die vervolgends in verscheidene Gemeenten verspreid werd, in welken hij BASILIUS arglistigheid en bedrog, verbastering der Gemeenten, verderf der zielen te last leg-

(*) *Epist.* CXXX. *p.* 220. CCXLIV. *p.* 377.
(†) *Epist.* CXXVIII. *pag.* 218.
(§) BASIL. *Epist.* CXXX. *pag.* 222.
(**) *Ep.* CCXXVI. *p.* 347. CCXLIV. *p.* 378.

legde, maar voornaamlijk, dat hij de voorheen gemelde Geloofsbelijdenis alleen ontworpen had, om EUSTATHIUS de zijne af te lokken (*). In het slot voegde hij 'er verscheidene Ketterſche uitdrukkingen van APOLLINARIS bij, zonder hem te noemen, opdat het ſchijnen mogt, zegt BASILIUS, als of die van BASILIUS waren (†). Ook maakte EUSTATHIUS eenen Brief van BASILIUS bekend, dien hij, vóór meer dan twintig jaaren, aan APOLLINARIS geſchreven had; doch met een voor BASILIUS verdacht bijvoegzel (§). In de Brieven van BASILIUS vindt men nog andere verwijtingen, welke zijn voormalige vriend hem deed; men gaf hem den naam *Homouſiast*, en verweet hem eene nieuwe leere van den Heiligen Geest (**). BASILIUS oordeelde, op dit alles te moeten zwijgen, hoe zeer ſommigen hem dit ten kwaade duidden (††), en daar bij volhardde hij tot in het derde jaar toe, terwijl de ſtap van EUSTATHIUS ſteeds meer gevolgen had. Zelfs verzochten uit de Gemeente van *Sebaste* zulken, die met hunnen Bisſchop niet voldaan waren, BASILIUS om bijſtand (§§), daartegen haalde EUSTATHIUS niet weinige Bisſchoppen in *Pontus* over, om BASILIUS de Kerkelijke Gemeenſchap op te zeggen (***). Eindelijk vatte BASILIUS de pen op tegen EUSTATHI-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) BASIL. *Epist.* CCXLIV. *pag.* 379.
(†) *Ep.* CCXXIV. *p.* 342. (§) *l. c. p.* 343.
(**) *Epist.* CCXXVI. *pag.* 348.
(††) *Epist.* CXXX. *p.* 222. CCXXVI. *p.* 346.
(§§) *Ep.* CXXXVIII. *p.* 230. (***) *Ep.* CCXVI. *p* 324.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

THIUS, in het jaar 375, en wederlegde alle zijne beschuldigingen, ook ontdekte hij de eigenlijke oorzaak van zijn gedrag, te weten, dat EUSTATHIUS den *Arianen*, die thans de heerschende partij waren, genoegen wilde geven (*). Ook verdedigde hij zich kortelijk in eenen Brief aan den *Ouderling* GENETHLIUS (†). Niet lang daar na vereënigde EUSTATHIUS zich openlijk met de *Arianen*, op de Kerkvergadering te *Ancyra* in *Galatië*, in het jaar 376. Nu beriep zich BASILIUS bij zijne Monniken in eenen Brief (§) daar op, dat die genen, welke hem Ketterijën hadden te last gelegd, zich thans zelven met de vijänden des waaren Geloofs verbonden hadden. Nog nader verklaarde hij zich, in eenen Brief aan PATROPHILUS, Bisschop te *Ægæ* in *Cilicië*, die zijn vriend was (**). Op deszelfs verzekering, dat hij nooit de Kerkgemeenschap met hem wilde breken, maar tevens wenschte, dat hij die met EUSTATHIUS weder herstelde, gaf hij ten antwoord (††), zulks niet te kunnen doen, zonder de zijde der *Arianen* tevens te kiezen. Hetzelfde verklaarde hij aan THEOFILUS, Bisschop te *Castabata* in *Cilicië* (§§).

Zijne handelingen met

Geduurende deze twisten, die BASILIUS zedert het jaar 373 ontrustten, had hij nog gedurig vele an-

(*) *Epist.* CCXXIII. *pag.* 336.
(†) *Epist.* CCXXIV. *pag.* 342.
(§) *Epist.* CCXXVI. *pag.* 345.
(**) *Epist.* CCXLIV. *p.* 376. (††) *Ep.* CCL. *p.* 381.
(§§) *Ep.* CCXLV. *p.* 382. Verg. *Ep.* CXXX. *p.* 222.

andere Kerkelijke twisten, werkzaamheden en onderhandelingen. Bijzonder behooren daar toe zijne aanhoudende pogingen, om de Westersche Bisschoppen tot eene werkzamer deelneming aan het herstellen der moeilijkheden in de Oostersche Kerk te bewegen. Zeker Ouderling SANCTISSIMUS, bevond zich in het jaar 373 te *Cæsarea*, naar allen schijn, om eenigen last voor de Westerlingen over te nemen. Inzonderheid verlangde EUSEBIUS, Bisschop van *Samosata*, dat BASILIUS in naam der overigen in deze Gewesten eenen Brief wilde schrijven. Maar deze spoorde liever MELETIUS, Bisschop van *Antiöchië*, om wien reeds zoo veel getwist was, aan, om de pen op te vatten, belovende hem de ondertekening van de andere Oosterlingen te zullen bewerken (*). Doch zijne genegenheid tot dezen stap verminderde, toen de Ouderling EVAGRIUS hem nog in het jaar 373 zijne naa *Rome* gezondene opstellen terug bracht, met bericht, dat dezelve daar niet bevallen hadden (†). Ondertusschen werden echter in het jaar 376 DOROTHEUS en SANCTISSIMUS naa het Westen gezonden. Alhoewel BASILIUS zich van den hoogmoed des *Roomschen* Bisschops, waar over hij aan zijnen vriend EUSEBIUS (§) klaagde, geene groote hoop maakte van een gelukkig gevolg; gaf hij evenwel aan deze twee Ouderlingen eenen Brief mede, om aan de Westerlingen een denkbeeld te ge-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de Westersche Bisschoppen

(*) *Epist.* CXX. *p.* 211. *Ep.* CXXIX. *p.* 221.

(†) *Epist.* CXXXVIII. *pag.* 230.

(§) *Epist.* CCXXXIX. *pag.* 368.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

geven van den ſtaat der Oosterſche Kerken, en hen tot bijſtand op te wekken (*). Maar, hoe zeer ook de eerſte reize dezer afgevaardigden iet goeds beloofde, alle verwachting verviel tot niet, toen zij van eene tweede, die zij terſtond weder aanvaard hadden, terug gekomen waren (†). In een voorgaand Deel (§), hebben wij reeds gezien, met welke onbedachtzaamheid de Bisſchop DAMASUS, te gelijk met PETRUS van *Alexandrië*, denzelfden eerwaardigen MELETIUS, dien bijkans alle de Oosterſche Kerken voor den rechtmatigen Opziener der Kerk van *Antiöchië* verëerden, voor eenen Ketter verklaarde.

Gevaar van BASILIUS om zijn ambt te verliezen.

Treurig viel deze mislukking zijner wenſchen voor BASILIUS, hoewel hij buiten dien zelden vrij was van bekommeringen, zonder dat men zeggen kan, dat hij die altijd zich zelven veröorzaakte. Nooit was hij volkomen zeker in zijn ambt, en nog in het jaar 376 moest hij vreezen, door eene *Ariaansch* gezinde Kerkvergadering afgezet te zullen worden (**). Kort te voren was hij in bittere moeilijkheden geraakt met den Plaatsvervanger, (*Vicarius*,) des Stadhouders van *Pontus*. Een Lid van het Gerichtshof wilde volſtrekt zekere voorname weduwe dwingen, om hem te trouwen. Zij, zijn geweld niet anders ziende te ontgaan, nam haren toevlucht tot het Altaar in eene Kerk, alwaar BASILI-

LI-

(*) *Epist.* CXLII. *pag.* 371. CXLIII. *p.* 372.
(†) *Epist.* CCLV. *p.* 390. CCLXVI. *p.* 411.
(§) Zie V *Deel*, *Bladz.* 277.
(**) *Epist.* CCXXXVII. *pag.* 365.

LIUS zich verplicht oordeelde, haar in zijne bescherming te nemen. Maar de Onderstadhouder wilde haar volstrekt overgeleverd hebben. Om den Bisschop te beschimpen, liet hij huiszoeking bij hem doen, als of hij haar bij zich verborgen had. Daar op daagde hij hem voor zijne rechtbank; men scheurde hem, op deszelfs bevel, den mantel van het lijf; waar op BASILIUS niets anders zeide, dan dat hij ook zijn' rok wilde uittrekken, als de Onderstadhouder dit begeerde. Deze dreigde met slagen, en de Bisschop bood terstond zijn ligchaam aan. Ik zal u met ijzeren haaken laten oprijten, vervolgde de vergramde Richter; goed, hernam BASILIUS, dan zult gij mij daar door van eene verzweering in de lever genezen, waar aan gij ziet, hoe veel ik lijde. Inmiddels vernamen de ingezetenen der stad, hoe het met hunnen Bisschop stond. Terstond stortte eene ontelbare menigte, van allen stand en ouderdom, waar onder een groote hoop wijven, gewapend met de eerste de beste werktuigen van wraak, woedend op de Gerichtsplaats los, om den Onderstadhouder om het leven te brengen. Nu moest deze zelf om zijn leven bidden, hetwelk hij ook door de voorspraak van BASILIUS behield. Dus verhaalt ons zijn vriend GREGORIUS van *Nazianzus* (*).

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Merkwaardiger is de moeilijkheid, in welke BASILIUS, in deze laater jaaren, gewikkeld werd, met de Bisschoppen van *Pontus*, en met de Gemeente van

Moeilijkheid met de Bis-

(*) *Orat.* XX. *pag.* 353.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſchoppen van Pontus.

van *Neo-* of *Nieuw-Cæſarea*, in dat Landſchap. De eerſten, gedeeltlijk door EUSTATHIUS tegen hem vooringenomen, hielden zich op eenen koelen afſtand van hem. Eindelijk ſchreef hij hun, in het jaar 375 (*), zeer vriendelijk en beſcheiden, hetwelk ook dat gevolg ſchijnt gehad te hebben, dat de goede verſtandhouding met hen vernieuwd werd (†). Harder viel hem de afkeer, welken de ingezetenen van *Neocæſarea* tegen hem betoonden; hij was in de nabuurſchap dezer ſtad geboren; hij beſchouwde ſommigen van hare Bisſchoppen, als zijne Leermeesters; ook leefden 'er nog bloedvrienden van hem; en zij hadden hem te voren zoo vele eere bewezen. Doch dit alles ſcheen men vergeten te hebben, daar men allerhande nadeelige geruchten van hem verſpreidde en gretig aannam. BASILIUS ſchreef de ſchuld daar van aan ATARBIUS, den Bisſchop dier ſtad, toe. Deze had BASILIUS voor zijne Gemeente gehoond, en zelf *Sabelliaanſche* gevoelens beginnen voor te dragen. Hier over had BASILIUS hem eene vermaning gegeven, en tot een mondgeſprek uitgenodigd (§), doch ATARBIUS kwam niet, maar toonde zich veeleer nog bitterer tegen BASILIUS, wien hij verweet, dat zijne ſchriften naar de wijsheid dezer wereld ſmaakten (**). De Gezangen en de Monniken, door BASILIUS te *Cæſa-*

(*) *Epist.* CCIII. *pag.* 299-302.

(†) *Ep.* CCV, CCVI. *p.* 308. *Ep.* CCLII. *p.* 388.

(§) *Epist.* CCXXVI. *pag.* 317.

(**) *Epist.* CCIV. *pag.* 305.

ſarea ingevoerd, hekelde hij, als nieuwigheden (*). Doch de waare oorzaken van zijne gramſchap waren, zoo als BASILIUS meende (†), nijd en vrees, dat hij van *Sabellianerij* overtuigd zou worden. Ondertusſchen vond hij ingang bij de Gemeente, zelfs onder de bloedvrienden van BASILIUS (§). Vergeefs echter wendden zij zich tot MELETIUS van *Antiöchië*, en ANTHIMUS te *Tyana*, om dezen voor hun Leerſtelſel in te nemen, en ontvingen van beiden een onäangenaam antwoord (**). Ook hier wilde BASILIUS wel den eerſten ſtap tot verzoening doen. Hij ſchreef in het jaar 375 aan de Ouderlingen te *Neocæſarea* (††), en door hen tevens aan de Gemeente. Deze Brief bleef onbeäntwoord; waar op BASILIUS andermaal aan deze Ouderlingen ſchreef (§§). In dezen Brief ſchreef hij bijzonder aangaande de gezangen, die 's nachts bij zijne Gemeente in gebruik waren; de Gemeente ſtond 's nachts op, om eerſtelijk in het Bedehuis ootmoedig tot God te bidden; vervolgends ſtond zij op tot zingen, (ψαλμωδια,) dan zich in twee choren deelende, die bij beurtwisſeling zongen, dan het aan éénen opdragende, om aan te heffen, wien zij volgden. Met zulke afwisſelingen en tusſcheningevlochtene gebeden, brachten zij den nacht door, tot dat zij, bij het aanbreken van den dag, allen, uit éénen mond, den Boet-Pſalm, waarſchijnlijk den

(*) *Ep.* CCVII. *p.* 310. (†) *Ep.* CCX. *p.* 314.
(§) *l. c. p.* 315. (**) *l. c. p.* 316.
(††) *Ep.* CCIV. *p.* 302. (§§) *Ep.* CCVII. *p.* 307.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den Lijsten, tot God aanhieven. Niettegenstaande de pogingen van BASILIUS, verijdelde de tegenpartij steeds zijne vreedzame inzichten. Als hij in het jaar 375 éénen zijner Broederen op deszelfs Landgoed niet ver van *Neocæsarea* bezocht, ontstond 'er in de stad zulke ontsteltenis, op het gerucht, dat hij daar komen, en mondeling zijne tegenstreevers wederleggen wilde, dat velen zich ijllings wegbegaven; terwijl aan den anderen kant, waarzeggers en droombeduiders opstonden, die van het Leerstelsel van BASILIUS alle onheil voor de Gemeente voorzeiden. Deze vond daaröm dienstig, nogmaals aan de aanzienlijksten der stad te schrijven (*); gelijk nog twee anderen van zijne Brieven (†), aan twee van zijne bekenden gericht, dezelfde zaak betroffen; waar van ons de uitkomst niet bekend is, doch in welke BASILIUS, zoo veel men zien kan, zich niets te verwijten had.

Een lijfeigene tot Bisschop verkozen

Nu en dan echter ging BASILIUS, in eenen welgemeenden ijver voor de Kerk, de paalen der burgerlijke en wettelijke orde te buiten. Zekere Gemeente in *Kappadocië*, die lang zonder Bisschop geweest was, verkoos daar toe éénparig den lijfëigenen van zekere rijke vrouw, SIMPLICIA, wier goederen hij bestuurde, en verzocht BASILIUS, met andere Leeräars, om denzelven in te wijden. BASILIUS en zijn vriend gaven aan deze Gemeente dat genoegen; hoe zeer deze lijfëigene die waardigheid met

(*) *Epist.* CCX. *pag.* 313.
(†) *Epist.* CCVIII, CCIX. *pag.* 312.

met tegenzin aannam, en hetwelk de hoofdzaak was, men had SIMPLICIA niet ééns om hare toeftemming gevraagd. Deze voer hier op hevig tegen BASILIUS uit, en wendde zich aan de Gefnedenen van het Hof, om recht te bekomen; maar BASILIUS fchreef haar op eenen zeer hoogen toon (*), waar bij het, gedurende zijn leven, bleef. Na zijne dood eischte zij van zijnen vriend GREGORIUS, dezen Bisfchop, als haren lijfëigenen, terug; voornaamlijk, dewijl vele leden zijner Gemeente thans ontkenden, hem ooit tot hunnen Leeräar begeerd te hebben. Ook begeerde zij rekening van zijn voorheen waargenomen beftuur. GREGORIUS fchreef (†) daar op veel zachter en vriendelijker dan te voren BASILIUS gedaan had, zonder dat ons het einde dezer zaak bericht wordt.

Of men het H. A. daaglijks mag gebruiken?

Eene andere vrouw, CÆSARIA PATRICIA had BASILIUS geraadpleegd, of het ook nuttig zij, het H. Avondmaal, daaglijks, te gebruiken? Hij beäntwoordde dit bevestigender wijze (§), en bewees het uit *Joann.* VI. 55. Te *Cæfarea*, voegt hij 'er bij, werd het viermaal in de week, op Zondag, Woensdag, Vrijdag en Zaturdag, als ook op andere dagen, als men de gedachtenis van eenen Heiligen vierde, gebruikt. Dezelfde vrouw had hem ook gevraagd: of het, in eenen tijd van vervolging, geöorloofd was, in afwezendheid van eenen Ouderling of Ker-

(*) *Epist.* CXV. *pag.* 207.

(†) GREGOR. *Naz. Epist.* XXXVIII. *pag.* 800.

(§) *Epist.* XCIII. *pag.* 186.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Kerkendienaar, zich zelven het Heilig Avondmaal te geven? Alszins, was zijn antwoord, want dit wordt, door eene oude gewoonte, bevestigd. Alle Monniken in de Woestijnen, waar geen Priester is, insgelijks de Leeken te *Alexandrië*, en in geheel *Egypte*, hebben het Avondmaal meesttijds bij zich in huis, en gebruiken het, als zij willen. Want, als de Priester eenmaal het *Offer* volbracht en uitgedeeld heeft, dan kan die gene, die het geheel van hem ontvangen heeft, wanneer hij 'er daaglijks een gedeelte van gebruikt, met recht gelooven, dat het hem aanhoudend van denzelven toebedeeld wordt.

Kerkregelen van BASILIUS.

Hoe veel gezags BASILIUS gehad hebbe, in alle Kerkelijke zaken, de Leer, Kerketucht, openbare Godsdienst enz., betreffende, geven, behalven alles wat wij tot hier toe van hem verhaald hebben, zijne *Brieven*, maar bijzonder drie onder dezelven te kennen, welke *Kerkregels* bevatten, die in de *Griekſche* Kerk inzonderheid, als Kerkelijke wetten, zijn aangenomen (*). Tot dezelve gaf aanleiding zijn vriend AMPHILOCHIUS, Bisſchop van *Iconium* (†), die, werkzaam zijnde, om nuttige ſchikkingen in zijne Gemeente te maken, BASILIUS daarömtrent verſcheidene vragen deed, in het jaar 375; waar op deze hem de gemelde Kerkregelen in drie Brieven toezond (§). Deze Kerkregels zijn van gemengden in-

(*) Zij ſtaan daaröm ook in de verzameling van oude Kerkelijke wetten BEVEREGII *Pand. Canon. T.* II. *p.* 47-137.

(†) Zie van hem hier voor *Bladz.* 54. volgg.

(§) BASIL. M. *Ep.* CLXXXVIII. *ſeu Ep. Can.* I. *T.* III.

inhoud, en geven veel ijver voor Godzaligheid en Kerkelijke tucht te kennen, maar men zou 'er meer oordeel en fchranderheid in mogen verlangen. Men fpreekt gemeenlijk veel van de ftrengheid der Kerkelijke tucht in de oude Kerk, en leidt daar uit de uiterlijke heiligheid in dezelve af. Hoe zeer echter, over het algemeen, daar in veel waarheid is, evenwel overdrijft men meestäl de waarde zoo wel, als de heilzame gevolgen dezer Kerketucht. Ten tijde van BASILIUS had men eene menigte wetten en voorfchriften van Kerkvergaderingen en bijzondere Bisfchoppen, maar geene algemeene aanleiding, op de voornaamfte gevallen toepasfelijk, tot waarneming dezer wetten en regelen. Elke Bisfchop maakte fchikkingen, raadplegende zijne nabuuren of eenen uitmuntenden Leeräar der Kerk, terwijl meer gelet werd op de verzwaring of verzachting der ftraffen en boeten, dan wel om met de rechte zedekunde, menfchenkennis en ondervinding te rade te gaan. De ftraffen en boetdoeningen waren meestäl zoo ingericht, dat velen, die bleven zoo als zij waren, door ligchaamskastijdingen of werktuiglijke oefeningen, boete deden, en eene uitwendige bekeering vertoonden, daar het hart niet mede gepaard was. De indruk, die de boeten moesten veröorzaken, werd veel weggenomen, doordien men onverftandig genoeg was, om, bij voorbeeld, den *krijgsdienst*, een *tweede huwlijk*, het *nemen van renten*, aan dezelf-

III. *ed. Garn. p.* 268. *Ep.* CXCIX. *feu Can.* II. *pag.* 290. *Ep.* CCXVII. *Can.* III. *p.* 324.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zelfde boeten te onderwerpen, als bij voorbeeld, *overſpel* en *meinëed.* Als men hier bijvoegt, hoe burgerlijke rechten en wetten met de voorſchriften der Kerketucht vermengd en verward werden; waar door wel het gezag der Kerk en der Geestlijkheid ſteeds hooger rees, maar de ſtaat en de burgerlijke overheid, die zich genoodzaakt zagen, zich, in vele gevallen, aan de uitſpraken der Kerk te gedragen, veel van de klem van het beſtuur verloren, zal men van de goede vruchten, welke men aan de Kerketucht dezer tijden wil toeſchrijven, vrij wat moeten aftrekken.

Leerſtellige vragen door BASILIUS beäntwoord.

Nog andere vragen van AMPHILOCHIUS aan zijnen vriend BASILIUS, over leerſtellige onderwerpen, gaven aan dezen aanleiding, in het jaar 376, om hem eenige Brieven daar over toe te zenden. In éénen derzelven (*) verklaart hij zich over eene ſtelling der *Eunomianen*, dat *wij in ſtaat zijn, om het Godlijk wezen volkomen te begrijpen.* Daar dezelfde partij de vraag opwierp: *Veréert gij iet, hetwelk gij kent, of hetwelk gij niet kent?* beäntwoordt BASILIUS dit in eenen volgenden Brief (†); en weder in eenen anderen de vraag: *Is de kennis eer? of het geloof* (§). Eindelijk beäntwoordt BASILIUS nog andere vragen van zijnen vriend, in eenen bijzonderen brief (**).

Tot

(*) *Epist.* CCXXXIII. *pag.* 355.
(†) *Epist.* CCXXXIV. *pag.* 357.
(§) *Epist.* CCXXXV. *pag.* 358.
(**) *Epist.* CCXXXVI. *pag.* 360.

Zijn Boek over den H. Geest.

Tot een nog gewigtiger werk gaf dezelfde AMPHILOCHIUS aan BASILIUS aanleiding, omtrent het jaar 375, te weten, tot het opstellen van zijn *Boek over den Heiligen Geest* (*). BASILIUS had hem kort te vooren genodigd, om met hem te *Cæsarea* zeker Feest te vieren; maar bij den Godsdienst, welken hij op hetzelve, in zijne tegenwoordigheid, bediende, had hij in het Gebed, hetwelk men de *Doxologie*, (Godsverheerlijking,) noemde, zulke samenstelling van den *Heiligen Geest* met den Vader en den Zoon gebruikt, welke opzien en aanstoot verwekt had (†). AMPHILOCHIUS verzocht hem daaröm, wegens de Toehoorers, die zich geërgerd hadden, of nog ergeren konden, de betekenis der door hem gebruikte woorden, (*met den Zoon en Heiligen Geest*, als ook: *door den Zoon in den H. Geest*,) schriftelijk te verklaren. In dit gemelde werk, zegt BASILIUS, onder anderen: „ Vergeefs werpt men ons tegen, dat de spreekwijze *met den Zoon*, (μετ' αυτȣ,) ongewoon, maar *door* hem, (δι' αυτȣ,) meer schriftuurlijk, en ook in het Gebed gebruiklijk is. Wij bedienen ons veel meer van beide deze uitdrukkingen. Wanneer wij, in den Eeniggeborenen, de grootheid zijner natuur en de voortreflijkheid zijner waardigheid beschouwen, dan betuigen wij, dat hij de heerlijkheid *met* den Vader heeft. Maar, wanneer wij overwegen, welke reeks van

(*) *Liber de Spiritu S. ad S. Amphilochium Tom.* III. *Opp. pag.* 1-67. *sqq.*

(†) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 153.

van goederen wij hem verfchuldigd zijn, en hoe hij ons tot God gebracht heeft; dan belijden wij, dat ons deze genade *door hem* en *in hem* gewerkt is. Het eerfte is verheerlijking, dit laatfte dankzegging. De fpreekwijze, *met hem*, wordt onder ons overäl, naar het voorbeeld der oudheid, gebruikt; maar het is ons niet genoeg, dat onze Vaders dit geleerd hebben; (ὅτι των πατερων ἡ παραδοσις,) want ook zij zijn hier in de Schrift gevolgd." — In het IX *Hoofdftuk* belooft hij de gewoone denkbeelden van den Heiligen Geest te zullen onderzoeken, zoo wel die, welke hij uit de *Heilige Schrift* verzameld had, als die hij, *door de overlevering*, (παραδοσις,) *der Vaderen*, ontvangen had. Dit geheele werk van BASILIUS wordt als een hoofdwerk over dit ftuk in de oude Kerk aangemerkt. Ondertusfchen is het te zeer een *Strijdfchrift*, in hetwelk de Schrijver zich ook veel te breedvoerig met woorden en enkele lettergreepen bekommert; evenwel heeft de allengs heerfchende gewordene leerwijze over dit gedeelte van het *Katholijk* Geloof veel aan hem te danken, hoewel de toegevendheid, welke hij bij dit Leerftuk oefende, zoo als wij gezien hebben, hem bijzonder eigen bleef. Over de echtheid van dit werk wordt, met dit al, getwist, niet, omdat de Proteftanten, gelijk DU PIN (*) ons wil doen gelooven, verlegen zouden zijn, dewijl de noodzaaklijkheid der *Overleveringen* of *Traditiën*, daar in zoo oogfchijnlijk, bewezen wordt; trouwens, hij moet

(*) *Nouvelle Biblioth. des Auteurs Eccl. T.* II. *p.* 181.

moet zelf bekennen, dat ERASMUS in deze twijfeling, reeds is voorgegaan, terwijl daartegen CASAUBONUS (*) zich voor de echtheid van dit Boek verklaarde. In dezen tijd zeker zal geen *Protestant* zich door de overëenkomst of niet overëenkomst van eenen Kerkleeräar laten aanlokken of afschrikken, om zulks tot bewijs van de echtheid of onëchtheid van eenig geschrift te gebruiken, dewijl het zeker is, dat niemand dezer Kerkleeräaren, in alles, met het geheele Leerstuk van eenig tegenwoordig Kerkgenootschap overëenkomt, gelijk ook niemand hen, in alle hunne bijzonderheden, geern geheel zou willen volgen. En in het tegenwoordig geval hebben de *Protestanten* vooräl geene reden, om ongerust te zijn. De sterkste plaats van BASILIUS, omtrent de *overleveringen*, beschouwt dezelven niet als eene bron van kennis in de Godsdienstleere, maar alleen in het Kerklijk ceremoniëel en de openbare voordragt van het Geloof. Op het eerste voorkomen schijnt het wel, als of BASILIUS zoo ver ging, dat hij het *Geloof in den Vader, Zoon, en Heiligen Geest*, niet als eene *eigenlijke onmidlijke Leere der Schrift*, maar alleen als een *gevolg* aanzag, hetwelk de *Overlevering* uit het Formulier des Doops had afgeleid, maar, in de daad, spreekt de Kerkvader ook hier alleen van de *bewoordingen* en *voordragt*, maar niet van het geloof zelf. Hij merkt aan, dat de spreekwijze: *in den Vader, Zoon, en Heiligen Geest gelooven*, in dezen volledigen samenhang, niet in de H. Schrift voor-

(*) *Exercitt. adv. Baron. p.* 399. 1615. 4to.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voorkomt; maar als een natuurlijk gevolg uit het Doopsformulier, door het mondelijk onderwijs, ingevoerd is. Met dit alles moet men erkennen, dat de Christelijke Leeräars, ten dezen tijde, wel nog niet gewoon waren, de hoofdzaken van hun Geloof uit eene eigenlijke mondelijke *Overlevering* af te leiden, maar nogthans allengs daar toe begonnen te neigen. Daar men zoo vele voorschriften van Godzaligheids-oefeningen uit die bron begon af te leiden, was 'er nog maar één stap te doen, om ook de Leerstukken van het Geloof daar uit te bewijzen; daarënboven waren de *Katholijken*, in den strijd tegen de *Ketters*, reeds lang gewoon, zich daar op te beroepen, dat, behalven de H. Schrift, hun gevoelen bij de Gemeenten, van eersten af, was bewaard en voortgeplant. Ligtlijk konden zij dus daar toe overgaan, om dit allengs als een bewijs voor hun gevoelen op zichzelve te willen gebruiken. Eindelijk het steeds hooger klimmende gezag en aanzien der Geestelijkheid kon zich best gronden op de *Overleveringen*, die haar alleen bekend konden zijn.

Predikatiën van BASILIUS.

Van eenen anderen vermaarden arbeid van BASILIUS, zijne *negen Kerkredenen over de Scheppingsgeschiedenis* (*), kan men den tijd niet nauwkeurig opgeven; echter schijnen zij ook in zijne laatere jaaren te behooren. Behalven deze IX Leerredenen, zijn 'er nog *drie*, die hem, als een vervolg derzelven, in sommige handschriften van zijne werken worden toegeschreven, doch waar van de echtheid, met ge-

(*) *Homiliæ* IX. *in Hexaëmeron T.* I. *Opp. p.* 1-88.

gewigtige gronden, betwist wordt. De echte bovengemelde Leerredenen worden door de Tijdgenoten ten hoogsten geroemd. „ Neem ik zijn *Hexaë-* „ *meron* in handen," zegt GREGORIUS van *Nazianzus* (*), „ en leide ik het door de tong; dan „ word ik met den Schepper vereënigd, en zie, „ hoe het met de Schepping toegegaan is; ik be- „ wonder de Schepping meer dan te vooren, toen „ de bloote aanschouwing mijn Leeräar was." Zijn Broeder GREGORIUS (†) vond ze even zoo verwonderenswaardig, als het verhaal van MOSES zelf. AMBROSIUS, die eene dergelijke verklaring der Schepping ondernam, legde daar bij het werk van BASILIUS, ten grootsten deele overgezet, ten grond. Men vindt ondertusschen daar in de bevattelijke, aangename, somtijds ook roerende welsprekendheid van den Opsteller niet; doch over het geheel is het eene vrij gelukkige poging, om eene algemeen nuttige aanwijzing tot het zedenlijk gebruik der Scheppingsgeschiedenis te geven; zoo ver hij dezelve, zonder kennis van het Hebreeuwsch, met behulp der Alexandrijnsche Overzetting, verstond, en zoo ver de toenmalige Natuurkunde of Natuurgeschiedenis reikte. Hier en daar zou dus de uitlegging wel gegronder kunnen zijn; menige nutteloze vragen konden met gewigtiger, en spelende zedenlijke toepassingen met doelmatiger verwisseld zijn. Ook staan hier wijsgeerige gevoelens met derzelver weder-leg-

(*) *Orat.* XX. *pag.* 363.

(†) *Explic. in Hexaëmer. T.* I. *Opp. p.* 1, 2, 45.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

leggingen, waar ambachtslieden tot aandacht opgewekt moeten worden, juist niet heel gepast. Doch, met dit alles is BASILIUS te prijzen, dat hij deze wijze van Prediken verkozen heeft boven de *Allegorische* en *Polemische*. Hij maakte dezelve algemeen geliefd, en werd steeds als een voorbeeld aangezien der genen, die zich, zedert dien tijd, zoo menigvuldig bezig hielden, met de opheldering der Scheppingsgeschiedenis voor hunne Gemeenten.

Vervolg. Hoe vele andere Preeken en uitlegkundige Schriften BASILIUS verder geschreven heeft, is niet zeker. CASSIODORUS (*), die tweehonderd jaaren na hem schreef, meldt wel, dat hij uitleggingen over de geheele Heilige Schrift zou opgesteld hebben, maar verdient daaröm weinig geloof, dewijl HIËRONYMUS en andere Tijdgenoten hier niets van weten. Zelfs zijn de werken van dezen inhoud, welke nog onder zijnen naam voorhanden zijn, als de *Preeken over een aantal Psalmen*, en de *verklaring* van JESAIA, aan gewigtige twijfelingen over derzelver Opsteller onderhevig. De eersten echter schijnen grootendeels echt te zijn (†). Doch de echtheid der *verklaring over de XVI eerste Hoofdstukken* van JESAIA (§), heeft meer tegen zich; ook is derzelver waarde niet meer dan middelmatig, door wijdlopigheid, verkeerde toepassing der zedenkunde, en ongelukkige *Allegoriën of Leenspreuken*. Nog

(*) *Præf. ad Instit. div. lit. pag.* 508.

(†) Zij staan onder het opschrift: *Homiliæ in Psalmos* in de werken van BASILIUS *T.* I. *p.* 90-204.

(§) *Enarratio in Prophetam Esaiam T.* I. *p.* 378-617.

Nog zijn 'er meer dan XXX *Homiliën* of Kerkredenen van zeer verſchillenden inhoud, die aan BASILIUS worden toegeſchreven. Verſcheidenen van dezelven heeft GARNIER in zijne uitgáve, als onëcht, in een aanhangzel (*), geplaatst. Onder dezen is eene Preek merkwaardig, *over de Geboorte van* CHRISTUS (†), waar in de overlevering voorkomt, welke oók EUSTATHIUS en GREGORIUS van *Nysſa* gewagen, dat de *Jooden* ZACHARIA tusſchen den Tempel en den Altaar hebben omgebracht, omdat hij MARIA, na de Geboorte van CHRISTUS, onder de Maagden aangenomen, en daar door zijne wondervolle geboorte bevestigd hebbe. Ook verzekert de Opſteller, dat de *Cometen* de regeering der Koningen aanduiden; en tegen de heerſchende leere van dien tijd wordt 'er in gezegd: „ Uit *Matth.* I. 24. kon men vermoeden, dat MARIA, na de Geboorte des Heeren, zich aan den gewoonen Huwlijksplicht niet onttrokken hebbe; het waare Geloof lijdt daar niets door; en als MARIA ſlechts tot de Menschwording van CHRISTUS Maagd gebleven is, dan is het niet nodig, de volgende gebeurenisſen te onderzoeken; alhoewel beminnaars van CHRISTUS niet geern hooren, dat MARIA ooit opgehouden hebbe, Maagd te zijn." Eene andere Preek, welke voor onëcht gehouden wordt, handelt *van den vrijën wil* (§).

Doch

(*) *Opp. Baſil. M. Tom.* II. *pag.* 583.

(†) *Homilia in Sanctam Christi Generationem l. c. pag.* 595-603.

(§) *Sermo de Libero Arbitrio l. c. pag.* 613.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Doch hoe dit zij, de leere, die in dezelve omtrent dit onderwerp voorkomt, is de doorgaande leere van dien tijd. De Opsteller begint daar mede; dat die genen, op wier hartentafel de wet van God door zijnen Geest is ingedrukt, zeer wel wisten, dat men onmooglijk, door eigene krachten, de aanvallen des Boozen kan overwinnen; en dat alleen de onverwinlijke magt van God daar toe te hulp moet komen. „ De *vrijë wil*," vervolgt hij, „ die in 's menschen magt staat, doet alleen zoo veel, *dat hij den Duivel wederstaan wil of niet wil*; maar geenszins, dat men volkomen de overhand over de hartstochten en driften behaalen kan."

Onder die Preeken, welke men, als ongetwijfeld echt, aan BASILIUS toekent, is de eerste van allen, die hij gehouden heeft, reeds hier voor (*) gemeld, en van zijne *Lofredenen* op verscheidene *Heiligen*, of eigenlijk *Martelaren*, als op XL *Soldaaten*, op BARLAAM, GORDIUS en MAINAS, insgelijks bij de Geschiedenis van het toenemen des Bijgeloofs gesproken (†). Tot staving en vermeerdering van hetzelve heeft BASILIUS buitendien veel toegebracht, door andere Schriften en Handelingen. Wanneer, omtrent het jaar 373, de Christenen onder de *Gothen*, door den Koning ATHANARICH vervolgd werden, en SORANUS, Romeinsch Veldheer, in het nabuurig *Scythië*, of aan den uitloop des *Donau's*, dit aan BASILIUS, zijnen nabestaanden, meldde; vermaande deze hem niet alleen, den Martelaren aldaar,

(*) Boven *Bladz.* 230. (†) Zie *Deel* VI. *Bl.* 173.

daar, zoo als hij reeds gedaan had, verder alle hulp te bewijzen; maar hij verzocht hem ook om derzelver lijken voor zijn Vaderland, *Kappadocië* (*). Kort daar na zond deze Veldheer hem het ligchaam van den Heiligen SABAS, die onlangs aldaar het leven verloren had, hetwelk BASILIUS, met uitſtekende blijdſchap, ontving (†). Hij zelf werd niet lang daar na door AMBROSIUS, Bisſchop van *Mediolanum*, verzocht, dat hij dien het lijk van éénen zijner Voorzaten in zijn ambt, DIONYSIUS, die in *Kappadocië* geſtorven was, wilde bezorgen; ook zond AMBROSIUS eenigen van zijne Geestelijkheid mede, aan welken hetzelve overgeleverd kon worden. BASILIUS voldeed aan dit verzoek in het jaar 375, en meldde aan AMBROSIUS, dat dit gewis het lijk van DIONYSIUS was, als ook, hoe zeer de Christenen, bij welken het tot hier toe gelegen had, over het verlies van hunnen Vader en Opziener zich bedroefd hadden (§). Behalven de bovengemelde Lofredenen op Martelaren heeft BASILIUS 'er nog ééne nagelaten, op de *Martelaresſe* JULITTA (**), in welke hij haar lijden en laatſte woorden, tot hare verbranding toe, verhaalt, en ook niet voorbijgaat te zeggen, dat haar ligchaam in de vlammen onverteerd is gebleven, en dat het, in den Voorhof eener Kerk begraven, die plaats en de genen, die daar

(*) *Epist.* CLV. *pag.* 245.

(†) *Epist.* CLXIV, CLXV. *pag.* 254.

(§) *Epist.* CXCVII. *pag.* 287.

(**) *Tom.* II. *Opp. pag.* 33. *ſqq.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

daar in komen, heiligt; insgelijks, dat 'er, te dier plaatze, eene bron is ontſprongen, welke den gezonden tot genoegen, en den zieken tot troost dient. Anderen van zijne Preeken hebben niets bijzonders, alleen verdient nog uit zijne Preek: *Dat God niet de oorzaak van het kwaad is*, aangetekend te worden; dat wij niets zonder Gods wil lijden kunnen, en dat alles, wat wij lijden, niet ſchadelijk, maar wat 'er gebeurt, altijd het beste is. *De dood* is wel van God; maar hij is geen *kwaad*, ten zij men de dood des zondaars verſta, welke het begin zijner ſtraffen is. Maar daar hebben wij alleen ſchuld aan: *Want de oorſprong en wortel der zonde is onze vrijë wil* enz. Meer vermaard, dan alle de Kerkredenen van BASILIUS, is zijne *Redenvoering* aan eenige met hem vermaagdſchapte *Jongelingen*, *hoe zij van de Heidenſche Boeken nut kunnen trekken* (*). Deze nuttigheid bepaalt BASILIUS voornaamlijk tot de voorſchriften en voorbeelden van deugd, welke men daar uit kan opzamelen, overëenkomſtig de gewoonte van die tijden, in welken men aan alle geleerdheid eene *Theologiſche* wending begon te geven.

Zijne Brieven.

De *Brieven* van BASILIUS maken een aanzienlijk aantal uit, men vindt 'er in de uitgave van GARNIER (†) *drie honderd vijf en zestig*, de ondergeſchovene, onzekere, en die van andere perſonen, me-

(*) *Orat. ad adolescentes, quomodo posſint ex gentilium libris fructum capere? l. c. pag.* 173.

(†) *Tom.* III. *Opp. Baſil. pag.* 69-467.

medegerekend. Wij hebben van dezelve gebruik gemaakt in het verhaal van zijn leven en gevoelens, waarömtrent zij vele bijzonderheden bevatten. Zij werden, wegens den kiesſchen ſtijl, de levendige, ſomtijds vernuftige, en altijd ongedwongene houding, die naar de bijzondere onderwerpen ſteeds verſchilt, bij de ouden hooggeſchat. Zij vertoonen ons, volgends FOTIUS (*), niet alleen de bewonderenswaardige zeden van hunnen Opſteller; maar kunnen ook tot een voorbeeld van eenen goeden Briefſtijl dienen.

Ondergeſchovene ſchriften.

Behalven die Schriften, wier echtheid in twijfel getrokken wordt, waar van wij reeds geſproken hebben, zijn 'er nog meer anderen, welke men op naam van BASILIUS geſteld heeft, en welke echter van laater tijd zijn, waar toe zijne hoogächting, bijzonder bij de Monniken, aanleiding gegeven heeft. Zoo heeft men een vrij lang Boek van den *Maagdelijken Staat*, onder zijnen naam (†), en *twee Boeken over den Doop* (§), welker onëchtheid GARNIER heeft aangewezen.

Zijne Liturgie.

Schoon ook niemand twijfelt, of de zoogenoemde *Liturgie*, (Kerkendienst,) van BASILIUS onëcht is, verdient zij echter, als in het voorbijgaan, aangeroerd te worden. Men heeft hier voor (**) reeds gezien, dat BASILIUS, nog *Ouderling* zijnde, Formuliergebeden voor den openbaren Godsdienst te *Cæ-*

(*) *Biblioth. Cod.* CXLIII. *pag.* 318.

(†) *T.* III. *Opp. p.* 589. (§) *T.* II. *Opp. p.* 624.

(**) Boven *Bladz.* 234.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Cæsarea, heeft opgesteld; als ook (*), dat men zijne Nachtgezangen in zijne Gemeente berispt heeft. In de eerste tijden der Vde eeuw verhaalde PROCLUS, Bisschop van *Konstantinopolen* (†), dat, dewijl de Toehoorers van BASILIUS den Godsdienst, wegens de lange gebeden, zeldzamer bezochten, hij dezelve verkort hebbe, waar in hij van CHRYSOSTOMUS nagevolgd zal zijn. Ook is 'er in de daad eene *Liturgie* van BASILIUS voorhanden, zoo wel eene *Griek*sche, welke in alle Griekſche Gemeenten gebruikt word, als eene in de *Syrische*, en nog eene in de *Koptische* Taal (§). Maar, dewijl alle deze *Liturgiën*, zelfs de *Grieksche* in de Handschriften onderling zoo veel verschillen, kan men hier niets vastſtellen; men vindt 'er ook, naar het schijnt, de lange gebeden onäfgekort in. Wij hebben reeds, bij gelegenheid eener zoogenoemde *Liturgie* van CHRYSOSTOMUS (**), gezegd, hoe soortgelijke Godsdienstige schikkingen, onder den naam van zulke aanzienlijke Leeräaren, aanzien verkregen, schoon zij van anderen oorspronglijk waren.

BASILIUS wordt gehouden voor

BASILIUS wordt ook gehouden voor den Stichter eener Monniken-orde, die tot onzen tijd toe stand houdt. Zijn eigen afgezonderd leven en zijne voortplan-

(*) Boven *Bladz.* 264.

(†) *Homilia* XXII. *pag.* 580. *Romæ* 1630. 4to. Zo dezelve van hem is.

(§) ED. RENAUD. *Liturgg. Orientt. Coll. T.* I. P. I. *p.* 57. *T.* II. *p.* 548. en bij GARNIER *Opp. Basil. T.* II. *p.* 674-696. (**) Zie VII *Deel*, *Bladz.* 60.

planting van het Monnikenleven gaf tot dat Geloof aanleiding, ſchoon men nergens eene ſpoor ontmoet, dat hij een eigen gezelſchap van Monniken, door naam, kleding, gebruiken en andere inrichtingen, onderſcheiden geſticht hebbe. Zijne *korte regelen*, van welken elders (*) geſproken is, en die men *den regel van den Heiligen* BASILIUS noemt, bevatten wel zedelijke voorſchriften, die zijns niet onwaardig zijn; maar toch in het wezenlijke niets anders behelzen, dan het gene ANTONIUS, PACHOMIUS, en andere Stichters van het Monnikenleven, reeds ingeſcherpt hadden. Evenwel werden allengs de *Monniken van den Heiligen* BASILIUS de talrijkſte en heerſchende in de geheele *Griekſche* Kerk; waar zij tot heden toe zulks gebleven zijn. Vroegtijdig reeds kwamen zij ook over in de Westerſche Kerk, nadat RUFINUS gemelde regelen in het Latijn vertaald had, wanneer in *Sicilië* en *Beneden-Italië* de Griekſche Gemeenten met Kloosters van zulke Monniken van beide kunnen vervuld raakten. Nog is 'er in de Roomſche Kerk *eene orde van den Heiligen* BASILIUS, waar van Kloosters genoeg in *Sicilië*, *Italië*, *Spanje* en *Polen* zijn. De Geſchiedſchrijvers van deze orde weten ons vele bijzonderheden daar van te verhalen, die vrij onwaarſchijnlijk, ja fabelachtig zijn, bij voorbeeld, dat BASILIUS, van eerſten af, 3,000 Monniken in *Syrië* onder zijn opzicht genomen heeft, dat zijn Orde, bij zijn overlijden, veel meer dan 100,000 leden ſterk geweest is,

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den ſtichter eener Monniken-orde

(*) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 13, 14.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

is, dat de Bisſchoppen van *Rome* van dien tijd dezelve bevestigd hebben enz. (*)

Zijne dood.

Juist die ſtrenge levenswijze, welke men in BASILIUS zoo zeer bewonderde, en die ſteeds met zoo vele werkzaamheden van zijn bezig ambt gepaard gingen, lieten ondertusſchen zijn uitgeteerd ligchaam naauwlijks den ouderdom van 50 jaaren bereiken. Hij overleed den eerſten *Januarij* 379. Nabij de dood zijnde, wijdde hij nog, met eene uiterſte inſpanning zijner krachten, eenigen zijner waardige Medehelpers in het Leeräar-ambt, tot gewoone Leeräaren in, en blies, omringd van een aantal ingezetenen van *Cæſarea*, die zijne dood betreurden, onder vermaningen aan dezelven, met de woorden: In uwe handen beveele ik mijnen geest! den laatſten adem uit. Bij zijne begravenis, drong onder de ontallijke menigte, die dezelve verzelde, de één, om een ſtuk van zijn kleed af te ſcheuren, een ander, om ſlechts van hem beſchaduwd te worden, of zijne kist te kunnen aanraken, of hem nog ééns te zien. Heidenen zelfs en Jooden verëenigden zich met de Christenen in luide tekenen van droefheid en rouw. Niet weinige menſchen werden, bij deze gelegenheid, doodgedrongen; en men kon het lijk, van hetwelk ieder iet bezitten wilde, ter naauwer nood in het graf brengen.

Men

(*) Men zie dit alles breeder met de afbeeldingen van Monniken en Nonnen van deze Orde in de *Histoire des Ordres Monaſtiques, Religieux et Militaires, par Helyot T.* I. *p.* 175. *à Paris* 1714. 4.

J. Vinkeles inv. del. et sculp.

Na bij de dood zijnde, wijdde hij nog, met eene uiterste inspanning zijner krachten, eenigen zijner waardige Medehelpers in het Leeraar-ambt. enz...

VIII. D. Bladz. 284.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Men kan dit bericht van GREGORIUS van *Nazianzus* (*) te eer gelooven, hoe meer die levenswijze, welke hij gevolgd was, den algemeenen roem van heiligheid en aller bewondering, ten dezen tijde, tot zich trok. Zijn roem werd door de Lofredenen zijner vrienden, die de aanzienlijkſte Leeräars van dezen tijd waren, algemeen gemaakt. De Lofreden van GREGORIUS van *Nazianzus*, door ons zoo menigmalen aangehaald, is, met alle derzelver dikwijls verveelende langdraadigheid, eene hoofdbron voor zijne Geſchiedenis. Onder anderen weet men uit dezelve (†), dat zelfs zijne ligchaamsgebreken, kleine fouten en gewoonten, zoo als zijne bloheid, zijn gang, en de wijze, om eerst na eenig bedenken te antwoorden, en dergelijke meer, van velen zijn nagevolgd. Dezelfde vriend van BASILIUS heeft hem ook in een gedicht (§), doch van veel minder betekenis, geprezen. GREGORIUS van *Nysſa*, Broeder van BASILIUS, heeft hem, in zijne Lofreden op hem (**), met PAULUS, JOANNES *den Dooper*, ELIAS en MOSES, omſtandig vergeleken, en hem, zonder bedenken, den naam van den *Grooten* gegeven. EFREM de *Syriër* heeft hem insgelijks eene Lofreden geſchreven (††), waar in hij hem, als aan de Patriärchen, Profeeten, en Apos-

Zijn lof en de titel van de Groote.

(*) *Or.* XX. *p.* 371. (†) *Or.* XX. *p.* 370.

(§) *Carm.* LXIV. *Baſilii M. Epitaphia Tom.* II. *Opp. Gregor. Naz. pag.* 152.

(**) *Or. in laud. fratris Baſil. T.* II. *Opp. p.* 479.

(††) *Encomium in M. Baſilium p.* 399. *ſq.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Apostelen gelijk, in de daad eenen Wonderdoener, en als eenen *Middelaar tusschen eenen Aardschen Koning en den Hemelschen*, afbeeldt. GREGORIUS van *Nyssa* verhaalt van EFREM (*), dat hij, van den Heiligen Geest geleid, naa *Cæsarea* gereisd is, en aldaar in de Kerk niet alleen BASILIUS heeft hooren prediken, maar ook met het scherpziende oog des Geestes, eene Duive op zijnen rechten schouder heeft zien zitten, die hem de woorden der Wijsheid inblies. EFREM zelf zegt in die plaats, waar hij zich als een bewonderend Toehoorer van BASILIUS beschrijft (†), hier niets van, evenwel kan hij door zijne wijze van voorstel daar toe gelegenheid gegeven hebben, daar hij 'er bijvoegt, dat BASILIUS van den Heiligen Geest bericht had gekregen, dat hij EFREM was. De Lofreden van AMFILOCHIUS op BASILIUS (§), is wel even zoo verdacht, als zijne overige schriften, evenwel kan zij nog eer van hem zijn, dan zekere Levensbeschrijving van den Heiligen BASILIUS, die insgelijks onder dezelven gevonden wordt, hoewel zij niets in zijne Levensgeschiedenis opheldert. Bij deze Lofredenen kwamen nog andere menigvuldige blijken van eenen algemeenen eerbied voor BASILIUS. Zijne jaarlijksche gedachtenis werd terstond te *Cæsarea*, en kort daar na ook in een groot deel der overige Oostersche Gemeenten, gevierd. Het werd meer en meer gewoon, hem met den bijnaam van den *Grooten*

(*) *l. c. pag.* 605. (†) *l. c. pag.* 401.

(§) *Orat.* II. *p.* 20. *Paris* 1644. *fol.*

ten te onderfcheiden; welken titel hem zelfs de *algemeene* Kerkvergadering te *Chalcedon* gegeven heeft. Wanneer wij dezen eernaam in de Gefchiedenis van hem behouden, en hem BASILIUS *den Grooten* noemen, doen wij zulks in navolging der oude Kerk, en om hem van andere Leeräaren, met den naam BASILIUS, te onderfcheiden. En in de daad, zoo veel mag men van hem zeggen, dat hij eenen aanleg gehad heeft, om een groot man te wezen. Het ontbrak hem niet aan vernuft of fcherpzinnigheid. In geleerdheid overtrof hij de meeste vermaarde Christelijke Leeräaren van zijnen tijd. Doch zijne Godgeleerde kunde moet men, naar den maatftaf van zijnen tijd, beöordeelen. Den Bijbel verklaart hij vrij gelukkig, zoo ver gezond verftand, heblijkheid in het verklaren en allegorizeren, kennis der Griekfche Taal, toepasfing van het *Katholijk* famenftel, en bekwame voorgangers hem brengen konden. Maar waar eene nadere kennis met den ftijl des Schrijvers, der fprekende perfonen en derzelver leeftijd, waar *Hebreeuwfche* Spraakkunde, en onäfhanglijkheid van de ingevoerde wijze van verklaring nodig was, gelukt het hem minder. Zijn voorftel van de Geloofsleere is meestäl duidlijk, bepaald, en goed famenhangende, zonder vele kunstwoorden te gebruiken. In zijne Zedenleere vertoont hij zich nog uitmuntender. Niet dat zijne grondregels en leerwijze, over het geheel, niet voor verbetering vatbaar zouden zijn, maar hij is in bijzondere zedelijke voorftellen dikwijls heel bondig, fterk, en innemend, als menfchenkenner zichtbaar, en een prijswaardig ijveräar

voor

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voor den beöefenenden Godsdienst. Ook was hij geen driftig kamper, om de onöphoudelijke onrusten der Kerk, dikwijls, tegen zijne bedoeling, te vermeerderen. Integendeel, men bemint zijne vredelievendheid en toegeeflijkheid, zelfs omtrent woorden, welke voor beslisfende gehouden werden. In zijne Kerkredenen heerscht voornaamlijk de Zedenkunde, en naar die, welke nog voorhanden zijn, te oordeelen, komt hij CHRYSOSTOMUS vrij na op zijde, schoon hij hem niet volkomen gelijk is. Maar deze eerwaardige, voor Godsdienst en Deugd zoo arbeidzame man, zou nog nuttiger en waarlijk groot geweest zijn, indien hij zichzelven niet in den weg gestaan had, door den verkeerden Monniksplooi, welke zijnen anders goeden aanleg geheel ontstelde, en hem angstvallig, zwaarmoedig, ligtgelovig, en zelfs bijgelovig maakte. Het door vrijwillige boetdoeningen uitgemergeld ligchaam werkte ook bij tot nadeel van den geest; alhoewel veel minder, dan bij de gemeene ruwe Monniken of Kluizenaars van stompe geestvermogens. Men heeft van hem in laater tijden uitvoerige Levensbeschrijvingen, als van GODEFROI HERMANT, Leeräar der *Sorbonne*, en Kanunnik te *Beauvais* (*), ook van FR. BAERT in de *Acta Sanctorum* (†), maar laatst en beter van den

(*) *La vie de S. Basile le Grand, Archevêque de Cæsareë en Cappadoce, et celle de S. Gregoire de Nazianze, Archevêque de Constantinople, à Paris 1679.* II. *Vol.* 4to.

(†) *Mens. Junii Tom.* II. *pag.* 807.

den Benedictijner JULIEN GARNIER (*), die ook de laatste uitgave van alle de werken van BASILIUS bezorgd heeft te *Parys* 1721-1730, in III Deelen in *Folio*. De eerste uitgave was van ERASMUS, te *Basel* 1532, in *Folio*.

Overgang tot de geschiedenis van APOLLINARIS en de Apollinaristen.

Indien BASILIUS langer geleefd had, zou hij, misschien tot zijn nadeel, deel hebben moeten nemen in een nieuw verschil, hetwelk, in de laatste jaaren van zijn leven, ontstond; de twist naamlijk met de *Apollinaristen*, waar van wij hier dienen te gewagen, eer wij van het leven van de beide GREGORIUSSEN spreken, die met dezen twist veel hebben te doen gehad.

Bijzonderheden van APOLLINARIS, Vader en Zoon.

De naam van APOLLINARIS is ons reeds voorgekomen in de Geschiedenis van Keizer JULIANUS (†) en elders (§). De naam APOLLINARIS of APOLLINARIUS in de *Latijnsche* Kerk, wordt in de *Grieksche* doorgaans APOLINARIUS gespeld, doch de eerste is meest gewoon gebleven. 'Er waren twee Leeräars van dezen naam, Vader en Zoon. De Vader was te *Alexandrië* geboren, en gaf eerst onderwijs in de Spraakkunde te *Berytus* in *Fenicië*, naderhand te *Laödicea* in *Syrië*, in welke laatstgemelde stad hij *Ouderling* is geweest, alwaar hem ook, uit zijn huwlijk, doch men weet niet in welk jaar, zijn Zoon, de jonge APOLLINARIS, geboren is. Deze overtrof zijnen Vader in Geest en Geleerd-

(*) *Vita S. Bas. T.* III. *Opp. p.* XXXVII-CLXXXVIII.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 456.

(§) Zie V *Deel*, *Bladz.* 172.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

leerdheid. Hij was niet alleen een Taalkenner, maar ook Redenaar, Dichter, en Wijsgeer; die zelfs de bij de Christenen zoo zeldzame kennis der Hebreeuwsche Taal zich eigen maakte. Nadat hij te *Laödicea*, nog vóór het jaar 353, een tijd lang de Welsprekendheid onderwezen had, gaf men hem den post van Voorlezer bij de Gemeente aldaar (*). Beide, Vader en Zoon, stonden niet alleen volgends SUIDAS, in kennis met LIBANIUS, maar ook met eenen anderen Heidenschen *Sofist*, EPIFANIUS, te *Laödicea*, van wien de Zoon onderwijs kreeg. THEODOTUS, Bisschop dezer stad, verbood hun wel de verkeering met deze voorname Geleerden, uit vreeze, dat die hen tot het Heidendom mogten verlokken, maar zij gehoorzaamden niet (†). Eens las EPIFANIUS een Lofdicht op BACCHUS voor eene vergadering; en alhoewel hij bij den aanvang, naar gewoonte, alle ongewijden gebood heen te gaan, bleven echter de tegenwoordig zijnde Christenen, en daar onder de beide APOLLINARISSEN, omdat zij waarschijnlijk niet geloofden, dat eene zoodanige uitspraak, buiten den eigenlijken Godsdienst, eenige beteekenis had. Doch THEODOTUS den overigen Christenen deswegens eene bestraffing gegeven hebbende, sloot de beide APOLLINARISSEN, omdat zij Kerkelijke ambten bekleedden, van de Kerkelijke Gemeenschap uit. Na-

(*) HIËRON. *de Vir. Illustr. C.* 104. EPIFAN. *Haeret.* LXXVII. *C.* 24. SOCR. *L.* II. *C.* 46. SOZOM. *L.* V. *C.* 18. *L.* VI. *C.* 25. SUIDAS. V. Ἀπολινάριος.

(†) SOCRATES *l. c.*

Nadat zij boete gedaan hadden, nam hij hen, na eenigen tijd, eerst weder aan (*). Dit gebeurde onder de regeering van KONSTANTIUS, vóór het jaar 350. Met den volgenden Bisfchop van *Laödicea*, GEORGIUS, geraakten zij op nieuw in moeilijkheid; daar hij hen, volgends SOCRATES, omdat zij volftrekt de verkeering met EPIFANIUS niet wilden nalaten, in den ban deed. Doch hij voegt 'er bij, dat zij, volgends andere berichten, daaröm met hunnen Bisfchop verdeeld waren geraakt, omdat deze dan, de gelijkheid des Vaders met den Zoon, naar het befluit der *Synode* van *Seleucië*, in het jaar 359, dan weder volkomen het gevoelen van ARIUS geleerd had. Men weet zeker, dat GEORGIUS een *Ariaan* geweest is, en is daaröm geneigd, SOZOMENUS geloof te geven, die verhaalt, dat hij den jongen APOLLINARIS om die reden alleen zoo vervolgd hebbe, omdat deze vriendfchap gemaakt had met ATHANASIUS, toen deze naa zijn Bisdom over *Laödicea* terug keerde.

De jonge APOLLINARIS Bisfchop van Laödicea.

Doch, de jonge APOLLINARIS, wiens roem fteeds hooger klom, en die allengs de aanzienlijkfte Leeraaren der *Katholijke* partij onder zijne vrienden telde, werd eindelijk zelf, omtrent het jaar 360, of wat eerder, tot Bisfchop van *Laödicea* verkozen, gelijk ATHANASIUS (†), HIËRONYMUS (§), en RUFINUS (**), hem uitdruklijk den eernaam van Bis-

(*) SOZOMEN. *Libr.* VI. *Cap.* 25.
(†) *Tom. ad Antioch. T.* I. P. II. *p.* 619. (§) *l. c.*
(**) *Hist. Eccles. Libr.* XI. *Cap.* 20.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De beide APOLLINARISSEN schrijven gedichten enz. om het verbod van JULIANUS, dat de Christenen geene Heidensche schriften mogen uitleggen.

Bisschop geven, waar tegen het zwijgen van anderen geene tegenwerping maakt, en hetwelk FOTIUS, in zijne uittrekzels uit FILOSTORGIUS (*) tegen dezen zonder grond ontkent.

Om dezen tijd had JULIANUS de regering aanvaard. Zijn verbod, dat de Christelijke Leeräars voortäan geene Heidensche Schrijvers mogten verklaren, opdat die meer en meer onder de Christenen onbekend mogten worden, gaf aan de beide APOLLINARISSEN aanleiding, om, met spoed, een aantal geschriften op te stellen, welke, in tijd en wijle, de plaats der werken van de Grieksche vernuften zouden mogen vervullen. Volgends SOCRATES (†) schreef dus APOLLINARIS, de Vader, eene voor Christenen geschikte *Spraakkunde*; bracht den inhoud van MOSES Boeken in een *Heldendicht*, en gaf ook aan de overige *Historische Boeken des Ouden Testaments* eene dichterlijke inkleeding, daar van of *Heldendichten* of *Treurspelen* makende. Zijn Zoon daartegen wist, in navolging van PLATO, de Schriften der *Euangelisten* en *Apostelen* in de gedaante van *Samenspraken* te brengen. SOZOMENUS (§) laat alleen den jongen APOLLINARIS soortgelijke schriften opstellen, en oordeelt zelfs, dat de jonge APOLLINARIS, in zijne Gedichten, de oude Grieksche Dichters volkomen hebbe geëvenäard. Dit is zeker overdreven, doch daar in schijnen wij so-

(*) *Epit. Hist. Eccles. Libr.* VIII. *Cap.* 15.

(†) *Libr.* III. *Cap.* 16.

(§) *Libr.* V. *Cap.* 18.

SOZOMENUS te mogen volgen, dat de jonge APOLLINARIS, zoo wel als zijn Vader, van zijne Dichterlijke bekwaamheid, die algemeen bekend is, gebruik gemaakt hebbe; waar toe eene plaats van GREGORIUS van *Nazianzus* (*) fchijnt te behooren, waar hij fpottend gewaagt van het *Nieuwe Pfalmboek*, van geheel anderen toon, dan DAVID had, hetwelk met andere bevallige gedichten bijkans voor een *derde Testament* door de *Apollinaristen* gehouden werd. SOZOMENUS haalt nog op eene andere plaats (†) Liederen van den Bisfchop APOLLINARIS aan, die van zijne aanhangers met zeer veel vermaak op gastmaalen en onder den arbeid gezongen werden, en welke hij allen tot den lof van God ingericht had. Daar is nog eene Griekfche Overzetting of *Verklaring der Pfalmen* in Heldenverzen. (*Metaphrafis Pfalmorum*,) onder zijnen naam voorhanden, het eerst door ADR. TURNEBUS uitgegeven, te *Parys* 1552 8vo. Maar deze wordt te recht voor onëcht gekeurd, en is den man onwaardig, die de *Griekfche* Dichters op zijde zou geftreefd hebben (§).

III BOEK VIII Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Andere fchriften van den jongen APOLLINARIS.

Andere fchriften, welke de ouden aan APOLLINARIS den jongen hebben toegefchreven, zijn voor lang verloren. Hij had vele *Uitlegkundige Schriften over den Bijbel* opgefteld; en wordt door FILOSTORGIUS (**) in deze betrekking boven BASILIUS *den Groo-*

(*) *Orat.* LI. *Tom.* I. *Opp. pag.* 745.

(†) *Libr.* VI. *Cap.* 25.

(§) Verg. FABRIC. *Bibl. Gr. Vol.* VII. *p.* 666, 670.

(**) *Epit. H. E. L.* VIII. *C.* 11. *Coll.* SUIDA *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Grooten, en GREGORIUS van *Nazianzus* geplaatst. HIËRONYMUS gewaagt 'er ook van, maar klaagt, dat zij te kort en oppervlakkig waren (*). In de uittrekzels uit de uitlegkundige werken der Kerkvaderen, (*Catenæ Patrum*,) zijn 'er Brokstukken van overig. Uit eene plaats van HIËRONYMUS (†) hebben sommigen, doch te overhaast, besloten, dat APOLLINARIS ook eene nieuwe *Grieksche Overzetting des Hebreeuwschen Bijbels* zou vervaardigd hebben. Zijne *Twistschriften* hebben hem voornaamlijk beroemd gemaakt (§). Onder dezen muntte zijn werk tegen PORFYRIUS in XXX Boeken uit, niet alleen volgends HIËRONYMUS (**), maar FILOSTORGIUS (††) zegt zelfs, dat hij daar in de soortgelijke werken van EUSEBIUS en METHODIUS overtroffen heeft. Eene plaats uit zijn werk, waar in hij de Geschiedenis van SUSANNA, als ook het verhaal van BEL en den *Draak* te *Babylon* verwerpt, heeft HIËRONYMUS (§§) bewaard. Nog schreef APOLLINARIS een ander werk *over de waarheid*, tegen den Keizer JULIANUS en de Heidensche Wijsgeeren (***).

In

(*) *Prol. Comment. in Jes. T.* III. *Opp. p.* 5.

(†) *Adv. Ruf. L.* II. *T.* IV. *Opp.* P. II. *pag.* 433. *Comment. in Ecclesiast. C.* 12. *T.* II. *Opp. p.* 783.

(§) Dit erkent zijn tegenstrever VINCENTIUS *van Lirinum Commonitor. Advers. Hæres. Cap.* 16. *pag.* 46, 47. *Cantabr.* 1687. 12vo.

(**) *De Viris Illustr. Cap.* 104. (††) *l. c. C.* 14.

(§§) *Præf. in Daniel. T.* III. *Opp. p.* 1074.

(***) SOZOM. *L.* V. *C.* 18. Verg. *Deel* IV. *Bl.* 456.

In andere ſchriften heeft hij de *Manicheën*, EUNOMIUS, MARCELLUS *van Ancyra* en andere dwalende of verdachte perſonen beſtreden (*). Zijn Boek *van den Heiligen Geest* kent men alleen uit BASILIUS (†). Een Christelijk Treurſpel: *De Lijdende Christus*, hetwelk onder de werken van GREGORIUS van *Nazianzus* ſtaat (§), hebben ſommigen insgelijks voor een werk van APOLLINARIS gehouden. De ongemeene vruchtbaarheid van APOLLINARIS in het ſchrijven heeft hem dit waarlijk harde oordeel van BASILIUS *den Grooten* (**) op den hals gehaald: „Naardien hij in gemaklijkheid van ſchrijven eene tot alle onderwerpen vaardige tong bezat, heeft hij de wereld met zijne ſchriften vervuld, zonder zich aan de vermaning te kreunen van hem, die gezegd heeft: (*Predik*. XII. 12.) *Wacht u, van vele Boeken te maken!* Daaröm vindt men ook in derzelver menigte vele zonden: want hoe zou het mogelijk zijn, bij het veel ſpreken, het zondigen te vermijden?" Waarlijk een hard oordeel voor den geleerden veelſchrijver! Maar BASILIUS ſchreef deze woorden, toen APOLLINARIS bij hem en alle *Katholijken* in de nadeelige houding van eenen Ketter verſcheen.

Zijne achting.

Langen tijd, en het grootſte deel zijns levens, ſtond hij in groote hoogächting, waar van hij toen zelfs nog veel behield, toen de *Katholijken* met zijne

(*) EPIFAN. *Hær*. LXVI. *C*. 21. HIËRON. *de Vir. Illuſtr*. *C*. 86. FILOST. *L*. VIII. *C*. 12.

(†) *Ep*. CCXLIV. *p*. 378. (§) *T*. II. *p*. 253.

(**) *Ep*. CCLXIII. *pag*. 406.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ne gevoelens niet voldaan waren. Zelfs EPIFANIUS (*) noemt hem op dezelfde plaats, waar hij hem als den ſtichter eener Ketterij voorſtelt, den eerwaardigen Ouden, wien hij en ATHANASIUS en alle Rechtzinnigen altijd hadden liefgehad. Op eene andere plaats (†) prijst hij zijne eerwaardige zeden; ook merkt hij aan, dat APOLLINARIS éénmaal van zijn ambt verlaten is, omdat hij zich niet bij de *Arianen* wilde voegen. Het één en ander bevestigt de vermaarde Monnik NILUS, in de eerſte jaaren der Vde eeuw (§). HIËRONYMUS veréërde hem als zijnen Leeräar, geduurende zijn verblijf te *Antiöchië* (**). Wanneer dus THEODORETUS (††) aan APOLLINARIS enkel den ſchijn van Godzaligheid toeſtaan wil; of andere Ouden zich ſpottend en driftig over hem uitlaten, hetwelk laater Schrijvers gretig hebben overgenomen, is zulks enkel aan die mening toe te ſchrijven, dat men van iemand, die het ongeluk had, van in zijnen laaten leeftijd een Ketter te worden, niets goeds verwachten kan. Even dus is het ook geſteld met de beſchuldiging, dat hij aan GREGORIUS THAUMATURGUS, den Bisſchop JULIUS van *Rome*, en ATHANASIUS, ſchriften zou hebben toegedicht, ten einde zijne dwalingen, on-

(*) *Hæres.* LXXVII. *Cap.* 2. *Tom.* II. *Opp. p.* 969.

(†) *l. c. Cap.* 24. *pag.* 1018.

(§) *Libr.* I. *Epist.* 257. *pag.* 96.

(**) *Ep.* XV. *Tom.* IV. P. II. *Opp. pag.* 342. Verg. FILOST. *L.* VIII. *C.* 11. *Coll.* SUIDA V. Ἀπολινάριος.

(††) *Hist. Eccles. L.* V. *C.* 3.

onder hunnen naam, ſpoediger te kunnen verbreiden. Welke beſchuldiging men bij ſommige Schrijvers van de VIde eeuw, inzonderheid bij LEONTIUS van *Byzantium*, vindt (*).

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hij wordt eenKetter

Eindelijk verloor APOLLINARIS den roem van Rechtzinnig te zijn, dien hij zoo lang bij de *Katholijken* behouden had; wanneer dit het eerst gebeurd zij, weten wij niet met zekerheid. GREGORIUS van *Nazianzus* zegt, in ééne zijner Redenvoeringen (†), dat het geloof der *Apollinaristen* voor dertig jaaren ontſtaan was, dit zou ons waarſchijnlijk tot het jaar 352 terug leiden. Anderen meenen op de Kerkvergadering van *Alexandrië*, in het jaar 362, ſpooren gevonden te hebben van de dwaling van APOLLINARIS. In het leven van ATHANASIUS hebben wij gezien (§), dat twee Brieven van denzelven, van het jaar 371, niet tegen APOLLINARIS gericht zijn, hoewel 'er ſtellingen in wederlegd worden, welke met die van APOLLINARIS overëenkomst hebben. Nu blijven nog de *twee Boeken* van ATHANASIUS tegen APOLLINARIS, van het jaar 372, over, die wel niet in naam tegen hem gericht zijn, en eerst van laater Schrijvers aan den Bisſchop van *Alexandrië* worden toegeſchreven, maar die evenwel niets bevatten, wat met zijne wijze van den-

(*) *Libr. adverſus eos, qui proferunt quædam Apollinarii falſo inſcripta nomine SS. Patrum in Caniſ. Lectt. Ant. Tom.* I. *pag.* 600.

(†) *Orat.* LII. *pag.* 748.

(§) Zie boven *Bladz.* 123.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

denken en schrijven strijdt; en welke ook de hoofdgevoelens van APOLLINARIS daadlijk aantasten. Als men hier bijvoegt, dat BASILIUS *de groote* (*), door EUSTATHIUS van *Sebaste*, zedert het jaar 373, beschuldigd is geworden, dat hij de Kettersche gevoelens van APOLLINARIS was toegedaan, dan mag men besluiten, dat deze gevoelens kort na het jaar 370 bewegingen en twisten begonnen hebben te verwekken.

De bron dezer dwalingen.

De bron zijner dwaling was geene andere, gelijk NEMESIUS, kort na den tijd van APOLLINARIS, ze ons reeds heeft aangewezen (†), dan het gevoelen van PLOTINUS, zoo als hij het noemt, of der *Platonische* School, van de drie deelen des menschen, de ziel, (ψυχη,) de rede, (νȣς,) en het ligchaam. (σαρξ.) Niet, dat APOLLINARIS, verbitterd door het harde gedrag van den Bisschop GEORGIUS van *Laödicea* tegen hem, zich van hem had willen onderscheiden, door zijne nieuw uitgevondene leere (§). Ook niet, zoo als THEODORETUS (**) het geval verhaalt: Als de Veldheer SAPORES, met een bevel van Keizer GRATIANUS te *Antiöchië* kwam, (dit was in het jaar 378,) dat alleen die gebannene Leeräars weder tot het bezit van hunne ambten zouden geraaken, die de Kerkgemeenschap met den *Room-*

(*) Zie hier voor *Bladz.* 258.

(†) *De Natura Hominis C.* I. *p.* 9. *Antv.* 1565. 8.

(§) Zoo verhalen SOCRATES *Libr.* II. *Cap.* 46. SOZOMENUS *Libr.* VI. *Cap.* 25.

(**) *Hist. Eccles. L.* V. *C.* 3, 4.

Roomschen Bisschop DAMASUS onderhielden, werd APOLLINARIS door den *Presbijter* FLAVIANUS aldaar overtuigd, dat hij niets minder voordroeg, dan het leerstelsel van DAMASUS. Dit maakte, dat hij zijn Bisdom verloor; daar op verbreidde hij de nieuwe leere, die hij uitgedacht had, en wierp zich tot hoofd van eene Ketterij op. Doch waarschijnlijk heeft THEODORETUS zich hier aan verwarring en strijdigheid schuldig gemaakt.

De hoofddwaling van APOLLINARIS.

Uit het beginsel, welk wij aangewezen hebbende, redenkavelende, maakte APOLLINARIS zijn besluit. Omtrent de Menschwording van CHRISTUS, wilden de Christen-Leeräars alles meer en meer bevatlijk maken, waar bij zij dan één de Godheid, dan weder de Menschheid van JESUS te na kwamen. APOLLINARIS was een ijverig verdediger der Godheid van CHRISTUS tegen de *Arianen*; ook loochende hij niet, dat CHRISTUS in de daad mensch is geworden. Maar hij overwoog, dat de menschlijke ziel aan vele veränderingen is blootgesteld, en dat CHRISTUS, met eene menschlijke ziel zou hebben kunnen zondigen, gelijk andere menschen. Tevens meende hij, dat CHRISTUS geene menschlijke ziel nodig had gehad, dewijl zijne Godlijke natuur genoegzaam geweest was, om alles te verrichten, wat het werk van de ziel bij de menschen is, en inzonderheid om de verlossing te voltojen. Uit deze gronden besloot hij: „ *dat* CHRISTUS *geene rede-* „ *lijke menschlijke ziel*, (νȣς *of* ψυχη λογικη,) „ *maar alleen eene gevoelige dierlijke ziel*, (ψυχη

„ een-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ *eenvoudig*,) *gehad heeft; maar dat de Godlijke* „ *natuur bij hem de plaats der redelijke ziel ver-* „ *vuld had.*" Omtrent deze hoofdleere van APOLLINARIS komen de Schrijvers der IV en Vde eeuw vrij wel met elkanderen overëen, hoewel zij, in deze of gene bijömstandigheid, verschillen. AUGUSTINUS, bij voorbeeld, meldt (*), dat hij, in het eerst, aan CHRISTUS de ziel volstrekt ontzegd, maar, nadat hij door plaatzen der Heilige Schrift overtuigd was, beweerd hebbe, dat 'er alleen geene redelijke ziel in den Verlosser geweest is. Dit zeggen ook SOCRATES (†) en RUFINUS (§). Doch de eigene plaatzen van APOLLINARIS laten ons niet twijfelen, dat hij, langs dien weg, en door die gronden, die wij aangehaald hebben, op zijne nieuwe verklaring gekomen is. De duidlijkste en merkwaardigste vindt men, in zijnen Brief aan de Bisschoppen, die naa *Diocæsarea* gebannen waren (**), alwaar APOLLINARIS zegt: „ Wij belijden, dat niet „ het Woord Gods, hetwelk in de Profeeten was, „ tot den Heiligen Mensch gekomen is; maar dat het „ Woord zelf vleesch geworden is, zonder eene „ menschlijke ziel aan te nemen, die veränderlijk is, „ en van schandelijke gedachten gevangen gehouden „ wordt; maar met eene Godlijke, onveränderlijke, „ en hemelsche ziel. De Verlosser heeft evenwel „ niet

(*) *De Hæres. C.* 55. (†) *L.* II. *C.* 46.

(§) *Hist. Eccles. L.* XI. *C.* 20.

(**) Bij LEONTIUS *l. c. pag.* 608.

„ niet een onbezield ligchaam zonder gevoel en ver-
„ ſtand gehad. Want het was onmogelijk, dat,
„ nademaal de Heere om onzen wil mensch gewor-
„ den is, zijn ligchaam zonder verſtand zijn kon.
„ Naardien hij waarächtig God was, zoo is hij
„ ook de eerstgeborene onder vele Broederen ge-
„ worden. Daar was dus niet een andere Zoon
„ van God vóór ABRAHAM, en een ander na ABRA-
„ HAM; maar één volmaakte eeniggeborene Gods,
„ volmaakt in Godlijke, niet in menschlijke vol-
„ maaktheid (*).” Dus heeft ook GREGORIUS van *Nazianzus* (†), uit een geſchrift van APOLLINARIS, deze ſtelling getrokken, „ dat de van den Hemel komende mensch geene rede, (*νȣς*,) heeft; maar dat de Godheid des eeniggeborenen de plaats der rede vervangt, en behalven de ziel en het ligchaam, het derde deel der menschlijke veréëniging uitmaakt (§).”

Bij-

(*) Men heeft nog andere dergelijke plaatzen van hem bij GREG. *van Nysſa in Antirrhet. adverſus Apollinarem*, in LAUR. ALEX. ZACCAGNII *Collectan. Monum. Vett. Eccles. Græc. Cap.* 35. *pag.* 210, 212. *Cap.* 38. *pag.* 220, 221. *Cap.* 39. *pag.* 222, 224. *Romæ* 1698. 4.

(†) Men voege hier bij ATHANAS. *adverſ. Apollinar. L.* I. *p.* 736. *T.* I. P. II. *Opp.* hoewel APOLLINARIS, in dat werk, niet uitdruklijk genoemd wordt, omdat ATHANASIUS zijnen ouden vriend ſparen wilde. EPIFANIUS *Hær.* LXXVII. *C.* 25. THEOD. *H. E. L.* V. *C.* 3. *Hær. Fab. Libr.* IV. *Cap.* 8, 9. *L.* V. *C.* 11.

(§) *Orat.* XX. *p.* 722.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Andere stellingen hem toegeschreven.

Bijkans alle de overige stellingen, welke men aan APOLLINARIS in oude en nieuwe tijden te last gelegd heeft, zijn, of onzeker of onwaarschijnlijk. Somtijds rukte men sommige gezegden uit derzelver verband; dan weder onderscheidde men APOLLINARIS niet genoeg van de *Apollinaristen*; dan trok men gevolgen uit zijne stellingen, of vergeleek die met de gevoelens van andere Ketters, tot zijn nadeel; en over het algemeen geloofde men al te ligt, wat tot zijn nadeel werd uitgestrooid. Dus haalt BASILIUS *de Groote* (*) uit een geschrift, hetwelk deszelfs partijën op zijne rekening wilden stellen, omdat men hem van de gevoelens van APOLLINARIS verdacht hield, zeer ongeschikte *Sabelliaansche* verklaringen aan, die APOLLINARIS zouden toebehoren, hoe zeer deze van zulke gevoelens ver af was. Echter durft BASILIUS ze niet geheel voor ondergeschoven houden. In anderen van zijne Brieven (†), schijnt hij wel geloofwaardiger berichten van hem te hebben, maar zij zijn te onbepaald, bij voorbeeld, dat APOLLINARIS zijn stelsel meer op menschlijke besluiten dan op Bijbelsche bewijzen grondde, enz., hoewel men ook tevens moet erkennen, dat APOLLINARIS zelf zich niet zelden zonderling en aanstootlijk uitdrukte. Zoo beweerde hij: *het vleesch*, (of het ligchaam) van CHRISTUS was *Godlijk* geworden door de veréëniging met het Woord; het was *God*, voor zoo verre het met de Godheid tot eene

(*) *Epist.* CXXIX. *pag.* 220.

(†) *Epist.* CCLXIII. *pag.* 406. CCLXV. *p.* 409.

eene natuur verëenigd was (*). De *Zoon van God* was reeds, *vóór dat hij op de Wereld kwam*, *des Menschen Zoon geweest*, en had het vleesch, hetwelk hij in den Hemel had, met zich gebracht (†) enz. Daar uit besloot men, dat hij geloofd zal hebben, dat het *Ligchaam* van CHRISTUS niet uit de Maagd MARIA, maar uit den Hemel oorspronglijk zij, en dat het éénswezens met God ware. Doch uit zijne eigene bovengemelde gezegden bij LEONTIUS, waar hij als bekend onderstelt, dat CHRISTUS Ligchaam uit de Maagd, maar zijne Godheid van den Hemel is enz., en uit uittrekzels bij GREGORIUS van *Nyssa* (§), en bij THEODORETUS (**), blijkt de ongegrondheid van zoodanige beschuldigingen genoegzaam, schoon hij beter gedaan had, zich van soortgelijke uitdrukkingen te onthouden. Op dezelfde wijze is het gelegen, met de beschuldiging, dat APOLLINARIS het onderscheid der *beide natuuren* in CHRISTUS hebbe weggenomen, zoo als naderhand EUTYCHES deed (††), omdat hij in CHRISTUS de Godlijke natuur in plaats van de menschlijke ziel stelde, en enkel van deze natuur alles afleiden moest, wat CHRISTUS gedaan en volbracht had; en omdat hij zelfs geschreven had (§§):

God

(*) *Ap.* LEONT. *l. c. pag.* 600-601.

(†) GREGOR. *Naz. Orat.* XLVI. *p.* 722.

(§) *l. c. p.* 149, 166, 172, 174.

(**) *Dial.* I. *p.* 45. III. *p.* 170. *Opp. T.* IV.

(††) CHRIST. AUG. SALIG. *de Eutychian. ante Eutychen C.* 13. *p.* 88.

(§§) Bij FOTIUS *Bibl. Cod.* 230. *p.* 849.

God en het Vleesch maken *ééne Natuur* uit. Maar wanneer men de ronde verklaringen van APOLLINARIS leest, ,, dat wel de Godheid in CHRISTUS met het vleesch verëenigd is, maar dat nogthans in deze verëeniging het ligchaam voortgaat een ligchaam, en de Godheid, Godheid te zijn, alhoewel men met de Schrift het geheel even zoo wel God als Mensch noemen kan (*)," dan valt het onderscheidende van *Eutychianerij* bij hem geheel weg. Evenwel leerde APOLLINARIS, aan den anderen kant, duidlijk genoeg de verëeniging der beide natuuren in CHRISTUS, tot éénen perfoon, doch dewijl zijn denkbeeld van de menschlijke ziel hier bij ten grondflag lag, voegde hij 'er het één en ander bij, hetwelk de berisping der *Katholijken* niet ontgaan kon. Hij ontkende, dat twee volmaakte dingen met elkander verëenigd konden worden, (of hetwelk hetzelfde is, dat twee Perfonen éénen konden uitmaken) (†), maar dit deed hij alleen, om de menschlijke ziel in CHRISTUS des te onvolmaakter te maken. Moest CHRISTUS, zeide hij verder (§), als een volmaakt mensch en ook naar zijne Godlijke natuur, aangebeden worden, dan moest men niet alleen eene *drieheid*, maar eene *vierheid in de Godheid* aannemen. Daar op grondt hij juist zijn bewijs, dat CHRISTUS maar één' Perfoon verbeeldt,

(*) *Apud Gregorium Nysf. l. c. pag.* 146-160. *ap. Leontium l. c. pag.* 601.

(†) *Ap. Gregor. Nysf. l. c. pag.* 172.

(§) *Ap. Gregor. Nysf. Tom.* II. *Opp. p.* 47, 48.

beeldt, dewijl men hem moet aanbidden; daar evenwel een mensch niet aangebeden mag worden (*).

APOLLINARIS verstond dus niet kwalijk de kunst, om zijne partijën, door tegenwerpingen, te ontrusten. Doch deze bleven hem, door hunne wederleggingen, maar voornaamlijk, door hunne gevolgtrekkingen, niets schuldig. Dus beschuldigt hem GREGORIUS van *Nazianzus* (†), dat hij aan CHRISTUS de *rede* ontzegd, ja zelfs *eenen God zonder rede*, en twee Zoonen, den éénen Gods, den anderen den Zoon der Maagd, aangenomen heeft (§). Dus telt ook THEODORETUS (**) onder de leeringen van APOLLINARIS, dat CHRISTUS, dewijl hij geene redelijke menschlijke ziel had, *de ziel*, over het geheel, *niet heeft kunnen verlossen*. Wederöm besloot GREGORIUS (††), uit de vereëeniging der natuuren in CHRISTUS, zoo als APOLLINARIS die verklaarde, dat hij geloofd hebbe, dat de *eeniggeborene God sterflijk is*, *naar zijne Godheid geleden heeft*, en met het ligchaam gestorven, en van den Vader opgewekt is. Evenwel haalt THEODORETUS (§§) de woordelijke belijdenisse van APOLLINARIS aan, dat CHRISTUS, naar zijne Godlijke natuur, niet vatbaar geweest is, om te lijden, als hetwelk alleen het ligchaam toekomt. Hier volgt tevens eene andere plaats

(*) *Ap. Leontium l. c. pag.* 609.

(†) *Orat.* LI. *pag.* 738.

(§) *Ejusd. Carm. de Vita sua T.* II. *Opp. p.* 10.

(**) *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 3.

(††) *Or.* XLVI. *p.* 722. (§§) *Dial.* III. *p.* 170.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

plaats van den zoo dikwijls genoemden Schrijver, die bewijzen kan, hoe ſamenhangend hij gedacht heeft: „ Van de dooden opſtaan, zegt hij, is „ eene eigenſchap des menſchen; maar van de doo- „ den opwekken, eene eigenſchap Gods. Aan „ CHRISTUS komt beiden toe; *dienvolgends is hij* „ *God en Mensch.* Was hij alleen mensch, dan „ kon hij geene dooden opwekken; was hij alleen „ God, dan kon niet gezegd worden, dat hij, als „ van den Vader onderſcheiden, dooden opwekte. „ Beiden komt bij CHRISTUS bij één: *Dus is hij* „ *God en Mensch.* Ware hij alleen Mensch, dan „ kon hij de Wereld niet zalig maken; ware hij „ alleen God, dan had hij dit niet door lijden vol- „ bracht. Maar CHRISTUS heeft beiden gedaan: „ *Gevolglijk is hij God en Mensch.* Was hij al- „ leen Mensch, of alleen God, dan kon hij de „ Middelaar niet zijn tusſchen God en de Men- „ ſchen."

Of APOLLINARIS zelf, of eerst zijne aanhangers, de bewoording *Mensch des Heeren*, (*ανθρωπος κυριακος*,) van CHRISTUS gebruikt hebben, welke GREGORIUS van *Nazianzus* insgelijks afkeurt (*), is in de daad twijfelächtig. Ondertusſchen hebben ATHANASIUS en andere *Katholijken*, zich van deze uitdrukking zonder aanſtoot bediend. Maar het is niet zelden het geval, dat eene zelfde uitdrukking, in den mond van *Katholijken*, Rechtzinnig, in dien van *Ketters* Kettersch was. AUGUSTI-

(*) *Or.* LI. *p.* 738.

TINUS maakte zoo veel bedenklijkheid over dit woord, dat hij wenschte, het nooit gebruikt te hebben. „ Met dezen naam, (*Homo Dominicus*,) zegt hij (*), kan elk in de Heilige Familie des Verlosſers benoemd worden. Hij is Middelaar tusſchen God en de Menſchen; hij is de Heer. Ik heb dien naam wel bij ſommige *Katholijke* Uitleggers gevonden; en hij kan eenigermate verdedigd worden; maar men moet 'er zich toch niet van bedienen." Op het gezag van AUGUSTINUS hebben naderhand de *Scholastiken* deze benaming, zonder genade verworpen.

Onderſteld, dat de beide Boeken van ATHANASIUS tegen APOLLINARIS (†) hem toebehooren (§), is het duidlijk, dat daar in even zoo zeer de aanhangers van APOLLINARIS, als hij zelf, beſtreden wordt, maar te bepalen, welke der leerſtukken, die daar in wederlegd worden, aan hem of aan zijne aanhangers behooren, is niet zoo gemaklijk te bepaalen, als het waarſchijnlijk is, dat APOLLINARIS hier en daar in dezelven ongelijk geſchiedt. Bij voorbeeld, onder de dwalingen van deze partij wordt eerst en voorál gerekend, dat het vleesch van CHRISTUS ongeſchapen, en zijn ligchaam van den Hemel, ja dat dit vleesch éénswezens met de Godheid was, en daar na komt de Opſteller eerst tot de hoofdſtelling van

(*) *Retract. Libr.* I. *Cap.* 19.

(†) *De Incarnatione Domini nostri* J. C. *contra Apollinarium Libri* II. *T.* I. P. II. *Opp. p.* 736-762.

(§) Boven *Bladz.* 118.

van APOLLINARIS, dat *in* CHRISTUS, *in plaats van onzen inwendigen mensch, eene hemelsche rede plaats gehad hebbe.* In het tweede Boek, hetwelk van DAMASCENUS (*), onder den titel: ATHANASIUS *van de menschwording*, als ook, *van de zalige toekomst van* CHRISTUS, wordt aangehaald, worden de tegenwerping dezer partij bijgebracht en opgelost.

EPIFANIUS, die kort daar aan, na het jaar 374, in zijn groot werk tegen de Ketters, insgelijks de *Apollinaristen* bestreed, die hij *Dimoeriten* noemt, omdat zij van de drie deelen, uit welken zij den mensch samenstellen, in CHRISTUS maar eene *διμοιρια*, *twee deelen*, het ligchaam en de gevoelige ziel toegaven (†), leidt deze Ketterij ook wel van den Duivel af, als den vijänd des menschen; maar behandelt APOLLINARIS zelven met onverwachte zachtheid; en is geneigd te geloven, dat zijne leerlingen hem niet recht verstaan hebben. Voorts meldt hij nog eenige andere stellingen van hen. Sommigen, zegt hij, beweeren, dat CHRISTUS *niet dit ons vleesch*, maar een geheel ander, aangenomen heeft. 'Er is 'er onder deze partij, welke, zoo zij meenen, ter eere van CHRISTUS, ontkennen, dat hij nagels en haair gehad heeft, zoo als wij; die het onvoegzaam vinden, dat bij hem de natuurlijke uitwerpselen den gewonen gang gegaan zouden zijn. Verders verhaalt EPIFANIUS (§), dat verscheidenen onder de *Dimoeriten* zich ten aanzien van deze dwa-

(*) *De Orthod. fide L.* III. *C.* 23. *L.* IV. *C.* 6.

(†) *Hær.* LXXVII. *p.* 996-1033. (§) *C.* 20. *p.* 1014.

dwaling gemaskerd hebben. Zoo ontmoette hij te *Antiöchië* eeen der voornaamſten onder hen, den Bisſchop VITALIS, die een zeer Godvruchtig leven leidde. Hij drong op denzelven aan, om zich met de *Katholijke* Kerk te veréénigen, maar hij wilde volſtrekt van geen onderſcheid weten. Evenwel twistte hij met den Bisſchop PAULLINUS aldaar, die ook in zijne Schriftelijke Geloofsbelijdenis die genen verwierp, die aan CHRISTUS geen waar, maar een *onbezield*, *ongevoelig*, *redeloos ligchaam* toeſchreven. Als EPIFANIUS VITALIS nader vraagde, bekende deze wel, dat CHRISTUS eenen *volkomenen mensch* aangenomen, en zijn ligchaam van MARIA bekomen had; maar hij ontkende rond uit, dat hij ook eene *menschlijke rede ontvangen had*, nademaal deze door de Godheid vervangen was. EPIFANIUS deed vergeefs zijn best, om de beide partijën met malkanderen te vergelijken. Evenwel erkende hij tevens, dat het onderſcheid zich nog verder uitſtrekte, dan over de menschlijke rede. Sommigen van deze partij wilden niet eens toegeven, dat CHRISTUS eene *ziel* aangenomen had; anderen zullen geloofd hebben, dat MARIA, na de geboorte van CHRISTUS, in echtlijke veréeniging met JOSEF geleefd heeft. Elders (*) echter twijfelt hij, of men dit aan APOLLINARIS, of zijne Leerlingen, mag toeſchrijven. Volgends het getuigenis van ſommigen, beweerde APOLLINARIS, dat wij bij de eerſte

(*) *Hæres.* LXXVIII. *pag.* 1033. waar hij de *vijänden van* MARIA beſtrijdt.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſte Opſtanding duizend jaaren lang even zoo zullen leven, als thans, de wet gehoorzamen, het huwlijk, de beſnijdenis, en dergelijke dingen, waarnemen zullen. Zulke leerſtellingen legde men aan APOLLINARIS en zijne leerlingen te last, en zocht dezelve te wederleggen; hier bij zou men nog ligtlijk het één en ander voegen kunnen. GREGORIUS van *Nazianzus* (*) en THEODORETUS (†) beſchuldigen hem, dat hij *trappen van waardigheid in de Godlijke natuur geſteld*, en den *Vader*, *Zoon en Heiligen Geest* met de *Zon*, derzelver *ſtraalen* en *glans*, vergeleken heeft. Uit EPIFANIUS zou men beſluiten, dat de *Apollinaristen* gemeenlijk de Godheid vatbaar gehouden hebben voor lijden. Maar de uittrekzels uit den *Apollinarist* BASILIUS, bij LEONTIUS (§), tonen, dat hij deze leere veel meer veröordeeld hebbe. De bijzondere ſpreekwijzen, van welken deze partij zich bediende, zijn, naar allen ſchijn, hoewel zij niet kwalijk gekozen waren, dikwijls tegen hen verdraaid geworden. APOLLINARIS ſprak van *God in het vleesch*; (θεος ενσαρκος;) zijne aanhangers beweerden, dat men CHRISTUS niet *den Goddragenden Mensch*, (ανθρωπος θεοφορος,) maar *den Vleeschdragenden God*, (θεος σαρκοφορος,) moest noemen (**). GREGORIUS van *Nysſa* verzekert zelfs (††), dat APOLLINARIS van eenen *Vleeſchen*

(*) *Orat.* LI. *pag.* 744.

(†) *H. E. L.* V. *C.* 3. (§) *l. c. p.* 602.

(**) *Ap.* GREG. *Naz. Orat.* LII. *p.* 748.

(††) *Fragment. contra Apollin. T.* II. *Opp. p.* 48.

schen God gesproken heeft. (Θεος σαρκινος.) Dat de *Katholijke* den *Apollinarist* voor eenen *Vleeschverëerer*, (σαρκολατρης,) en deze den anderen voor eenen *Menschverëerer*, (ανθρωπολατρης,) uitmaakte (*), diende nergens anders toe, dan om malkanderen meer dwalingen te kunnen verwijten. GREGORIUS van *Nazianzus* heeft in twee Redenvoeringen (†), eigenlijk Brieven aan KLEDONIUS, APOLLINARIS en de *Apollinaristen* bestreden. In de eerste Redenvoering vinden wij de lijst hunner dwalingen, die men gemeenlijk zijne *tien Banvloeken*, (*Anathematismi*,) noemt, hoewel hij niet meer dan tweemalen het gewoone *Anathema* gebruikt; maar daar voor ook andere gezegden zet, bij voorbeeld: Wie de Maagd MARIA niet voor eene *Godsbaarster*, (θεοτοκος,) *Moeder Gods*, erkent, die is buiten de Godheid; wie beweert, dat CHRISTUS, door MARIA is doorgegaan, gelijk het water door eene goot, en dat zijn ligchaam in haar enkel op de menschlijke wijze gevormd is, die is insgelijks een Atheïst. enz. Onder de overige stellingen, die den *Apollinaristen* worden toegeschreven, zijn ook deze: De mensch is te voren gemaakt, maar naderhand met God verëenigd geworden; daar zijn twee Zoonen, de een van God den Vader, de ander van eene menschlijke Moeder; de gekruiste mag niet aangebeden worden; CHRISTUS is eerst na den Doop, of na de Opstanding, tot Zoon van God aan-

(*) GREGORIUS *Nazianz. Orat.* LI. *pag.* 742.

(†) *Orat.* LI. *et* LII.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

aangenomen; eindelijk, hij heeft zijn heilig vleesch afgelegd, en de Godheid zal niet met hetzelve bekleed ten oordeele komen enz.

Bewegingen door deze gevoelens ontstaan.

De eerste bewegingen, welke de gevoelens van APOLLINARIS, ten minsten met dezen naam, stichteden, waren, zoo als men in de Geschiedenis van BASILIUS *den Grooten* gezien heeft (*), omtrent het jaar 373, de beschuldiging van zijnen voormaligen vriend EUSTATHIUS, dat hij die gevoelens toegedaan was, en zijne zoo volkomen daar tegen ingebrachte verdediging. BASILIUS, die zich hier in het eerst mede vergenoegde, verklaarde zich, na eenige jaaren, des te heviger tegen APOLLINARIS. Doch, uit de aanwijzingen, welke hij hier van gegeven heeft (†), kan men geen nieuw licht bekomen.

In Antiöchië.

Midlerwijl waren deze twisten te *Antiöchië* des te levendiger geworden. VITALIS, een *Ouderling* aldaar, van de Kerkelijke partij van MELETIUS, een man van gering aanzien, uit hoofde van zijne eerwaardige zeden, zonderde zich, omdat hij geloofde veräclitlijk behandeld te zijn, van zijnen Bisschop af, en zich met APOLLINARIS verbindende, werd hij door hem tot Bisschop van zijne vrij talrijke aanhangers aangesteld. Op deze wijze stichtte hij, omtrent het jaar 375 en 376, in de gemelde stad, de vierde partij, met MELETIUS, PAULLINUS, en de *Arianen* (§). Kort daar na, of misschien al te voo-

(*) Boven *Bladz.* 258.

(†) *Ep.*CCLXIII. *pag.* 406. CCLXV. *pag.* 409.

(§) SOZ. *L.* VI. *C.* 25. THEOD. *H. E. L.* V. *C.* 4.

vooren, reisde VITALIS naa *Rome*, om zich, door de gemeenschap met den Bisschop DAMASUS aldaar, en met PAULLINUS, wiens partij dezelve hield, te versterken. Op begeerte van DAMASUS leverde hij denzelven eene Geloofsbelijdenis over, welke de Bisschop goedkeurde. Door dezelve bereikte hij ook zijn oogmerk bij GREGORIUS van *Nazianzus* (*). Evenwel vertrouwde DAMASUS hem niet volkomen, hij schreef door VITALIS, en naderhand nog tweemalen aan PAULLINUS, dat hij zich, met betrekking tot deszelfs aanneming, naar zijn beste weten zou gedragen; ook zond hij hem eene Geloofsbelijdenis, welke VITALIS en zijne aanhangers zouden kunnen ondertekenen, indien zij de Kerkelijke Gemeenschap met hem begeerden (†). Ook werd 'er om dezen tijd, tusschen de jaaren 376 en 381 of 382, meer dan ééne Kerkelijke bijëenkomst te *Rome* gehouden, welke de gevoelens van APOLLINARIS vervloekten, zonder echter, in het eerst ten minsten, 's mans naam te noemen (§); eindelijk zal, volgends THEODORETUS, de *Roomsche* Bisschop DAMASUS, APOLLINARIS en deszelfs leerling TIMOTHEUS afgezet, en uit zijne Kerkgemeenschap uitgesloten, en deze zijne uitspraak in eenen Brief aan de Oostersche Bisschoppen gemeld hebben

(*) GREGORIUS *Nazianz. Orat.* LI. *pag.* 738. *Orat.* LII. *pag.* 746, 748.

(†) DAMASI *Epist. ad Paullin. in Harduini Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 760. *sq.*

(§) THEODORET. *H. E. L.* V. *C.* 9, 10, 11.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ben (*). Wie den toestand der Christen-Kerk, ten dezen tijde, kent, zal dit gedrag van DAMASUS niet afleiden van eenig wettig gezag of richterlijk gebied, hetwelk de Bisschop van *Rome* zal bezeten hebben; hij zal dit beloop van zaken zich ligtlijk verklaren uit de verwarring onder de Oostersche Bisschoppen, die den bijstand der Westerlingen beurtelings verzochten. Eene Kerkvergadering te *Alexandrië* bekrachtigde, volgends RUFINUS, het besluit van den *Roomschen* Bisschop en zijne Kerkvergadering; en op de *tweede Occumenische*, of *Konstantinopolitaansche* Kerkvergadering, in het jaar 381, werden de *Apollinaristen*, onder andere Ketters, in den Kerkelijken Ban gedaan (†). Zedert verloren de Bisschoppen van deze partij overäl hunne ambten (§). In het volgende jaar 382 verwierp een niet gering getal Bisschoppen, te *Konstantinopolen* vergaderd, andermaal openlijk de voornaamste leeringen van APOLLINARIS, doch zonder hem te noemen (**).

Of APOLLINARIS eenen bijzonderen aanhang gesticht hebbe.

Dus werd wel APOLLINARIS met de zijnen uit de Kerkgemeenschap der *Katholijken* uitgesloten; doch daar uit volgt echter niet noodwendig, dat zij eene bijzondere gezindte op zich zelven gesticht hebben. Het benoemen van VITALIS tot Bisschop, door APOL-

(*) Vergel. GREGOR. *van Naz. Orat.* LII. *p.* 748. RUFIN. *H. E. L.* XI. *C.* 20. SOZOM. *L.* VI. *C.* 25.

(†) *Can.* VII. *p.* 812. *in Hard. Act. Concil. T.* I.

(§) GREGOR. *Naz. Ep.* LXXVII. *p.* 831.

(**) THEODOR. *H. E. L.* V. *C.* 9.

APOLLINARIS, in een anders Kerkgebied, is wel bevreemdend, doch men heeft boven (*) gezien, hoe veel moeite EPIFANIUS gedaan hebbe, om deze te *Antiöchië* uitgeborſtene ſcheuring te heelen. Bij FACUNDUS, Bisſchop van *Hermiane* (†), vindt men eenen Brief van eenige Egijptiſche Bisſchoppen, die door VALENS naa *Diocæſarea* gebannen waren, in welken zij berichten, dat APOLLINARIS hun PAULLINUS als een' Ketter, of ten minſten als eenen Scheurmaker, had voorgeſteld, waar omtrent zij hem bijkans zouden geloofd hebben; maar door zijne ſchriften overtuigd zijnde, met hoe veel recht men hem van dwalingen over de Menschwording van CHRISTUS beſchuldigd had, verklaarden zij zich tegen hem, als eenen *Aarts-Ketter*, (*Hæreſiarcha.*) Ook zal TIMOTHEUS, een leerling van APOLLINARIS, en Bisſchop van zijne partij te *Berytus* (§), het gewaagd hebben, PETRUS van *Alexandrië*, BASILIUS van *Cæſarea*, PAULLINUS van *Antiöchië*, en anderen der aanzienlijkſte Bisſchoppen, of in den Ban te doen, of daar mede te dreigen, omdat zij zich aan de gemeenſchap met VITALIS onttrokken. Schoon wij nu dit alles in het wezenlijke niet ontkennen, moet men toch in aanmerking nemen, dat alle deze berichten eenzijdig zijn. Wij hebben toch ook eenen Brief van APOLLINARIS aan de *Egyptiſche*

(*) *Bladz.* 309.

(†) *Pro Defens. trium Capitulor. Libr.* IV. *Cap.* 2. *p.* 377. *in* SIRMONDI *Opp. Tom.* II.

(§) FACUND. *l. c. pag.* 172.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſche Bisſchoppen (*), in welken hij de beſluiten der Kerkvergadering van *Alexandrië* in het jaar 362 woordelijk herhaalt en goedkeurt.

Of hij van alle Ketterij vrijgeſproken kan worden?

In laater tijden heeft men de vraag opgeworpen: of APOLLINARIS niet van alle Ketterij behoort vrijgeſproken te worden? SALIG (†) meent, dat zijne leerlingen, die hunnen meester niet wel verſtonden, oorzaak geweest zijn, dat men hem voor eenen Ketter gehouden hebbe; en meent, dat hij alleen geleerd hebbe: dat het *Woord vleesch is geworden*; doch niet vleesch, zoo als het aan den door de erfzonde beſmetten mensch eigen is; ook zal het geene ziel en geene *rede*, die *veränderlijk*, *voor ſchandelijke gedachten vatbaar*, en door ADAMS *verderf bezoedeld* ware, aangenomen hebben; maar CHRISTUS *rede* was *onveränderlijk* en *hemelsch*. Dus zou men hier geene ſpoor vinden van eene Godlijke natuur, die de verſtandige ziel in CHRISTUS zou vervangen hebben, maar eene hemelſche ziel wordt tegen over de zondige geſteld, en de gemelde dwaling zou alleen van de leerlingen van APOLLINARIS afkomſtig zijn. Echter, wanneer wij 's mans eigene woorden en gronden vergelijken, kan deze mening niet wel ſteek houden, ſchoon wij zijn gevoelen beter uit één zètten, en waarſchijnlijk zachter verklaren zouden kunnen, indien alle zijne ſchriften behouden onzen tijd bereikt hadden.

Eene

(*) MONTFAUCON *Monit. ad* ATHANAS. *Tom. ad Antioch. pag.* 618. *not.* 4.

(†) *De Eutychianismo ante Eutychen pag.* 101.

Eene laage ſtreek, welke EFREM *de Syriër*, die zoo hoog geroemde Heilige, hem ſpeelde, ſchoon GREGORIUS van *Nysſa*, deszelfs Lofredenaar (*), dezelve, als een kenmerk van zijnen ijver voor de Godzaligheid, aanprijst, maakt het ons begrijplijk, hoe men den ondergang van 's mans ſchriften bevorderd kan hebben. APOLLINARIS had in twee geſchriften, (waarſchijnlijk, in zijne *twee Boeken over de Menschwording van* CHRISTUS, waar van de Ouden gewagen,) zijn gevoelen voorgeſteld, en gaf dezelve aan eene Vrouw, van welke hij veel hield, in bewaring. EFREM, dit vernomen hebbende, vervoegde zich bij deze Vrouw, en verzocht haar, terwijl hij zich voor eenen leerling van APOLLINARIS uitgaf, om hem deze Boeken te leenen, opdat hij daar uit leeren mogt, de tegenſprekers te wederleggen. Die voor eenen korten tijd van haar gekregen hebbende, beſtreek hij alle de bladen met vischlijm, waar door zij zoo vast aan één kleefden, als of zij maar één blad uitmaakten. Nu ſtelde hij ze der Vrouw weder ter hand, en belastte eenige *Katholijken*, om den Schrijver tot een geſprek uit te dagen. De oude APOLLINARIS, die niet vlug meer was, om te ſpreken, liet zich zijne Boeken brengen, om zich, met derzelver behulp, te veräntwoorden. Toen hij vergeefs trachtte, de aan één gelijmde bladen van één te ſcheiden, geraakte hij door ſchaamte en ontſteltenis bijkans geheel van zichzelven; hij kreeg eene ziekte, en zijn leven zelfs

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Laage ſtreek van EFREM den Syriër, hem geſpeeld.

(*) *De Vita S. Patris Ephr. Syri T.* III. *p.* 608.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zelfs was in gevaar. TILLEMONT heeft gelijk (*), dat dit verhaal, noch den Redenaar, die het verhaalt, noch den Heiligen, dien het aangaat, tot eere strekt, maar hij heeft weinig reden, om het daaröm als een vertellingjen te verwerpen.

Dood van APOLLINARIS. Zijn aanhang in partijën verdeeld.

APOLLINARIS, die waarschijnlijk onder de nuttigste Leeräaren van zijnen tijd gerekend zou geweest zijn, indien niet alles, wat stem en invloed in de heerschende Kerk had, op het gerucht van zijne Ketterij, ook alle voordeelige denkbeelden van hem veränderd had, overleed in eenen hoogen ouderdom tusschen de jaaren 381 en 392. Zijne partij, die over het geheel ook zijne gevoelens niet getrouw bleef, verdeelde zich terstond in verscheidene kleine hoopen, die met elkanderen niet overëenstemden. THEODORETUS (†) zoekt de oorzaak daar van in de verschillende gevoelens, welke de schriften van hunnen Leeräar bevatteden; maar deze verdeeldheid kan genoeg uit den aart des onderwerps worden afgeleid, hetwelk in de daad een ruim veld tot gevolgtrekkingen, en nieuwe ophelderingen opende. AUGUSTINUS (§) noemt drie van dezelven, van welke de *eerste* in CHRISTUS geheel geene ziel, de *andere* geene redelijke ziel onderstelde, maar de *derde* geleerd zal hebben, dat het Godlijk Woord in vleesch veränderd is geworden. Maar uit THEODORETUS (**) en

(*) *Note* X *sur S. Ephrem T.* VIII. *Mem. p.* 743.

(†) *Hæret. Fab. Libr.* IV. *Cap.* 9.

(§) *De dono perseverantiæ C.* 67. *T.* X. P. I. *p.* 568.

(**) *l. c. Cap.* 8, 9.

en LEONTIUS (*) hebben wij zekerer berichten, waar uit blijkt, dat 'er eigenlijk maar twee partijën van *Apollinaristen* geweest zijn. POLEMIUS of POLEMO was de aanvoerer der ééne; deze beweerde, dat de Godheid en het Ligchaam van CHRISTUS tot ééne zelfstandigheid vermengd; zijn vleesch, nadat het zich met de Godheid verëenigd had, éénswezens met hem, geheel Godlijk, en hetzelfde met het Godlijk Woord geworden is; dat het daaröm ook, even als dit, moet aangebeden worden, dewijl het eeuwig en van den Hemel nedergedaald is. Deze gevoelens verdedigde POLEMO ook in schriften. In één derzelven (†) verwierp hij, uitdruklijk, de Leere van twee natuuren in CHRISTUS, die hij voor eene uitvinding van BASILIUS, der beide GREGORIUSSEN, ATHANASIUS, en der *Italiaansche* Bisschoppen, verklaarde. De voornaamste van deze partij na POLEMO was TIMOTHEUS, insgelijks een leerling van APOLLINARIS. Deze partij der *Polemianen* voerde ook waarschijnlijk den naam van *Synisiasten*, die bij FACUNDUS (§) voorkomt, omdat zij eene vermenging, (συνουσιωσις,) der natuuren geloofden. Tegen hen waren de *Valentinianen* overgesteld, wier stichter VALENTINUS, insgelijks een leerling van APOLLINARIS, en een Schrijver, allerminst van zijnen Leeräar afweek.

Een'

(*) *l. c. pag.* 601.

(†) Men heeft daar uit eene plaats in FOTIUS *Bibl. Cod.* CCXXX. *pag.* 849.

(§) *l. c. Cap.* 4. *pag.* 471.

Handelingen en wetten tegen de Apollinaristen.

Een' geruimen tijd hielden zich de *Apollinaristen* ſtaande. De voortgang van hunne gevoelens, en de bekwame en werkzame Leeräars, die zij hadden, ſpoorden de uitmuntendſte Mannen onder de *Katholijken* aan, om hen aan te tasten, onder welken, behalven de reeds genoemden, ook JOANNES CHRYSOSTOMUS te tellen is, uit hoofde van zijnen Brief aan den Monnik CÆSARIUS (*), welken hij van het gevoelen van APOLLINARIS poogde terug te brengen. Behalven de ſchriften der *Katholijke* Leeräaren, en de beſluiten der Kerkvergaderingen, werden ook allengs Keizerlijke wetten tegen de *Apollinaristen* gebruikt, die waarſchijnlijk door de *Katholijken* te wege gebracht werden. De *Apollinaristen* waren, omtrent het jaar 379, te *Konſtantinopolen* zelve reeds vrij talrijk, en 'er liep een gerucht, waar van GREGORIUS van *Nazianzus* gewag maakt (†), dat zij op het punt ſtonden, om, ter vastſtelling van hunne partij, aldaar eene *Sijnode* te houden. In zijn Vaderland, te *Nazianzus*, vond GREGORIUS, na zijne wederkomst, in het jaar 381, insgelijks de *Apollinaristen* in volle beweging, om zich eene blijvende Godsdienst-oefening te verkrijgen. Niettegenſtaande zijne tegenkanting, verkozen zij, in het volgende jaar, eenen Bisſchop; waar over hij zich beklaagde bij den Stadhouder des Landſchaps OLYMPIUS, en ook de beide Brieven aan KLEDONIUS, eenen Ouderling in deze Gewesten,

(*) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 102.

(†) *Carm. de Vita ſua Tom.* II. *Opp. pag.* 10.

ten, tegen hen fchreef, welke wij meermalen aangehaald hebben (*). Maar in het jaar 383 verbood THEODOSIUS *de Groote* (†), dat de *Apollinàristen*, even min als eenige andere Ketterfche gezindten, ergens Godsdienftige vergaderingen houden, of zich Leeräars wijden zouden. In het volgende jaar gebood hij aan alle hunne Geestelijken *Konftantinopolen* te verlaten (§). Evenwel wisten zij zich om dezen tijd vrijheid van Godsdienst-oefening in de gemelde Hoofdftad te verkrijgen; waar over GREGORIUS van *Nazianzus* aan den Bisfchop NECTARIUS aldaar fcherpe verwijtingen deed (**). De Keizer gaf daar op een nieuw bevel (††), waar bij de *Apollinaristen* uit de ftad gedreven werden, zelfs zou het hun niet vrijftaan, verzoekfchriften over te leveren. Zijn Zoon ARKADIUS beval insgelijks, in het jaar 397, dat zij *Konftantinopolen* verlaten, en dat hunne vergaderplaatzen aangeflagen moesten worden (§§). Eindelijk verbood hun de jonge THEODOSIUS, in het jaar 428, alle Godsdienftige bijëenkomften in de fteden (***).

Eindevan deze gezindte.

Ten dezen tijde fchijnen de *Apollinaristen* in getal en aanzien reeds zeer verzwakt geweest te zijn. Die weinigen, welke nog te *Antiöchië* waren, verzoch-

(*) *Or.* LI. *et* LII. *T.* I. *Opp. p.* 737. *Ep.* LXXVII. *p.* 831. LXXXVIII. *p.* 843. *Carm. Jamb.* XXIII. *T.* II. *Opp. p.* 244. (†) *C. Th. L.* XVI. *t.* 5. *de Hær. l.* 12.
(§) *l. c. l.* 13.
(**) *Orat.* XLVI. *p.* 721. Verg. *Deel* VI. *Bl.* 247.
(††) *l. c. l.* 14. (§§) *l. c. l.* 33. (***) *l. c. l.* 65.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zochten den Bisschop THEODOTUS, die aldaar deze waardigheid tot het jaar 428 bekleedde, hen in de Katholijke Kerk weder aan te nemen, hetwelk hij hun wel toestond, maar velen van hen bleven toch nog de kenmerken van hunne oude dwaling behouden (*). Dewijl ondertusschen van hen geene berichten verder gevonden worden, gist men gemeenlijk, dat hunne overblijfzelen met de kort daar na ontstane *Eutychianen*, door gelijkheid van hun leerstelsel, samengesmolten zijn.

Leven van GREGORIUS van Nazianzus.

Wij hebben, in de berichten omtrent BASILIUS *den Grooten*, en van de *Apollinaristen*, zoo menigmalen moeten gewagen van GREGORIUS van *Nazianzus*, vriend van BASILIUS, dat wij ook van hem eenigzins bijzonderer melding moeten maken, daar hij, niet min dan zijn vriend BASILIUS, langs zijnen eigenen weg, aanzien en roem verworven heeft.

Plaats en tijd zijner geboorte.

Hij kwam te *Arianzus*, een Dorp in *Kappadocië*, ter wereld (†). Dewijl nu dit Dorp *Arianzus* dicht bij de Stad *Nazianzus*, en binnen derzelver rechtsgebied, gelegen was, in welke GREGORIUS een aanmerklijk gedeelte van zijn leven heeft doorgebracht, is het geen wonder, dat de oudste opsteller eener Levensbeschrijving van hem, de *Ouderling* GREGORIUS, die ten minsten in de VIIde, zo niet in de Xde eeuw, behoort, *Nazianzus* tot zijne geboor-

(*) THEODORET. *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 38.

(†) NICETAS, een Grieksch Geestelijke der XIde eeuw, *Argument. in Orat.* XV. *Gregorii Nazianz. Tom.* II. *Opp. pag.* 645.

boorteplaats maakt (*), dat hij zelf deze mening schijnt te begunstigen (†), en dat hij van *Nazianzus* zijnen bijnaam gekregen heeft; welke stad ook *Diocæsarea* kan geheeten hebben, zoo als TILLEMONT waarschijnlijk genoeg gemaakt heeft (§). Moeilijker is het, het jaar van zijne geboorte te bepalen. Men zou de opgave van SUIDAS (**), dat hij meer dan 90 jaaren oud geworden, en dus reeds om het jaar 300 ter wereld gekomen zou zijn, naauwlijks in aanmerking hebben genomen, indien PAGI (††) ze niet overgenomen had. Maar dan moet men ook aannemen, hetwelk zeer onwaarschijnlijk is, dat GREGORIUS, 30 jaaren lang, te *Atheenen* zich in de Welsprekendheid geöefend heeft, daar hij veel meer zelf duidlijk zegt (§§), dat hij 30 jaaren oud was, toen hij omtrent het jaar 355 *Atheenen* verliet. In ééne zijner *Redenvoeringen* (***) geeft hij te kennen, dat het ambt van *Ouderling* hem te vroeg voor zijne jaaren was opgedragen, en dit gebeurde toch in het jaar 361 of 362. Voegt men nog hier bij, dat zijn Vader, die omtrent het jaar 329 Bisschop werd, hem hebbe voorgehouden (†††), dat hij nog zoo vele jaaren niet

(*) *Gregor. Presbyt. Vita S. Patris nostri Gregorii Theol. T.* I. *Opp. p.* 3. (†) *Orat.* XXV. *pag.* 425.

(§) *Notes sur* S. GREG. *de Naz. T.* IX. *des Mémoir.*

(**) *Voce* Γρηγόριος.

(††) *Crit. in Ann. Baron. ad a.* 354. *n.* 11. *ad a.* 389. *n.* 4, 5.   (§§) *Carm. de Vita sua p.* 4.

(***) *Orat.* I. *p.* 20. (†††) *Carm. de Vita sua p.* 9.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

niet geleefd had, als zijn Vader reeds offeränden geöfferd, dat is, zijn ambt had bediend, dan kan GREGORIUS vóór dat jaar niet geboren zijn. De groote zwarigheid, die Schrijvers uit de Roomsche Kerk maken, „ dat een Heilige, reeds Bisschop „ zijnde, kinderen zou verwekt hebben," kan ons niet hinderen, daar wij weten, dat ten dezen tijde nog geene algemeene wet van onthouding, maar alleen eene meer en meer toenemende gewoonte voor Bisschoppen en Ouderlingen plaats had (*). Als GREGORIUS, nauwlijks zijn vijftigste jaar bereikt hebbende, over eenen zwaklijken ouderdom klaagt, dan is dit niet te bevreemden in eenen man, in wien de *Askeetische* strenge levenswijs met zoo veel arbeidzaamheid verbonden was. Alles dus maakt het waarschijnlijk, dat hij om of bij het jaar 329 het levenslicht aanschouwd heeft.

Zijne afkomst. Zijn Vader een Hypsistariër.

GREGORIUS stamde af uit een aanzienlijk geslacht; zijn Vader, van denzelfden naam, behoorde langen tijd tot de gezindte der *Hypsistariën*, die dezen naam droegen, omdat zij maar éénen *hoogsten God*, (ὕψιστον,) veréérden (†). Wij kennen deze lieden alleen uit onzen GREGORIUS, en dan nog zeer duister. In het gemeen zegt hij, dat deze gezindte uit Joodsche en Heidensche dwalingen was saamgesteld; dat zij wel de Afgoden en Offeränden verwierpen, maar

(*) Zie V *Deel*, *Bladz.* 233.

(†) GREGORIUS *Nazianz. Carm. de Vita sua pag.* 2. *Carm.* I. *pag.* 33. *Orat.* XI. *pag.* 178. XIX. *pag.* 289. *Greg. Presb. Vita Greg. Naz. pag.* 3.

maar Vuur en Licht verëerden, den Sabbath en onthouding van zekere ſpijzen waarnamen; maar daartegen niets van de beſnijdenis wisten. En echter verzekert hij, in zijne gedichten, dat zijn Vader de Afgoden gediend hebbe. Men heeft verſcheidenlijk over deze lieden gegist, dat zij dezelfde waren met de *Coelicolæ*, (Hemelverëerers) (*), of dat zij tot de *Perſiſche* Vuur-aanbidders behoord hebben enz. Alhoewel nu de oude GREGORIUS nog geen Christen ware, zijne zeden echter deeden hem eere aan; inzonderheid nam hij de gewigtigſte ambten te *Nazianzus* waar, zonder zijn middelmatig vermogen daar door te vermeerderen (†). NONNA, zijne huisvrouw, daartegen, was eene ijverige Christinne, van wie haar Zoon vele deugdelijke eigenſchappen roemt, welke echter niet allen zoo grooten roem verdienen (§). Zij verëenigde, ſchrijft hij, menigvuldige oefeningen der vuurigſte Godzaligheid met huishoudlijken vlijt zoo naauw, dat het ongelooflijk ſchijnt. Hare milddaadigheid jegens de armen was zoo buitengemeen groot, dat zij meermalen wenschte, zichzelve en hare kinderen te kunnen verkopen, om deze hare neiging te kunnen voldoen. Niemand van hare kunne verëerde de hand en het aangezicht der Priesteren meer; zij verzwakte haar ligchaam door aanhoudend vasten en waken, en

(*) Zie V *Deel*, *Bladz.* 134.

(†) GREGOR. *Naz. Orat.* XIX. *pag.* 289.

(§) *l. c. pag.* 290-299. *Carmen de Vita ſua pag.* 2 *Orat.* XI. *pag.* 128.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en was eene groote bewonderaarster van den Maagdelijken Staat. Nooit liet zij in de Kerk hare stem hooren, uitgezonderd bij noodzaaklijke en geheimzinnige gelegenheden; (waarschijnlijk meent hij het overluid roepen van *Amen*, hetwelk door de Gemeente geschiedde.) Nooit keerde zij der heilige tafel den rug toe; nooit spuwde zij op den vloer der Kerk. Zij vermijdde op het zorgvuldigst allen omgang met de Heidenen; nooit kwam zij in derzelver huizen, en gaf hare naaste Heidensche Bloedvriendinnen niet ééns de hand.

Door zijne vrouw tot het Christendom bekeerd.

Zij was het ook voornaamlijk, die, volgends het verhaal van haren Zoon (*), de bekeering van haren echtgenoot tot het Christendom bevorderde. Hoe zeer de geduldigste vrouw van allen, kon zij echter zijnen Godsdienst-toestand niet langer verdragen, en bad God onöphoudelijk met traanen, om hem te verlichten. Tevens arbeidde zij, met schimpen en verwijten, vermanen, liefkoozen, zelfs met kleine kijverijën, aan de vervulling van haren wensch. Maar God zelf kwam haar, door eenen droom, te hulp, dien hij haren man toezond. In dien droom zong hij het begin van den CXXIIsten *Psalm: Ik verblijde mij in de genen, die tot mij zeggen: Wij zullen in het huis des Heeren gaan.* Dit, hoewel niet geheel bovennatuurlijk, werkte op zijne verbeeldingskracht, en hij besloot een Christen te worden. Aan eenige Bisschoppen, die in het jaar 325 door deze Gewesten naa de Kerkvergadering

(*) *l. c. pag.* 293.

ring van *Nicea* reisden, gaf hij deze zijne begeerte te kennen; en nu viel 'er weder, gelijk zijn Zoon aanmerkt (*), iet wonderbaars voor. Door eenen misslag van den Geestelijken, werd hij, knielende, onderwezen, zoo als men de Bisschoppen inwijdde, in plaats dat de *Katechumenen* hun onderwijs staande ontvingen. Bij zijnen doop, gebeurde 'er nogmaals een wonder, maar dit wil de Zoon alleen voor geloovige ooren verhaalen, omdat bij onheilige zielen niets, wat schoon is, geloof vindt. Een schitterend licht omstraalde den ouden GREGORIUS, toen hij uit het water opklom, velen zagen dit, en ook de Bisschop van *Nazianzus*, die hem, ter bevestiging van zijnen doop, zalfde, en nu uitriep: deze zal ééns mijn opvolger wezen. Hetwelk ook, vier jaären daar na, in de daad, gebeurde. Nu bragt hij zijne vrij verwilderde Gemeente in orde en in eenen bloejenden staat, zoekende haar voor het indringen der *Arianen* te bewaaren. Slechts eenmaal verraschten hem dezen, door het ondertekenen eener Geloofsbelijdenis, zonder dat hij daaröm zijne gevoelens veränderd had. Zijn Zoon, die 's Vaders godzaligheid, geloof, matigheid, nederigheid, en andere deugden roemt (†), gewaagt ook blijken van het wonderbare, hetwelk zich, meermalen, in zijn leven geöpenbaard zal hebben. Doch wij hebben den ouden GREGORIUS, ook van eenen anderen kant, leeren kennen, uit zijne drif-

(*) *l. c. pag.* 294.

(†) *Orat.* XIX. *pag.* 297.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

GREGORIUS van eersten af tot den dienst van God bestemd.

driftige maatregelen, bij de verkiezing van BASILIUS *den Grooten*, tot Bisschop (*).

NONNA had haren Zoon, reeds vóór zijne geboorte, tot den bijzonderen dienst van God bestemd (†). Zij vernieuwde deze bestemming, zoo dra hij het levenslicht aanschouwde; waar naar ook zijne opvoeding geheel werd ingericht; hij las reeds vroeg de Heilige Schrift, en nam in zijne vroegste jaaren eene ernstige houding aan. Hier kwam een droom bij, in welken hij de stem van CHRISTUS zelf meende te hooren. Hij zag twee geheel onopgeschikte Maagden, die hem liefkoosden, en op zijne vraag, wie zij waren, zich de *Onschuld* en *Kuischheid* noemden. Zij meldden hem, dat zij medegezellinnen van CHRISTUS waren, en onder de Chooren der Hemelsche Maagden eene hoogere vreugde genoten; tevens vermaanden zij hem, zijnen geest met den haren te veréénigen, opdat zij hem ééns voor de straalen der Godlijke Drieheid konden stellen. Daar op zich in de lucht verheffende, verdweenen zij. Dit maakte zulken indruk op hem, dat hij meer en meer het gezelschap zocht van die genen, die zich aan de Wereld onttrokken, en in eenen ongehuwden staat leefden, en dat hij dien voor zich zelven als ook de onthouding van alle vermaken en gemak verkoos (§).

On-

(*) Boven *Bladz.* 236.

(†) GREGOR. *Nazianz. l. c. pag.* 292. *Carm. de Vita sua pag.* 2. *Carm.* I. *pag.* 38. *sq.*

(§) *Carm. de Vita p.* 2. *Carm.* I. *p.* 39. *Carm.* V. *p.* 71.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijne letteröefeningen.

Ondertusſchen gaf zijn Vader hem ook alle gelegenheid, om zijnen geest door wetenſchappen en kunſten te beſchaaven. Vooreerst genoot hij het onderwijs van bekwame Leeräaren te *Cæſarea* in *Kappadocië*; vervolgends legde hij zich in *Palæſtina* op de welſprekendheid toe; en zette ook te *Alexandrië* zijne geleerde oefeningen voort (*). Vervolgends ſtevende hij naa *Atheenen*, den Hoofdzetel der Griekſche Geleerdheid. Een hevige ſtorm, die hem op deze reize overviel, beängste hem te meer, omdat hij tot hier toe nog niet gedoopt was, doch hij werd, op zijn gebed, niet zonder blijken van Godlijke bewaring, behouden en gered (†). —— Naar allen ſchijn kwam GREGORIUS nog vóór het jaar 350 te *Atheenen*. Van zijne vriendſchap met BASILIUS *den Grooten* aldaar, hebben wij reeds voorheen (§) geſproken. Zij ſtreefden beiden ijverig naar wetenſchap en deugd, en waren toen reeds zoo ſtandvastig, dat zij, bij eene vreeslijke aardbeving in *Griekenland*, onverſchrokken bleven (**). Toen BASILIUS in het jaar 355 *Atheenen* verliet, liet zich GREGORIUS bewegen, om daar te blijven, maar ſpoedde zich dra, waarſchijnlijk in het jaar 356, naa zijn Vaderland, tot zijnen vriend terug (††). Hier

(*) GREG. *Presb. Vita* GREG. *Naz. p.* 4. GREG. *Naz. Orat.* XX. *p.* 325. *Carm. de Vita ſua p.* 2. *ſq.*

(†) *Orat.* XIX. *p.* 306. *Coll. Carm. de Vita ſua p.* 3.

(§) Boven *Bladz.* 214.

(**) GREGOR. *Presb. l. c. pag.* 6.

(††) GREG. *Presb. l. c. p.* 8. GREG. *Naz. Or.* XX. *p.* 334.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijne zucht tot het Asketisch leven.

Hier terug gekeerd, versterkte hij zich meer en meer in zijn voornemen, om niet voor de Wereld, maar voor eene strenge ingetogene Godzaligheid te leven. Evenwel kon hij, zoo min als BASILIUS, zich niet geheel onttrekken, om, of voor de Rechtbank, of op den Leerstoel, zijne Welsprekendheid te toonen; maar eerlang stapte hij daar geheel van af. Om dezen tijd schreef hij zich zelven eene wet voor, om nooit te zweeren, welke hij ook bestendig in acht nam (*). Men heeft wel plaatzen in zijne schriften opgemerkt (†), waar nogthans een soort van zweeren voorkomt, maar daar deze onder zijne redenvoeringen behooren, kan men ze zoo naauw niet uitpluizen. Eenzaamheid, stilte, en afzondering van de Wereld, was thans zijne hoofdneiging. Evenwel bleef hij nog in twijfel (§), welke levenswijze hij verkiezen wilde. Eindelijk bewandelde hij eenen middelweg, te meer, omdat hij zijnen ouderen, bij hunne klimmende jaaren, oppasfing verschuldigd was. Daar zijn vriend BASILIUS den Monnikenstand aangenomen had, gaf hij dien in zijne eenzame woning in *Pontus* een bezoek, alwaar hij zich met hem aan dezelfde Godzalige oefeningen en handen-arbeid overgaf. Dat hij over het geheel, door zijn aanprijzen en voorbeeld, den Monnikenstand ongemeen bevorderd heeft, is reeds op eene andere plaats

(*) GREGOR. *Presbyter. l. c.* GREGOR. *Nazianz. l. c.* SOCRATES *Libr.* IV. *Cap.* 26.

(†) *Orat.* XX. *pag.* 353. XXVIII. *pag.* 472.

(§) *Carm. de Vita sua pag.* 5. *sq.*

plaats door ons opgemerkt (*). In het gemeen bedoelde hij een ſtil en gerust leven, voornemens zijnde, om zich met de laag behandelde verſchillen van zijnen tijd niet te bemoejen (†), maar, gelijk het gaat, deze rust heeft hem weinig mogen gebeuren, veeleer was zijn leven een der onrustigſten.

Zijn Vader onderſchrijft eene Ariaanſche Geloofsbelijdenis.

Zoo werd hij ſchielijk uit zijne eenzaamheid getrokken, om zijnen Vader bij te ſtaan, die door een' overhaasten ſtap zich in moeilijkheden gewikkeld had. De oude Bisſchop had naamlijk, in het jaar 360, in eenvoudigheid des harten, en zonder den ſtrik te merken (§), zich laten verleiden, om de *Ariaanſche* Geloofsbelijdenis van *Ariminum* te ondertekenen. ,, Deswegens, zegt de Zoon (**), ,, ſcheiden zich alle Philoſophen en vrienden van ,, God, die reeds vóór den tijd een hemelsch leven ,, leiden, (hij meent zeker de Monniken,) van ,, ons. Alhoewel zij anders vredelievend en gematigd zijn, dit echter kunnen zij niet gelaten aanzien, dewijl de zaak van God door ſtilzwijgen ,, verraden wordt. Hier zijn zij dus in hunnen ,, ijver zeer krijgszuchtig en ſtrijdbaar; zelfs verwekken zij wel bewegingen, die niet nodig zijn, ,, liever dan dat zij hunne verpligting zouden verzuimen. Ook werd geen gering gedeelte van het ,, volk te gelijk medegeſleept, gelijk de voor opvliegende vogelen de overige hoop gewoon is na

,, te

(*) Zie *Deel* VI. *Bl.* 15. (†) *Or.* V. *p.* 134.

(§) GREGOR. *Naz. Orat.* XIX. *p.* 297.

(**) *Orat.* XXI. *pag.* 388.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ te vliegen." GREGORIUS ontfchuldigde eenigermate de beide partijën, in de Redenvoering, welke hij hield, na het herftellen der eensgezindheid (*), en zijnen Vader bijzonder, met deszelfs verklaring, dat hij altijd het *Katholijk* geloof toegedaan geweest was. Het was evenwel eerst in het jaar 363, dat de *Monniken* van *Nazianzus* zich weder met den Vader verzoenden.

GREGORIUS wordt Presbijter of Ouderling.

GREGORIUS geraakte in nog grooter ontfteltenis en onrust, toen zijn Vader hem, waarfchijnlijk op het Kersfeest des jaars 361, onverziens tot *Presbijter* inwijdde. Ook fchijnt het, dat eenige leden der gemeente te *Nazianzus* zeker geweld, hetwelk men, in zulk een geval, voor prijslijk hield, tegen hem gebruikt hebben (†). Ongetwijfeld had zijn Vader hem, als eenen medehelper en fteun van zijnen ouderdom, bij het waarnemen van zijn Leeräar-ambt, nodig; hij was ook daar door des te meer verzekerd, dat zijn Zoon deszelfs neiging tot eenzaamheid niet zou kunnen involgen. GREGORIUS noemde het daaröm eene dwingelandfche behandeling, die hem met geweld uit zijne toevluchtplaats getrokken, en in de ftormächtige wereld geftoten had (§). Overmeesterd van verdriet en ongenoegen, verliet hij ouders en bloedvrienden, om zich in

(*) *Orat.* XII. *pag.* 196.

(†) GREG. *Presb. Vita* GREG. *Naz. p.* 9. GREG. *Naz. Orat.* XLI. *p.* 673. *Carm. de Vita fua pag.* 6. NICETÆ *Comment. in ejusd. Orat.* XLI. *T.* II. *Opp. p.* 1093.

(§) *Orat.* I. *pag.* 4. *Carm. l. c.*

in *Pontus*, bij zijnen vriend BASILIUS, eenige verligting en troost te bezorgen (*). Velen berispten deze ongezeglijkheid in hem, en hielden hem verdacht, dat zijn misnoegen alleen daar uit ontſtond, dat hem niet terſtond een Bisdom was opgedragen (†). Hij kon echter het aanhouden zijns Vaders niet lang wederſtaan, ook verlangden de inwoners van *Nazianzus* zijne terugkomst, en hij durfde zich aan zijne roeping tot dit ambt, waar hij niet naar geſtaan had, niet langer onttrekken (§).

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijne eerſte Preek te Nazianzus.

Hij verſcheen dus weder te *Nazianzus*, tegen Paaſchen van het jaar 362. Op dit Feest hield hij zijne eerſte *Predikatie*, die de XLIſte is onder zijne Redenvoeringen (**). Op deze laat men terſtond eene andere volgen, die veel langer is, met welke GREGORIUS zijn Leeräar-ambt plegtig ſchijnt aanvaard te hebben, en welke men, uit hoofde van de verdediging van zijn gedrag, daar in voorkomende, zijne Veräntwoording genoemd heeft (††). Dan de verbazende lengte derzelve, en de uitbreiding van het gene hij reeds in de eerſte Preek gezegd had, maakt het bericht van eenen ouden Griekſchen Schrijver (§§) zeer waarſchijnlijk, dat GREGORIUS ze

(*) *Carm. de Vita ſua pag.* 6.

(†) *Orat.* I. *pag.* 23.

(§) *Carm. de Vita ſua p.* 6. *Or.* I. *p.* 40-44. *Or.* II. *p.* 46.

(**) *Or.* XLI. *in Paſcha et tardit. T.* I. *Opp. p.* 673-675.

(††) GREG. *Naz. Apologeticus, ſeu Or.* I. *p.* 1-45.

(§§) ELIÆ *Cretens. Comment. in Greg. Nazianz. Or.* I. *p.* 1. *in Greg. Naz. Opp. T.* II.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ze eerst later, toen hij daar toe ledigen tijd had, heeft uitgewerkt. Op deze eerste Preek van GREGORIUS was terstond eene andere gevolgd, waar toe hem de koelheid van die zelfde Toehoorders gelegenheid gaf, die zijne terugkomst zoo dringend begeerd hadden, en evenwel thans maar spaarzaam bij hem te Kerke kwamen (*).

Zijne lotgevallen onder de regeering van JULIANUS.

Toen GREGORIUS, in het jaar 362, zijn ambt te *Nazianzus* aanvaardde, was de algemeene toestand der *Christenen* in het *Romeinsche* Rijk zeer gevaarlijk geworden. Keizer JULIANUS zocht wel hunnen Godsdienst, meer door loze streeken, dan door geweld, te onderdrukken; nogthans ondersteunde de hoogste magt, het gene de Wijsgeer uitgedacht had. Dezen scherpzinnigen Keizer stonden, bij zijn oogmerk, inzonderheid Leeräars van zoo groote Geleerdheid en Welsprekendheid, als GREGORIUS van *Nazianzus*, BASILIUS van *Cæsarea*, en de beide APOLLINARISSEN waren, in den weg (†). Men behoeft zich dus niet te verwonderen, dat hij den Christen-Leeräaren verbood, onderwijs in de kunsten en wetenschappen der Heidenen te geven. Hoe APOLLINARIS en zijn Zoon den Keizer, in dit opzicht, door hunne schriften, tegengewerkt hebben, hebben wij hier voor (§) gezien. Nieuwe Schrijvers hebben daar GREGORIUS ook toe gebragt, maar de Ouden zeggen 'er niets van, hoe zeer GREGORI-

(*) *Orat.* III. *Tom.* I. *Opp. pag.* 68-72.

(†) SOZOM. *L.* V. *C.* 18.

(§) *Bladz.* 292.

RIUS één der hevigste vijänden van dezen Keizer geweest is.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijn Broeder CÆSARIUS aan het Hof van JULIANUS.

Hij zag, met den uiterſten tegenzin, zijnen Broeder CÆSARIUS, aan het Keizerlijke Hof. CÆSARIUS was de geleerdſte man van zijnen tijd (*), bijna in alle wetenſchappen, die hij te *Alexandrië* geleerd had, maar voornaamlijk in de Wis- en Artzenijkunde, ervaren. Toen deze van daar komende GREGORIUS, die van *Atheenen* kwam, te *Konſtantinopolen* ontmoette, bood deze Keizerlijke Hoofdſtad hem aanzienlijke waardigheden en voordeelen aan, en verzocht ook door afgevaardigden den Keizer KONSTANTIUS, toen afwezend, om hem te mogen behouden. Evenwel reisde CÆSARIUS liever met zijnen Broeder naa hun Vaderland terug, om aan hetzelve de eerſtelingen zijner kundigheden te wijden. Na eenigen tijd kwam hij weder te *Konſtantinopolen*, ten einde daar zijne Vaderſtad dienst te kunnen doen, en werd eerſte lijfärts en gunſteling van den Keizer; ook verwierf hij zich, door zijn belangeloos, weldaadig, en edel gedrag, eene algemeene liefde en hoogächting. JULIANUS, die de meeste Hovelingen van zijnen voorzaat afdankte, wenschte echter CÆSARIUS te behouden; maar deed te gelijk vele moeite, om hem tot afval van het Christendom te bewegen. Vergeefs! CÆSARIUS verklaarde rondelijk, dat hij een Christen zijn en blijven wilde. Dit perste eindelijk den Keizer voor zijn

(*) Zoo verzekert GREGORIUS in eene Lofreden op dezen zijnen Broeder. *Orat.* VII. *pag.* 201.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijn gantſche Hof de uitroeping af: ô gelukkige Vader! ô ongelukkige Kinderen (*)! Terwijl CÆSARIUS zich aan het Hof onthield, velden niet weinige Christenen een ongunſtig oordeel over hem, en meenden, dat het den Zoon en Broeder van eenen Bisſchop niet voegde aan dit Heidenſche Hof te blijven. Niet weinig ſmartte het ook zijnen Vader en Broeder, en deze laatſte drong ten ſterkſten bij hem aan, dat hij het Hof behoorde te verlaten (†). Ook ſchijnt dit niet zonder uitwerking bij CÆSARIUS geweest te zijn Hij verliet het Hof, toen JULIANUS tegen de *Perſen* te Veld toog, en kwam weder te *Nazianzus* (§).

Twee redenvoeringen van GREGORIUS tegen JULIANUS.

Men kan niet met zekerheid zeggen, of JULIANUS het voornemen gehad hebbe, om, bij zijne wederkomst, uit den gemelden Krijg, GREGORIUS en zijnen vriend BASILIUS aan zijnen haat op te offeren, ſchoon GREGORIUS dit uitdruklijk geſchreven heeft (**). Genoeg, GREGORIUS heeft de gedachtenis van JULIANUS, die in het jaar 363 het leven verloor, in twee *Redenvoeringen* vervolgd, die bijkans ruim zoo bitter zijn als welſprekend (††), uit welke wij te vooren getrokken hebben, wat 'er geſchiedkundig in voor-

(*) GREGOR. *Naz. l. c. pag.* 206.

(†) *Epist.* XVII. *pag.* 779. *ed. Col.*

(§) GREGOR. *Naz. Orat.* X. *p.* 166. *ed. Col.*

(**) Boven *Bladz.* 227.

(††) *Orat.* III. *et* IV. *Invectivæ in Julianum*, λογοι στηλιτευτικοι *pag.* 49-134. *ed. Col. Orat.* IV. *et* V. *pag.* 78-176. *ed. Bened.*

voorkomt; en welke, in de daad, al te ſcherp en hevig zijn voor eenen Christen-Leeräar, maar zeer geſchikt, om den naam van JULIANUS nog meer bij de Christenen van zijnen tijd, en zo mogelijk, ook bij de nakomelingſchap, gehaat te maken.

De twist tusſchen zijnen Vader en de Monniken bijgelegd.

Ondertusſchen was de twist en ſcheuring in de Gemeente te *Nazianzus*, door eenen misſtap van den Bisſchop GREGORIUS, veröorzaakt (*), bijgelegd en weggenomen. Dezelve had onzen GREGORIUS, die veel werks van de Monniken maakte, zeer geſmart, tot dat hij zijnen Vader beweegde, om wegens zijnen misſlag vergeving te vragen, en openlijk eene duidlijke belijdenis van het Katholijk Geloof af te leggen (†). Wij hebben nog zijne Redenvoering, met welke hij deze verzoening in het jaar 363 of 364 gevierd heeft (§).

Zijn Broeder CÆSARIUS ſterft

Ondertusſchen vergat GREGORIUS zijnen vriend BASILIUS niet. Boven (**) hebben wij reeds verhaald, welken bijſtand hij hem bewees, in zijne twisten met zijnen Bisſchop EUSEBIUS, hoe hij hem in zijne eenzaamheid verzelde, en hoe hij hem, in het jaar 365, met denzelven weder in goede verſtandhouding bracht. Ook heeft men gezien (††), hoe hij zijnen vriend tegen de aanvallen des Keizers VALENS en der *Ariaanſche* Bisſchoppen verdedigde.

Na-

(*) Boven *Bladz.* 331.

(†) GREG. *Naz. Vita p.* 11. *T.* I. *Opp. Colon.*

(§) *Orat.* XII. *de Pace, post Monachorum reconciliationem p.* 190-205. *ed. Col.* VI. *p.* 178-194. *ed. Bened.*

(**) *Bladz.* 233. (††) Boven *Bladz.* 250.

Nader echter troffen hem zijne huislijke belangen, waar onder eene krankheid van zijne Ouders (*); maar voornaamlijk was hij ontrust door het overlijden van zijnen Broeder CÆSARIUS. Deze was, in de geduchte aardbeving, door welke, in het jaar 368, *Nicea* bijna geheel verwoest werd, wonderbaar bewaard geworden, zijnde door eenige puinhopen bedekt; hij was gewond, en verloor een gedeelte van zijne bezittingen. GREGORIUS vermaande hem niet alleen tot dankbaarheid aan God, maar ook, om de Wereld te verloochenen (†). Te weten, CÆSARIUS was, na de dood van Keizer JULIANUS, weder ten Hove gekeerd, en bekleedde thans, naar allen schijn, den post van eenen Keizerlijken Schatmeester in *Bithynië*. Ook BASILIUS hield hem voor, dat hij, als iemand, die van de dooden was opgewekt, verpligt was, om in het vervolg God, op eene bijzondere wijze, te dienen (§). CÆSARIUS was hier in de daad toe geneigd; maar hij overleed op het einde des jaars 368 of in het begin van het volgende, na echter alvorens den doop ontvangen te hebben. Men heeft onder den naam van CÆSARIUS eene verzameling van 195 *Theologische en Philosophische Vragen in vier Gesprekken*; (*Quæstiones Theologicæ et Philosophicæ* CXCV,) maar, hoe zeer PHOTIUS, die 'er 220 op-

(*) *Orat.* XIX. *pag.* 303. *ed. Col.*

(†) GREGORIUS *Nazianzenus. Epist.* XVI. *pag.* 778. *Tom.* I. *Opp. ed. Col.*

(§) BASIL. *Ep.* XXVI. *Tom.* III. *Opp. pag.* 105.

opgeeft (*), dezelven aan CÆSARIUS toefchrijft, blijkt het genoegzaam, dat zij een werk van laater tijd zijn, ook zegt GREGORIUS niets van fchriften, welke zijn Broeder zou nagelaten hebben. CÆSARIUS had zijne aanzienlijke nalatenfchap van goederen en geld geheel aan den armen vermaakt; maar bij de uitvoering van dezen uiterften wil, vond GREGORIUS groote zwarigheden, nademaal vele hebzuchtige lieden de nalatenfchap hadden begonnen naa zich te flepen (†). Bij zijne begravenis te *Nazianzus* hield GREGORIUS, in tegenwoordigheid zijner Ouderen, eene Lijkreden over zijnen Broeder. (*Orat.* X. *feu funebris in laudem Cæfarii fratris.*)

III BOEK VIII Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Het overlijden zijner Zuster GORGONIA gaf hem, eenige jaaren daar na, ten minften nog vóór het jaar 374, gelegenheid tot eene dergelijke Lijkreden. (*Orat.* XI. *feu funebris in laudem fororis fuæ Gorgoniæ.*) In dezelve verhaalt hij van haar onder anderen het volgende: Als zij ééns van eene ziekte overvallen was, welke geen Arts genezen kon, liep zij 's nachts in de Kerk, waar zij zich voor het Altaar nederwierp, en den genen, die boven hetzelve veréërd werd, om hulp aanriep. Dit deed zij onder geween en traanen, met uitdruklijke verklaring, welke de Redenaar eene fchoone onbefchaamdheid noemt; dat zij deze plaats niet verlaten zou, vóór dat zij hare gezondheid weder bekomen had.

De dood zijner Zuster GORGONIA.

Daar

(*) *Biblioth.* C. CCX. *pag.* 539.

(†) GREGOR. *Naz. Orat.* X. *p.* 173. *Carm.* I. *p.* 6. *Carm.* II. *p.* 34. *Ep.* XVIII. *p.* 781.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Daar op gebruikte zij het Heilig Avondmaal, zoo veel zij daar van tot huislijk gebruik bewaard had, en voelde terstond, dat zij gezond geworden was. GREGORIUS bedient zich hier van de uitdrukking: *Tegenbeelden*, (ἀντίτυπα,) *van het dierbaar Ligchaam en Bloed*, over welke naderhand vele Protestantsche en Roomsche Schrijvers getwist hebben, zonder noodzake. Niet lang te vooren had GORGONIA den Doop ontvangen. God wees haar in een gezicht den tijd van hare aanstaande dood aan; en toen reeds alle omstanders haar voor dood hielden, zong zij nog, op eene verwonderenswaardige wijze, met zich naauwlijks bewegende lippen, Geestlijke Liederen.

GREGORIUS gedrag omtrent zijnen vriend BASILIUS.

Ondertusschen was EUSEBIUS, Bisschop van *Cæsarea*, in het jaar 370 overleden, en BASILIUS, voornaamlijk door toedoen van den ouden GREGORIUS en zijnen Zoon, in deszelfs plaats gekomen (*). Ook hebben wij reeds (†) verhaald, hoe GREGORIUS voor de hem door zijnen vriend aangebodene Leeräars-plaats bedankt, en ook zijnen vriend ontschuldigd hebbe, dat hij het woord *God* van den *Heiligen Geest* niet gebruikte. Maar, aan den anderen kant is ook gemeld (§), hoe zeer BASILIUS hem tegen zich misnoegd gemaakt heeft, door hem in het jaar 372 te noodzaken, om het door hem nieuw opgerichte Bisdom van het armhartig stedeken *Sasima* aan te nemen. Op dit geval hebben

(*) Boven *Bladz.* 235. (†) Boven *Bladz.* 245.
(§) *Bladz.* 254.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ben drie Kerkredenen van GREGORIUS betrekking, éénc, welke ten opschrift heeft: *Verdedigingsreden aan zijnen Vader* GREGORIUS, *in tegenwoordigheid* van BASILIUS *den Grooten* (*). De tweede Leerreden hield hij, nadat hij uit de ballingschap, in welke hij zich, uit verdriet over den geledenen dwang, begeven had, naa *Nazianzus* terug gekeerd was (†). De derde behoort hier ook nog toe, wanneer GREGORIUS, Bisschop van *Nyssa*, Broeder van BASILIUS, te *Nazianzus* gekomen was (§).

Hij wordt zijnen Vader in zijn ambt toegevoegd.

Sasima en deszelfs Bisdom stonden GREGORIUS zoo tegen, voornaamlijk, omdat hij hier bij onöphoudelijke twisten vrezen moest met ANTHIMUS, Bisschop van *Tyana*, dat hij hetzelve nooit aanvaardde (**). Zijn Vader hem hier in onverzetlijk ziende, drong te sterker bij hem aan, dat hij zijn medehelper wierd in zijn Bisdom, waar in GREGORIUS eindelijk bewilligde in het jaar 372, doch tevens de vrijheid voor zich behoudende, om na zijn Vaders dood dit opzicht over de Gemeente weder neder te leggen (††). Bij gelegenheid der inwijding van

(*) *Orat.* VII. *pag.* 142-145. *ed. Col. Orat.* IX. *p.* 234-238. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* V. *ad Patrem et Basilium M. de fuga p.* 134-136. *Col. Or.* X. *p.* 239-241. *ed. Bened.*

(§) *Or.* VI. *ad Gregor. Ep. Nysf. p.* 136-141. *Col. Or.* XI. *p.* 241-246. *ed. Bened.*

(**) GREG. *Naz. Carm. de Vita sua p.* 439. *Vita S. Greg. p.* CXXXIX. *ed. Bened.*

(††) GREG. *Naz. Or.* VIII. *ad Patrem, cum ei curam* Ec-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van EULALIUS, Bisschop van *Doare* in *Kappadocië*, in het jaar 373, hield hij eene korte Leerreden; welke ook nog overig is (*), maar bijzonder is merkwaardig eene langere en opzetlijk welsprekend opgestelde Leerreden, *over de liefde tot de armen*, omtrent van denzelfden tijd (†), waarschijnlijk in het Gasthuis, hetwelk zijn vriend BASILIUS gesticht had (§), en ten behoeve der armen en kranken in hetzelve, gehouden, opdat de menschlievende oogmerken van zijnen vriend te zekerer bereikt mogten worden. Twee andere Preeken van hem mogen met waarschijnlijkheid gebracht worden tot het jaar 373. De ééne *aan zijnen zwijgenden Vader bij de plage des hagels* (**). Te weten, de inwoners van *Nazianzus* en den omliggenden oord, hadden onlangs, door veepest, droogte, en eenen hagel, die alle veldvruchten vernielde, ongemeen veel geleden. De oude Bisschop GREGORIUS was te zwak, dan dat hij kon optreden, om zijne Gemeente in deze omstandigheden te troosten, waarom men 'er zijnen Zoon toe drong. In eene andere Preek, welke GREGORIUS hield, *aan de uit vrees ontstelde inwoners*

Ecclesiæ Nazianzenæ commisisset p. 145-149. *Col. ed. Orat.* XII. *p.* 248-251. *ed. Bened.*

(*) *Orat.* XXX. *in electione Eulalii Doar. Episc. p.* 494-496. *Col. Or.* XIII. *p.* 253-255. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XVI. *pag.* 239-265. *Col. Orat.* XIV. *pag.* 257-285. *ed. Bened.*

(§) Boven *Bladz.* 240.

(**) *Or.* XV. *p.* 224. *Col. Or.* XVI. *p.* 299. *ed. Ben.*

ners van Nazianzus, *en aan eenen vertoornden Bevelhebber* (*), poogt hij de eersten te troosten, en tot geduld te bewegen, en den anderen te verzachten, zoodat men gist, dat de ingezetenen zich, door oproerige bewegingen, aan het gevaar eener gestrenge straffe hadden blootgesteld. Nog plaatst men in dezen tijd eene Preek van GREGORIUS op de *Makkabeën*, op derzelver Feestdag (†).

III. BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Dood van GREGORIUS den Vader.

Eindelijk overleed de Vader van GREGORIUS, in het jaar 374, in eenen ouderdom van bijkans honderd jaaren, van welken hij 'er vijf en veertig in het Bisschoppelijk ambt had doorgebracht. Zijn Zoon hield hem eene Lijkreden, bij welke ook BASILIUS tegenwoordig was (§). Thans had hij, volgends zijne behoudene vrijheid, zijn Bisschoppelijk opzicht over de Gemeente te *Nazianzus* kunnen nederleggen, gelijk hij ook van zins was; doch van zijne vrienden gedrongen, besloot hij, hetzelve nog eene poos waar te nemen, doch alleen bij voorraad, en begeerende, dat men dezen post spoedig vervullen zou (**). Geduurende dezen tijd hield hij, waarschijnlijk in het jaar 373 of 374, eene Preek aan JULIANUS, *Opziener der Belastingen* (††), dezen zijnen vriend en voormaligen medestudent had hij

(*) *Or.* XVII. *p.* 265. *Col. Or.* XVII. *p.* 317. *Ben.*

(†) *Or.* XXII. *p.* 397. *Col. Or.* XV. *p.* 286. *Ben.*

(§) *Or.* XIX. *p.* 286. *Col.* XVIII. *Ben.*

(**) *Carm. de Vita sua pag.* 9. *T.* II. *Opp. ed. Col. Ep.* XLII. *p.* 804. XLV. *p.* 824. *T.* I. *Opp.*

(††) *Or.* IX. *p.* 149. *Col.* XIX. *p.* 364. *Ben.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij verzocht, de *geestlijkheid* en de armen, als ook zijne bezittingen, welke hij voor de armen bestemd had, van de belastingen te ontheffen (*). JULIANUS bewilligde hier in onder voorwaarde, dat GREGORIUS daar voor eene Kerkreden zou houden.

Hij verlaat Nazianzus.

Doch, onverwachts verliet GREGORIUS, reeds in het jaar 375, *Nazianzus*, zonder zijne vrienden of iemand anders daar van verwittigd te hebben; gelovende, dat zijne vrijheid, en de zwakheid van zijn ligchaam, hem daar toe genoegzaam recht gaf (†), alhoewel deze stap hem van velen euvel geduid werd. Hij had zich naa *Seleucië*, de Hoofdstad van *Isaurië*, begeven, alwaar hij tot het jaar 379 schijnt gebleven te zijn. Maar ook hier vond hij de rust niet, welke hij zoo ijverig zocht (§); hij schijnt hier niet alleen aan de Kerklijke verschillen van dezen tijd een levendig deel genomen, maar ook de dood van zijnen vriend BASILIUS, die den eersten dag van het jaar 379 overleed, verstaan te hebben. Twee jaaren daar na hield hij over dezen bij zijn Graf te *Cæsarea* de Lijkreden, van welke reeds hier voor gesproken is (**), en elders (††) hebben wij gezien, hoe onbehoedzaam, en zeer ten voordeele van het Bijgeloof, hij in dezelve gesproken heeft.

Eer-

(*) *Ep.* CLXVI. *pag.* 876. *Carm.* XLVIII. *p.* 111.

(†) *Carm. de Vita pag.* 9. *Epist.* CCXXII. *p.* 909. CCXXV. *p.* 912. (§) *Carm. de Vita sua p.* 9.

(**) *Bl.* 285. *Or.* XX. *p.* 316. *Col.* XLIII. *p.* 770.

(††) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 175.

Eerlang echter, omtrent het jaar 379, werd GREGORIUS, uit zijne ſtille toevluchtplaats, tot een grooter gewoel opgeroepen, dan hij te *Nazianzus* verlaten had. De *Katholijken* te *Konſtantinopolen*, wier Gemeente diep vervallen was (*), maar die nu, onder de regering van GRATIANUS, en deszelfs Rijksdeelgenoot THEODOSIUS, nieuwe hoop ſchepten, begeerden zijnen bijſtand (†). Ook verhaalt hij in zijne Brieven (§), dat verſcheidene Bisſchoppen hem hadden aangeſpoord, om deze roeping op te volgen. Hij begaf zich dan in het jaar 379 naa *Konſtantinopolen*, niet vrijwillig, zegt hij, in eene, daar gehoudene Redenvoering (**), of om zichzelven aan te bieden, zoo als thans velen naar de regeering der Kerken dongen, maar geroepen en genoodzaakt. Hij voegt 'er bij, dat hij, *met eene niet geringe magt voorzien*, waar door hij, naar alle waarſchijnlijkheid, eene bijzondere hulp der Godlijke Voorzienigheid te kennen wil geven, daar gekomen was. Ten minſten laat hij, nu en dan, in zijne ſchriften (††), blijken, dat hij eenigen aanleg tot wondergaven van God meende ontfangen te hebben, dat hij, door het opleggen der handen op de hoofden van zieken, hen genezen, en door het uit-

Zijn dienst wordt te Konſtantinopolen begeerd.

(*) Zie boven *Bladz.* 20, 26. Vergelijk GREGORIUS *Naz. Orat.* XXXII. *pag.* 525.

(†) *Carm. de Vita ſua pag.* 10, 18.

(§) *Ep.* XIV. *p.* 777. CCXXII. *p.* 909.

(**) *Orat.* XXV. *pag.* 439.

(††) *Carm.* LX. *pag.* 140. *Carm.* LXII. *pag.* 142.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijne verrichtingen aldaar.

uitſpreken van den naam van CHRISTUS, en het maken van het teken des Kruis, de Booze Geesten genoodzaakt hebbe, om onder gehuil en geſchreeuw uit de Bezetenen uit te vaaren.

Behalven de *Arianen*, die tot hier toe te *Konſtantinopolen* zoo magtig geweest waren, vond GREGORIUS daar ook de *Novatiänen* in het bezit van verſcheidene Kerken, en de *Apollinaristen* op het punt, om 'er zich insgelijks te vestigen. Het hoopjen der *Katholijken* daartegen was 'er gering, zoodat hij genoodzaakt was, den Godsdienst met hen in een huis van zijne nabeſtaanden te houden (*). Hier uit ontſtond de vermaarde Kerk *Anaſtaſia*, zoo als men ze noemde (†), die naderhand prachtig opgebouwd en vergroot is geworden; en gelijk zij, als het ware, door een wonderwerk ingewijd zal zijn, zoo was, ten tijde van SOZOMENUS, niets gewooner, dan wonderwerken in dezelve (§). Hier vestigde GREGORIUS zijnen Leerſtoel, om de *Katholijken* te onderwijzen en te verſterken; maar ook voornaamlijk, om hun Leerſtelſel tegen de *Arianen* te verdedigen. Eéne zijner eerſte Leerredenen, hier gehouden, zo al niet de allereerſte, was die, welke den niet welpasſenden tijtel voert: *over de leere en de aanſtelling der Biſchoppen* (**), in dezelve gaat

(*) GREG. *Orat.* XXVIII. *pag.* 484. *ed. Col.*

(†) Zie boven *Bladz.* 42.

(§) SOZOMEN. *Libr.* VII. *Cap.* 5.

(**) *Orat.* XXIX. *pag.* 486-494. *Col. Orat.* XX. *p.* 376-384. *ed. Bened.*

gaat hij de drift te keer, welke sommigen betoonden, om het ambt van Kerkleeräaren te aanvaarden, zonder daar toe genoegzaam voorbereid te zijn enz.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hij neemt de verdeeldheid onder de Katholijken aldaar weg.

Toen GREGORIUS in het jaar 379 te *Konstantinopolen* kwam, waren de *Katholijken* aldaar onder malkanderen oneenig, waarschijnlijk door de verdeeldheid, welke de *Meletiaansche* Scheuring te *Antiöchië* veröorzaakte, daartegen prees GREGORIUS, in eene bijzondere Kerkreden, de voordelen des vredes en der eensgezindheid aan (*); en in de daad, eenigen tijd daar na, gelukte het hem, de eendragt te herstellen, waar door hij tot eene andere Leerreden (†) aanleiding kreeg, in welken hij zijne vreugde en genoegen deswegens te kennen gaf.

Hij ontvangt den eernaam Theologus of Godgeleerde.

Doch vermaarder, dan alle de overige *Predikatiën* van GREGORIUS, zijn die vier, welke het opschrift hebben, *over de Theologie of Godgeleerdheid*, dat is, *over de Leere van God*, en bijzonder over *de Godheid van* CHRISTUS. Naar het oordeel der *Katholijken* in de Oude Kerk, heeft hij deze Leere daar in zoo uitnemend voorgedragen, en zoo gelukkig tegen de Ketters gehandhaafd, dat men hem, in den uitstekendsten zin, den bijnaam van *Theologus*, den *Godgeleerden*, welken hij alleen onder alle oude Leeräaren voert, meende verschuldigd te zijn. Men plaatst

(*) *Orat.* XIV. *pag.* 213-224. *ed. Col. Orat.* XXII. *pag.* 414-425. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XIII. *pag.* 205-213. *Col. Orat.* XXIII. *p.* 425-434. *ed. Bened.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

plaatst hem, daar door, naast den Apostel JOANNES (*). Men kan deze Predikatiën ook nog wel, van eenen anderen kant, naar het algemeen denkbeeld van het woord *Godgeleerdheid*, beschouwen, als men 'er die bijneemt, welke als eene voorlopige inleiding tot dezelven kan aangemerkt worden, en welke men 'er daaröm ook wel bij geteld heeft (†); maar, GREGORIUS heeft, in den grond, even min, als anderen der beroemdste Godgeleerden van dezen leeftijd, tot de eigenlijke Godgeleerde leerwijze eene vaste of volledige aanleiding nagelaten. In de gemelde Predikatie, welke hij, gelijk de vier overigen, in het jaar 380 gehouden heeft, was zijn heerschend oogmerk aan te wijzen, met welke voorzichtigheid en bescheidenheid men zich tot eenen Leeräar van Godsdienstwaarheden behoort op te werpen. Daar zijn 'er, zegt hij, wier voornaamste poging daar op uitloopt, vragen te knoopen en te ontbinden; van hunne twisten wedergalmt de markt; alle gastmaalen en plegtigheden, en de woningen der vrouwen worden daar door, met verlies der edele schaamte, gestoord en ontsteld; „ Philoso„ pheer, zegt hij, over de Wereld, of Werelden, „ over de Stoffe, de Ziel, de redelijke Wezens, „ zoo goede als kwaade, over Opstanding, Oor„ deel, Belooningen en Straffen, over het Lijden

„ van

(*) GREG. *Presbyt. Vita S. Gregorii p.* CXLIX.

(†) *Orat.* XXIII. *seu prima de Theologia, quæ est Disputationis adversus Eunomianos velut præludium pag.* 529-536. *Col.* XXVII. *pag.* 487-495. *ed. Bened.*

„ van CHRISTUS! Want bij deze onderwerpen is „ het niet nutteloos, de waarheid te treffen; maar „ ook niet gevaarlijk, daar in te dwaalen. enz." De tweede dezer Predikatiën, *over de Theologie*, is in den grond de eerste (*), alzoo GREGORIUS in dezelve eerst eenen aanvang maakt, met *de Leere van God te verklaaren*, en bijzonder de *onbegrijpelijkheid* van het Godlijk Wezen te betoogen. Daar op draagt hij, in de *derde Predikatie*, *over de Theologie* (†), *de Leere van God*, zijnen *Zoon*, en *den Heiligen Geest*, naar *Katholijke* grondregelen voor, te gelijk de tegenwerpingen der *Eunomianen* beäntwoordende. Van de alleröudste tijden af, zegt hij, hebben 'er driederleië gevoelens van God plaats gehad; dat 'er geen Regeerer der Wereld zij; (*αναρχια*,) dat 'er vele zulke Bestuurers zijn; (*πολυαρχια*,) en dat 'er maar één eenige is. (*μοναρχια.*) De beide eersten hadden plaats onder de Heidenen, wij zijn het derde toegedaan. Deze heerschappij van eenen eenigen wordt echter niet door éénen persoon beperkt; (want het kan zijn, dat uit één, hetwelk met zichzelven oneëens geworden is, velen worden,) maar zij heeft betrekking op de gelijke waarde der natuur, op de overëenstemming der gezindheden, op de eenerleiheid der beweging, en op de eenheid der verbondene neiging; zoodat zij, hoewel zij in ge-

(*) *Orat.* II. *de Theologia seu* XXXIV. *p.* 536-561. *ed. Col.* XXVIII. *pag.* 495-522. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XXXV. *pag.* 561-577. *Col.* XXIX. *pag.* 522-539. *ed. Bened.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

getal verscheiden zijn, nogthans in magt niet gescheiden mogen worden. Op die wijze is de *één-heid*, (μονας,) aanvanglijk tot *tweeheid*, (δυας,) en tot *drieheid*, (τριας,) geworden. Dit is ons de *Vader*, *Zoon*, en *H. Geest*. De eerste is de *Teeler* en *Voortbrenger*; maar zonder lijden en tijd, ook onligchaamlijk; maar van deze laatstgemelden is de ééne *Geboorte*, de ander *Uitwerpzel*; (προβλημα,) hoewel ik niet weet, hoe ik zulke, van al het zinlijke ver af zijnde dingen, recht uitdrukken zal. Want wij mogen niet wagen, het eene *overgieting der Godheid* te noemen; alschoon een Heidensch Wijsgeer, (PLATO,) zich dit verstout heeft; hij vergelijkt het met eenen Beker, die overloopt. Maar daar door zouden wij wel eene gedwongene geboorte kunnen invoeren, en eene natuurlijke niet terug te houden uitwerping, welke voor de Godheid niet past. Wij willen dus binnen onze grenzen blijven, en het *geborene*, *ongeborene*, *van den Vader uitgaande*, invoeren. Maar, *wanneer was dit?* Het gaat boven dit *Wanneer?* Als men iet stouts zal zeggen, dan antwoorde men: *Toen de Vader was.* Maar wanneer was de Vader? 'Er was geen tijd, dat de Vader niet geweest zou zijn: en even dit moet men ook van den Zoon en den Heiligen Geest zeggen. Vraagt gij mij verder: Wanneer is de Zoon geboren? dan antwoord ik: Toen de Vader niet geboren was. Wanneer is de Geest uitgegaan? Toen de Zoon niet uitgegaan, maar zonder tijd en onbegrijpelijk geteeld is geworden; alhoewel wij te zeer aan het denkbeeld van tijd hangen, wanneer wij de woor-

woorden, *voorheen*, *naderhand*, *van het begin*, gebruiken. Men zou zich misschien eer van het woord *αιων* kunnen bedienen, omdat het de tusschenruimte aanduidt, welke met de eeuwige dingen uitgebreid wordt, enz. In de vierde Predikatie stelt hij (*) de tegenwerpingen der *Eunomianen* uit den Bijbel voor, welke hij tevens beäntwoordt en oplost. Eindelijk verdedigt hij ook de *Katholijke* Leere van den *Heiligen Geest*, in de *vijfde* dezer *Predikatiën over de Godgeleerdheid* (†). Over het algemeen zal niemand ontkennen, dat GREGORIUS met veel ijver en schranderheid, in deze Kerkredenen, de *Katholijke* Leer over dit Leerstuk heeft voorgestaan, evenwel heeft men, niet zonder grond, opgemerkt, dat hij niet overäl het *Niceïsch*, en dus het *Katholijk* Leerstelsel, zoo als het, tot onze tijden toe, geleerd wordt, geheel getrouw gebleven is. Niet alleen beäntwoordt hij de tegenwerping der *Eunomianen*, dat alleen dingen van een gelijk wezen samen gesteld worden, en dat gevolglijk de *Katholijken* drie Goden hadden, op eene twijfelächtige wijze; maar hij schroomt ook, door zekere vergelijking, eene *eenheid van getal* in de Godlijke Drieëenheid aan te nemen; daar het evenwel juist deze *eenheid*, onderscheiden van de *eenheid van soort*, is, waar naar men de plegtige uitdrukking *eenswezens* tegen de

(*) *Orat.* XXXVI. *pag.* 577-592. *Col.* XXX. *pag.* 540-556. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XXXVII. *pag.* 593-612. *Col.* XXXI. *pag.* 556-577. *ed. Bened.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de *Arianen* bepaalde. Van eenen soortgelijken inhoud met de gemelde vijf Kerkredenen van GREGORIUS is ook die, welke hij nog, in het jaar 380, gehouden heeft, *over de welvoeglijkheid in het redentwisten, en dat het niet tot elk mensch, ook niet tot elken tijd, behoort, over God te zintwisten* (*). Heviger en met meer drift opgesteld, dan ééne der voorgaande Kerkredenen, is de Kerkreden, die ten opschrift heeft: *aan de Arianen* en *van hem zelven* (†), waar toe hem de voortduurende overmagt van deze gezindte te *Konstantinopolen*, en hunne aanvallen op hem, in het jaar 379 of 380, aanvuurde.

Hij krijgt te Konstantinopolen vele aanhangers.

Door alle deze en andere Predikatiën won GREGORIUS, van tijd tot tijd, te *Konstantinopolen* vele aanhangers voor het *Katholijk* Geloof (§). In het eerst waren de meeste inwoners dezer stad, als zijnde de *Arianerij* toegedaan, en gedeeltelijk ook tot andere partijën behoorende, zeer tegen hem ingenomen; zij geloofden, dat hij meer Goden leerde; een gewoon verwijt, hetwelk men den *Katholijken* tegenwierp. Zij vervolgden hem zelfs met steenen, en zijne geloofsgenoten werden tevens, met nieuwe woede, aangevallen, uit hunne huizen gejaagd, en op

(*) *Orat.* XXVI. *pag.* 442-463. XXXII. *pag.* 579-601. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XXV. *pag.* 431-442. *Col.* XXXIII. *pag.* 603-615. *ed. Bened.*

(§) THEODORETUS *Hist. Eccles.* V. 8. GREGOR. *Presb. Vita S. Greg. Nazianz. pag.* 18.

op allerhande wijzen mishandeld (*). Bovenal ſtaken ſommige *Ariaanſche* Vrouwsperſoonen en Monniken uit, door hunnen buitenſpoorigen Godsdiensthaat. Een drom van zulke ijveräars drong 's nachts in de *kleine Katholijke Kerk Anaſtaſia*, in welke de Godsdienst, waarſchijnlijk de bediening des Doops, verricht werd, en bedreef daar allerhanden moedwil aan menſchen en heiligdommen, welken verbittering en zelfs dronkenſchap konden ingeven (†). Men ontbood vervolgends GREGORIUS voor het Gericht, als ware hij de rustverſtoorer, doch zijne onſchuld werd daar ſpoedig erkend (§). Een Brief, door hem bij deze gelegenheid aan zekeren THEODORUS, waarſchijnlijk naderhand Bisſchop van *Tyane*, geſchreven, doet zijne gevoelens eere aan, wegens zijne zachtmoedigheid (**).

Hij wordt bedrogen door zekeren MAXIMUS.

Op dezen voorbijgaänden ſtorm volgden nu geruster en blijder dagen voor GREGORIUS. Men hoorde hem met zoo algemeenen toeloop, zelfs enkel om zijne welſprekendheid, dat ook Ketters en Heidenen bij menigte in zijne Predikatiën verſcheenen (††). Doch, ongelijk grooter was de toeloop der *Katholijken*, die hem door toejuichen en handenklappen hunne goedkeuring betuigden. Dat hij met deze ſchit-

(*) GREG. *Naz. Carm. de Vita ſua p.* 11. *Or.* XXXII. 525. *ed. Col.* GREG. *Vit. S. Greg. Naz. p.* 19.

(†) GREGOR. *Orat.* XLVIII. *pag.* 726.

(§) *Carmen. de Vita ſua pag.* 11.

(**) *Ep.* LXXXI. *pag.* 839. *T.* I. *Opp. ed. Col.*

(††) *Carm. de Vita ſua p.* 18, 19. *Carm.* X. *p.* 78.

III BOEK VIII Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

fchitterende eerbewijzen juist niet ontevrede was, hebben wij elders (*) reeds gezien. Evenwel kende hij zich vrij van alle begeerte, om door eene ftreelende en fchitterende wijze van voorftel alleen te behaagen, gelijk hij zelf zegt (†). Niettegenftaande dit voorzichtig gedrag, werd GREGORIUS evenwel misleid van iemand, wien hij boven anderen hoogfchatte. MAXIMUS, geboortig van *Alexandrië*, had in zijne jeugd den Christelijken Godsdienst, maar ook te gelijk de Wijsgeerige gezindte der *Cijnici* of Hondfche Wijsgeeren, derzelver kleding en levenswijze, aangenomen. Na verfchillende lotgevallen, won hij te *Konftantinopolen* de vriendfchap van GREGORIUS zoo zeer, dat deze hem in zijn huis en nauwfte gemeenzaamheid aannam. Hij geloofde 's mans voorgeven te ligt, dat MAXIMUS, om zijn geloof, veel had uitgeftaan; zijn uiterlijke fchijn van Godzaligheid, de ijverige redenen, met welken hij zich tegen de Ketters verklaarde, de lofspraken, welke hij aan GREGORIUS gaf, alles verfterkte zijne genegenheid jegens hem (§). GREGORIUS, die naderhand openhartig bekende (**), toenmaals in zijnen fchik geweest te zijn, als hij zijne kleine Gemeente kon vermeerderen, beging de zwakheid, om voor dezelve eene *Lofreden op* MAXIMUS, in het jaar 379, te houden. Zij voert het opfchrift: *Lofre-*

(*) Zie *Deel* VII. *Bl.* 19. *Deel* VII. *Bl.* 135.

(†) *Orat.* XXVII. *pag.* 464. *ed. Col.*

(§) *Carm. de Vita fua pag.* 13, 15, 16.

(**) *l. c. pag.* 16.

reden op den Alexandrijnschen Wijsgeer HERON (*), of, omdat sommigen den naam van MAXIMUS dus veränderden, zoo als HIËRONYMUS (†) meldt, om GREGORIUS niet met zich zelven te doen strijden, als of het niet geöorloofd ware, schrijft HIËRONYMUS, denzelfden man, naar bevind der omstandigheden, dan te prijzen, dan te laaken, of omdat MAXIMUS in *Egypte* eigenlijk HERON heette. Hoe het zij, hij werd in deze Redenvoering geprezen, zoo als de eerwaardigste man nauwlijks na zijne dood zou kunnen wenschen. En waarlijk GREGORIUS liet zich hier, gelijk meermalen, verrasschen door zijne zucht, om als Redenaar en wel als Lofredenaar van uitmuntende lieden te schitteren. Zoo hoorde men hem, te *Konstantinopolen*, misschien reeds in het jaar 379, of in het volgende, zijne vermaarde Lofreden houden, op ATHANASIUS (§), welke hij met eene bede aan denzelven besluit, om hem en zijne *Katholijke* Gemeente een liefderijk opzicht en bestuur te schenken; hem bijzonder, indien de vrede der Kerk weder hersteld kon worden, het leven te behouden, en in het weiden dezer Gemeente bij te staan; maar anderszins, hem tot zijne gemeenschap en die der hem gelijkvormige Godzaligen op te nemen. Dergelijke aanspraken aan Overledenen zijn bij GREGORIUS niet ongewoon (**). —

Op

(*) *Orat.* XXIII. *pag.* 409-423. *ed. Col.* XXV. *pag.* 454-469. *ed. Bened.* (†) *De Viris Illustr. Cap.* 117.

(§) Zie Boven *Bladz.* 133.

(**) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 175.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Op soortgelijke wijze sluit hij ook zijne Lofreden op den Martelaar CYPRIANUS (*), die hij, insgelijks, om dezen tijd, te *Konstantinopolen* schijnt gehouden te hebben, en in welke hij den vermaarden Bisschop van *Karthago*, CYPRIANUS, met eenen lateren CYPRIANUS, Bisschop van *Antiöchië*, die in het jaar 304 den Marteldood zal geleden hebben, verwart. In deze Redenvoering verdienen twee plaatzen onze aanmerking, ééne, in welke hij eene jonge Dochter, wier eere gevaar liep, de *Maagd* MARIA om bijstand laat aanroepen, welke bijstand ook gevolgd zou zijn, toen haar ontuchtige Minnaar van den Duivel bezeten werd; en ééne, waar hij aan zijne Toehoorers verzekering geeft, dat, indien zij slechts geloovig waren, zelfs *de assche van dezen Martelaar* veel zoude kunnen toebrengen, tot het verdrijven der Duivelen, genezen van ziekten, en voorzien van toekomende dingen. — Binnen kort ontdekte GREGORIUS in den gemelden MAXIMUS eenen listigen heerschzuchtigen mensch, eenen ondeugenden huichelaar, en eenen bedriegljken avonturier. Verbonden met eenen Ouderling, die, in de Gemeente van GREGORIUS, de eerste, maar, naar het schijnt, op denzelven jaloersch was, trachtte MAXIMUS naar het Bisschops-ambt in deze Gemeente. Ten dien einde had hij ook den Bisschop PETRUS van *Alexandrië* gewonnen. Deze, van wien GREGORIUS reeds tot Bisschop der *Katholijken* te *Kon-*

(*) *Orat.* XXIII. *pag.* 274-286. *ed. Col.* XXIV. *pag.* 437-450. *ed. Bened.*

Konstantinopolen benoemd was geworden, het zij hem zijne waardigheid als *Metropolitaan* daar toe recht gaf, of omdat hij zich deze lang verlatene kleine Gemeente, op eene buitengewone wijze, aantrok, zond thans, of omdat hij volgends een oud verhaal geld ontvangen had (*), of omdat hij aan eenen *Egyptenaar* den voorrang wilde geven, eenige Bisschoppen naa de Hoofdstad, die MAXIMUS tot Bisschop derzelve zouden wijden. Vooräf kwamen nog een aantal *Egyptenaars* derwaards tot zijne ondersteuning, terwijl MAXIMUS eenige aanhangers van GREGORIUS door omkoping van hem afkeerig wist te maken. In eenen nacht dan, in het jaar 380, ging deze partij, met vele bootsgezellen versterkt, in de Kerk der *Katholijken*, waar zij MAXIMUS, met de gewoone plegtigheden, op den Bisschoppelijken Zetel zette. Zij had hare onderneming den volgenden morgen nog niet geëindigd, toen de Geestlijken, daar in de nabuurschap wonende, 'er bericht van kregen. Thans ontstond 'er eene algemeene beweging in de stad. Overheidspersoonen, inwoners en vreemdelingen, spoedden naa de Kerk, uit welke MAXIMUS, met zijne *Egyptenaren*, de wijk moesten nemen. Toen begaf hij zich met eenen hoop van zijne vereerers in het huis van eenen Fluitspeler, alwaar hij tot Bisschop gewijd werd. Dit vermeerderde het openlijk misnoegen tegen hem; men verwenschte hem van alle kanten; zijne ongebondenheden werden aan het licht gebracht, en hij

(*) GREG. *Presb. Vita S. Greg. p.* 12.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij genoodzaakt, *Konſtantinopolen* te verlaten. Dus beſchreef GREGORIUS zelf (*), naderhand dit Toneel, waar bij hij den vrijën loop liet aan de bitterſte ſpotternij over MAXIMUS en zijne partij. „ Men „ ſneed hem," zegt hij onder anderen, „ zijn „ fraai haair, dat hij als *Cijnicus* droeg, bij zijne „ wijding, af; daar door verloor hij, gelijk voor „ dezen SIMSON, zijne geheele ſterkte. Van eenen „ Hond werd hij een Herder, en van eenen Herder „ weder een Hond, wien het aan haair en kudde „ haperde, die dus weder naa de knokken der „ vleeschmarkt liep. Wat wilt gij nu met uwe „ fraaie haairen maken? Wilt gij ze weder laten „ groejen? of wilt gij zonder dezelven belagchlijk „ rondlopen? Het één en ander is ſchandelijk: u „ blijft dus niets overig, dan een ſtrop te vatten."

Hij beſluit Konſtantinopolen te verlaten, en weigert de Bisſchoppelijke waardigheid aldaar aan te nemen.

GREGORIUS had, met zijne Gemeente, ſchielijk weder bezit van hunne Kerk genomen. Maar ondankbaarheid en ontrouw, die hij van verſcheidenen van zijne ſchijnvrienden geleden had, maakten zoo veel indruk op hem, dat hij beſloot, *Konſtantinopolen* te verlaten. Toen hij dit zijnen Toehoorers liet merken, dewijl hij hen de bewaaring der *Katholijke* Leere, en het geheugen van zijnen arbeid had aanbevolen, drongen zij, op eene onſtuimige wijze, bij hem aan, dat hij bij hen blijven zou; zelfs boden zij hem de Bisſchoppelijke waardigheid aan, die hij echter op eene zoo onwettige wijze niet wilde aannemen. Eene blijk, dat hij de benoeming van den *Alex-*

(*) *Carm. de Vita ſua pag.* 13-15.

Alexandrynschen Bisschop niet erkende. Zijne weigering maakte het volk misnoegd, en hij was genoodzaakt, hun te beloven, dat hij bij hen zoo lang ten minsten zou blijven, tot 'er andere Bisschoppen zouden aangekomen zijn, alhoewel hij dit niet wilde bezweeren, omdat hij, na zijnen Doop, nooit gezworen had (*). Thans begaf hij zich eene korte poos op het land in eenzaamheid, na zijne wederkomst hield hij een' predikatie over de vrucht van zijne eenzaamheid, evenwel niet zonder bijtende toespelingen op zijnen tegenstrever (†). Waarschijnlijk gebeurde het niet lang daar na, in het jaar 380, dat de *Egyptische* koornvloed te *Konstantinopolen* aankwam. Het bootsvolk derzelve liet zich thans door de daar heerschende partij der *Arianen* niet medeslepen, maar bezocht de Kerk van GREGORIUS, hetwelk dezen te meer verheugde, omdat hij onlangs nog zoo veel reden had gehad, om zich over de *Egyptenaren* te bezwaren. Hij hield daaröm eene predikatie voor hen, in welke hij de Egijptenaren bijzonder prijst, en hun voorts de leere van God uitvoerig verklaart. Onder anderen, zegt hij, in deze Kerkreden, waar hij de Godheid van den Heiligen Geest inscherpt: „ Ik zal iet stouts „ zeggen! ô Drieheid! vergeef mijne roekloosheid! „ Want het betreft het gevaar der ziele. Ook ik „ ben

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Carm. de Vita sua pag.* 17, 18. *Orat.* XXVIII. *pag.* 483, 485. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XXVIII. *pag.* 472-486. *Col.* XXVI. *pag.* 471-485. *ed. Bened.*

III. BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ ben een Beeld van God, en der Opperheerlijk„ heid; alhoewel ik hier beneden lig. Ik kan mij „ zelven niet overreden, dat mij iemand zou kun„ nen verlosſen, die mijns gelijke is. *Indien de H.* „ *Geest geen God is, zoo worde hij vooräf tot God* „ *gemaakt! en zoo make hij mij, zijns gelijken,* „ *ook tot God!*" In de daad ſtout geſproken, maar tevens onverſtaanbaar en ergerlijk!

Gunst van Keizer THEODOSIUS jegens hem.

Eindelijk kwam Keizer THEODOSIUS in Slachtmaand van het jaar 380 te *Konſtantinopolen.* Deze den *Katholijken* zoo goedgunſtige Vorst, die reeds zijne vermaarde wet tegen de *Arianen* gegeven had (*), ontving GREGORIUS ongemeen vriendelijk, en zeide hem: „ God geeft thans aan u en uwen „ arbeid door mij deze Kerk: eene bijna ongeloof„ lijke verzekering! Maar de ſtad is daar door in „ de grootſte beweging, en zal van dit haar ver„ langen volſtrekt niet afgaan. Zij kon mij zelfs „ deswegens geweld aandoen, indien ik het wei„ gerde; maar zij zal mij gemaklijk kunnen over„ winnen (†)." Elders hebben wij ook reeds verhaald (§), hoe deze Keizer de *Arianen* genoodzaakt hebbe, alle de Kerken der Hoofdſtad, welke zij, zedert zoo vele jaaren, in bezit hadden, aan de *Katholijken* terug te geven. Alhoewel de *Ariaanſche* Bisſchop DEMOFILUS zelf zijne aanhangeren vermaande, gewillig te wijken, evenwel werden, om-

(*) Zie Boven *Bladz.* 45.

(†) GREGOR. *Naz. Carm. de Vita ſua pag.* 21.

(§) Boven *Bladz.* 45.

omdat zij hun misnoegen overluid betoonden, ſoldaten gebruikt, om hunne partijën plegtig in te voeren. Onder deze bedekking ging GREGORIUS, die thans zeer zieklijk was, aan de zijde des Keizers, in de groote Kerk. Dit gebeurde op eenen zeer duiſteren dag, maar, zoodra men den openbaren Godsdienst begonnen had, brak de zon door, en vervulde de Kerk met den heerlijkſten glans. Hadden de *Arianen* de betrokkene lucht als een merkteken van Gods ongenoegen over de groote omwenteling van dezen dag uitgelegd, zoo was 'er nu geen ééne *Katholijke*, die uit deze zonneſchijn niet beſloten zou hebben, dat God zich zichtbaar voor zijn geloof verklaarde. GREGORIUS zelf, die dit alles verhaalt (*), wil wel niet uitdruklijk dit als een wonder opgeven, doch duidt genoeg zijne denkwijze aan, door aan te merken, dat 'er bij gewigtige omſtandigheden niets bij geval gebeurt, en dat het een geringer kwaad is, alles, dan niets te gelooven. In hunne blijdſchap over deze zege, eischten alle de tegenwoordige *Katholijken*, met een verward geſchreeuw, van den Keizer, dat hij GREGORIUS tot Bisſchop voór hen verördenen wilde. GREGORIUS, door deze opſchudding zoo ontſteld, dat hij zelf niet ſpreken kon, deed door éénen zijner Onderlingen de Gemeente tot ſtilte vermanen, dewijl het thans voegde, God te danken, en andere bezigheden ook haren tijd zouden hebben. Dit deed zijne werking; zoodat 'er maar één zwaard door eenen fol-

(*) *l. c. pag.* 21.

soldaat ontbloot, maar terstond weder opgestoken werd (*). Doch alschoon deze opschudding zonder gevolg voor GREGORIUS afliep, kort daar na echter werd hij van de Gemeente genoodzaakt, de Bisschoppelijke waardigheid aan te nemen; waar over hij zich beklaagde, en het openlijk eene wetteloze daad genoemd heeft (†). Ziende, dat hij zich niet kon onttrekken, poogde hij, door een zacht en behoedzaam gedrag, de aanhoudende verbittering der gemoederen in de Hoofdstad te verminderen, en zoo veel mogelijk, de algemeene liefde te winnen (§), niettegenstaande het genoeg blijkt, dat GREGORIUS, gelijk andere Leeräaren van zijnen tijd, oordeelde, dat men de magt der Overheid tegen de Ketters heel wel kon en mogt gebruiken (**); gelijk hij dit ook verklaart in ééne van zijne Predikatiën, welke hij kort na het aanvaarden van zijn ambt gehouden heeft: „ Mijne reden," zegt hij (††), „ zal zoo „ veel niet vermogen, alhoewel ik voor de Heilige „ Drieheid strijde, als een Plakaat, waar door de „ valsche Leeräars in toom gehouden, de vervolgden beschermd, en de moordenaars beteugeld „ worden: Ik spreek naamlijk niet enkel van lig„ chaamlijke moordenaren, maar ook van Geestelij„ ke." Alhoewel nu GREGORIUS zoo zeer in 's Keizers

(*) GREGOR. *Nazianz. l. c. pag.* 22.

(†) *Orat.* XXVII. *pag.* 465. *ed. Col.*

(§) *Carm. de Vita sua pag.* 22.

(**) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 247.

(††) *Orat.* XXXI. *pag.* 509. *ed. Col.*

zers gunst deelde, echter wilde hij niets min dan een Hof-Bisſchop zijn. In plaats, dat anderen vlijtig hunne opwachting bij de Grooten maakten, ſchrijft hij (*), en voor de deur des Vorſten lagen, daar hunne vijänden beſchuldigden, op eene onbetaamlijke wijze naar geld trachtten, en den naam van Rechtzinnigheid misbruikten; liet ik mij zoo zelden in het openbaar zien, dat men 'er zich over bezwaarde; ik leefde alleen voor God en mijne verbetering. Evenwel kon hij niet altijd vermijden, om aan de Keizerlijke tafel en bij de Hovelingen te verſchijnen (†); maar des te meer was hij daar op bedacht (§), om die genen, die, uit hoofde van hunne voorgaande vijändelijke handelingen tegen hem, in angstvallige bekommering waren, hunne vrees te benemen, en hulpbehoevenden bij te ſtaan. Eens lag hij ziek, toen, onder anderen, die hem bezochten, ook een jong mensch, van een ſlecht voorkomen, tot hem kwam, die alleen, maar zwijgend en benaauwd, achter bleef. Op de vraag van GREGORIUS, wie hij was, en wat hij te zeggen had, wrong hij ſlechts onder zuchten en weenen de handen. Men moest hem met geweld voorthelpen, wanneer iemand aan den Bisſchop ontdekte, dat het een moordenaar geweest was, die, door zijn geweten gepijnigd, zijne misdaad had willen belijden. Terſtond riep GREGORIUS uit: „ God bewaare u! de„ wijl ik verlost ben geworden, moet ik mij ook „ je-

(*) *Carm.* I. *p.* 23. (†) *Carm.* XI. *p.* 80, 81.
(§) *Carm. de Vita ſua p.* 23.

„ jegens den moordenaar goedertieren betoonen. Ge„ draag u slechts zoo, als het voor mij en voor „ God past." De stad was hier over, voegt GREGORIUS 'er bij, zoodra men het hoorde, geroerd en getroffen. Wat de vermaarde Schatten en Kerkgereedschappen betreft, vervolgt hij, welke de grootste mannen daar in zedert zoo langen tijd op één gehoopt hadden, en derzelver inkomsten; van dezelve had hij geene lijst van de voorgaande Bisschoppen; ook kon hij niet van zich verkrijgen, om 'er eene te laten maken. Hij geloofde alleen rekenschap verschuldigd te zijn, van het gene hij bekomen had, maar niet, wat hij hebben moest; alhoewel geldgierigen dit niet zouden goedkeuren. Waarlijk, zulk een voorwendzel zou, ten aanzien der Kerkelijke bezittingen, ook eenen heel zorgelozen en nalatigen Bisschop hebben kunnen ontschuldigen. — De voordelige veränderingen, welke de *Katholijken* te *Konstantinopolen* aan THEODOSIUS verschuldigd waren, gaven aan GREGORIUS heel dikwijls gelegenheid tot openbare gedenkstukken van vreugde en dankbaarheid. Deze zijn in eene Predikatie vervat, welke hij op een Martelaars-Feest hield, doch van welke eigenlijk niet veel meer dan de Inleiding overig is (*). Als men uitgestrooid had, dat hij naar het Bisdom van *Konstantinopolen* gestaan had, wederlegde hij de-

(*) Zij staat in het Latijn *Orat.* XLVIII. *pag.* 725, 726. *ed. Col.* maar de *Benedictynen* hebben het oorspronglijke in de nieuwe uitgave geplaatst. *Orat.* XXXV. *pag.* 629-632.

deze lastering in eene preek, welke hij tegen het einde van het jaar 380 hield, bij welke de Keizer zelf en zijn Hof tegenwoordig schijnt geweest te zijn (*). Met recht kan men 'er zich over verwonderen, dat onder een vrij groot aantal van nog voorhanden zijnde preeken van GREGORIUS, slechts ééne gevonden wordt, die zich bezig houdt met de verklaring van eenen Schriftuur-Tekst. Zij behoort waarschijnlijk tot de laatste maand des jaars 380, en heldert de woorden van JESUS op, *Matth.* XIX. 1. volgg. (†); het schijnt, dat de Afschrijvers alleen de gelegenheidspreeken van GREGORIUS hebben uitgekipt, waar mede zij echter hem voor zijnen goeden naam geenen dienst gedaan hebben, dewijl men, daar naar te oordeelen, ligtelijk zou gelooven, dat hij zich zelven, zijne lotgevallen, vrienden en vijanden, vaak genoeg op den Kansel gebracht heeft. Wat nu de laatstgemelde Leerreden over *Matth.* XIX. betreft, dezelve wordt van sommigen, bij uitnemendheid, geroemd, maar het zal moeilijk vallen, dit oordeel toe te stemmen, wanneer men onder anderen, na de verklaring van den letterlijken zin, deze opgave van den geheimen zin der drieërleië gesnedenen leest, van welke CHRISTUS gewaagt: „ *Sommigen zijn van natuur geneigd tot het goede*; „ dat is, de natuurlijke bekwaamheid en de goede „ wil

(*) *Orat.* XXVII. *pag.* 464-472. *Col.* XXXVI. *pag.* 634-643. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XXXI. *pag.* 496-509. *Col.* XXXVII. *pag.* 645-660. *ed. Bened.*

„ wil verëenigen zich bij hen met elkanderen. *An-*
„ *deren*, (de gesnedenen door menschen,) *worden*
„ *door de leere gezuiverd*, daar door worden bij
„ hen de hartstochten besneden. Eindelijk zijn 'er
„ *nog anderen*, welke, zonder Leeräar gehad te
„ hebben, *zichzelven tot roemwaarde Leeräaren ge-*
„ *vormd hebben.* Uwe Moeder, uw Vader, de
„ Ouderling, de Bisschop, of iemand anders, wien
„ het leeren toevertrouwd is, hebben u wel niet
„ omtrent uwe pligten onderwezen. Maar daar voor
„ hebt gij, terwijl gij uw aangeboren verstand in
„ beweging gebracht, en het vonkjen van het goede
„ door uwe vrijë verkiezing, (δια της προαιρεσεως,)
„ ontstoken hebt, u zelven gesneden, den wortel
„ uitgeroeid, de werktuigen van het kwaade weg-
„ geruimd, en op deze wijze eene zulke hebbelijk-
„ heid in de deugd verworven, dat het u bijkans
„ onmogelijk geworden is, eenige drift tot het
„ kwaade te ondervinden." Hier op volgen verma-
ningen, welke daar uit voortvloejen; en bijzonder
merkt hij aan, dat aan de bewaring der zuivere leere
van de Godheid, en het onderdrukken der Kette-
rijën, veel meer gelegen is, dan aan de nadruklijkste
schikkingen tegen moord en echtbreuk. — Op het
Feest *Theofania*, of den *dag van het vieren der Ge-*
boorte des Verlossers, hield GREGORIUS zijne laatste
nog voorhanden zijnde preek, voor het jaar 380 (*).
Wij hebben reeds, bij eene dergelijke preek van
CHRY-

(*) *Orat.* XXXVIII. *pag.* 613-624. *Col.* XXXVIII. *p.* 663-675. *ed. Bened.*

CHRYSOSTOMUS te *Antiöchië* (*), aangemerkt, dat, alhoewel onder den naam *Theofania* of *Epifania*, in de meeste Oosterfche Gemeenten, tot in de laatfte jaaren der IVde eeuw, in *Egypte*, zelfs tot het jaar 420, op den *zesden Januarij*, niet alleen het *Geboortefeest van* CHRISTUS, maar ook *de Gedachtenis van zijnen Doop*, en nog andere gebeurenisfen van zijn leven, gevierd zijn, evenwel in de gemelde Gemeenten, reeds om den gezegden tijd, fpooren voorkomen, dat men het *Geboortefeest* van CHRISTUS op den XXVften *December*, en eerst op den VIden *Januarij* daar aan volgende, andere vroegere merkwaardigheden van zijne Gefchiedenis plegtig gedacht heeft, waar van dan ook deze preek van GREGORIUS een voorbeeld zou opleveren, zonder dat men zeggen kan, wat in de Gemeente te *Konftantinopolen* tot deze onderfcheiding aanleiding heeft gegeven. – Vervolgends hield GREGORIUS op den VIden *Januarij* des jaars 381 eene andere Predikatie, ter gedachtenis van den *Doop van* CHRISTUS (†), waar van het opfchrift, (εις τα ἁγια φωτα *op de heilige lichten*,) op den naam des Doops in de Griekfche Kerk φωτισμος, de *verlichting*, doelt, omdat de genen, die den Doop ontvingen, in kennis en zeden een nieuw licht fcheenen te genieten. In deze Preek had GREGORIUS van den *Doop van* CHRISTUS tot den *Doop der Christenen* willen overgaan.

(*) Zie VII *Deel*, *Bladz*. 27.

(†) *Orat*. XXXIX. *pag*. 624-637. *Col*. XXXIX. *pag*. 677-691. *ed. Bened.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gaan. Maar gebrek aan tijd, of liever de van hem aangevoerde uitweidingen, noodzaakten hem, den volgenden dag, eene andere Preek over dit onderwerp te houden (*). Ook is nog de Preek overig, welke GREGORIUS op het Pinksterfeest des jaars 381 te *Konstantinopolen* gehouden heeft (†).

Tweede algemeene Kerkvergadering, in welke GREGORIUS Voorzitter is.

Geduurende dezen arbeid van GREGORIUS, riep de Keizer THEODOSIUS de vermaarde *Kerkvergadering* te *Konstantinopolen* bijëen, in het jaar 381, welke de tweede *algemeene* genoemd wordt. Zij had onder anderen ook ten oogmerk, eene vaste beschikking te maken, omtrent het Bisdom der Hoofdstad. Wij hebben reeds van haar gesproken, in de Geschiedenis der Godsdienstverschillen, en van het *Katholijk* Geloof (§), ook in de Geschiedenis der *Ariaansche* twisten (**). MELETIUS, Bisschop van *Antiöchië*, zoo bekend door de Scheuring, welke naar hem den naam had, was eerst derzelver Voorzitter. De vergaderde Bisschoppen, enkel Oosterlingen, maakten 'er hun eerste werk van, om de inwijding van MAXIMUS, tot Bisschop van *Konstantinopolen*, als geheel onwettig en krachteloos, te verwerpen; ook besloten zij, dat die door hem gewijd waren, volstrekt geen ambt onder den *Clerus* of Gees-

(*) *Orat.* XL. *pag.* 637-673. *Col. Orat.* XL. *pag.* 691-729. *ed. Bened.*

(†) *Or.* XLIV. *p.* 705-717. *Col.* XLI. *p.* 731-744. *ed. Bened.*

(§) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 232.

(**) Zie Boven *Bladz.* 44.

Geestelijkheid zouden bekleeden (*). Vervolgends droegen de Bisschoppen, met toestemming des Keizers, het Bisdom der Hoofdstad aan GREGORIUS op, die hetzelve wel ongeern, en niet zonder zuchten en traanen, aannam; doch zich tevens bemoedigde met de hoop, dat hij, als in het midden staande tusschen de Westersche en Oostersche Kerk, derzelver onderlinge krakeelen, waar toe voornaamlijk het *Meletiaansche* verschil behoorde, des te gemaklijker zou kunnen bijleggen (†). Ongelukkig overleed MELETIUS kort daar na; met hem namen ook wijsheid en eensgezindheid haar afscheid van de Kerkvergadering. Alhoewel GREGORIUS, uit kracht van den nieuwen voorrang, aan zijnen Bisschoppelijken Zetel gegéven, thans Voorzitter werd, nogthans kon zijne betere denkwijze in dezelve niet doordringen. MELETIUS en PAULLINUS waren overëengekomen (§), dat de langstlevende van hen beiden Bisschop te *Antiöchië* zou zijn, dus was PAULLINUS zulks thans werklijk, en de twist had een einde kunnen nemen; maar eenige Bisschoppen op de Kerkvergadering kregen in het hoofd, om de verkiezing van eenen nieuwen Bisschop van *Antiöchië* voor te stellen. Hoe zeer ook GREGORIUS aanhield, dat zij toch op de belangen en rust der algemeene Kerk behoorden te zien, daartegen hieven de jonge Bisschoppen een geschreeuw aan, als een zwerm hommels; als wespen sta-

(*) SOZOM. *L.* VIII. *C.* 9. THEOD. *L.* V. *C.* 8.

(†) GREG. *Naz. Carm. de Vita sua p.* 24-30.

(§) Vergel. Boven *Bladz.* 41.

ftaken zij met bitze woorden; en de ouderen, die hunne hevigheid hadden moeten beteugelen, lieten zich ook van hen voortfleepen. Zij wilden het der Westerfche Kerk, die PAULLINUS voor wettig Bisfchop erkende, niet gewonnen geven, maar wendden een zeker verfchil over het Geloof voor, hetwelk GREGORIUS, die dit alles verhaalt (*), zoo veel meer verdroot, omdat niet weinigen van hen zeer veränderlijk in de leere geweest waren, naarmate het de gezindheden van het Hof medebrachten; waaröm hij hen fpottend nodigt, om in het Heiligdom in te gaan, alfchoon zij ook hun Geloof meermalen mogten verwisfeld hebben; thans was het jaarmarkt, waar ieder voordelige winst moest doen; onder andere omftandigheden konden zij 'er weder uitgaan, naardien een fchrander man zich niet aan één Geloof alleen overgaf, maar meer uitwegen openhield. Vergeefs raadden hem zijne vrienden, wat toe te geven, integendeel onttrok hij zich allengs om de zittingen der vergadering bij te woonen, waar toe zijne ziekliikheid hem buitendien verpligtte; ook verhuisde hij uit het Bisfchoppelijk huis in een ander, en gaf fteeds duidelijker te kennen, dat hij zich van zijn Bisdom wilde ontflaan. Hier werd hij te meer in verfterkt, toen de Bisfchoppen uit *Macedonië* en *Egypte* aankwamen, die, hoe zeer zij GREGORIUS in het geheim verzekerden, dat zij niets tegen hem hadden, nogthans de wettigheid zijner verkiezing in twijfel trokken, enkel om de

(*) *Carm. de Vita fua pag.* 27.

de *Asiatische* Bisschoppen te plagen, doch onder voorwendzel, dat GREGORIUS, tegen de Kerkelijke wetten, van het Bisdom van *Nazianzus* naa dat van *Konstantinopolen* verplaatst was. Doch gemelde wetten waren feeds lang in onbruik, ook was GREGORIUS nooit plegtig tot Bisschop van *Nazianzus* gewijd geweest.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hij legt zijn Bisschoppelijk ambt neder.

Zeer gretig nam GREGORIUS, gelijk hij zelf verhaalt (*), deze gelegenheid waar, om zich van zijn ambt te ontslaan. In de vergadering der Bisschoppen binnen getreden, verzocht hij hen, op hem geen verder acht te geven, maar elkanderen eindelijk vriendelijk te verstaan. Een stap, welken SOZOMENUS (†) voor den verwonderingswaardigsten van het geheele leven van GREGORIUS houdt; en in de daad, hoe zeer het verdriet van zoo vele mislukkingen, en de laage behandelingen van vele Bisschoppen omtrent hem, hier in aanmerking moeten genomen worden, bij eenen man, die zoo veel genegenheid had voor het eenzaam leven, die geen vriend was van twisten en verschillen, die ook de meeste Bisschoppen van zijnen tijd, en gelijk het schijnt, naar verdienste, verächtte, evenwel strekt het hem steeds tot eer, dat hij eene Gemeente, aan welke hij zoo vele moeite besteed had, en zijne eerzucht, gewillig opöfferde, toen hij zag, dat de rust en eensgezindheid op de Kerkvergadering dit offer van hem vorderde. Op deze en soortgelijke wijze verdedigde hij zelf zich bij zijne vrienden, die hem kwa-

(*) *l. c. pag.* 29. (†) *L.* VII. *C.* 7.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

kwalijk namen, dat hij zijne Gemeente verlaten had (*).

De Kerkvergadering draalde niet, zijn ontslag aan te nemen. Daar was wel een vrij aanzienlijk getal van Bisschoppen (†), die van geenen anderen Bisschop van *Konstantinopolen* wilden hooren, die heen gingen, en hunne ooren stopten, toen het besluit genomen werd, maar de groote meerderheid was tegen hem, niet alleen wegens zijn gevoelen over de scheuring van *Antiöchië*, maar ook waarschijnlijk zijnen roem benijdende, en wegens zijne vrijmoedigheid hem hatende (§), zelfs deeden zij een gerucht lopen, dat zij zelve hem afgezet hadden (**). Thans verzocht ook GREGORIUS den Keizer, om zijn ontslag, die hem hetzelve, hoewel ongeern, inwilligde (††). Eer dat GREGORIUS *Konstantinopolen* verliet, hield hij eene afscheidsreden, voor zijne Gemeente, in tegenwoordigheid van zijnen geheelen *Clerus* of Geestelijkheid, en van 150 Bisschoppen der *Sijnode* (§§).

Hij keert terug naa Nazianzus.

Waarschijnlijk is GREGORIUS nog in het jaar 381 naa *Nazianzus* terug gekeerd. Indien de uiterste wil echt is, welken men onder zijnen naam leest

(*) *Epist.* LXV. *pag.* 823.

(†) GREG. *Naz. Carm. de Vita sua p.* 30.

(§) *l. c. Orat.* XXXII. *pag.* 519.

(**) *Ejusd. Carm.* CXXII. *p.* 187.

(††) *Carm. de Vita sua p.* 29.

(§§) *Orat.* XXXII. *pag.* 510-528. *Col.* XLII. *p.* 748-768. *ed. Bened.*

leest (*), waar aan weinig reden is, te twijfelen, dan is dezelve door hem, vóór zijn vertrek uit de Hoofdstad, gemaakt. In denzelven stelt hij zijnen vrijgelatenen, den Diakon en Monnik GREGORIUS, tot zijnen erfgenaam aan, op deze wijze, dat hij, met nog een ander Monnik, zijn landgoed bij *Arianzus*, en nog het een en ander zou bekomen; maar zijn geheele overige vermogen, eenige erfmakingen, (*legaten*,) uitgezonderd, aan de Kerk te *Nazianzus* zou overgeven, ten einde tot onderhoud van hare armen te strekken, waar toe zijne ouders het reeds bestemd hadden. Bovendien zegt hij daar in uitdruklijk, dat twee van zijne Nichten, wegens haar slecht gedrag, zijne aanmerking niet verdienden, en dat één zijner Bloedverwanten zeker goed onwettig verkregen had.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijne afbeelding van de Bisschoppen van zijnen tijd

Te *Nazianzus* schreef hij, kort na zijne aankomst, de *Dichterlijke Beschrijving van zijn Leven*, benevens andere Gedichten, in welken eene niet gunstige afbeelding van de Bisschoppen van zijnen leeftijd voorkomt. In twee derzelven (†) schildert hij de veränderlijkheid, twistzucht, en andere gebreken dezer Leeräaren. In een ander Gedicht, aan de Geestelijkheid te *Konstantinopolen*, en aan die stad zelve (§), houdt hij hun voor, dat hij door haat en nijd uit zijn' post verdreven is. Maar voor-

(*) *Testamentum S. Gregorii Theologi in Append. T. I. Opp. Greg. Naz. post præfat.*

(†) *Carm.* X, XI. *Tom.* II. *Opp. ed. Col. p.* 79, 81.

(§) *Carm.* XII. *pag.* 85.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voornaamlijk heeft hij de fchets van den grooten hoop der Bisfchoppen, die hij kende, voltooid in een lang Gedicht, hetwelk, in het Latijn, in de oude Uitgaven gelezen wordt (*), maar waar van TOLLIUS (†) den oorfpronglijken Tekst in het licht heeft gegeven. Hij ftelt deze Bisfchoppen ten toon, die hunne onwetendheid met het voorbeeld der Apostelen, als Tolbedienden en Visfchers, verdedigden; die, wankelend in hun Geloof, even zoo veränderlijk in hunne Zeden, geblankette huichelaars, heerschzuchtig en geldgierig waren. Den grond van een zoo ergerlijk beftaan ontdekt hij, in de roekeloze verkiezingen der Bisfchoppen, die zonder eenig onderzoek uit levenswijzen en handteeringen genomen werden, in welken geen de minfte voorbereiding tot het Leeräar-ambt plaats had.

Hij begeeft zich weder in eenzaamheid.

Toen GREGORIUS te *Nazianzus* terug kwam, had de Gemeente aldaar nog al geenen Bisfchop, en bevond zich in eenen verwarden toeftand; voornaamlijk, dewijl de *Apollinaristen* in dezelve begonnen in te dringen. Dit fmartte hem ongemeen, gelijk hij zegt (§), dat al de arbeid van zijnen Vader zoo te niet ging, hoewel hij tevens had kunnen herdenken, dat hij zelf het opzicht over deze Gemeente niet had behooren neder te leggen. Thans, nu hij aan deze Gemeente eenen Bisfchop wilde bezorgen, die wel een Rentmeester was; maar, naar zij-

(*) *De Episcopis pag.* 301-308. *l. c.*

(†) *In Infign. Itiner. Ital.*

(§) *Carm. de fe ipfo pag.* 246.

zijne verzekering (*), dezen post zeer wel zou hebben waargenomen, werd hij, door den nijd der Ouderlingen aldaar verhinderd; deze schijnen gedeeltelijk *Apollinaristen* geweest te zijn, alzoo hij van hen den naam van *Vleeschvereërer*, (σαρκολάτρης,) gebruikt. Zelfs dwarsboomden eenige Bisschoppen zijn oogmerk, die zich voor zijne vrienden uitgaven. Vol verdriets over deze ontmoeting, begaf hij zich op zijn vaderlijk landgoed te *Arianzus*, latende de hoofdzorg voor de Gemeente te *Nazianzus* over aan een' bekwaam man (†), wien men voor den Ouderling CLEDONIUS houdt, aan wien hij de beide Brieven tegen APOLLINARIS geschreven heeft, waar van wij hier voor gesproken hebben (§). In zijn eenzaam verblijf genoot GREGORIUS, zoo als hij aan eenen vriend schrijft (**), eene volmaakte Wijsgeerige rust; zich om zijne vijanden zoo weinig bekommerende, als of zij niet op de Wereld waren. En, schoon hij hier zijne pen, min of meer in gal gedoopt, gebruikte tegen de *Apollinaristen*, wilde hij zich nogthans volstrekt niet meer bemoejen met de groote Kerklijke twisten op de Kerkvergaderingen. Zoodanige vergadering werd door Keizer THEODOSIUS, tegen het jaar 382, weder te *Konstantinopolen* bijëengeroepen, die van GREGORIUS begeerde, dat hij zich op dezelve zou laten vinden. GREGORIUS gaf aan den Hoveling, die hem dit voor-

(*) *l. c. pag.* 244.

(†) GREGOR. *Naz. Carm.* VI. *pag.* 74.

(§) *Bladz.* 320. (**) *Epist.* LXXIII. *pag.* 829.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voorstel gedaan had, ten antwoord (*): „ dat hij „ alle *Kerkvergaderingen* ontvlood, omdat hij nog „ van geene enkele eene goede uitkomst, maar wel „ eene verërging van het kwaad, hetwelk zij moes- „ ten wegnemen, gezien had; de twistgierige en „ heerschzuchtige bewegingen op dezelven gingen „ alle beschrijving te boven; de eenzaamheid maak- „ te thans alleen zijne veiligheid uit, en zijne ge- „ vaarlijke ziekte dwong hem buitendien tot dit be- „ sluit." Als de Keizer zijn bevel aan hem herhaalde, ontschuldigde hij zich op soortgelijke wijze (†).

Hij wordt weder verkozen tot Bisschop van Nazianzus; doch legt dit ambt weder neder.

Evenwel kon hij het niet ontgaan, dat hij de bestuuring van het Bisdom van *Nazianzus* nog ééns in het jaar 382 op zich nam, waar toe de Geestelijkheid en de Gemeente aldaar hem, eensgezind, beriepen. Men wilde den slechten staat van zijne gezondheid volstrekt niet gelooven; men schreef zijne weigering aan trotschheid toe; en sommigen verbeeldden zich, door droomen en Godlijke Openbaringen, vernomen te hebben, dat hij tot hunnen Bisschop bestemd was. GREGORIUS gaf dan toe; zelfs mag men uit het Gedicht, waar in hij dit verhaalt (§), besluiten, dat hij van zins geweest is, om het nu weder aanvaarde opzicht tot zijne dood toe waar te nemen. Kort daar na was hij, waarschijnlijk, de voorspraak voor de stad *Nazianzus*, bij OLYMPIUS, Stadhouder van het tweede *Kappa-do-*

(*) *Ep.* LV. *p.* 814 (†) *Ep.* LXXVI. *pag.* 830.
(§) *Carm.* V. *p.* 74, 75.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

docië (*), die gedreigd had, deze ſtad, om haar oproerig gedrag, te zullen verwoesten. Niet lang daar na was GREGORIUS 'er weder op bedacht, om zijn beſtuur over de Gemeente neder te leggen, of om zijne zieklijkheid, of omdat zijn ambt groote onäangenaamheden had. Hij vond eenen waardigen opvolger in zijnen Neef EULALIUS, eenen *Presbijter* of Ouderling, die, op zijn herhaald aanhouden, misſchien reeds in het begin des jaars 383, tot Bisſchop van *Nazianzus* verkozen werd (†).

Zijn eenzaam leven te Arianzus.

Van dezen tijd af, leefde GREGORIUS op zijn familiegoed te *Arianzus*, in onäfgebrokene eenzaamheid, in welke hij, door vasten en boete, zijn ligchaam kwelde, gelijk uit verſcheidene plaatzen van zijne Gedichten blijkt. Evenwel kon hij zich niet zoo geheellijk van de menschlijke maatſchappij losſcheuren, dat hij volſtrekt geen deel zou genomen hebben aan de handelingen en lotgevallen van zijne vrienden, ook aan den toeſtand der *Katholijken* en der Ketterſche aanhangen. Men plaatst, met waarſchijnlijkheid, omtrent het jaar 383, zijnen Brief aan NECTARIUS, Bisſchop van *Konſtantinopolen*, om deszelfs ijver tegen de *Apollinaristen* op te wekken (§). Ook trok hij zich, ten dezen tijde, de geleerde opvoeding van zijnen Neef NIKOBULUS aan, door bekwame Leeräaren (**); hij ſtelde voor hem een

(*) *Epist.* XLIX. *pag.* 809.

(†) GREG. *Naz. Ep.* XLII. *p.* 803. *Ep.* CXCV. *p.* 893. *Ep.* CCXXV. *p.* 912. HIËR. *de Viris Ill. C.* 117.

(§) Boven *Bl.* 321. (**) *Ep.* CXV, CXVI, CXVII. *p.* 853.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

een Gedicht op (*), waar in hij deszelfs Ouders verzoekt, om verlof voor hem, om tot dat einde naa *Griekenland* te reizen; bij deze gelegenheid bestrafte hij eenen Sofist te *Atheenen*, in eenen nadruklijken Brief (†), dat hij zijne jaloerschheid tegen eenen anderen Leeräar aldaar zoo openlijk had laten blijken. Met veel ijver zocht hij ook den Ouderling SACERDOS recht te bezorgen, van wien hij geloofde, dat hij van den Bisfchop HELLADIUS, Opvolger van BASILIUS, te *Cæfarea* onbillijk vervolgd werd (§).

Zijne Brieven.

Men heeft, over het geheel, *derde half honderd Brieven* van GREGORIUS, die medegerekend, aan welke men eene plaats gegeven heeft onder zijne Redenvoeringen, als ook eenige Brieven van BASILIUS. Derzelver verzameling is men aan den Vader van den bovengemelden jongen NIKOBULUS verfchuldigd; op wiens verzoek GREGORIUS ze aan hem overzond, met bijvoeging, dat hij daar in niet weinig tot zijne onderrichting vinden zou (**). Als dezelve zijn nabeftaande hem om voorfchriften verzocht, over de beste wijze, om Brieven te fchrijven, antwoordde GREGORIUS hem daar heel bondig op (††); in zijne voorfchriften als het ware het beeld van zijne eigene Brieven fchetzende; op eenen anderen tijd, onderrichtte hij NIKOBULUS (§§), dat *Lakonisch* fchrijven niet alleen beftond, in weinig woorden te ge-

(*) *Carm.* L. *p.* 112-115. (†) *Ep.* LXI. *p.* 817.
(§) *Ep.* CCXVI. *p.* 906. (**) *Ep.* CCVIII. *p.* 902.
(††) *Ep.* CCIX. *p.* 903. (§§) *Ep.* III. *p.* 769.

gebruiken, maar vele zaken in weinig woorden te bevatten; en dat hij zelf daar een meester in was, roemt zijn vriend BASILIUS aan zijne Brieven (*).

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijne Gedichten.

Maar voornaamlijk wijdde GREGORIUS zijne laatste jaaren aan de Dichtkunde. Het verdient zekerlijk onze verwondering, dat een man, die, met een ziekelijk ligchaam, zijn zestigste jaar naderde, in eene kunst begon te schitteren, voor welke de meesten, die in vroegere jaaren bekwaamheid in dezelve getoond hebben, zich in dezen ouderdom niet meer die opgewektheid van geest en die bloejende verbeeldingskracht toevertrouwen, zonder welke de Dichter niet bestaan kan. Maar de eenzaamheid schijnt bij hem eerst den weg tot dezelve gebaand te hebben, welke te vooren door andere bezigheden en bijzonder door zijne oefeningen in de Redenrijkkunst gesloten was geweest; doch hier bij kwamen nog eenige bijzondere oogmerken, welke hij zelf opgeeft (†). Bij de ontallijke menigte van grootendeels slechte Boeken, wilde hij zich enkel aan de Heilige Schrift houden, doch hij vond het onmogelijk, zich daar bij alleen te bepaalen, omdat 'er alom zoo vele dwalende gevoelens verspreid waren; hij wilde veel meer, door dezen arbeid, *zijne zonden kluisters aanleggen*, gelijk hij zich uitdrukt; ten tweeden, wilde hij jonge lieden daar door vermaak geven, in plaats van andere bij hen geliefde Gezangen. Verders nam hij acht op de *vreemden*, dat

(*) BASIL. *M. Ep.* XIX. *T.* III. *Opp. p.* 97.

(†) *Senarii in suos versus T.* II. *Opp. p.* 248.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dat is, de *Heidenen*; die ook in eene zulke kleinigheid als Gedichten zijn, de Christenen niet behooren te overtreffen enz.

Zoo wel het getal, als de menigvuldigheid van zijne Gedichten, is vrij groot. In de oudste verzamelingen van zijne werken, komen 'er reeds meer dan honderd voor, die in verscheidene Boeken en Classen verdeeld zijn (*). Naderhand bracht JACOBUS TOLLIUS (†) 'er nog twintig in het licht; ook maakte LUD. ANTON. MURATORI nog 228 kleine Gedichten van GREGORIUS bekend (§). GREGORIUS heeft dan in *Heldendicht*, dan in *Jamben*, dan in *Elegiën* gedicht, en weder naast eenige lange Dichtstukken, niet weinigen van matige grootte nagelaten. Zijne eigene Geschiedenis, en de toestand der Kerk in zijnen tijd, zijne gemoedsgesteldheid, gedachten, wenschen en gebeden, hem bij velerhande gelegenheden ingeboezemd, de Heilige Schrift, Bijbelsche personen en gebeurenissen, voorwerpen van het Geloof in de Zedenleere, schilderingen, ook hekelende, vermaningen, puntdichten, grafschriften, gesprekken; zie daar, wat in deze Gedichten onderling afwisselt. — GREGORIUS had, ongetwijfeld, geenen kwaaden dichterlijken aanleg, en vaardigheid in de ligtere *versificatie*. Hij weet vele dingen levendig te schilderen, en vele treffende beelden te kiezen; hier en daar zijn 'er ook vernuftige in-

(*) *Tom.* II. *Opp. ed. Col. pag.* 1-300.

(†) *In Insign. Itinerarii Italici pag.* 1-104.

(§) *In Anecdotis Græcis pag.* 1-217.

invallen, hekelende toefpelingen, of zelfs belagchlijke afbeeldingen, goede wereld- en menfchen-kennis, waar door hij behaagt. Zedenlesfen bevat hij dikwijls heel bondig en afgerond in weinige woorden of regels. Dan, dit alles maakt nog den Dichter, ten minften den uitmuntenden Dichter, niet uit; daar toe ontbraken hem hoofdzaaklijk de verrukking en een vaste fmaak. De vinding is, in zijne Gedichten, doorgaands, flechts matig en arm. De vernuftige invallen en toeren zijn niet zelden van eene heel gemeene natuur; de vergelijkingen meer op één geftapeld, dan kiesch; en de uitdrukking is meerendeels niet edel en dichterlijk genoeg. Ondertusfchen zullen zijne Gedichten, wegens derzelver veelal belangrijken inhoud, wegens vele fraaje en roerende plaatzen, nuttige berichten en befchrijvingen, en zelfs uit hoofde van hunne verfcheidenheid, fteeds aanmerking verdienen.

Zijn dood

Onder deze bezigheden bereikte GREGORIUS het eindperk van zijn leven, in het jaar 389 of 390. Volgends SUIDAS, zou men het in het jaar 391 moeten ftellen; maar HIËRONYMUS, een tijdgenoot en leerling van GREGORIUS, die ons op één van de gemelde jaaren wijst (*), is hier de geloofwaardigfte. Hoe weinig 'er in den grond de nakomelingfchap ook aan gelegen is, te weten, waar zijn ligchaam gebleven is; evenwel kunnen wij niet met ftilzwijgen voorbijgaan, dat men hetzelve ook tot een voorwerp van bijgelovigen eerbied gemaakt heeft.

Na-

(*) *De Viris Illuftr. Cap.* 117.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Nademaal de *Grieken*, inzonderheid te *Konstantinopolen*, GREGORIUS reeds vroeg onder de Heiligen van hunne Kerk geplaatst hadden; besloot de Keizer KONSTANTINUS PORPHYROGENITUS, omtrent het midden der VIIde eeuw, zijn gebeente uit *Kappadocië* in die Hoofdstad te laten overbrengen. Ingevolge een oud *Grieksch* verhaal (*), verzocht de Keizer vooräf, in eenen Brief, aan den Heiligen, welken hij aan de genen medegaf, die naa zijn Graf gezonden werden, dat hij het zich mogt laten welgevallen, naa die stad terug te keeren, waar hij voor dezen het zuiver Geloof zoo gelukkig hersteld had. In het eerst konden deze afgevaardigden niet bepaald te weten komen, waar zijne beenderen begraven lagen, maar op hun gebed, werd het hun geöpenbaard, door eenen heerlijken reuk, welken zij van zich gaven. De Keizer ging hun onder een groot geleide over de zee-engte te gemoet, en zij werden eindelijk, met vele plegtigheden, in de Kerk der Apostelen te *Konstantinopolen* bijgezet. Evenwel zal zich dit ligchaam in eene Kapel der St. Pieterskerk te *Rome* bevinden, alzoo volgends eene overlevéring, die PAPEBROCH de Jesuit zeer verdacht vindt (†), eenige *Grieksche* Nonnen hetzelve in de gemelde stad gebracht zullen hebben. Dit verhindert weder de *Venetianen* niet, om te beweeren, dat zij het meergemelde ligchaam in hunne Kerk van den Heiligen ZACHARIAS bezitten; even gelijk de inwoners van

(*) *In Act. SS. Mens. Maii Tom.* II. *pag.* 766. en in het Latijn *pag.* 448. (†) *l. c. pag.* 456.

van *Tamar* in *Portugal* eenen arm van GREGORIUS vertoonen (*).

Uitgaven zijner werken.

Zekerer gedenkſtukken van dezen vermaarden man hebben wij in zijne ſchriften, welke wij, tot hier toe, vermeld hebben. Behalven de reeds beſchrevenen, zijn 'er nog andere onder zijne bijëenverzamelde werken; doch gedeeltelijk van geenen belangrijken inhoud, zoo als *twee Predikatiën op het Gedachtenisfeest van den Martelaar* MAMAS (†), en op het *Paaschfeest* (§), gedeeltelijk onëcht, ten minſten zeer twijfelächtig; zoo als de *omſchrijving van* SALOMO's *Prediker*, welke al voor lang vóor een werk van GREGORIUS *den Wonderdoener* erkend geworden, en ook door ons onder deszelfs ſchriften gemeld is (**), twee *Verhandelingen van het waare Geloof*, en eene *Verklaaring van de vier Dieren bij* EZECHIËL. Zedert de eerſte jaaren der XVIde eeuw, werden de ſchriften van GREGORIUS wel dikwijls, maar langen tijd ſlechts enkele, of zeer onvolledig, en met weinig naauwkeurigheid, of alleen in het Latijn, uitgegeven. ALDUS MANUTIUS maakte 'er eenen aanvang mede, met een aantal van zijne *Gedichten*, bij welke hij zijne Overzetting voegde, te *Venetië*, in het jaar 1504, 4to. Dezelfde ALDUS gaf in den jaaren 1516 en 1536, in 8vo. eenige Redenvoeringen van GRE-

(*) *Act. SS. l. c. pag.* 557. *Tom.* VII. *pag.* 661.

(†) *Orat.* XLIII. *pag.* 697. *ed. Col.* XLIV. *pag.* 835. *ed. Bened.*

(§) *Orat.* XLII. *p.* 676. *ed. Col.* XLV. *p.* 845. *Ben.*

(**) Zie III *Deel, Bladz.* 232.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

GREGORIUS in het licht. In het jaar 1550 kwam te *Bafel* bij HERWAGEN de eerfte verzameling van zijne werken, welke uit de meeste Redenvoeringen, LXXX Brieven, en vele Gedichten beftond, in één Deel in Folio te voorfchijn, waar op nog in hetzelfde jaar derzelver Latijnfche Vertaling, door ALDUS, PIRKHEIMER, MOSELLANUS en MUSCULUS, vervaardigd, en ook bij HERWAGEN gedrukt, volgde. Doch kort daar na gaven twee Geleerden, JACOB DE BILLY, een *Franfche* Abt, en JOÄN LEEUWENKLAU, (LEUNCLAVIUS,) in *Duitschland*, elk eene nieuwe Overzetting van deze Schriften uit. De eerstgemelde liet de zijne te *Parys* in het jaar 1569 in *Folio* drukken; in het volgende jaar werd zij te *Keulen* opgelegd; maar in het jaar 1583, verfcheen zij andermaal te *Parys*, zeer verbeterd en vermeerderd, deels door hem zelven, die twee jaaren te vooren overleed; deels door den arbeid van GENEBRARD. Zij is nog, over het geheel genomen, de beste, welke men van de werken van GREGORIUS heeft; alhoewel 'er plaatzen genoeg zijn, die eene verbetering nodig hadden; en daar BILLY zichzelven den dwang oplegde, om de Gedichten in gelijke fijllabenmaat, dikwijls in even veel regels, als het oorfpronglijke, over te zetten, is zijne overzetting derzelve wel vrijër, maar ook eenigermate flechter geworden. De overzetting van LEUNCLAVIUS, die intusfchen 1571 te *Bafel* uitkwam, kon ook niet flecht heeten. Tevens verwierf hij zich de verdienfte, dat hij niet alleen verfcheidene ongedrukte fchriften van GREGORIUS in het licht bracht, maar ook

veel

veel uit de ophelderingen en verklaringen van laatere *Grieken*, over dezen Kerkvader bekend maakte. Maar DE BILLY had ook een exemplaar van HARWAGENS uitgave met verscheidene Handschriften vergeleken, en derzelver verschillende lezingen, zijne gissingen en verbeteringen van den Tekst, korte verklaringen, en dergelijken, daar in opgetekend. Dit zeer onleesbaar zijnde exemplaar, in hetwelk men ook de onderscheidene soorten van het bijgeschrevene volstrekt niet van elkander onderscheiden kan, werd nogthans bij de uitgave te *Parys* van het jaar 1609, welke F. MOREL in twee Deelen in Folio bezorgde, tot eenen grond gelegd. Deze was echter de volledigste van allen, die tot hier toe uitgekomen waren. Bijzonder vindt men 'er in de *Commentariën* en *Scholiën*, welke ELIAS, Aardsbisschop van *Creta*, in de VIIIste eeuw, NICETAS, Aardsbisschop van *Heraclea*, in de XIde eeuw, en twee andere *Grieken*, over de meeste werken van GREGORIUS nagelaten hebben, in het Latijn ingevoegd. Te weten, dit is eene der blijken van het aanzien, in hetwelk GREGORIUS zich bij de *Griekſche* Kerk steeds gehandhaafd heeft, dat van deze en een vrij groot getal andere Grieksche Schrijvers (*), zoo vele ophelderingen over zijne werken geschreven zijn. Bovendien zijn nog bij deze Uitgave de aanmerkingen van DE BILLY over de Gedichten van GREGORIUS, en andere van MOREL, over de Redenvoeringen, als ook

(*) Men zie de lijst bij FABRIC. *Biblioth. Gr. Vol.* VII. *pag.* 538-541.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ook de door hem het eerst uitgegevene Brieven, als mede de door hem verzamelde Lezingen, gevoegd. Dan door allen dezen vlijt heeft de *Griekſche* Tekst zeer weinig gewonnen; en is omtrent gebleven, zoo als hij in de *Bazelſche* Uitgave was. Even min is de Overzetting van DE BILLY verbeterd, en uit hoofde van verſcheidene in den Tekst gemaakte veranderingen, ſtemt zij niet altijd met denzelven overëen. Men heeft deze Uitgave in het jaar 1630 te *Parys*, en in het jaar 1690 te *Leipzig*, alhoewel *Keulen* op den Titel ſtaat, weder opgelegd; evenwel is deze laatſte nadruk zeer gebrekig. Met deze Uitgave heeft men zich tot aan de helft der jongstäfgelopene eeuw moeten te vrede houden. De *Franſche Benedictynen* JACOB FRISCH, FRANS LOUVARD, en PRUDENTIUS MARAN, hadden wel, omtrent het begin derzelve, en vervolgends, de werken van GREGORIUS op nieuw begonnen te beärbeiden, inzonderheid was LOUVARD, die enkel uit de Parijſche Boekerijën 'er meer dan 200 Handſchriften toe gebruiken kon, daar het verst mede gekomen; maar zij werden deels door den dood overvallen, vóór dat zij hunne onderneming volbrengen konden, deels werden zij 'er op andere wijze van afgetrokken. Eindelijk droegen de Opperſten van de gemelde Orde aan P. CLEMENCET op, om de lang gewenschte Uitgave tot ſtand te brengen, waar van dan ook het eerſte Deel in Folio in het jaar 1778 te *Parys* in het licht kwam. Behalven den geleerden voorraad, welken LOUVARD verzameld had, heeft CLEMENCET ook nog zelf de voornaamſte Handſchriften op de Koninglijke Boekerij gebruikt.

Met

Met hulp van dezen, zijne eigene gisſingen en andere Uitgaven, heeft hij vele plaatzen van den Tekst gelukkig verbeterd, ook in de Aanmerkingen, de uitgezochtſte Leeswijzen bijgebracht. In de overzetting van DE BILLY heeft hij ook veel verbeterd, en in de plaats der Dichtkundige vertaling der Gedichten van GREGORIUS eene meer getrouwe in *proſa* geleverd. — In de Voorreden heeft de Uitgever, behalven de Berichten van zijne en de voorgaande Uitgaven een verdedigingsſchrift voor GREGORIUS, en eene ſchets van zijn leerſtelſel, geplaatst. In het eerſte verdeedigt hij zijnen Schrijver tegen de ſtrenge, hoewel in de hoofdzaak niet ongegronde beöordeelingen van ſommige nieuwe Schrijvers; hij bewijst tegen BEVERIDGE en MURATORI niet kwalijk, dat GREGORIUS nooit getrouwd is geweest; maar des te meer dringt hij aan, dat men hem voor eenen waaren Monnik moet houden, hetwelk hij echter, in den eigenlijkſten zin, niet was; bovendien toont hij, dat hij geen werklijk Bisſchop van *Nazianzus* geweest is. Het gene CLEMENCET van het leerſtelſel van GREGORIUS zegt, heeft openlijk ten oogmerk, om zijne Rechtzinnigheid met die, welke in de Roomſche Kerk geldt, te doen overëenſtemmen; doch dit is niet alleen partijdig, maar ook, onäangezien den geleerden vlijt, welken de opſteller daar aan beſteed heeft, onvolledig.

Levens-beſchrijvingen van GREGORIUS.

Wil men, behalven de ſchriften van GREGORIUS, ook de *beſchrijvingen van zijn leven* naſlaan, om zich een naauwkeuriger denkbeeld van hem te vormen, dan vindt men, dat aan hem, even als aan andere

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Kerkvaders, bijkans enkel *Loffchriften* gewijd zijn. In zijn eigen *Gedicht*, *Van zijn leven*, heeft hij misfchien meer van zijne waare gevoelens en hartstochten laten blijken, dan de meesten van zijne *Levensbefchrijvingen* waagden te erkennen. Zijne tijdgenoten integendeel gaven reeds den toon van bewondering voor de nakomelingfchap; en de naam van *Godgeleerden*, dien men hem boven alle andere Leeräaren fchonk, onderhield fteeds het hoogst gevoelen van hem. Hoe heerfchend dit reeds tegen het einde der IVde eeuw geweest is, bewijst de afbeelding, welke RUFINUS van hem maakte, toen hij eenigen van zijne Redenvoeringen in het Latijn vertaalde. „ Een volftrekt onvergelijklijk man," fchrijft hij (*), „ die, beroemd door woorden en werken, der Ge„ meente van CHRISTUS het fchitterendst licht der „ wetenfchappen aangeboden heeft, nademaal hij dat „ gene leerde, wat hij deed, en niet door tegenftrij„ digheid van zijne daaden en leere zichzelven ver„ oordeelde." Hier bijgevoegd hebbende, dat zijn leven, zijne welfprekendheid, zijn geloof en wetenfchap, allen even volmaakt geweest zijn, vervolgt hij: „ Hij alleen is het, over wiens Geloof niet „ eens de onëensgezinde partijën hebben kunnen „ twisten; veel meer verkreeg hij bij den Heere en „ bij de Gemeenten Gods dat aanzien, dat een ie„ der, die zich verftout, zijn leerftelfel ergens in „ tegen te fpreken, even daar door van Ketterij „ overtuigd wordt. Want het is een *openbaar ken-*

„ *merk*

(*) *Prol. in Orat. Greg. Naz.*

„ *merk van eenen dwalenden, wanneer iemand in* „ *het Geloof met* GREGORIUS *niet overëenstemt.*" In zulke denkwijze schreef een Grieksch Priester, (*Presbijter*,) GREGORIUS, van wiens leeftijd ook CLEMENCET (*) niet meer weet te zeggen, dan dat hij vóór de Xde eeuw kan geleefd hebben, zijn leven van GREGORIUS (†). In den grond heeft deze Levensbeschrijving veel gelijkvormigheid met de Gedachtenisredenen op de Feestdagen der Martelaaren, gelijk zij ook met eene aanroeping van GREGORIUS eindigt. — Onder de nieuwen was de Kardinaal BARONIUS de eerste, die eene vollediger Levensbeschrijving van hem heeft opgesteld. De Jesuit PAPEBROCH heeft ze uit een Handschrift op het groot toneel der Heiligen van zijne Kerk gebracht (§) en met vele bruikbare gedeeltelijk verbeterende aanmerkingen opgehelderd. Dit was ook in de daad de plaats, waar zij voegde. Want, alhoewel de opsteller ze geleerd, en vlijtig, voornaamlijk uit de schriften van GREGORIUS, heeft opgemaakt, echter zijn de lofspraken overdreven, met welke hij hem, als eenen Heiligen, overlaadt. Bij slot, laat hij bij een beeld van hem eenen stommen, die zich tot hem gewend had, de spraak verkrijgen: een gewaand wonder van de IXde eeuw; maar zichzelven beveelt hij aan zijne hoede aan. Onder anderen is hier achter geplaatst het Gedicht van GREGORIUS, van zijn leven,

(*) *Monit. in Greg. Presb. Vit. Greg. Naz. p.* CXXIV. *præf.* (†) *l. c. p.* CXXV-CLVIII. *et in ed. Col. T.* I.

(§) *Acta SS. Mens. Maii T.* II. *p.* 378-428.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ven, in eene prosa-vertaling van DANIEL CARDONUS, en ook in de overzetting het bericht van de verplaatzing van zijn ligchaam naa *Rome*, waar van het oorspronglijk insgelijks voorkomt (*). DU PIN stelde zijne berichten van GREGORIUS veel meer in den geest van eenen Geschiedschrijver op (†). Zijne uittrekzels uit zijne schriften, bijzonder zijne Redenvoeringen, zijn vrij rijk, en zijn oordeel over hem even zoo treffend, als vrij. Na zijne bloejende en aangename welsprekendheid alle recht gedaan te hebben, vervolgt hij: „ Evenwel vervalt hij al te dikwijls tot vernuftige tegenstellingen, tot toespelingen, gelijkenissen en zekere andere kieschheden van voordragt, welken denzelven laf maken. Men vindt zelfs somtijds iet valsch in zijne gedachten en besluiten; maar het wordt door het schitterende van zijne uitdrukkingen bedekt, en in de menigte van zijne woorden verstommeld. Hij is ongemeen breedvoerig, en zegt maar weinige zaken in vele volzinnen. Zijne Predikatiën zijn vol wijsgeerige gedachten, vol trekken uit de Geschiedenis en Fabelkunde. Hij leert de Zedenkunde op eene wijze, die nuttiger is voor de Wijsgeeren, dan voor het volk; maar hij is zeer verheven en naauwkeurig in het verklaren der Verborgenheden. Hij had veel Godzaligheid, maar weinig bekwaamheid en schranderheid in bezigheden. Hij was zoo ijverig aan de eenzaamheid overgegeven, dat hij geen' behoorlijken tijd tot eenig ambt kon besteeden,

„ het-

(*) *Pag. 766. sq.*

(†) *Nouv. Bibl. des Aut. Eccles. T.* II. *p.* 201.

„ hetwelk hem daar van aftrok. Hij ondernam ligt
„ groote dingen; maar hij had spoedig berouw, van
„ ze ondernomen te hebben. Hij heeft in zijn leven
„ drie Bisdommen gehad, en toch kan men niet
„ zeggen; dat hij, bij een enkel, rechtmatig Bisschop
„ geweest is. — Hij had een' gemelijken en hekelen-
„ den imborst; hij beminde scherts en boert, en
„ verschoonde niemand; maar voornaamlijk tastte hij
„ de Bisschoppen aan, die hun ambt onwaardig wa-
„ ren." — HERMANT integendeel, van wiens verge-
lijking tusschen BASILIUS *den Grooten* en GREGORIUS
van *Nazianzus* hier voor (*) gewaagd is, heeft ook
ten aanzien van den laatstgemelden geen ander oog-
merk, dan om hem tot eenen grooten en volmaakten
Heiligen te maken. De uittrekzels, welke hij uit zij-
ne schriften mededeelt, zijn heel voldoende, maar
zoo is de vergelijking niet, welke hij tusschen hem
en zijnen vriend BASILIUS maakt. Immers, alhoewel
die meer dan 250 bladzijden in zijn werk beslaat,
echter wordt daar in enkel hunne ongemeene gelijk-
vormigheid in alle deugden en zedelijke gezindheden
of voorschriften, aangewezen. Maar hen ook in ga-
ven, wetenschap, leerstelsel, welsprekendheid, ver-
diensten en gebreken, met elkander te vergelijken,
daar heeft deze Schrijver niet aan gedacht. Eindelijk
heeft ook CLEMENCET eene Levensbeschrijving van
GREGORIUS voor de Uitgave van zijne werken ge-
plaatst (†). Doch, deze *Benedictyner* heeft, zoo
min als zijne voorgangers, den geest en het eigen-
dom-

(*) *Bladz.* 288.

(†) *Præfat. ad T.* I. *Opp. p.* LXXIX-CXXIII.

domlijke van zijnen Schrijver weten op te ſpooren en te beöordeelen. Veeleer durfde hij niet ondernemen, dit te doen. „Sommigen," ſchrijft hij, „ zullen het „ wel dienſtig achten, GREGORIUS en BASILIUS met „ malkanderen te vergelijken; maar dat kan de Rede „ alleen bij Wereldlijke Schrijvers doen, wier deug- „ den de krachten der menschlijke natuur niet te bo- „ ven gaan. Doch mijn eerbied voor deze Heiligſte „ Bisſchoppen is veel te groot, dan dat ik dezen „ last op mij zou nemen. God alleen weet het, „ in welke gaven zij elkanderen gelijk of ongelijk „ geweest zijn, dewijl hij ze hun geſchonken heeft." In een zoo bovenmenschlijk licht worden de Kerkvaders van geleerde mannen nog in zoo laten tijd beſchouwd. Evenwel draagt ondertusſchen CLEMENCET nog iet bij tot deze vergelijking tusſchen deze vermaarde vrienden. Hij merkt aan, dat de welſprekendheid van BASILIUS deftiger, die van GREGORIUS vernuftiger en bevalliger geweest is; dat de eerſte meer gezocht heeft te roeren, maar deze ook te behagen, waar toe hij veel meer van de kunst ontleende; dat de ſtrengheid van zeden bij BASILIUS bijkans te hoog geſpannen ſchijnt geweest te zijn, maar dat GREGORIUS nog ſteeds een beminlijk voorkomen behouden hebbe; dat de eerſte ſtaatlijk en eerwaardig, maar deze meer lieftalig, gemeenzaam en ſchertzend, geweest is; de grootheid van den laatſten moest men uit zijne Redenvoeringen, en de geheele ſterkte van den eerſten uit zijne Brieven beöordeelen, alzoo deze beiderleië opſtellen haars gelijken nergens hebben. Over het geheel genomen, kan men deze trek-

trekken wel voor doelmatig houden, al wilde men ook de Kerkredenen van GREGORIUS voor niet zoo meesterlijk erkennen.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Besluit.

Het gene men bij deze vergelijking zou kunnen voegen, ten einde zijne karakterschets te voltooijen, is zeer weinig, en ook dit kan men uit zijne schriften, en het gene wij van hem verhaald hebben, genoeg opmaken. Men ziet dus ligtelijk, dat het *Katholijk Leerstelsel* aan hem, even als aan BASILIUS, meer te danken heeft, dan wel de eigenlijk *Theologische* Geleerdheid. Even als zijn vriend, ontvouwde en verdedigde hij het leerstelsel schrander, ijverig en welsprekend. Met behulp van dit leerstelsel, zijne scherpzinnigheid en geleerdheid, verklaarde hij den Bijbel vaardig genoeg; zonder een voortreflijk uitlegger, ja zonder zelfs met het Hebreeuwsch bekend te zijn. Hij waarschuwde voor spitsvinnigheden, in den voordragt der Geloofsleere; maar heeft ze niet geheel in zijne Predikatiën vermijd. Hij had boven BASILIUS de Dichterlijke bekwaamheid vooruit; hij was min beschroomd en angstvallig dan deze, waar bij men echter de treurige voorstellen, welke hij in de Gedichten van zijne laatste jaaren, aangaande zijnen gemoedstoestand, maakt, mede in aanmerking moet nemen; maar hij was tevens ook onbestendiger, misschien onbedachtzamer, roemzuchtiger, en ijdeler, dan zijn vriend. Hun aanzien was en bleef steeds even groot; des te grooter, hoe meer zij gemeenschaplijk op één doel, de bevestiging van het *Antiariaansch* Geloof, en op de aanprijzing van strenge Godzaligheid, drongen. Doch GREGORIUS werd ook

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ook, volkomen als BASILIUS, door een hoofdgebrek in zijnen vroegsten aanleg verhinderd, om dat geheel tot voordeel der Kerk en der Wetenschappen te worden, wat hij had kunnen wezen. De *Askeetische* neiging tot eenzaamheid, tot een minder werkzaam leven, tot ligchaamlijke boetdoeningen, tot droefgeestige overdenkingen en sombere aandoeningen, tot mismoedige onvergenoegdheid met de menschen, die hij niet wist te nemen, zoo als zij waren, maar naar zijne betere kundigheden en neigingen gevormd wilde hebben, bedierf één der beste vernuften, welke de Christelijke Oudheid voortgebracht heeft.

Einde van het Achtste Deel.